

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

—
1894

STANFORD LIB.

VERSION ARABE
DES
P R O V E R B E S

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

// PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT

PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAËLITE



PARIS

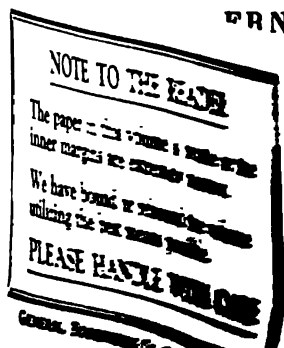
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28. RUE BONAPARTE, 28

1894



AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avons donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Pétersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avons à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia ; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon ; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi¹. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

TRADUCTION DES PROVERBES

OU

LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

PREMIÈRE PARTIE

I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste ¹; — 4. afin de donner aux insoucians de l'ardeur ², et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écouterà et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices ³, — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits ⁴. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

¹) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

²) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

³) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

⁴) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

donne pas la direction donnée par la mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé¹.

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insoucians, aimerez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs² ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *ddhi*, par lequel S. a traduit *lēs*, bien que le dictionnaire arabe donne à *ddhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insoucians les tue, et l'égarement des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine ¹, il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raison te protégera.

12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *figh* par lequel S. rend *touschiyydh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier ¹, — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes ².

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée¹! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierres, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela² ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)³, lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis aucune de ses vïes, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et (réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction (pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux humbles la grâce¹. — 35. Les sages ont l'honneur en partage; quant aux sots, leur ignominie est grande.

IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille, pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon enseignement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) délicat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes préceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'oublie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront. — 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'attaches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison.
— 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison; —

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants. — 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tombeau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.

7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne vous écarter pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, — 9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'autrui, — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas : « Hélas ! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement ? — 13. Que n'ai-je écouté la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu de la communauté et de l'assemblée ¹. »

15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors, tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable, gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas, mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme d'autrui.

21. Certes les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu, et il règle tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'enlacent, et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

¹) Dans son commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa passion, considère le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne ¹, — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi, le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième ² qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.

2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

19. débiter des mensonges, ce qui est porter un faux témoignage et faire naître les querelles entre les amis.

20. Garde, mon fils, les préceptes de ton père et de ta mère, ainsi que leurs enseignements, et ne les abandonne pas. —

21. Attache-les toujours sur ton cœur, et qu'ils soient l'ornement de ton cou; — 22. car ils te guideront quand tu t'en iras, ils te protégeront dans ton sommeil, et à ton réveil ils s'entretiendront avec toi, — 23. parce que le précepte est un flambeau et la Loi une lumière; et le chemin qui mène à la vie, ce sont les avertissements de la morale.

24. Ils te garderont d'une femme mauvaise¹ et de la langue douceuse de l'étrangère. — 25. Ne convoite pas sa beauté dans ton cœur, et ne te laisse pas prendre à (l'éclat de) ses prunelles, — 26. car l'homme débauché s'imagine qu'il obtient la femme adultère en lui fournissant une miche de pain, tandis qu'elle fait la chasse à l'âme précieuse.

27. L'homme peut-il prendre du feu dans son giron, sans que ses vêtements se consomment? — 28. Ou marchera-t-il sur des charbons sans qu'il se brûle les pieds? — 29. De même celui qui a commerce avec la femme de son prochain; quiconque s'approche d'elle ne reste pas impuni².

30. Qu'on ne méprise pas le voleur quand il vole, car peut-être ne le fait-il que pour assouvir sa faim, — 31. et s'il est pris, il paiera une forte amende, ou bien il donnera tout son avoir pour s'acquitter, — 32. (qu'on ne le méprise pas) au même point qu'on méprise celui qui commet un (adultère), étant dépourvu d'intelligence. Qui veut se perdre, agit ainsi; — 33. il trouvera le malheur et l'ignominie, et son opprobre ne s'effacera pas.

34. Le châtement (qui lui est infligé par Dieu) sera comme la colère du mari; (Dieu) n'aura pas pitié au jour de la punition.

1) Qui néglige les devoirs que la religion lui impose.

2) Le second ne fait que convoiter la femme; le premier se brûle le corps, le second seulement ses vêtements.

— 35. Il n'acceptera comme réparation aucune rançon; il ne voudra d'aucun cadeau, si grand qu'il soit.

VII

1. Mon fils, garde mes paroles, et conserve précieusement chez toi mes préceptes. — 2. Retiens-les et tu vivras par eux, et (garde) ma loi comme la pupille de tes yeux. — 3. Attache-les à tes doigts, et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Dis à la sagesse : Tu es ma sœur, et appelle la raison ma connaissance.

5. Elles te mettront en garde contre la femme étrangère, contre la femme d'autrui aux paroles doucereuses. — 6. Car, pendant que je regardais par une fenêtre de ma demeure et que j'observais à travers la lucarne, — 7. je vis parmi les étourdis, et je distinguai parmi les jeunes gens un adolescent manquant d'intelligence. — 8. Il passait sur la place près du coin (où se tenait une femme), et s'avançait dans la direction de sa maison, — 9. dans le crépuscule, au déclin du jour, alors que la nuit et les ténèbres s'épaississaient. — 10. Voici que la femme (vient) à sa rencontre, mise comme une courtisane qui veut ravir les cœurs. — 11. Elle est bruyante et turbulente; ses pieds ne reposent point dans sa demeure. — 12. Tantôt sur la place, tantôt dans les rues, elle s'embusque à chaque coin. — 13. Elle le saisit et l'embrasse, avec un visage effronté elle lui dit : — 14. « Je dois à Dieu des sacrifices rémunératoires, aujourd'hui je vais accomplir mes vœux, — 15. parce que, étant sortie à ta rencontre et ayant cherché ta face, je t'ai trouvé. — 16. J'ai garni mon lit de tapis et de coussins rembourrés à l'égyptienne. — 17. J'ai embaumé ma couche de musc, d'ambre et de bois odoriférant. — 18. Allons, enivrons-nous de caresses toute la nuit jusqu'au matin, et jouissons de l'amour, — 19. car mon mari n'est pas dans la maison, il est allé en voyage au loin; — 20. il a pris sa bourse avec lui, et il ne reviendra pas jusqu'au jour des sacrifices. » — 21. Elle

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdimement, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots¹, — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit : Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insoucients, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, **je** trouve les réflexions¹. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit. — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe², et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau. — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée. — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieux, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan. — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan. — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre. — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmdh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam ¹.

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. — 4. Elle dit: Que celui qui est négligent se détourne (pour venir) ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai: — 5. « Venez, mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. — 6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le chemin de la raison. » — 7. Combien font la morale à un moqueur, qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un méchant, qui en reçoivent une tache ². — 8. Ne reprends pas le moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit ³.

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus haut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce ! et que les mets pris en cachette sont agréables ! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu, et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en porteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse*.)

DEUXIÈME PARTIE

(PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas ; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants ¹.

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardu est reconnu pour tel ².

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également ³.

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice ⁴.

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare ⁵.

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible ¹.

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité ².

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde ³.

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort¹.

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt².

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire³ fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations¹.

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger², et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille³ est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité⁴.

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main⁵, l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère⁶.

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée⁷, et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.

2) De la part de l'adversaire; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).

3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »

4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.

5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. xvi, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.

6) Soit des hommes, soit de Dieu.

7) Litt. : engraisse.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille ¹.

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie ², et celui qui acquiert des personnes est un sage ³.

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) ⁴.

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermir par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia parait être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines ¹.

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur ².

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15. Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse ³.

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.

2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.

3) Commentaire: Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées¹⁾.

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraisissent.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune ¹.

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu ².

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main ³ augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant ⁴, et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible ⁵.

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres ; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal ¹.

20. Celui qui fréquente les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté ², et combien de gens sont enlevés sans jugement ³.

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitude de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mispal* peut signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur ¹.

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin ².

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse ³.

9. La faute des sots est pour eux un interprète ⁴ ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse ⁵.

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur ⁶.

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se lasser de faire le bien.

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï¹.

18. On voit que les insoucians se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal ; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit², et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer³.

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse ; les sots ne connaissent pas leur sottise.

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère¹.

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le dés-honneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science ; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

11. La tombe et l'anéantissement¹ sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble².

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraisé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps!

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles³.

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire ¹ se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur ².

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes ³.

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur ⁴.

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main ⁵, le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.

2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.

3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.

4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.

5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole ¹.

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermirait que par l'équité ; — 13. et il faut qu'ils aient la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or ! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits, c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur ².

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec xviii, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise ¹.

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement ².

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés ³, et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu ⁴.

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères¹.

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé, et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents².

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne³, une pierre (précieuse) qui séduit ; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes⁴.

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messenger cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocent l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux¹.

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation² cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrupteur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre³.

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.

2) Litt.: Celui qui exhausse sa porte.

3) C'est-à-dire : Il ne voit pas ce qui est devant lui.

XVIII

1. Celui qui s'isole¹ ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi ;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance ;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera² ?

1) Celui qui se détache de la tradition.

2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souff-

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent ensemble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une forteresse¹, et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps, et (tantôt) du produit de son langage il a de trop; — 21. c'est pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre².

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu³.

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère!

XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme!

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, II, 18).

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus¹; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas².

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continue.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.

2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (à Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer¹.

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand².

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage³.

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir⁴.

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue; 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, xxiii, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à-dire : La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait : Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science¹.

28. Celui qui intervient dans la justice² est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage³.

2. La crainte même⁴ qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pêche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automne; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte⁵ de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.

2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.

3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur : la liqueur trouble l'esprit.

4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.

5) Litt. : Disperse.

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela¹.

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite²,

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre ; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais ! mauvais ! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir³.

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui⁴.

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme, et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances ; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra⁵ dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou r droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Écriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant ; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance ¹.

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux ².

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue ³.

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants ⁴.

XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau ⁵; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable ⁶.

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière ¹.

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort ².

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement ³.

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtiment du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur ⁴.

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence posera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

¹) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

²) *Commentaire* : L'argent mal acquis ne dure pas et entraîne pour ses possesseurs la perte de la vie future.

³) *Commentaire* : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

⁴) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'impos-
teur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec
une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la
demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la
vie, la pureté et l'honneur ¹.

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse
la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne
des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur; il pratique son
effronterie avec emportement ².

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que
ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des
désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination,
d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise
action ³.

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute
parlera toujours ⁴.

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que
l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) ⁵.

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans
l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils
vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra,
mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera; 2° Le châti-
ment du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement; 3° Le faux
témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre
une leçon du châtiement qui l'atteint.

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu ¹.

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés ².

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insoucients passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines ³ et des pièges dans le chemin raboteux ⁴; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviara pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni ⁵, quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis¹.

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage² ; Dieu réproouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu ; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre³ en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent⁴ ?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible⁵, et ne fréquente pas celui qui s'empporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.

2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.

3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.

4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18) ; 2° l'intelligence (v. 19) ; 3° l'Écriture (v. 20) ; 4° la tradition (v. 17) ; 5° le raisonnement (v. 21).

5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorsque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire ¹.

XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il le dit: Mange et bois ; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses ².

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours ³.

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas ⁴ dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

¹) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

²) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

³) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

⁴) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, — 14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, — 16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, — 18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. — 20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. — 21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. — 23. Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. — 24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, — 25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. — 27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. — 28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles ¹.

29. Pour qui les hélas ! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés ? — 30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer; et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin) ¹.

XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché², et la moquerie est détestée de l'homme.

¹) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change ; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

²) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

10. Si tu te relâches au jour du malheur¹, tes forces déclineront². — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien³; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir⁴, et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire⁵, et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés⁶; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.

2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.

3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »

4) Tu seras assuré du monde futur.

5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.

6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *shonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui sont contents ce qu'ils ne font pas.

23. Est-ce que de telles choses¹ conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; —

24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouveront.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres².

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison³.

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par ta parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir⁴. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et la pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la Recherche de la sagesse.)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1^o sera favorisé par Dieu ; 2^o il sera béni par celui à qui il a donné raison ; 3^o celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

TROISIÈME PARTIE

XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses¹.

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite².

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne l'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te hâisse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour³.

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes ; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle¹.

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os².

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —

17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête³, Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question; 2° d'être blâmé par le juge; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux¹.

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot².

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle³ qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage⁴.

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même⁵, ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbath 30 b.

5) Litt. : Qui boit la violence.

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne, tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants¹.

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui².

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route, et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat, il serait impuissant à la ramener à sa bouche; — 16. et avec cela il se croit plus intelligent que beaucoup³ de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dangereuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

¹) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

²) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

³) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix, n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité¹, et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole douceuse prépare la chute (des gens)².

XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche³, l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement⁴; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée⁵.

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.

2) Litt. : Produit le moyen de pousser.

3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.

4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.

5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs¹.

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur²; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné³.

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte⁴.

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur,

— 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte⁵.

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue⁶.

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».

2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister même son frère.

3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou veillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.

4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.

5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.

6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes¹.

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui².

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau³ et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques⁴.

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture¹.

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure², doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux³.

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable⁴.

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve⁵.

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas¹.

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endureit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison² sans que personne le sautienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux³.

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédiction, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on renie (sa foi) pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse⁴ trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science, et qui croit tout savoir. Il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur en cette branche, lui sera supérieur dans les autres branches.

1) Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2) Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent¹ faussement.

3) D'après Saadia, les versets 16, 17 et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir, pour lui, de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4) Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pêche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable¹ engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé².

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds³.

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

¹ Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.

² Litt. : Sera engraisé.

³ D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences¹.

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux².

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône³ durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos⁴, et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme⁵; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement⁶?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires⁷, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beahôr*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, xxii, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même; de même celui qui entend l'adjuration¹ et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

XXX¹

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqué, sous forme de proverbes.

¹) Faite à un témoin; cf. *Lévit.*, v, 1.

²) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu); il ne doit donc pas s'en occuper (1-4); mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9). — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement : la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

Cet homme a dit au sujet d'Itiel¹ : Itiel m'a appris ce qui suit. — 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre²? Quel est son nom et le nom de sa postérité³, le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge⁴, en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître⁵, de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. ô

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqé, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (xxx, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqé celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant¹ il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne ! donne ! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez ! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord², les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle mange, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

¹ Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.

² C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche¹; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet², et pour le droit de tous ceux qui passent³. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te tais et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.

2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.

3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

10. Une femme vertueuse¹, qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas. — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*² qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deux comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit passer en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions » ¹.

¹) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

והצדיקים ויסד המשל על סדר א"ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ"ב פסוקים נאמרו בברור על דרך גנלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא כן אלא אם הכינה כל מה שהצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן ויספר אחרי הצלחת הגוף הנראים לעין כדי שנלמד מהן ונקיש להם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולה ומוחסים לו הצלחת הנפש והשכל. והתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא שהיא יקרה במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמות העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הנמור שלשתן יקרים מפניגים. ואחר ששייבה כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו בסוף וגו' שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושלל וגו' שהמשיגה על מחיתו ויוח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק יישו גם על מצוה קלה שיקים. והשלישי גמלתו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא יגדל את עצמו שפעם ירויח ופעם יפסיד והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יתר ממה שמועיל לו ומה שיויקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי חייהם. והחמישי דרשה וגו' אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לריס חפץ אלא שהן מבקשות מה שבטבעם לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם בטבע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כח התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות הפעם והחכם נותן לשכלו מה שהוא טובע כדי לשמור בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע אל אור הבואר. והששי היתה כאניות וגו' שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המתור לו וכן החכם מביא מרחוק מענות לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצוות. והשביעי וחקק וגו' שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצוה ומצוה כמו תפלה ושבת ומעשים. והשמיני וזממה וגו' שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחלל מלאכתו מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להנות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אחת יחבר חלק עם חלק וענין עם ענין עד שילמדו או ילמדו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגו' שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכות קשות ותחכם לא יירא מלשקר על ספרים סתומים וענינים עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מנאנסים לקיים המצוות. והעשירי מעמת וגו' ר"ל שינעם לזה לקבץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה ללמוד את השם. ואחר עשר ידיה וגו' שבאלו תהנאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרם. והשנים עשר כפה פרשה וגו' שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעין. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא יירא מן הויק והרעב וכן החוס והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני מענות המצרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא יירא שיסיתוהו תאוות העולם. והארבעה עשר מרבים וגו' שהמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם כוטה בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם נסב בצדקתו בחייו אז בסותו ימצא מעשיו הטובים כערס רבד. והחמשה עשר נדע זכר רוצה בו שהמקדש מחיתו במלאכה נדע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם נדע בידיעתו וחולקין לו כבוד והצדיק נוח לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגו' מעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו לתרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר"ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזה מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לבאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה והשבעה עשר עז והדר וגו' המשתדל להרויח מן התואר לו יעמל לימים הנאים והוא לא יירא מן רעת המלך. . . והשמונה עשר פיה וגו' רוצה בו שהמרויח בעסקו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה מעמו שהמרויח לא יחשוב שיוגיע אל דבר בעצלותו והחכם אינו כוזה אלא על חקירתו והצדיק על יגיעתו (ר"ל לעשות הטוב רק ביועצת רבה). והעשרים קמו וגו' ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם. . .

מן נמץ אלמאל חתי ידמן עליה ופי אלעאלם הו מא תלף לה אלחכמא ותציר לה באלנזא פילומהא כמא קאל ודעת לנפשך ינעם (משלי ב' י') ופי אלצאלח ילף לה אלצום ואלצלזא ואלדעא חתי לא יפארקא כמא קאל טעמו וראו כי וגו' (תהלים ל"ד ט'). ואלחאדי עשר ידיה שלחה נעת ללמתכסב באנה עלי הדיה אלשרוט יננח פי אמורה וללעאלם בנאחחה בחכמתה כמא קאל ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י' י') ואלצאלח יבשר בננח אחרתה כמא קאל כי או תצליח את דרכיך (יהושע א' ח'). ואלתאני עשר כסה פרשה דלך נעת ללמתכסב כמאסאתה אלצעפי מן מאלה ואלעאלם יואסי אלנאהל מן עלמה כמא קאל מי פתי יסור הנה וגו' לכו לחמו וגו' (משלי ט' ד'—ה') ואלצאלח ירר אלנאם אלי אלטאעא כמא קאל ורבים השיב מעון (מלאכי ב' ו'). ואלתאלת עשר לא תירא נעת אלמתעיש אנה לא יכאף אלנלא ואלנזב כמא יועי מן טעאמה ואלחר ואלברד כמא יסתעד מן כסותה ואלעאלם לא יכאף טען אלמלחדין ולא מעאצא אלמלאפין כמא יעד¹) להם מן אלנזוב כמא קאל וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו' (ישעיה נ"ד י"ז) ואלצאלח לא יכאף פתון אלדניא ורנאיבהא לאנה קד אעתד אלברד כמא קאל אל תירא כי יעשיר איש וגו' (תהלים מ"ט י"ז). ואלראבע עשר מרבדים אדא נאם אלמתכסב פי מנולה נאם עלי פראשה וטיף ומהאר נאעם ואלעאלם יטמאן אלי אקואל מנתלבה ובראהין ואצחא קד וטאהא לנפסה כמא קאל פיה בדרך חכמה הוריתך וגו' ובלכתך וגו' (משלי ד' י"א—י"ב) ואלצדיק אדא אסתקך פי חיותה או²) מותה וגד חסנתהה כאלפראש אלממהד כמא קאל וחפרת לבטח תשכב וגו' (איוב י"א י"ח). ואלנעת אלכאמס עשר נודע תרי אלצאנע טאלב אלמעאש משהור בין אלנאם באלסתר ואלעפא ואלעאלם מערוף פי מא בינהם בעלמה ואלכראמא לה כמא קאל והדרת פני זקן (ויקרא י"ט ל"ז) ואלצאלח טאהר בין קומה מברור מכרם כמא קאל בצאתי שער עלי קרתי וגו' ראוני נערים ונחבאו וגו' שרים עצרו במלים (איוב כ"ט ז'—ט'). ואלסאדס עשר סדין עשתה רבמא עני אלצאנע בשי וצנעה לא לחאנתה אלי דאתה כל ליכתסב בה כמא וצף פי סדין וחגור וכדלך אלעאלם רבמא עני בצרב מן כלאם אלעאמא או בחרף מן אללנא או בבאב מן אלצנאיע אלמנהיף לא לחאנתה אליה לכן ליברהן בה עלי באב מן עלום אלנזר וכמא קאל ודניאל הבין (דניאל א' י"ז) ואלצאלח תגדה יעמל עמלא לים הו בעינה אלמפרוץ לבנה [חא]נא ומצלחא ללמשרוע כמא קאל פי עבריהו ויקרא אחאב אל עבריהו וגו' (מלכים א' י"ח ג'). ואלסאבע עשר עז והדר לבושה וגו' כמא תגד אלמתכסב מן חלה יסעא פי עאקבתה אנמא מן שר אלסלטאן³) ואלתאמן עשר פיה פתחה אדא סיל אלמתכסב כף וצלת אלי הדיה אלחאל אנאב בחכמא וכדלך אלעאלם יערב ען עלמה כמא קאל שפתי חכמים יורו דעת ואלצדיק יעלם אלנאם כמא יטיעון כמא קאל שפתי צדיק ירעו רבים. ואלתאסע עשר צופיה לא יתכל עלי אנה יצל אלי שי בכסל ואלעאלם אנמא תוכלה עלי מלכה אם תבקשנה ככסף ואלצאלח עלי אלענאיה [אל]שרידה כמא קאל בכל לכבך ובכל נפשך ובכל מארך (דברים ו'). ואלעשרון קמו רבות בנות חתי אקרבהא יחמדונה וכדלך אלעאלם קאל ותמכיה מאשר ואלצאלח פי⁴) . . .

¹) בכ"י יעיד. — ²) נראה שצ"ל: פסי.

³) אפשר שצ"ל אטנא מן שר אלסלטאן. ומה שנוגע אל חכמם ואל הצדיק חסר בכ"י.

⁴) ביאור: החכם חתם את ספרו במשל שנשא מאשת חיל ונמשלו אליה החכמים

בלג אלי יסיר מן אלטאעף כסרורה באלמאל אלכחיר [אלד] ינתנמה כמא קאל איצא בדרך עדותך ששתי [וגו] (שם י"ד). ואלתאלת נמלתהו טוב ולא רע אלמתעיש ינב אן יקצר מא ירבח פיה לא מא יכסר ולא יוטן נפסה (אלא) עלי אן יקצר אן ירבח וקתא ויכסר אכר וכדלך אלעאלם לא יסהל לנפסה אן יתעלם שיא וינסא נירה ולא יתעלם מא ינפעה ומא יצרה גמיעא כמא קאל דרשו טוב ולא רע וגו' (עמוס ה' י"ד) וכדלך אלמומן לא יקסם עמלה חסנאת וסיאת פוקת[א] יצלח ווקת[א] יספר כמא קאל שנאו רע ואהבו טוב (שם ט"ו). ואלראבע כל ימי חייה אלמכתסב [ינב] אן יתבת עלי צלחה תרבירה טול חיותה¹ כמא קאל למען תלמד וגו' (דברים י"ד כ"ג) וכדלך אלצדיק יתבת עלי צלחה מא עאש כמא קאל אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון וגו' (שם י"ב א'). ואלכאמס דרשה למא קאל חפין כפיה ואלכסאן למא מראד להמא כאן מענאה אקצאהמא מא פי טבעהמא ודלך אן כל עצי יקצוי מא לה פי אלטבע אן יפעלה כמא תקצוי אלעין אלנפר ואלאדן אלסמע בדלך אלד אלעמל פאלמכתסב קד אנאל ידיה מן אלכטש מא יקצויאנה מנה. וכדלך אלעאלס קד אנאל עקלה מא ינדה יקצויא איאה מן אלתיאדה באלחכמא ורואה מנהא כמא קאל לב נכון יקנה דעת (משלי י"ח ט"ו). וכדלך אלצדיק אדא אנאל נפסה מא תתמנאה מן אלדאחא [ג]אלוצול אלי נור אלכארי כמא קאל ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו' ט"ז). ואלסאדס חיתה כאניות אלמתעיש פיה² יחתאל מן חלה חתי יגלב לה מבסבא מן בעד ואלעאלם פי מתל הדה אלנעות יחתאל באלחנא [ליחקק] אלחק מן בעד וליבטל אלכאטל באלמעארצא מן בעד ואלצדיק פי מתל הדה אלנעת יני מן אלמנצע אלבעיד לילא יפותה מצלחא חתי יחצר צלוח או חנ[א] או בעין אלפראיין או אלסנן. ואלסאבע ותקס אלמכתסב פיה יסתעמל אולאדה ונלמאנה בצראיב יטרחא עליהם פי כל וקת יעידה אלחרבא³ ונעת אלעאלם מן מתל הדה באן ירסס לה פי כל יום גו מן אלעלם יחדה וכדלך פי אלסבוע ופי אלשהר ופי אלסנה ופי כל קטעה מן אלזמאן. ונעת אלצאלה מן מתל הדה אנה לה פי כל זמאן טאעאת לא בד לה מן עמלהא כאלצריבא מתל אלצלוז פי אוקאתהא ותמסכה אלסבת ואלאעיאד פי אוקאתהא ומא אשבה דלך. ואלתאמן זממה אלצפא פי אלמתעיש אנה יהם בשרא ציעף פלא ינ[א]ל ינמע דרהמא אלי דרהם ודינארא אלי דינאר מן חלה חתי יתם חמנהא ואלנעת פי אלעאלם אנה יעום עלי אלכתאב אלפלגני מן אלסקה או אלנפר או אלהנדסא או אלטב פלא יואל⁴ גו אלי גו ומעני אלי מעני יולפה חתי יתעלמה או יעלמה ומתל דלך פי אלצאלה ינמע חסנה אלי חסנה ופריצא אלי אכרי חתי יבלג אלמבאלג אלכאמלח. ואלתאסע חגרה הדה אלנעת פי אל[מ]כתסב במא יתקין ויתאיר עלי אלאעמאל אלשאקה ופי אלעאלם אקדאמה עלי אלכתב אלמסתגלקה ואלמעאני אלמעחאצה כמא קאל גבר חכם בעו (משלי כ"ד ה') וכמא קאל דינאל ומשרא קטרין השתכחת וגו' (דניאל ה' י"ב) ופי אלצאלה מלאטרתה בנפסה פי טאעף אללה ועברה ותאידה עלי אלסם⁵ כמא קאל חזק ויאמין לבנכם כל וגו' (תהלים ל"א כ"ה). ואלעאשר טעמה הדה אלנעת ללמכתסב במא ילך לה

⁽¹⁾ חסר כאן מה שנוגע אל החכם שהוא צריך שילמד כל ימי חייו.

⁽²⁾ ר"ל לפי מה שנמצא בפסוק לפי שעיקר הפרשה מוסב אל העמל למחיות.

⁽³⁾ אלו שתי מלות קשות להבין ואפשר שצ"ל יעוררם אלחרפא = להרגילם באומנות.

⁽⁴⁾ בכ"י ויול. — ⁽⁵⁾ נראה שצריך להיות אלאם = מכאובים.

וְדָא גִלְסָם מִעַ שְׂוִיף אֶלְבֵּלֶד: ²⁴ וְקֵד תַּצְנַע אֲזֵרָא סְתִיבֵיהָ וּמִיֶּזְרָא
תַּעֲטִיחָא לְלִמְנָהוּן: ²⁵ וְאֵד אֶלְעָז וְאֶלְכֵהָ לְבִאסְהָא פְּהִי תִסֵּר
אֶלְאִיאָם אֶלְמִסְתִּקְבֵּלָהּ: ²⁶ וְתַפְתַּח פֶּאֶהָא בַּחֲכֵמָה וְיִשְׂרָאִיעַ אֶלְכֵר
וְיִ לְסִאנְהָא: ²⁷ מִטְּלַעָה מִדָּאֶהָב בִּיתְהָא וּכְבוֹ אֶלְכֵסֶל לֹא תִאֲכֹלָה:
²⁸ פִּיקוּמוֹן בְּנוּהָא יִצְפֹּנְהָא¹ וּבַעֲלָהָ יִמְדַּחְהָא²: ²⁹ יְקוּלוֹן כְּתִיר מִן
וְלִנְסָא אֲכַתְסָבִן אֶלְצֵלָאֵח וְאֵנֶת עֲלִית עֲלִי גְמִיעָהן: ³⁰ פֶּאֶלְחִטָא בֹאטֵל
אֶלְגִּמְאֵל גִּרֹּר וְאִמְרָאֵה תִתְּקִי אֵלְלָה הִי אֵלְתִּי תִמְתַּדַּח: ³¹ אַעֲטוּהָא
וְלֹאֵן מִן תִּמְרִי יִדִּיהָ וְיִמְדַּחְהָ פִי אֶלְמַחְאֵל אַעֲמֹאֵלָהָ:

הִדָּה אֶלְאֶתְנַתָּאן וְעִשְׂרִין אִיָּה פֶּאֶהֲרֵהָ[א] פִי אֶלְאִמְרָאֵה אֶלְצֵלָאֵחָ מִשְׁאֲהַד
אִנְהָא לֹא תִסְתַּחֲק הִיא אֶלְאִסָּם חֲתִי תְכוּן קֵד אֶעֱלֵת אֲמֹר דְּנִיֶּאֶהָ וְאֶזְרֵתְהָא
זִיעָא. וְאֶלְמִטְלָה בָּהָא אֶלְאִנְסָאן אֶלְעֶאקֵל וְאֶלְעֶכֶד אֶלְצֵלָאֵח אֶלְלִזָּאן אִנְמָא יִסְתַּחֲקָאן
דָּא אֶלְמַעֲנִי אִיאָ אֶעֱלֵחָא אֲמֹר דְּנִיֶּאֶהָ וְדִינְהָמָא גְמִיעָא וְלִדְלֵךְ כָּל פְּסוּקִי קֹאֵלָה
לְחִכִּים פִי הִדָּה אֶלְאִמְרָאֵה פִּטְחָל מַעֲנָהָ פִי אֶלְעֶאקֵל וְאֶלְצֵלָאֵח וְאֶלְאֶצֶל פִי הִיא
לְאִמְרֵהּ הִיא אֶלְאִנְסָאן לְמָא כֹּאן [לָה] גִּסָּם וְגִסָּם פּוֹקָה פִי אֶלְמִרְתְּבָהּ וְעֶקֶל פּוֹקָהמָא
אֶרֶת אֶקֶסָּם אֶלְמַצֵּלָה. מַצֵּלָה אֶלְנִסָּם וּמַצֵּלָה אֶלְנִסָּם וּמַצֵּלָה אֶלְעֶקֶל וְלְמָא כֹּאן
יִצָּא אֶלְנִסָּם הִיא אֶלְמִשְׁאֲהַד מִן בֵּין אֶלְתֵּלְאֶתְהָ רֵאִי אֶלְחִכִּים חִין קֶצֶד אֵן יִצָּע נַעֲוֵתָא לְהִדָּה
וְלִתְלֵאֶתְהָ [אֵן יִצָּע מַצֵּלָה] אֶלְנִסָּם וְתְכוּן אֶלְמַצֵּלָהתָאן אֶלְאֶזְרֵתָאן מִסְתַּבְּרִנְתִּין
וְנָה מִקֶּאֶסְתִּין עֲלִיהָ. וְנַעֲלֵל אֶלְנִסָּבָה אֶלְחֵאֲמֵלָה לְמַצֵּלָה אֶלְנִסָּם מִנְסוּכָה אֵלִי אִמְרָאֵה
לְאֶלְאֵה אֶלְרִנָּלָה כֹּאן תִּנְסָב אֵלִיהֶם מַצֵּלָה אֶלְנִסָּם וְאֶלְעֶקֶל. פֶּאֶל מָא אֶפְתַּחְתָּ פִי
וְלְמִטְלָה עֲנֵד וְגֹדֵר אֶלְאִמְרָאֵה בְּקוּלָה אִשֶּׁת חֵיל מִי יִמְצֵא וְלִם יִקְצֵד בְּקוּלָה הִיא אִנְהָ
אִי תִגְדֵּר בְּתָהּ וְלוֹ כֹּאן כְּדִלְךָ לְכֹאֵן כְּלֵאמֶה עֲלִי אֶלְמַחְאֵל וְלִכְנָה קֶצֶד תִּשְׂרִף מִן יִגְדֵּהָ
אִנְהָ יְקוּל אִשֶּׁת חֵיל אִשְׁרֵי מִי יִמְצֵא וְכְדִלְךָ יַעֲזוּ אֶלְחִכִּים מִן אֶלְנִסָּם כְּמָא קֶרֶם שְׂקָל
וְשִׁרִי מַצָּא חֲכֵמָה (מִשְׁלִי ג' י"ג) וְכְדִלְךָ אֶלְצִרִיק מִן אֶלְנִסָּם כְּמָא קֶרֶם מִן קוּלָה וְאִישׁ
וּמוֹנִים מִי יִמְצֵא (שֵׁם כ' ו') עֲלִי מַעֲנִי אִשְׁרֵי מִי יִמְצֵא. תָּם קָאֵל אֵן וְגֹדֵר הִיא
וְלִאִמְרָאֵה אַעֲזוּ מִן וְגֹדֵר אֶלְנִסָּבָה עֲלִי מָא תִרִי אֶלְנִסָּבָה עֲזִיזָה אֶלְנִסָּבָה וְאֶעֱזוּ מִנְהָא מִן
דְּבֵר אֲמֵר דְּנִיֶּאֶה תִאֲמָא. וְכְדִלְךָ אֶלְעֶאֱלָם אֶלְכֵּאֱלָנִי כְּמָא קָאֵל יִקְרָה הִיא מִסְנִינִים
שֵׁם ג' ט"ז) וְכְדִלְךָ אֶלְצֵלָאֵח אֶלְכֵּאֱלָנִי כְּמָא קָאֵל טוֹבָה חֲכֵמָה מִסְנִינִים (שֵׁם ח' י"א)
יִתְבִּין אֵן הִיא אֶלְחֲכֵמָה אֶלְתֵּאֲנִיָּה יִרָאֵד בָּהָא אֶלְצֵלָאֵח מִן קוּלָה עֲנָהָ כִי אִמֶּת יִהְיֶה
וְכִי וְגו' (שֵׁם ז'). וְמָא אִשְׁבַּח דִּלְךָ² פֶּלְמָא קֶרֶם הָאֲדִין אֶלְקוּלִין פִי מִדְּחַתְהָא אֲבַתְרִי
וְיִ אֶפְעֵאֲלָהָ שְׂקָל אִמָּא אֶלְאֹל בִּטַּח בָּה אֵן אֶלְמִדְּבֵר אֶלְמִגֹּדֵר יוֹחֵק בָּה וְיִסְכֵּן אֵלִי
אִיָּה. וְכְדִלְךָ אֶלְמִאֲהֵר פִי אֶלְחֲכֵמָה כְּמָא קָאֵל מִי שֶׁת בְּטוּחוֹת חֲכֵמָה וְגו' (אִיּוֹב ל"ח ל"ז)
כְּדִלְךָ אֶלְכֵּאֱלָנִי פִי אֶלְצֵלָאֵח כְּמָא קָאֵל בִּטַּח בָּה' וְעִשָּׂה טוֹב וְגו' (תְּהִלִּים ל"ז ג'). וְאֶלְתֵּאֲנִי
שְׁלֵל לֹא יִחְסֵר קָאֵל אֶלְמִדְּבֵר מַעֲשֵׂה לִים תְּפוּתָה גְּנִימָה פִי כָּל וְקַת פְּהוּ כִּיף מָא תְּקֻלָּב
זִירְבַת. וְכְדִלְךָ אֶלְחִכִּים אִנְמָא קֶצֶדָה אֶנְתִּנָּם כְּלֵמָה אוֹ חֶרֶף יִתְעַלְמָה וְיִפְרַח בָּה כְּנִימָה
כְּמָא קָאֵל אֶלְוִלִי שֵׁשׁ אֲנִכִי עַל אִמְרֵתְךָ וְגו' (שֵׁם ק"ט קס"ב) וְכְדִלְךָ אֶלְצֵלָאֵח יִסֵּר אִיאָ

¹ בכ"י ב' ו' י' יצפונהא. פי מרחא.

² תגאון אמר כי ברור הוא שהחכמה בזה הפסוק היא הצדקה מפני שהיא אומרת כי

אמת יחגה חכמי.

10 אלאמרֶה אלצאלחה מן דא' יִדְהֵא ואבעד מן אלגוארה
 אמתלאכהא: 11 וקד ותק כהא קלב בעלהא ומא תעווה גנימֶה:
 12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותמלב מנה
 אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא כמא פי טבע ידיהא⁽¹⁾: 14 וצאת
 כספן אלתאגר תאתי מן בעד בטעאמהא: 15 ותקום ועאד אלליל
 ותעמי מכאסכא לאל ביתהא וצראיכא לגואריהא: 16 ואן המֶת בציעה
 אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 וישדדת חקיהא
 בעז ואידת דראעיהא: 18 ולמא דאקת אן מתגרהא ליד פהי לא יטפא
 באלליל סראנהא: 19 ומדת ידיהא בנגאח⁽²⁾ וכפאהא דעמתא⁽³⁾ אלמגול:
 20 ובסמט כפהא ללצעיק ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תזאף עלי אהל
 ביתהא מן אלתלג אד כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
 נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומנו לפסוקים כי הגה אויבך ונשאו נהרות. והזכירו במלכים היין שהוא יותר טעול
 וברונית השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו' ענינו שתיין והשכר מביאים את האדם
 לירי עכרות שאי אפשר לתקנם ולא הפחירו את הכן בהרבה דברים מגונים שהיין מראה אותם
 כטובים לפי שהתשובה תוכל למחותן אבל הפחידוהו בדברי המשפט והוא אמרו מחוקק השופט
 אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שיושב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יגיש
 השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדין או
 לצעוק חסם עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם העניש האומלל הזה במיתה לא יוכל השופט לתקן
 את הדבר. ואמרו חנו שכר לאובד ענינו שאם יטעון טוען לסת נכראו היין והשכר נשיב לו
 שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד מי שאבד ממנו אשר
 ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היין והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש
 הרבה דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הדבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב לו
 שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומוזק לאסטומכא הלתה וכן בכל חסמים. וכמו זה היין
 שהאובד ישתה ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פך וגו'
 ירצה בו שהדין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עוד למי
 שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרה וחרש למי שלא בפניו. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל
 בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו והתפרש בין שניהם שהמסון אפשר להחזירו ונפש
 המת אי אפשר לתחזירה ועוד שהגידונו במשפט מות חרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו
 את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני הלף
 יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדין בעלי דין כעובדי דרך שאינו מכירם. והשני שיראה
 את פסק דינו כדבר חולף וידין היטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי
 שהדין צריך להעביר בשכלו כל החלכות הנוגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שירע
 לאיזה מהן הוא דומה יותר. וענין צווי שפט צדק לא רצו בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו
 למנות כל אופניו אבל רצו לומר שהדין לא יוציא את דינו על דרך תנאי ויאמר אם הדבר כן
 הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל ימתין עד שידע גוף הדבר בכיורו ואחר כך יגזור את
 הדין. והוסיפו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן
 השכר על משפט צדק שלם יותר גדול.

(1) בכ"י ב' ו' טובא מן וענין כביאור.

(2) בכ"י א' פתעמלחמא במא טבע ידיהא ובכ"י ב' ו' ותעמל כהא פי טבע ידיהא.

(3) נראה שגור הגאון כישור מלשון כשרון.

(4) בכ"י א' דעמן בכ"י ב' דעמא ובכ"י ג' דעמו.

זמי חרש למן כאן נאיבא מן אלמחצר אד קאל לא תקלל חרש (שם) בדרך ההנא
 לס אלנבי אלדי לא יערף חתה ומסמוע היא אלקול עלי אנה עם פאן האצלה
 אין לאן אלחאכס אנמא עליה [אן] יחתג למן נסית עליה אלחנא פי אחכאם אלדמא
 א פי אחכאם אלממאל וכמא קאל אלולון בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין
 ו בדיני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ"ט א') ומא אלסרק בין
 כס אלדס ואלמאל בינהמא פרקאן אחרמא אקוי מן אלצר לאן אלמאל ימכן רדה
 אלדס לא ימכן רדה ואלצר לאן אלמטאלב באלדס רוע') אלקתל ימית נאמרה
 דהב בחנתה פיתחאג אלי מן ילקנה אלחנא ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה
 אבת ולא רוע עליה פהו יחתג בכל מא יעלם אנה הו לה מן אלחנא. ולחטמיתהא
 מן יחכס לה בני חלוק מעאן מנהא אנה ינב עלי אלחאכס אן ירי אלצמין מתל
 וארז אלטריק כאנה לא יערף אחר מנהמא. ואיצא ינבני אן ירי אלחכס כאנה
 ואית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון עגדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצא
 ון אלחאדרת' אדא חדרת' וערצת' עלי אלחאכס ותנאועהא אבואב שתי מן אלסקה
 וחתאג אלחאכס אלי אן יתאמל כל נאמר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו
 ושבה. ואמרמהא בעד דלך פתח פוך [שפט צדק] חכס אלעדל לא יחיש אלכחאב
 גמיע פנונה ולכן מחין אלמרעד בה אלא (אן) יכון אלחכס פתיא באסתתגא אן יקול
 ולחאכס אן כאן כדי כאן אלחכס כדי ואן כאן גיר דלך כאן אלחכס בעכס דלך כל
 ג' אן יעבר חתי יסתקר אלכבר ען אלחאדרת' מקרה חס יחכס עלי שי צחיה לים
 ויה אסתתגא סיכון משפט צדק. ואלתרניב לה פי חכס עני ואביון לאן אלעקאב
 סכבהמא אצעב כמא קאל אם ענה תענה אתו וגו' (שמות כ"ב כ"ב) כאן אלחאב
 חכמהמא אכתר ואפצ'). ונעל נאמרה אלכחאב מתלא צרב פי מרא' צאלחא
 ושבה בהא כל חכיס וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן ינעל ואיל אלאיאת עלי חרופ א'
 ג' ד' ליסהל עלי אלמתעלמין חפשה אד הם מחתאגון אלי אסתעמאלה בכתרה. אולה

(1) בכ"י מע.

(2) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון חכא בתרגום וכן מלכין תרגום
 צוח. הדברים האחרונים של הספר הם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה והם היו מסורין
 פרטן לאנשי אמת שבאומותיו אבל היה מנהג ההורים לחוכים בניהם המגיעים למלכות
 דברים כאלה. והתחילו תוכחתם באמרם מה ברי להראות את חגיגתם ויחסו זה לאם לפי
 והיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אוסרת לו מה זה בני אשר רביתך וקודם זה
 שאהיך בכסני וקודם הרינו נדרתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך
 וזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא יאבד מה שעמלו בו
 וזכוריו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגת הבורא כמו חיים וכוונת ושלל וצווי והזהרה
 נמול ועונש. ואמרם אל תתן וגו' זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה
 לפי שהמשגל יסוד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מראי כגון השלשול והקיא
 העיוש והחקוה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מויק מפני שהוא מאבד
 זש' כוחות הנכבדים הכוח שבמות המקשה את האבר הכוח שכלב חמניע אותו והכוח
 שכבד חנותן לו להלוות. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה
 ותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שמוק בזמנו כן יטבע יותר ויותר במיניה וגם כמה
 ועמים יעצור אותו המשגל מלקיים תפלות וזה כבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה כבעילות
 וסודות. ואמרו למחות מלכין ר"ל שהתפלגה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות
 לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפריד והקדים את המשגל לפי שהוא מויק יותר מכולן.
 נכפלה מלת למלכים לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארונו

אן אלאכתאר מן נמיע אלאסתפראנאנת מלל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד
 ואלנפח מדמוס האתך ללאנסאם מצעף לקותהא אלא אן אלאסתפראנא באלנמאע
 אשרהא למא יקרה פי אלחלת אלקי אשריפח אלתי פי אלדמא אלמעטיה ללעצור
 אלקוה ואלתי פי אלקלב אלמעטיה אלחרבה ואלתי פי אלכבר אלמעטיה אלרטובה.
 ואמא צרה ללאנסאן פי דאר אלאכרה סאנה אולא ישנלה ען אלחכמה באלאקבאל
 עליה לאנה יעמל פי אלפכר אכתר מן סאיר אלדואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה
 אתסע פי פנונה ולאנה קד יקסע ען אלצלוח¹ פי כתיר מן אלאוקאת. הנה אלאקואל
 אדא כאן מן חלה פלא תסל ענה אדא כאן מן חראמה אנה אלהלאך² פי אלאכרה.
 וכדלך סאיר צנוף אלשהואת צארה פי אלדארין גמיעא אדא אסרף פיהא אד
 תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכא לא יסתמיע ללאפאה כמא קאל למחית
 מלכין אלא אן אלנמאע הו אשרהא ואצירה ולדלך פרה וקדמת. ותכרארהם אל
 למלכים ירדון אנה ילומנא אן נעשך מרף בעד אכרי וכמא בינא פי תפסיר כי הנה
 איביך וגו' (תהלים צ"ב י') אלמכר אנה אנמא אראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות
 יי' (שם צ"ג ג') אלמכר אנה קצר חאלא בעד אכרי כדלך האהגא. וגעל אלמקדס
 ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכר ללמוכרין בעדהם [ולרונים אי שכר]. וכשפו
 לה מן עקאבה מא יפעלה אלכמר ואלנכיד אנה יגני גנאיות לא אצלחא להא ועלי
 אנה רבמא חסן קבאיהא כתירה אלא אן תלך למא כאנת אלחובה תוילהא תרך
 אלחרוע בהא ואדא אן ירוע במא לא תצלח אלחובה וחי אלאחכאם יקול ללאחאבם
 ראית יא הנה אן שרבת פסכרת ונסית אלפסה אלדי הו מחקק פחכמת עלי אנסאן
 בניר אלהק ואנצארף אלצמאן מן חצרתך (ו) תובתך לא תקבל חתי תירד מא בה
 חכמת נטאא פמתי תלתקי מעה חתי תירד עליה שיה וסימא אן כאן צעיפא כמא קאל
 בני עני פמתי ימכנה אלרגוע אליך או אלחשלים. ואעשם מן דלך אן כאן מא חכמת
 בה קתל פאדא קתל דלך אלכאים ביה ימכנך אן תצלח מא אפסרת אברא פלהדה
 אלאסכאב צאר פסאד אלחכם באלפכר אשר מן כל פסאד. וקולהא תנו שגר לאבר
 אראדו בה דפע מעארצה אלמעארין פאן קאל קאיל פלם צנע אלכמר ואלנכיד קלנא
 ליתעזא בה אלמהמומן אמא בנעמף עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובר ויחתאנ
 אלי שרב אלכמר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבה אתוהא פיסמון מרי נפיש
 ויחתאנן אלי שרבה לידהב ענהם שקאחם כמא קאל ועמלו לא יוכר עוד פאלשרב
 לאולאך מצלח ולך יא חאכס יא פקיה מפסד. ואדא תאמלת הנה אלקציה ונרתהא
 מן מחין אלהק לאן כתירה מן אלאשיא תצר בעין אלנאם ותנסע בעצהם כמא הו מעלוס
 אן אלעסל יצר אלמחרורין וינסע אלמכלנמין ואן אללכין ינסע אלכבר אלהאסייה
 ויצר באלמערדף אלמרטובה ומה אשבה דלך כל אלמטאעס אלשיבה תנסע אלנאיע
 ותצר אלשבעאן וכדלך אלסמאים כלהא. ועלי הנה אלסכיל אלכמר. פקאלו דעוה
 יא איהא אלמלוך למן ויחתאנה פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח
 רישו או ישרב מנה כתירה במקדאר מא ועמלו לא יוכר עוד. ואמא אנת יא חאכס
 פתח פוך לאלם וגו' אראד בפתח אלפס ללאכרס תלקין אלנכי חתנה כמא סמא
 אללה עוד ללעמי ען רשדה אד יקול ולפני עוד לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד)

¹ לא ידענו למה פרס חפלה משאר המצות.

² בב"י אלהלאך.

אלאקואל אלאכרף קול למואל ועלי אנה קד נסב דאך אלי אמה פינכני אן נעלם
אנהא ליסת מרואף ען אמראף פקט בל חכון נמאעף מן אלאמף צארקף רותהא
ואנמא נסכהא למואל אלי אקרב מן סמעהא מנה וכאנת אלאמף סבילהא אן יודב
אלואלדאן ולדהמא אלמרוס¹) במתל הדא אלקול. אפתתח אולהא²)

לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי³) צרב אלמתל מא אדבתה בה אמה:
2 מא דא יא אבני יא אבן בטני יא אבן נדורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצרוב⁴) אלשהואת: 4 לא ללמלך יא למואל לא להם
שרב אלכמר ולא ללוזרא אלמסכר: 5 כילא ישרב אהדהם פינסא
אלמרוסם ויגיר חכם כל די צעף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמא
ואלכמר למרי אלנפוס: 7 ישרב אהדהם פינסא פקרה ולא ידבר איצא
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכרם ולחכם כל דוי אלמצי: 9 ואפתח
פאך אקין באלעדל וחכם אלצעין ואלמסכין:

מה ברי בלנף אלחרנוס הו מא בני וכדלך למחות הו צרב מן לנף אלחרנוס איצא
וכדלך מלכין איצא תרגום עצות וקאל נחמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה' ז'). אמא תצדיר
אלואלדין כאן יקולו לולדהמא מה ברי פאנהם דהבו פי תצדיר דלך אלי אלחרקין ונסכוה
אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכתר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא דא
יא בני אלדי רביתה חם יא אבן בטני אלדי קבל אלחרביה חמלתה חם יא אבן נדורי
אלדי קבל אן אחמלה נדרת ורעות חתי רוקתה ינכני לך אן תתפכר פי הדא אלחלת
מנאזל אלדי תעבת פך ושקית [1] טלבת אן תבון ולדא צאלחא ולא תציע גמיע מא
פעלת. ופי הדא אעתבאר אכר אדא כאן מן אלמנכר אן יציע אלנאשי ענאיה ואלדיה
בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יציע ענאיה רבה בה בנמיע אלמצלחת מן חיוף ועקל
וטאקה ואמר ונהי וועד וועד. ונהיהמא אל תתן שפקף עליה פי אלדניא ופי אלכרף
פאמא פי דאר אלדניא פאן נהיהמא לה ען כתרף אלנמאע פלצירה באלנסם ועלי

אלא בישול שני ויעוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר
בגוף כשמוציאין ממנו חרם כן הכניס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן
שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלבתה. והנה אלו חם ששה מאמרים שבכל אחד
מהם ארבעה דברים ואם נחשוב מאמר כי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

¹) נראה שענינו חמוניע לשררה.

²) נראה שגם כאן השמיט הסופר נשלל הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי
ועיין לעיל תחלת פרק ל'.

³) בכ"ו א' וב' חסר.

⁴) עיקר מילת מחא בלשון תרגום הוא. הכאה ובערבי נמשכה מלת צרב מענין הכאה
לענין ציון המטבעות מפני שמצינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן
במעם בין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צרוב ר"ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול
תרגם כן וזה לשונו בשורש מחה: וכן הדא אלמעני איצא ענדי למחות מלכין אי לצרוב אלאפכאר
ואלארא פי אלהו ובשורש מלך ומנה ל' מ' אי לצרוב אלאהוא ואלאפכאר ואלארא אללהויה.

אן ישבה בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומא אלואל. ואלדי דעאה אלי הדיא
אנה ראי בעין אלנאס יוריון באלמלך ואלראיס פיקולון אד' הו אנסאן מתלנא פביף
נטיעה פקאל להם ינבני אן תעתברו בהדיא אלמשנאין מן אלחיואן אלתי לכל ואחד
מנהא ריאסא עלי סאיר נועה לא ישרחונהא כל ידענון לה. פאלואל אלסר פי אלדחש
קאל פיה ליש גבור בכמה ואלתאני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרויר מתנים ועלי
אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכון אראדה לעשמה פי גנסה.
ואלתאלת אלתיס פי אלגנס קאל פיה או תיש עלי מנאז אן ינסק בלפשה או במא
פסרת קול אלדורא¹) או לאל תעשה מנחה (במרבר טו ו'). תם אשבק באלראבע
אלדי הו אלמלך עלי הדיא אללתלה אלממלל בהא פקאל וכדי אנתם יא מעאשר
אלנאס יב אן תתפרפו לראיסכם בריאסמה ותדענו לה ולא תבכסו חקה. ורצף
אלאסתעמאל מע אלמלך בלתלה אפעאל [ונהא ען אלפעל אלואל] אלמקאומה וקאל
אלקום עמו ואמר באלפעלין אללחין ונעל אחדמהא מקדמא עלי אללכר והו אלדלל
לה פקאל אם נבלת. ונעל אללתאני מוצרא והו אקל מא יכון אלממסאך ענה פקאל
ואם זמית יד ואנמא נעלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלחקרב אלי אלסלסאן
ואלתלל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח דלך למעציתה פאתרכה. וכדי לך
רבמא אמכנך אלקרוב מנה לחסן אללאקה ובסטהא ורבמא לם ימכנך דלך לעארתהא
וישראסתמה פאתרכה אלא אנה עלי גמיע אלחאלאת לא תקאומה. ואחבע הדיא
אלאקואל באלוציה בתרך אלחרד ושבח מא יתולד מן דלך במא יתולד
מן סכבין אחדמהא אקוי מן אללכר ואיצא אחדמהא מכאשר ואללכר מפארק פאלאקוי
הו אלדס ואלאצעף הו אללכן אד' כאן אנמא הו מסבך טכנא תאניא²) פקאל במא
אנך אדא מנצת אללנף אנבעת אלדס כדאך אדא מנצת אלנצב שדירא לרבג
אלנצומה וקדם קבלה אנך לו לם תמנצת שדירא אלא צעיפא נשאת אלנצומה³).
וכדלך ינבני אן תחדר מן שדתהא⁴) בעד למור נארהא במא תחדרהא והי משתעלה
במא אן אללכן אלמפארק מניין מתל אללנף אלמתצל. פדלך סת[א] אקואל פי
כל ואחד מנהא ארבעה ארבעה סוי מי עלי שמים פתציר בה סבעה⁵). והדיא

⁽¹⁾ עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב"ע על ויקרא ד' כ"ג שהביא דעת הגאון.

⁽²⁾ "מבושל בבישול שני" נראה שלפי דעת הגאון החלב נבשל פעם ראשונה בנץ
הכהמה ואחר זה בקררה להוצאת החמאה.

⁽³⁾ נראה שצריך להוסיף במא אנך אדא מנצת אללכן כרג אלזכר.

⁽⁴⁾ אפשר שצ"ל אלחרה במקום שדתהא.

⁽⁵⁾ ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והשרים. ואמרו מטיבו צדק אש
רועה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרויר מתנים כיוון כוח אל
הנשר שהוא הגדול שבעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או חיש
כחו וחיש שכן מצינו או במקום וא"ו החיבור. ומנה שלשת לברם והרביעי לברו לרמזו אלהם
וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתבלו באלו
החיות המושלות על מניניהם האריות על החיות והנשר על העופות והחיש על הצאן וכולם
נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלכם ולכבדו כראוי. והחזיר
אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפניו
אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו בסכר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכו' או שיתרחק
ממנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמית וכו'. ובסוף אלו הענינים הוחזר החכם את
האדם מן הכעס והמשול תולדת הכעס לטה שיוולד משני דברים והם החמאה היוצאה במין חלב
והדם היוצא במין החוטם והחבדל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאינה

אשכבה כמא רסמנא סי תפסיר ישעיהו. פאמא זאציה אלנמל פנעלהא אעכתארא
 למן לא יעד לה זארא מן אלדניא אלי אלאכרה וזו ירי אלנמלה תעד פי אלציה אלי
 אלשתא ועלי אן היא אלמחל קר יצרב ללמסאפר סי אלבחר ואלמסכת פי אלסכת
 ונפראהמא. זאציה אלזכר¹) אנהא תנקב פי אלצזר בלא אלה מן חריר ולא נירה
 תצלה ביותא באשכאל ועלי אן היא אלמחל קר יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא.
 זאציה אלנראד חת בה עלי גמע שמל אלמוטנין בעין אלי בעין ולא יצרון פרקא
 פרקא²) והם ישאהרון אלנראד ובחירא מן אלטאיר אדא נול נול בלה ואדא רחל
 רחל בלה. זאציה אלסנוניה חת בהא אלנאם עלי אלחרקי אלי אלמראתב אלעאליה
 מראתב אלמלאיבה אלחיואנין אלרוחאנין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן
 טין ונירה מא יבני ויצלה לה זכרא פי סקוף קצור אלמלך. פהזה אלארבעה מעאן
 אלתי יקט עליהא והי אלזאד ואלמנול ואלאנתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא]
 סעארה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמעו אלי ואכלו טוב ותתענג
 בדשן נפשכם (ישעיה נ"ה ב') וקאל פי אלמנול תסתירם בסתר פניך מרכסי איש
 (תהלים ל"א כ"א) וקאל פי אלאנתמאע אספו לי חסדי (שם נ"ח) וקאל פי
 אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה נ"ו) וקד תנבה היה אלארבעה
 זואין איצא עלי אמור מן אלדניא³). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחל עלי טאעה
 אלמלך וכל ראים ונעל צדר אלעכתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר:
 30 אללית גבאר מן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שוי: 31 ואלזורי
 אלחקוין ואלתים וכדאך אלמלך לא קואם מעה⁴): 32 אמא אן תדללת
 לה אדא⁵) תשרף או לזמת אליד ללפס: 33 פאנה כמא אן מבין אללבן
 יכרג זבדא ומבין אלאנה יכרג דמא כדאך מבין אלגצב יכרג בצומה⁶):

קולה מטיב צעד לס יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם
 וננחה. וקסמהא תלאתה ונעל אלראבע⁷) עלי חרה לאן אלראבע הו נרצה אראד

¹) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלושה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים
²) בכ"י פירק פרק.

³) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעת מיני בעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע.
 אחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע
 אל הצלתו כמוהם וזה מבואר בפירושו לספר ישעיה. והנמלה היא מושל שיוחיר בו מי שלא
 יבין צידתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהוא מושל גם כן להכנת יורדי הים
 ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור בסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כוורת
 הדבורים מושל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות באים וחולכים יחד ובזה הערה לקהל
 המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשומית והיא הסנונית נושאת ברגליה את הטיט וחולתו
 לעשות קינה בחיכילי המלכים וזה להעיר את האדם שיוקש לעלות אל מדרגת המלאכים וחיות
 הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והמחסה וההנאות וההנאות נמצאים במקרא
 לבנות בהם עונג העולם הבא והם ג"כ נאותים ומובנים לרבני העולם הזה.

⁴) מלה זאת מלשון חרנום ואינה נמצאת בלשון ערבי.

⁵) בכ"י א' טעהם.

⁶) בכ"י א' אן. — בכ"י לין במקום אלה.

21 תגד אלארץ תרגז תחת תלתה ואלראבע מעהא לא תטיק
חמלהא: 22 תחת עבד אדא מלך וכסים אדא שבע טעאמא:
23 ומבנוצ' אדא אמלכת ואמ' אדא ורתת סידתהא:

קולה רגזה ארץ לם ירד בה דאת אלארץ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה
ארץ כי תחטא לי (יחזקאל מ"ד ב') סקאל תגדהם ירגפון ויקלקון לעבד מלך מתל
הרודוס וכסים איסר מתל נבל ומבנוצ' רוסת מתל עתליה ותגד אלריאס' לא תליק
בהם ותגדהם איצא יגאורונהא במא לא יצלה. פינבני אן תעלם אנך אן הגמת עלי
ריאס' מא [אנת] להא אהל אנחם ירגפון כך ויעזנן לדלך ולא תליק כך ולא תחסן
אן תגאורנהא מתל אמ' ורתת סידתהא פאלנאס יתחירון לדלך שלא תפעל מא יגורנה
בל אצבר אלי אן תסתחק ומע דלך אדא בלנת פאטלכהא בעקל ורפק וארץ בחסם
אללה פי דלך ופי כל²). ואלפצל אלכאמס פי גואין ארבע' מן אלחיוון נבה
אלנאסקין בהם עלי מא יחתאנן אליה מן מתל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבע' מן³ צנאר מא פי אלארץ עאלמין מעלמין:
25 אלמל גמע גיר עויז וקד אצלחו פי אלציף טעאמהם: 26 ואלובר
גמע גיר עטים וקד צירו פי אלצבר ביותהם: 27 ואלגראד לא מלך לה
וקד כרג מלתף כלה: 28 ואלסנוני' תעלק בידהא מא תציר בה' פי
היאכל אלמלך:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמ' ממא יוצף בה גיר אלנאסקין אויב אן
יצף אלי קולה הדא מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם
אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול כיף
יגעל מא יפעלה אלמטבוע אעתיבארא ותאדיבא ללמלחאזר אנבנא וקלנא באלחרי אן
יגעלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואגל כמא קרמנא פי אול אלגתאב
פאדא כאן אלמטבוע ולים פיה עקל יפעל מצלח' פאלדי פיה עקל באלאונר אן
יפעל מצאלחה. ומתל הדא אלגואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א' ג') ומא

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים ממנו במקום שהיה שם בתחלה
ישקפו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלמים עד עתה יפחדו וכן הספינת אף על פי שבתוף
הים רואין קצת רושם חילוכה כשהיא בלב ים אין רושם לחילוכה כלל אבל היא מוליכה בני
אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שכר הרבה אל מקום שיעטרכו אליה וכמו
זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו' יש עוון כבד על האיש
ועל האשה לפי שהם עושים זמה וענשם גדול מאד.

(1) בכ"י ב' וג' משנייה.

(2) ביאור: הענין הרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה ממנו אם אינו
ראוי לה ואם בכל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר"ל יושבי הארץ.
ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המולך כהורודוס ומפני איש כזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה
שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראויים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכו' וכן
נמשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך ימתין האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש
אותה בתבונה ובנחת ויקבל בפסוק לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

(3) בכ"י ב' וג' חסר.

(4) בכ"י א' מכת ובכ"י ב' וג' חסר.

פסרת וארבעה לא ידעתים ולאראבע ולם אקל וארבעה לילא תנתמע תלאתה וארבעה שתציר סבעה וזרת מן מלאטבה אלאמה אן יקולו בחמשה לחורש (יחוקאל א' א') יענון פי אלכאמס בשבעה לחדש (מלכים ב' כ"ה ח') פי אלסאבע. ופסרת בשמים פי אלהוא מלל קול אלתוראה ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א' כ"ח). וקר ינבני אן אבין ען הרה אלארבעה אשיא אלתו וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך נחש ודרך אניה ודרך גבר אד כאנת ארבעה תאמה לם פצל אחרהא מנהא פחסכהא תללה תם צמה אליהא פצארת ארבעה בער מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה דרך גבר בעלמה ואנמא פצלה לאנה כאן מקצודה אן יחדר מנה. ואמא תלך אלתללה פהי מעלומה פאתי אנור בהדא אלארבע וקאל ללסאמעין אן הדיא אלארבע אלהי ינהלה בעצמם הו מלל אלתללה אלתו תערפונהא ולא תנכרונהא. וישרה דלך יקול ללואני ואלסאסק לא תתורם אנך אדיא שאהרת נפסך תרתכב הרה אלמפצלי וליס תותר פיד אהרא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עשים ואלתקריב אלי פהמך לאנך תשאחד אשיא פי וקת חרכתהא וליס תרסם פימא פיה תחרכת רסמא ולהא מחצול מן אלפעל עשים. מן דלך אלסאיר אדיא טאר פי אלהוא וקצר אלנסר לאנה אעטמהא לם ירסם פי אלהוא זטא במסירה ומע דאך פקד חצל לה פעל לאנה בער מא כאן מוגורא פי מוצע עדם מנה וצאר פי מוצע כאן פיה מערומא. ואלהיה אדיא אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תלט פיה זטא למסירהא עלי אנה בער תקציה לם יתבין פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד כאן אהל אלמוצע אלול [אלדין כאנו] יחדרונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכאן אכר יכאפונהא כרלהם. ואלספינה תסיר פי לז אלכחר ואמא באלקרב מן אלשט פרבמא אהרת אהרא לוקתה יסירה ורהא ואמא פי אללז פלא בעדהא ולא מעהא תלט פיה זטא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכר וחמלת מירה מן ענר קום אסתגנו ענהא אלי קום אחתאנו אליהא ונהות תנאירא פהאלת אסעאר בדלך מן עז אלי הוואן ומן גלא אלי רכין ומא אשבה דלך. פעלי הדיא איצא לא יגתר אלהל אדיא ראי אנה ברנה מן חראם לא יותר פיה אהרא פי נפסה פאן לפעלה דאך מחצולא יטאלב בה עליה¹) לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלדלך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר אלמראה אדיא ראת אנהא חין אסתטאעת ל[א]תיהא חראמא לם תכן פיה עלאמה כל צארת כמן אכל טעאמא ומסה פאה ולם יתבק פי פיה אהר פאן לפעלהא דאך מחצולא תעאקב עליה למבאשרתה מא נהית ענה ולדלך קאל כן דרך אשה מנאפת בער קולה ודרך גבר בעלמה²). ואלפצל אלארבע מנע פיה מן מחאולה אלעאמי מן אלנאם מרתבה מן הו אגל מנה בניר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאם עליה קאל

¹ בכ"ו ועליה

² ביאור: והענין השלישי שיותר אדם מן הניאוף והזנות והדוסה להם. תרגמתי וארבעה והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על השלשה ויהיה שבעה וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחודש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיות הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר החכם כבר ידעתם שלשה דברים תראשונים הנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמוהם וביאור זה שאנור אומר לניאוף אל תחשוב שעבירת הזנות והניאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התכונן שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרשוש יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

פיה עין תלעג לאב וגו' פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מולם לא ינתפע בה
 ואלממלל באכל אלנסור הו ממן יולמה וינתפע מנה סכל ואחר מן היה אלארבעה
 מהאלך אלמלמין חסב מבאלנה דלך אלמעאנר ינאלה¹). ואלסצל אלחאלת חדר
 פיה מן אלזנא ואלפסק ומא [אנצם] אליהמא קאל

18 הי תלאתה כפית עני ואלראבע טעהא לא אערפהא: 19 טריק
 אלנסר פי אלהוא וטריק אלחיה עלי אלצואן וטריק אלספינה פי ל²
 אלבחר וסביל אלרגל פי אלמראה: 20 עלי דאך סביל אלמראה
 אלזאניה תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל גלא:

(¹) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כמו מה שספרו לו בקבלה.
 ואמרו אל תלשן ענינו אל תדבר רע. ועלוקה הוא התעדר. ותון פעמו די והן מלות יחידות.
 ולחקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר תודיענו אגור
 שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיוון אל
 בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי גיוון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד
 וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאלו והצומח יעדר אם שהארץ לא נתן פירות וזה
 אמרו ארץ וכו' אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין כגוף הכהמה האוכלת בין באש סמם על
 פני הארץ וזה אמרו ואש וגו'. וחילק החכם הארבעה אופני התעדר שבני אדם נענשים בהם
 לשלש מינים והתחיל בשאל ועוצר רחם הטוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח
 וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני התעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם
 באמצעות הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הן חב וכאילו לא יושבעו וכאילו לא יאמרו הן
 וסדר אלו התארים כחופף שירר הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמר די
 אלא שאינן שבעים וגם יאמרו תן עוד. ואנחנו רואים שהרבה בני אדם ינשאו אל הקבר והאשה
 העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה גורעת חנם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם
 אין די להם כמה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני
 אדם הראויים להענש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס
 בה שקר בין בודין בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והמטרה בה הוא
 כופר ויענש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור
 יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יכרך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן
 וזה אמרו ואת אמו וגו'. ואחר זה ירחיקו עצמם מדעותיהם המתורות וחושבים אותן לטמאות וזה אמרו
 דור טהור וגו'. ואחר זה יבחרו בדעות שבראו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור סת רט וגו'.
 ואחר זה יבזו כל מי שאינו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על תשכילות וזה אמרו דור חרבת
 וגו' וכן ירד מדרגה אל מדרגה כל עת מי שאינו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש
 המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות חספיה ובענין חזון
 מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהצווי ראוי שיקדם להתבססות והתפחדה לן
 אמר בתחלה אל תלשן וגו'. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי השם ועל הנמשכים
 אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסתנין
 עם דברי הנביאים עצמם כמו שאתה רואה האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים
 שאפשר לבאדם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והנחנו
 אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחר שהם מגונים אצל בני אדם וזה אמרו מן יקללך והשני
 שהם מגונים אצל השם וזה אמרו ואשמות והשלישי שהם כנועלים בטמאות מוחשיות וזה אמרו
 מוצאותו וכו' וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשיות והרביעי שענשים מאת השם
 והעונשים הם ארבעה המאבדים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם המשתת
 אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכו' ושנים המכאיבים את האדם
 וזה אמרו עין וכו' והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם
 והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שיצערנו וכל אלו העונשים כמו גורל כפירת הכופרים.

אלי אלמקאבר אלכחיר מן אלנאם ותקדע אלעאקר באלכחיר מן אלדוע ויבאר
 פי אלארין אלעטשי אלכחיר מן אלכור ותטעם אלנאר אלכחיר מן אלחטב
 וכלהא לא תשבע בל כאהא תקול ודני איצא למן יעשיהא. וקבל אן ישרח
 אלחכים הדיה אלארבעה¹ אשיא קדם דכר חאל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר
 לעלוקה מן נחר אלכבאר אלצאדקה ודלך אן אלעקל יקצי באן אלכבר אלדי יכלין
 מן תעמד אלכבד ומן תוהמה נמיעא פהו חק לא מחאלה והאהנא אכבאר יאתון בהא יקע
 פי אלנפס אלקאצדה אלחק אנהם לס יתעמדו פיהא אלכבד ולם יתוהמה פמן
 רדהא כאן מעאנרא ואסתחק עקובה² מן ענר אללה אף תציר לה בדלך ארבעה אחואל
 מדמומה³ אולהא¹ אלתואמו עלי נקל אלכבד פיצרח בלענהם כמא קאל דור אביו
 יקלל ואמא נסאווה[ם] אלתו הן ענדה תאבעאת מגוראת ולם יקצדן אלכבד פלא
 ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יכרך. תם ירא אעתואל מדאכהם
 [אל]טאהרה⁴ אף יתקדהא ננסה⁵ כמא קאל דור טהור בעיניו וגו'. תם ילתני אלי
 ראי נפסה ויציר לזאטרה ענדה חאל גלילה⁶ לא ירי פוק ראה ראיא כמא קאל דור
 מה רמו עיניו וגו'. תם יסתקל⁷ מן אלנאם כל מן לים הו עלי מדחבה ומאולה
 פיתנאוו אלמעקולאת איצא כמא קאל דור חרבות שניו וגו' והדיא אלתנקל פי אלשר
 מן חאל אלי אדרי מונור עלי טול אלזמאן פי כל מן לא יצדק באלאכבאר. פלמא
 וצף הדיה אלאפעאל אלסו אכבר באלעקאב פקאל לעלוקה וגו'. וקבל אן יצף אלחכים
 הדיה אלארבעה אחואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדס קדם קבל דלך אלנהי
 ען תכדיב אלצאדקין אף פי תרטיב אלחכמה יגב אן יסבק אלאמר ללועד ואלועיד
 כמא קאל אל תלשן וגו'. ואלעבד פי הדיא אלפסוק לים הו עבד דני בל עבד ולי
 כקולה משה עברי מת (יהושע א' ב') ויאמר לי עברי אתה (ישעיה מ"ט ג') יקול
 אנור לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלנאביא אוליא אללה
 וסמאהם עברי הנביאים (מלכים ב' י"ז י"ג) בדלך משאחרוהם אוליא להם כמא קאלו
 לשמואל התפלל בעד עבדיך אל ה' (שמואל א' י"ב י"ט) וקאלו לאלישע הנה נא
 יש את עבדיך חמשים אנשים (מלכים ב' ב' ט"ז) ואלסעאיה בהם אלי מולאהם
 פהי אדעא אן קולהם מנאקין לקול אלנאביא בעד אחתמאלה אלמלאממה לה
 ואלופאק בינהמא כמא תרי מן זאלף אלזמאעא יני אלי ניין יחתמל אן יספר
 עלי מא נקולה בוגוה מן אלחכריג פוגרה וידפעה ויקול לא ילומוני קבולה.
 פארדעה אלחכים בארבעה אשיא אלאל דם אלנאם לה הו קולה סן יקללך
 ואלתאני דם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענר אלנאם אתמא ענר
 אללה ואלתאלת דם אלחכים לה וחכמה עליה באנה לא יסתנפף מן אבשע אלוסף [הי]
 אלעדרה בקולה ומצאתו לא רוחין פצלא עלי אלננסאת אלסמעייה אלתו לא תחס
 בהא חאסה ואלארבע עקאב אללה ונעלה צרבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך
 קאל פיה לעלוקה וגמיע שרוח אלעדס אן אללה יצרבה אמא באלפקר מתל ארין
 לא שבעה מים או באלעקס מתל עצר רחם או באלמות מתל שאול או בנאר גהנם
 מתל ואש לא אמרה הון אף הו סאלם⁸ פי דניאה מן תלך אלתלתה. ואלמולם קאל

¹ נראה שחסר כאן ימן כאבאיה.

² בכ"ו יסתחל.

³ בכ"ו טאלם.

יגתסל מן נאיטה: 18 גיל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 גיל
אסנאנה באלסיוף ואניאבה באלסכאבין ליאכל אלצעפי מן אלבלאד
ואלטסאבין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדס קסמין⁽¹⁾ יקולאן מתלא
האת האת ולהמא תאלת פלים ישבע⁽²⁾ וראבע פלים יקול⁽³⁾ בס: 16 הם
אלתרי וחבס אלרחס וארץ לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כדאך
עין⁽⁴⁾ תהזי באביהא ואמהא ותזרי באנמאעהם ינקרהא מתלא גראביב⁽⁵⁾
אלואד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאי' מתל קול דוד מלשני
בסתר (תהלים קיא ה'). לעלוקה אלעדס. הון בס אלפאט מפרדא. ועלי אן אלחנים
קד נסך היה אלחמאני' פואסיק עלי מא הי מנצוצה פאן אלאקרב ענד אלעבאר'ה
אן נקדס פיהא בעצא עלי בעין ונקול ערפנא אגור אן ללעדס וגהין אחרהמא אלא
יכון אלשי ואלאזר אן יפנא בעד כונה ולמא כאן קצרה פי היא אלנאס געל אלחמל
מן אלחיואן ואלנבאא או לא קואם ללחיואן אלא באלנבאא פקאל אן לעדס אלחיואן
וגהין אחרהמא אלעקס והו אלא יולד אלחיואן בת'ה ואלחאני אלמות אן יכון בעד
אן יולד ימות דאך קולה שאול ועצר רחס. ולעדס אלנבאא איצא וגהאן אחרהמא
אלגרב ודאך באן לא תרוא אלארין מאא פלא תתמר הו קולה ארין לא שבעה מים.
ואלאזר אלפנא ופנא אלנבאא אלמשהור באחראק אלנאר דאך קולה ואש לא אמה
הון סוא פי דלך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר
אלפאהרה עלי אלארין צאר אלנמיע ארבעה וגוה יגעל אלחכים אחצאהא תלאת'ה
צ'רוב אהנין בקי שתי בנות ואלתאלת בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע
ודלך אנה קצר אלי עדס אלחיואן או כאן אנמא וצפה לינעלה עקאבא לקום נמא
יסתחקון פינדה אהנין אלקבר ואלעקס שאול ועצר רחס תם ראי אן האהנא סבא
תאלתא בה יעדמון והו אלא תנבת אלארין פנעלהא תלאת'ה תם ראי אנה רבמא
אנבתת איצא וכאן נבאתהא סבא לעדס אלחיואן דלך באן יחרקה בעין אלחיואן
פנעלהא ארבעה. פפצל היא אלבאב אלראבע אעני אש מן אלחלת'ה לאנה לים
בבסאטתה אוגב עדס אלחיואן כל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופצלהמא גמיעא סן
אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי דאת אלחיואן כל פי נירה וקאל ען אלארבע⁽⁶⁾
הב הב יעני באנהם יקולון⁽⁷⁾ האת האת וכאנהם לא ישבעון לקולה לא תשבענה
וכאנהם לא יקולון⁽⁸⁾ בס לקולה לא אמרו הון. ותרחיב דלך מנעכס מן אלאזר
אלי אלאול יקול כאנהא לא תקול בס כל מע דלך לא תשבע פי נפסהא כל
מע דאך תקול האת האת מרה בעד אכרי. וכדי תשאהר היה אלארבע יחמל

(1) בכ"י ב' וג' מוסף כאנהמא.

(2) בכ"י א' ישבעון.

(3) בכ"י ב' ויקולון ובכ"י ג' יקולאן.

(4) בכ"י א' עיונא.

(5) כן הוא בכ"י א' וג' ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ"י ב' גראב.

(6) בכ"י אלראבע.

(7) בכ"י כאנהמא יקולאן.

(8) בכ"י וכאנהמא לא יקולאן.

7 אסלך כלתין לא תמנעהמא¹ מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור ואלכדב אבעדהמא עני באן² פקרא כתירא³ או גנאא לא תעטיני בל ארוקני מן אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אללה וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

הנה אלמסלה ועלי אן אלמלפוט בה ארבעה אשיא שוא ודבר כזב וראש ועשר ואלעבר יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אהנאן ואלאתנאן אלאתראן המא תמרהמא ואלמתולראן ענהמא בעאדה אלאתיאר. ואלאתנאן אלאתלאן המא ראש ועשר יקול אלחכים מן אלאתלח ללעבר אלא יכון פי גנאיה חאל תורתה אלכטר חתי יכפר וינחד כמה קאל פן אשבע [וגו'] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתל דלך עלי מענאה ואן אלתלפת אלאלפאט וכאן סבב במרהם אלנעמה והוא הו שוא אלדי יגב אן יסל אלעבר אבעאדה ענה. ונדלך כתרה פקרה תחלה עלי אלסרקה או אלזיאנה חתי יזון ויחלה עלי דלך כמה קאל ופן אורש [וגו'] יעני אחלה באסמה כאדכא והוא הו דבר כזב אלדי ינבני אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחזים (שופטים ט' ד') אנמא תבעו אבימלך לגועהם ופקרהם. ואלאתלח ללעבר אן יזון מתוסמא פי נעמתה כמה סאל הטריפני לחם חקי⁴). ואלמעני אלאתני פי אתבאע אלנאשי מדהב אבאיה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה אלח קאל

10 לא תסע באלעבר אלי מולאה כילא ישתמך פתאתם: 11 יא גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל מאהר ענד נפסה ולם

אותנו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה בלא תלמוד ותתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף וכו' נכלל חייב ללמוד המצוות ולעשותם מפני שלא יתכן להזתיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם תלמוד ועושה אותם כאמרו מנן הוא וגו' ר"ל שהשם הוא כמנן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם כן שהוא ייטוב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו (הצדיקים) כלל. ואמרו אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם יעניש המוסף על המצוות כל שכן העונב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או במות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה הביא ששה ענינים שכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם לתלמידים.

(1) בכ"ו א' תמנעהמא ובכ"ו ג' תמנעהמא מני.

(2) בכ"ו ב' וגו' מוסף יכון.

(3) ראש גדול.

(4) ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים וחשנים האחרים הם פרים הרגיל להולד מהם בבחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועושר ואמר החכם שהיותר טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מדאי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מדאי עד שיבאו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים ופחזים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיתא בינוני לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו'.

ו גמיע אקואל אללה מסבוכה והו מנן ללמסתכנן אליה: 6 פלא
תזר עלי בלאמה שיא לילא יובכך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מלל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה
ט"ו י"ח) ואיצא כמו מכוב מים (ישעיה נ"ח י"א) ואשבחהם. וגמע פי קולה כל אמרת
אלשראיע אלעקליה ואלסמעיה גמיעא וקאל עליהא אנהא כאלמסכוך ומעני אלסכך
אלתחריר לאן אלעאקל אדא אנאר אלחפכר וגר עקלה יקצי בפעל אלחק ואלצדק
ואלעדל ומא שאכל דלך ותרך אלגור ואלטלם ואלבאטל ומא אשבה דלך והדאן
אלאצלאלן ינצם אליהמא אלתר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחיס
בה הדאן אלסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כאלאמר
באלחג ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יונב קבול דלך אד כאן אלחכים
לם יאמר בה עבא וקד געל עליה אלחואב אלגזיל פקר אנתמעט אלשראיע בלהא
פי אן אלעקל יונב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותדכר
וחפש קאל אנור יונב אן תסתעמל גמיע דלך. ופי טי קולה אל תסף על דבריו ונב
אלעלם ואלעמל במא קאל כאצה לאנה לא ינחא ען זיארד עלי שי אלא בעד אינאב
אלעלם בה ואלעמל. חם אכבר אן ללמתעלם ואלפאעל דלך תואבא עשימא הו קולה
מנן הוא לכל החסים בו ונעל אלחשביה במנן למא עלמנא מן אלתרם אנה יכ ויקרי.
ופי טי קולה אן אללה יוקי אלצאלחין אלשר ונב אנה ינעם עליהם לאסתחא לא
חצול מנעם אלציר ואלשר גמיעא פלא יכונ חניד מונורין. חם אכבר אן לחארד
דלך עקאבא אלימא הו קולה פן יוכיח כך ונכזבת קאל אן ודת עלי שראיעה וככך
במא⁽¹⁾ בה ינטוי תחת אלקול אנך אדא לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פבאלחרי
אן יובכך במא יולמד עלי סביל קל וחומר אלתו כנת שרחתהא פי ספר ויקרא.
ואלאנקטאע אלדי יורב בה פרו עלי וגוה אמא במרין פינקטע ען חרבאתה ושתותה
כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו והמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י"ט ב')
או באלאם תקטעה ען אלזמאעה כמא קאל פי עויה כי נגור מבית ה' (ד"ה ב' כ"ו י"א)
או בפרק⁽²⁾ [פ]יפרק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יסר (משלי י"ט ד') או
באלמות אלאקצי⁽³⁾ פיפרק בין רוחה ובין גסדה או בעקאב אלאכרד פיקטעה ען זמרה
אלצאלחין כמא קאל פי אלתורא⁽⁴⁾ פי מואצע שתי והכרתי ונכרתה עלי קד עצם
אלדנב. ובעד מא קאל אנור הדא אלקול אלגליל פי ארבאן אלדניא וארבאן אלדין
אתי בסת⁽⁵⁾ מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל
מעני פאיד⁽⁶⁾ או פואיד⁽⁷⁾. אלמעני אלאול פי אהם מא ינבני אן יסל אלעבד רבה קאל

שירדוש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו הוד בין הטוב ובין
הרע והמצוות השמעיות שכל אדם יוכל להכין מה שנצטוו מאת השם בקבלה ואע"פ שלא יוכל
אדם להכיר מעמי כל המצוות כולן ככל זאת הוא יודע שהאל צוונו בהן כדי שנקבל שבו עליהן.

⁽¹⁾ נראה שחסר כאן תנקטע.

⁽²⁾ אפשר שצ"ל אלארצי.

⁽³⁾ בכ"י בסבך והוחלף ו' בוד.

⁽⁴⁾ ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמרו כל אמרת כולל המצוות
השכליות והשמעיות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיחבונן היסב ימצא ששכלו מתייב
לעשות צדק ואמת ולעזוב חסם ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והצווים והתחזקות
הנשארים כמו תראיון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שחשם צוונו עליתן ולפיכך השכל מתייב

בני כל פי אלעדר ממא לה גדר ומא לים לה גדר אלאחתנאנ פי דלך אנמע ואחר והו
 אן יקול אלחכים כדי סביל היא אלשי ועלי היא בניתה. ואנמא אלפחין ואלבחת
 ווקע אלמסאיל אלחקיקיה אלתי להא אלאנובה אלצחיה בעד תסלים היה אלאצול
 בלהא באן תנעל קולא תאכתא לא תטלב עליה עלה לס צאר כדי פחיניד ינסאג
 אלסואל עמא בעד היה ואיאה טלב אלטאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם
 אלמתכלמון והו אלמרדך. ואמא אנור פאנה [למא] ראי היה אלזוואת לאחקה
 ללענאצר אלרבעה פי מעני אנה לא יגו אן תטלב עליהא עלה לס תרך אן יחיהא
 כלהא ותרך אן יקול איצא אן אלמסאיל תסתקים עמא בעד דלך מן אלמוגורא
 אתבאלא עלי אן אלתלמיד אלפחם יקה עלי דלך באן יכון כל מא ראה כאלאצל
 ואלרבן משאבהא ללענאצר אלרבעה תרך אלמסלה ענה ואלזוין פיה ומא ראה אנה
 בעד דלך ואספל מנה [סאל ענה וזאין] פיה. ואקבל אנור בעד דלך אלי אלשראיע
 [אלעקליה ו] אלסמעייה [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סממע ואלתי לא
 עלמהא או סמעהא פקאל לה והיה איצא חכמה תלחק פאטלבהא פאנך תגדהא מן
 אנל אנה כלמא גרם אללה פי עקול אלנאם חסנהא או קבחהא פהו מעלום יקה
 עליהא כל צחיה אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן נהה אלכבר פקד וקפו עליה ועלי
 עלה אלזמיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין נמיעא ליערצהם אלי אלזואב ועלי
 אנהם לא יקפון עלי עלל ואחרה ואחרה מן בעץ אלסמעיית פי נפסהא כאצה אלא
 אנהם קד עלמו אן אלזמלה אנמא כאנת ליערצהם אללה אלי אלזואב¹). פקאל

¹ ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ידע
 שמו שנתעבב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר"ל מה שלמעלה ממנו)
 שאין דרך להגיע אל הרוחק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על
 בריאת יש מאין שהוא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח
 אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנייה והתחיל למנוע אותו
 מלשאל לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים ויורדו ולמה הרוח
 אינה עבה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזובו
 מן הכלים המחוללים כשמהלך ולמה העפר אינו מתנועע באופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות
 לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השנייה והראשונה אין להם תשובה
 ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תכונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה
 שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע
 אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אנור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול
 להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו
 אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת
 החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות
 בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו נופתם ומרחיקתם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן
 נעלמה ממנו סבת טבע ההרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם
 ותאווותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר
 בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר
 מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תכונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמיתית כי אם אחר
 שהוסכם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנזכרים אבל על הדברים הבאים אחריהם יש לשאול
 ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואנור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם
 נבישים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר
 לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים
 ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אנור לתלמידו

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם ען אלמסלף כף אכתרע אללה אלענאצד
אלארבעה לא מן שי ותרך איצא אן ימנעה ען אלמסלף כף געל טבע אלנאר תעכלו
ואלריח לא תצבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הדה אלמסלף דרגה תאכריה
בעד אלאולי. ואכד פי אן ימנעה מן דרגה תאלתף ויקול לא תסל ען אלנאר לס לא
כאנת ראסבה ספלא כטבע אלתראב חתי תציר מכאנא ללחיואן ליצעד עליהא
וינול בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לס לא כאנת כטיפה כאלתראב
איצא חתי ילמעא אלמנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא
לס לא צאר מסכתאפא חתי לא יסיר מן אלשרוף אלמתלכללה מתלא אדא צב פיהא
כאלתיאב ואשבאהא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לס לא כאן
נאהצא מתחרא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ
פאן הדה אלמקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אד לים הו פי טאקא
אלמאטקין אן יעלמאהא. פכיף מא ורא דלך כאן תסל לס צארת אלנאר מרתקיה
צעדא ואלריח הבאבה לטיפה ואלמא מאיע לא יקום כנססה אלמא פי ועא ואלתראב
סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דלך כף כלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע
הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואכתרע תראב לא מן תראב פכאלחרי אבך
לא תקפ עלי שי מן דלך אד האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלף אלתי ערפתך אן
אלנאם לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אכלנ אלנאם ען הדה אלעלה
להדה אלענאצד וטבעדה לס יכן לה גואב אכתר מן אן יקול כדי רסמת וטבעת.
ואראד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תרע אנה אן שן שאן אן קר כאן פי בעד
אלומאן אלמאצי ככתרה אלעלמא פיה ובלאנתהם ועלוהם פי אלעלוס חכים כאן יקא
עלי הדה אלמעאני או בעצהא כאן דלך שנא כטאא לאנא נחן מעאשר אלעלמא
בקול אנור בן יקא קר חכמת לנא עקולנא אן הדה אלפגון לא תדרך ולים ינו אן
יכון אלעאקל ידרך מא קר חכם הו בה אנה ניר צחית¹ מדרך ואיצא לו כאן אלמסר
כמא תוהם אלמותרם לכאן קר בקי אחר מן אחר דלך אלחכים ומן כתבה ואקאלה
ומתעלמון מנה ומה אשבה דלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו
ומה שם אביו לאנה קצד אלאת[א]ר אלבאקיה בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען
הדה אלמאכאן ואלענאצד הו אכתר מן אן יקאל כדי כלקת וכדי טבעת כדאך אלגואב
איצא ען אלמאכאן מן אלמאשיא [אלסמויה] מתל אנראם אלמאכאן ומקדאר דאח כל
ואחר מנהא ומסאחה אפלאכאה ואבעדהא ואבעד אפלאכאה ומה כאן מנהא
מרכוז מרכוז אלמאכאן ומה כאן צארג אלמרכוז וחרכתהא אלמסאחיה ואלמכאלפא כאכרי
מן [אן] תקול אלעלמא כדי כלקת וכדי וגדנאהא וכדלך אלמאכאן אלמאכאן
אלמכאל ואלמכאן ואלמאכאן וכדלך אלמאכאן מן צנוף אלמאכאן עזיזהא וזינהא
ואנואע אלמכאן ואלמאכאן ואשכאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחישון באחצא
אשכאצהא כל לא באנואעהא אלמאכאן אלתי תלי אלמאכאן אד לים אלמאכאן ען כל
דלך אלמא אן יקול אלמאכאן פי אלמאכאן כדי הו וכדי עלמאכאן. וכמא קאל פי הדה
אלמאכאן כדאך אלמאכאן פי אלמאכאן מן אלמאכאן ופי אנואע אלמאכאן וכיפיה אלמאכאן
וכיפיה אלמאכאן ומה גרי פי הדה אלמאכאן פאנה לא תוגד חילה מן באב אלמאכאן תיל
סום אלמאכאן פיה או אלמאכאן אן תקול בה אכתר מן אן יקאל כדי כלקת ועלי הדה

¹ נראה שצריך למחוק כאן צחית או לחוסף אחרית ולא.

[סיהא] וכדלך איצא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תטלכה איצא תם. ולכן אטלכה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלזנוב וליכן טלכך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הוא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנה אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהב אלזנוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנה אלזנוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדא פתח לה הרה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצר מקצודה וטפר במטלובה. כדאך צנע אנור קאל ללמתעלם לא תטלב אלחכמה מן ברעה אלארבאן כיף אבדעת ולא מן טבע כיף טבע אצרף הדין ען באלך פאנה ללה לא ללנאם לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצר בנמלה קוה פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאטקין¹). תם שרח אלחכמה אללהיה מא הי פקאל

4 מן ארתקא אלי אלסמא פנול או גמע אלריח פי חפניה או צר אלמא פי מנדיל או אקאם גמיע אקטאר אלארין פמא אסמה ומא אסם נשוה²) הל תעלם.

דבר עיון אלארבעה ענאצר אף קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא³) וקף ענד גו מא לס ינו אן יכון עאלמא במא וראה אף לא סביל אלי אלבעיד

(1) ביאור: אמרו: ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע ענינו ולא דעת קדושים אדע. ר"ל אחר שלימדני איתאל חכמת המון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קדושים ר"ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יחיד כמו אדונים אלהים כפורים שמורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי טה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גס כן שאלו שתי החכמות ר"ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת תחכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם ובוארתי שבסוף הפרשת הזכיר איוב הארבעה היסודות ואמר שאין אדם יכול להכין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות וכו'. ואיוב ואנור שניהם מוחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כוונת איוב במאמרו אינה ככוונת אנור במאמרו הזה והוא שאיוב היה מתוכח עם חבריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שתשובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מבריאות היסודות וטבעם להורות שיש ידיעת הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעת. אבל אנור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיוון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם ומה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדורש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ושאל עליו וסובר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אנור כמופלא מבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך משל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בחידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד מכלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שתלכנה מתחלכת בכל חודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום האריך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רוח דרומית ומיום הקצר עד יום האריך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אנור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בחידוש היסודות וטבעם ומלפזר כוחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

(2) בכ"י ב' ג' נמלה.

(3) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

(ויקרא כ"ג כ"ח) נפראן מפרד וליל שמרים (שמות י"ב מ"ב) חפץ מפרד ואיל המלאים (שם כ"ט כ"ב) כמאל פראד כדאך אלהים אללה פראד ואדנים סיד פראד וקדשים קדוש פראד. פכשף ען הדה אלחכמה אלכפיה אלתי לא יצל אליהא אתד אנהא חכמה אללה עו ונל אלתי תפרד כהא וחכמתה אבראע שי לא מן שי וטכע כל שי עלי מא גראה וקר כאן איוב איצא דבר אן הדה אלחכמה לא ילחקתה אחר מן אלנאשקין ולא מן גירחם כמא קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו' (איוב כ"ח כ') והחכמה מאין תמצא וגו' (שם י"ב) עלי מא כנת פסרת הנאך¹) וכמא שרחת אנה פי אבר אלקצה וצף אלענאצר אלארבעה אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתרוב ובין אן אלחכמה אלתי לא תדרך הי אנתראע הדה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענציר מנהא בטבע יצצה דאך קולה כי הוא לקצות הארץ יביט וגו' (שם כ"ח) לעשות לחם משקל ומים תבן במדה (שם כ"ח) דבר ארץ ושמים ורוח ומים וצף ארץ באלחכמה בקולה יביט ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלחכוב בקולה משקל ואלמא באלמיע לקולה במדה. כדאך קול אנור האהנא אן אלחכמה אלתי לא תדרך הי חכמה אלארבעה ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד איוב אלעלם בדלך אלמע אלי אלכארי תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ"ג) בדלך קדם אנור אן אלעלם בדלך אלמע ללה עו ונל כמא קאל ודעת קדשים אדע. ולכן לים אלסבב אלתי דע איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלתי דע אנור אלי קול דלך כל סכבאחמא מכלפאן לאן איוב אנמא לנאה אלי אלאסתשהאר כהא אלקול אלמנאועה אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאר אלנאשקין מן ענד אללה פי דאר אלדניא ואילאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטעין ולא יולם אלא אלעאציין ודו יקול לא כל קד ינעם עלי אלכאפר וקר יכלי אלעלה ללאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] וחל האהנא עלומא) לא ילחקתה אלצחית אלעקל מן אלנאס אקול לכם נעם אליס תקון אן חכמה אנתראע אלאצול ואלאסתקסאת לים פי מכנה אלמחרתין אן ילחקתה נאך אקול אנה פי חכמה אלסעאדה ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הדה אלארבעה אלארבעה לינעלהא מתאלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקר כנת שרחת אחר עליה הנאך שרחת שאפוא. ואמא אנור פלם יכן לה מנאועה²) פי שי קאלה פיסתשהר באבראע אלענאצר ואנמא כאן קצדה תעריף טאלב אלחכמה כף יטלבהא וטא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא וטא אלאמור אלתי לא וקף לה עליהא ליקל תעבה ויקצד מקצורה. ודלך אן אלנאשי אדא אבתדי לישלב אלחכמה יכרז אליהא והו צאר חאד פכלמא לאח לה שי אבר אבר אן יסל ענה מקדרא אנה מא מן שי יסל ענה אלא ולה גואב [פקאל לה אנור לא תסל ען הדה אלאמור אלתי לא וקף] עליהא ואד לא גואב ענהא פליסת מסאיל בתה אלא באלאסם לא באלמעני פלא תלין פיהא פאנך לא תלחקתה. ואצרב להיא מתללא ואקול כמן קצר אן יוקף תלמידה עלי טלב אלהלאל כף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אתלמיד יטלבה עלי רסלה לעלה אן יחיר בצרה פי גיר מוצע אלהלאל וינווי ען מוצעה פלא יראה יתקדם אליה ויקול אמא אלחלת אלנהאת אלמשרק ואלנגוב ואלשמאל לא תטלבה

¹ בפירוש איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מועד מזה הביאור אבל הוא בפירוש לספר יצירה ועיין שם פרק א' הלכה א'.

דאוד אבזה אלנאמע אלנאמא פלקבה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל"ה) בסקוט אללמד מלך קולה בחל יורעאל (מלכים א' כ"א) הוא בחלק יורעאל באסקאט אלקוף. והו איצא מעה אלטאקא ללחכמא ואלאסתטאעא פלקב באנה איתאל עלי אשתקאק מן אילוחי (תהלים כ"ב) ואוכל מן יכלת (במדבר י"ד ט"ז). והו איצא אלמאוי כל קול בקול יחתמלה פלקב לדאך למואל עלי אנהא לפסא תתצרף מן מול אלדי הו אזא ונחו ועלי אנה מפסם באלף כתפסים והזניחו וכונה והזניחו ומה מאתלה אלא אן הדה אלתאריג ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אלסמא עבראניא בחאלהא ולא אנרי¹) עלי אנהא כלהא לסלימן ואגד בבסיט אלנין פיכון אנור ירוי ען איתאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה²).

2 פיקול³) ערפניה⁴) בעד מא כנת גאהלא מן אלהל ולא פהם אלנאם לי:

יקול אני אולא כנת אנהל מא עלמניה איתאל ולא אקף עליה וקוף אלנאמא הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמא אלדי הו ארון הו קולה אדם ודלך אן אלעאמא כמא קד תערף אלחסאב לא דיקה ואלמסאחא לא דיקהא כדאך תקף עלי טרף מן אלנש ואלחמיו לא עלי דיקה ולפיה פיקול אנור אני אולא כנת אנהל אלנש אלנאצי ואלעאמי נמיעא חתי אבתדי אסתאוי פערפני אלעאמי תם אלנאצי פעלמהמא⁵).

3 ואד עלמניה איצא⁶) פלים אעלם כל אלחכמא ולא מערפה אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתאל עלמני אלעלום אלעאמיה תם אלנאציא פקד תבקת חכמא לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא וכלל עלי בהא כל הו איצא לם יכן יערפהא ולים איתאל וחרה אלדי נפית ענה הדה אלחכמא כל נמיע אלנאטקין לא ימכן אן יעלמוהא בונה בתא פלדלך קאל ולא למדתי חכמה תם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

¹ בכ"י אנר.

² ביאור: לפי פשוטו של מקרא אנור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתאל ושוה תחליד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים בשם שאנשי חזקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כינויים לשלמה ונקרא אנור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתאל שעמו הכח ללמוד חכמה ונקרא אוכל כלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בהוספת האלף כמו שנמצא והזניחו במקום והזניחו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר בראוי ואני רואה שלא לחוציא מקרא מירי פשוטו ולפי זה אנור מספר בשם איתאל רבו מה שיאמר.

³ בכ"י ב' וג' יקול.

⁴ ר"ל ויאמר אנור הודיעני זה איתאל.

⁵ ביאור: אמרו כי בער אנכי ר"ל קודם שלימדני איתאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו כינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדירה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתאל ידיעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

⁶ וגם כאשר למדני זה.

26 בתירון יטלבוך וגה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רגל מנהם:

יקול לים כל מן יצל אלי אלסלטאן אנאה כמא אנה לים כל מן אהר רבח ולא כל מן אולר רבא ולא כל מן עמר עמר¹ פיה כל מנהם אלסעיר ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה' משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל זה ירים (תהלים ע"ה ח') פלא תסארען איצא אלי אחד הרה אלמראני אלא בעד אלחלאן עליה ואלתסלים לה ותוטן נפסך עלי אלרצא במא יקציה לך²).

27 כמא יכרה אלצאלחון דוי אלגור בדלך יכרה אלסאלמן אלמסתקימן אלטריק:

קולה היא תקדמא כבר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תפנן אנך אדא אצלחת אחבך אלנאס אנמעין כל כמא יחבך אלבעין ישנאך אלבעין אלנאס פעלי היא תקדם וכמא קאל בעין אלדבא לולדה יא בני אכתר ממא תתעב מן נהל אלנאהל תעב אלנאהל מן עקלך ואנמא קדם אליה היא אלקול לילא ירי קומא יקלונה פיורה סי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא בדאך מן וצפך אן ישנאך אלנאהל ואלמאלח³).

(ל)

1 כלאם אנור בן יקה פי צרב אלמאלח⁴ קאל אלרגל ען איתאל איתאל עלמני דלך⁵:

בסיט אלנין אלדי תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רגל יקאל לה אנור ולה אסתאד יקאל לה איתאל פנקל היא אלחלמיד ען אסתאדה חיה אלאקואל אלמסתאנפא כמא נקל קום חזקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצת ומא ירוי למואל ען ואלדתה אדבא אדבתה בה והו כאן משהורא בין אלמא. וימכן איצא אן יכון מא יקאל אן אנור ואיתאל ולמואל אלקאב לשלמה צחיהא עלי מעני אנה אועא אלחכמא פלקב אנור מצרפא מן אנרה בקציר מאכלה (משלי ו' ח') ונאן

מה שצויד השם או הזהירך ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לכך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים חגלה בשחונך בו.

¹ בכ"י עמר עמר.

² ביאור: המושל אינו מוטיב לכל מבקשי פניו כמו שלא כל סוחר ירויה ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד אדמה יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בצרה והמזכה והרעה באות מאת ה' על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הרברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

³ ביאור: זהו הקדמה מאת החכם למי שיעוררהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב ואהבך כל בני אדם אבל יש מי שיאהבך ויש מי שישנאך ועל פי זה דלך ושמור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סכיות הכסילים יתבונן הם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאך הכסיל והרשע.

⁴ נראה שהשמיט המוסר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

⁵ בכ"י ב' וג' אלמאלח. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

⁶ „איתאל למדני זה” נראה שאלו השלש מלות העתקת לאיתאל ואכל ר"ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פריטי.

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלחים אנכי (בראשית ל' ב') ואיצא ויחר אף שאול וגו' (שמואל א' כ' ל') ואיצא ויחר אפס מאד ביהודה וגו' (ד"ה ב' כ"ה י') ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו'] (בראשית ל"ד ו') ואיצא ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבווי וגו' (איוב ל"ב ב'). ומן אלחאכס פיה אחר לחאל כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו' (דברים כ"ה א') ואלגרם לחאל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו' (שמות כ"א י"ח) ואלקתל לחאל וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ"ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פחנת או ידע שיא מן דינה אעתאד קלה אחרד יויל הדה אלפאת נמיעא¹).

23 אקתדאר אלדמי ממא² יצע בה ואלמתואצע ממן ידעם

אלבראמא:

כמא אן האהנא אשיא כתיבה תצע מן אלנאסאן אלצלף אחרהא כדאך האהנא אשיא כתיבה תונב לה אלבראמא אלשוע אחרהא וקר עלמת אן קר רתן ואכירם מלבו אלכנהה פהבט בהם ואלדר ומידר לס ימלכו אלוחי ששרפו בה ואכרמו³).

24 מקאסם אלסארק באנץ נפסה וכדלך מן יסמע אחרג ולא יכבר:

שרכ⁴ אלסארק⁴ תכון עלי צרוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישחר עליה או יחצר בין ידיה פלא יחכס עליה באלחק ועלי אן האולי כלחם לס יאצרו שיא ממא אצ⁵ אלסארק פאנהם שרכאה למא עאנוה או נאפקה. וכדלך אלשאהר עלי קרצה או ודיעה ויחרג עליה ולא יודיהא פהו שריך אלנאחד או אלנאין עלי מא קאלת אלתורא⁶ אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה' א')⁵).

25 רבמא כאן קלק אלנאסאן לה והקא ואלואתק באללה יחגב:

יקול לא תנהץ אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לס תך פיה אלצירה בל אערצה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן וגדת לה מפתאחא פי דלך פאמתלה ואלא אללין ניתך אלי רבך ואפעלה פתכון עלי אלחאלין נמיעא קד וחקת בה⁶).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזהיר לאדם מלהמשול תאוותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזהר בדברים קודם שישחקו בהן.

¹ ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגידוף וריב ומלחמה. והדיין יענוש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישכע לשקר או יעווב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר וימלט מכל אלו הצרות.

² "ממה" ר"ל מן הדברים אשר וכן "ממן" ר"ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

³ ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאות אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאירע לקרן ולעדתו שבקשו את הכתונה ויירו שאולה ומה שקרה לאלדר ומידר שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

⁴ אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלסרק שאם לא כן לשוננו אינו מדויק.

⁵ ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו ששוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי גנבים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלות או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

⁶ ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לכך חרד אליו כי אם תנהג עצמך כפי

19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אויפהם¹ מן גיר מנטק:
 ה'א עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבד לא בר להם [מן אלסמעיתא
 כדאך לא בר להם] מע אלסמעיתא איצא מן שראיע יכון אסתחאנהא ואסתקבאחהא
 מגרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתאדבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן גיר מנטק
 ותמיו ועקל. פקד ונב אן תתקדם אלשראיע אלכבריה אלשראיע אלסנטקיה אלעדל
 ואלחק ואלאנצאף ואחכב לגירך כנפסק כאלמתאל אלדי יקאל איצא מאי דסני כך²
 כחברך לא תעבד (שבת ל"א א') פהו מא אסתקבחתה לנפסק סלא תפעלה פי גירך³. והו
 אן גרנע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאדא אנתמע אלסמאן כמלת אלטאעה⁴:
 20 וואדא ראית רגלא ילח פי אמורה אעלם אן ללגאהל רנא
 אכתר מנה:

אלקולאן גמיעא מלצוצאן קולה אין בדבריו לים פי אמור מסתחסנה בל פי
 אמור מנכרה וקולה תקוה לכסיל ממנו לים הו כל נאהל בל אלנאהל אלכסיס אלי
 יעלם באנה ינהל דלך אלשי פהו ירגא מנה אן יכון אדא כשף לה מא פיה רנע ענה.
 ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה כשא מא הו עליה והוא ילח פיה פנעיר
 אן ירגא לה אלאקלאע ענה ולים ינקטע אלרגא מנה ולכן אלאול ארגא⁵.

21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה מתסיטראעליה:
 עלי אלפאהר חדר מן אן תנעל לולדך פכיף האשיתך פכיף עבדך דאלה עליך
 פאנה יתדרג מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא חמך
 אלשהואת נפסק פאנך תציר עבדא להא לא תסתיע זלאפהא אלי אן תלגך מן
 חרוד אלדין ואלמרוה גמיעא ולכן אקצד פי אלאמור קבל אלתחל פיהא⁶.

22 דו אלנצב מחרש אלכצומה ודו אלחמיה כתיר אלדנוב:

מקרון באלחרה אברא כשא עלי אלנאם באלסמאע ואלקדף ואלכצומה ואלחרג

¹ בכ"י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון מתינה
 לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו' הכי יכון וכו'.

² בנוסחא שלנו דעלך סני.

³ הגאון פירש כאן ואחבת לרעד כמוד על פי מאמר הולל מאי דסני וגו' ועיין גם
 תרגומו על ויקרא י"ט י"ח ואפשר שצ"ל והו כאלמתל במקום כאלמתאל.

⁴ ביאור: הפסוק הזה הפסוק שלפניו וזה שכמו שעבר השם אי אפשר לו בלא
 מצוות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר"ל שיצווה על דברים שהכרת זכותם או
 גנותם נמועה בשכלו לפי שלא ייוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענה ונחיצה
 ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר וצויו ואחבת לרעד כמוד והוא
 כמשל שאמרו מאי דסני כך לחברך לא תעביר וענינו מה שהוא מונע בעיניך לעצמך לא תעשה
 אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו
 שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

⁵ ביאור: אמרו בדבריו אינו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המנוגים וכן אמרו
 כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שיפלא
 חסרון ידיעתו כשתתגלה לו מכות הדבר אבל האץ בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו
 או נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שיושב מדרכו אף על פי שאין להתחמש מסנו.

⁶ ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא הזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לבנו ולבני ביתו

ישמעו וייראון (דברים י"ז י"ג) ואמא אלצרב ואלכלאם סהמא ארב ללמצרוב ואלמכלם סאן תערי⁽¹⁾ אלנלאם מנהמא אסי אלי ואלדיה פי אלדין ואלדניא⁽²⁾).

16 בריאסא אלטאלמין תכתר אלדנוב⁽³⁾ ואלצאלחון ירון וקועהם: עבארה ברבות איצא האהנא מן לנא אלתרנום. אפארנא פי הדיא אלססוק אן אלצאלחין אדיא לס ימננהם אן ינירו עלי אלטאלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול⁽⁴⁾ מא ינב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלא ידהם ותנייר דולתהם כאנה אצמר פי קולה במסלתם יראו ישועו לראות במסלתם⁽⁵⁾. תם עאר אלי אלתרניב פי ארב אלולר סקאל

17 ארב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאד:

אלראחא פי אלדניא מן אלננאיות ואלכסאראת ואלמטאלבאת מתל מטאלכא אלסלאטין ופי אלאזרה מן מטאלכא אללה לואלדיה עלי מא לס יורבאה. ובער אסתרסאע אלמצרה יסתברל מכאנהא נעמא ולדא פי אלדניא כבר ולדה לה⁽⁶⁾ באלטעאם ואלכסוא ואלזרמה ופי אלאזרה בתואב אללה אלעשים אלואסע עלי חסן ענאיתה בולדה⁽⁷⁾.

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פחאפט אלשריעה טובאה:

ערפנא אלחכים אן לים כל אלמצאלח מגרוסא פי עקול אלנאם סלדלך יחתאנן אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמעיה וליס כמא יקול בעין אלתארכין אנה לא חאנה ללללק⁽⁸⁾ אלי רסול והם אלבראהמה ומן יקול בקולתם. תם קאל סאדא כאן הדיא אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפט אלשראיע אלתי אוזי בהא אלי אלנביא מתל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלמטהארה ואלמטאריח⁽⁹⁾.

(1) בכ"י תערי.

(2) ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשבט לילד הקטן וחשני בתוכחה לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשבט ותוכחה מועיל לנער ואם אין מוסרים אותו בהם ידע לאכזר ולאכו בתוריות וחמוניות.

(3) בכ"י אי אלרייב.

(4) בכ"י פאקול.

(5) ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב'). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיסתללו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועו לראות במסלתם.

(6) בכ"י לא.

(7) ביאור: אמרו ויניחך ורצה בו הן בדברי העולם שיחיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלם יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתרשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מערנים בעולם הזה שיוספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

(8) בכ"י באלללק.

(9) ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן חכמים ונבונים המצוות השמעיות וזה נגד הכרהמים ודומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בנבואה. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצווה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותעניות וטהרה ודיני ירושה.

תפסד האשיתה ובפסאד האשיתה יסדרון תבאעיהם חתי יעם דלך גמיע אלרעיה וכמא כאן מן חאל אלמלוך אלעצא¹ כלהם מתל פרעה וסנחריב ונירהם לא אשיל אלשרה פי דלך. וכדלך בצלאחה תצלח אלהאשיה ובצלאחהא ינצלח תבאעיהם חתי ינצלח גמיע אלרעיה. כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין וכאלקול פי אלמלוך כדאך פי כל ריס לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמידה יגב אן יסתעשם אולוה אליסירה²).

13 אלפקיר ואלמתוסט מן אלרגאל אדא תפאגיא יגב אן יעלמא אן אללה אלמצי עיונהמא:

צרפת תככים מן תוך אלדי הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפשו (משלי כ"ב ב') פחקצי פי דלך אלמעני האהנא וקאל לים עלי אלמוסר סקט תגב הדה אלקצי³ בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכל עלי אלצעיף ולים ללמוסר סקט יגב עלי אלצעיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצא²).

14 מלך יחכם ללצעפא באלחך כרסיה יתבת אלי אלדדה:

עלי מא כאן קדם איצא פי אול אלכתאב אן אלארץ כמא אן מסתקיה בערל ואעתדאל מן אלחרכאת וכדלך סאיר אלענאצר כדאך גמיע אלסבאב אנמא תגבת בערל ואעתדאל פאלממלכה אלהא. וואד האהנא קולה כסאו לעד יבון וישיר בדלך אלי גלסה אלמסמין כסא אף יקול לדויד גס בניהם עדי עד ישובו לכסא לך (תהלים קל"ב י"ב)³ [ו] קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י"א) כאן חסנאת אבאיהם תאידהם⁴).

15 אלקציב ואלעטף יעטיאן אלחכמה ואלגלאם אלמכלא יסי אלי ואלדיה⁵:

געל אלדאב האהנא צרבין מנה באלצרב אדא כאן אלולד פי חאל אלמסוליה ומנה באלכלאם אדא הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא אדבא באלקתל לכנה לים הו ארב ללמקתול ואנמא הו ארב אעתבאר ללחאצין כמא קאל וכל העם

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חסאם ולא במה שיוולד מהענוש אשר יענושם בו והחכמים בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שמים אותו כמה יוכל לסבול.

¹ ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הנלוים עליהם עד שיופסד כל העם כמו שראינו בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחבורות.

² ביאור: נזרתי תככים מן תוך. ולמעלה (כ"ב ב') דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר שחובה גם על האיש הבינוני (ר"ל שאינו עשיר ולא רש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

³ גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כלא.

⁴ ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב' כ"א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכוננו בשווי התנועות כן כל הדברים יכוננו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכוננו לעד בזכות אבותם.

⁵ "אביו ואמו".

9 תרי אלרגל אלחכים אדא הו חאכס אלגאהל אן חרד או צחך
לם יגד ענדה ראהה:

הוא פי אלמאהר אדא הו נאטרה או¹) לטף כה או כאשנה לא ינתפע בה
כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גרעון ואן יפתח כאשנהם ולם ינפע פיהם שיא
ופי אלכאטן אן אלעבר אלעאצי סואא עליה אסערה רבה או אשקאה לא יומן אלא
תרי אן אחו אטפר אללה בה אערהא אהל דמשק פעבר אצנאמהם כמא קאל ויובח
לאהוי דרמשק המכים בו (ד"ה ב' כ"ח כ"ג) ואמציה אטפרה אללה באערהא בני אדום
פסגד לאותאנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ"ה י"ד)²).

10 תגד דוו אלמעאצי ישנון אלצחיה ואלמסתקימון יטאלבונה:
בקשת נפש פי הוא אלמוצע ליסת ללקחל כקול אליהו ויבקשו את נפשי
לקחתה (מלכים א' י"ט י') לכנהא ללצון ליכוננו מעה ויראפקוה אד כל שי יחך אלי
שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי"ט ס"ג) וקאל אליהוא וארח
לחברה עם פעלי און (איוב ל"ד ח')³).

11 ותגד אלגאהל יכרג כל גיטה ואלחכים באלעאקבה יהדי' דלך:
עלי אני קד רסמת פי אלנץ תפסיר אחור אלעאקבה פהו⁴) יקע איצא עלי מא
תקדם מן אלומאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאחור ונו'
(ישעיה מ"א כ"ג) ומא מצי פקד צאר ללך אלנאטקין פאלגאהל לא ינפך אדא הו
עאקב פי מא מצי פיעלם כס אלגנאיה וכס תסתחק מן אלחקים ולא אלי מא יסתאנף
ממא יתולד מן עקובתה תלך אלא יפעל נואפא בגמיע חרדה. ואלעאקל ינפך פי
אלאמרין גמיעא ועלי מא תצמנת אלאתאר⁵) אן אלחכאם לם יכוננו יחרון אחרא או
יקדרו כס יחתמל⁷).

12 ואדא כאן אלסלטאן יצני אלי אלקול אלכאטל כאן גמיע
כדאמה טאלמין:

אונב עלי כל ריס אן יתהרא ויתוקא אלולל אכתר מן אלעאמל לאנה בסמארה

שיסירו אנשי לצון רעה ובחלק השני ישיבו אף ולא אמר לא יפיתו קריה שאין לירא שיאכדו
הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המגפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

(1) נראה שצ"ל סוא.

(2) ביאור: על דרך גגלה החכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח
עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גרעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר המטרה עם
השם בין שייטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחו שאחר שניצחוהו אנשי דמשק עבר את
אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

(3) ביאור: אמרו ובקש נפשו אין ענינו כאן להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו
ולחננו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

(4) עיין תרגומו תהלים ס"ה ח' ופ"ט י' ושרשי אבן גנאה בערך שבת.

(5) בכ"ז פיה.

(6) מכות ג' י"א.

(7) ביאור: אף על פי שתרגומי מלת אחור מה שעתיד להיות יתכן גם כן שתפול על
מה שקדם מן חזון שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

5 אמר מלין אלכשין¹ לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה :
 (אלתליין²) ואלשרך פי אלומיע מבסוט ללצאדע ואלמכדוע נמיעא לאחתמא
 עטפה פעמיו עליהמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהגוס אל-
 אלאהואל ואלאקראם עלי אלצטר פהו טלאח³ ללמשאר עליה [ו]בעקבה ללמשיר
 ותליין אלעסר מן אמר אלאכרה אן מן יפתי בתחליל אלהראם ותבדיל אלקדם ותטהיר
 אלננס פהי שבכה ללמפתא בדכולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אף יעאקבה אלכרה
 עלי דלך אמא לאזאלתה אלחק במערפתה או לתערצה מא לא עלם לה בה⁴).

6 בדנב אלמר ינאלה שר והק⁵ ואלצאלח ירנן ויפרח:

פי אלדארין נמיעא איה פי אלדניא והאצל פי אלאכרה⁶ :

7 יעלם אלצאלח חכם אלצעפא ואלטאלם לא יפהם אלמערפה :

עלי מא פסרת פי אלומאעה אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי
 כ"ח ה') כדאך אעאד האהנא פי אלפראד יודע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא
 יתבין אלחכם כתה או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכלאף דלך יקצר אלתפסה ויעמל
 כמא יפהם⁷).

8 דיוו אלדהאה יביבון אהל אלבלד ואלחכמא ירדון אלגצב ענה :

היא נפיר מא כאן קאל פי מא תקדם מגורת רשע היא תבואנו (משלי י"ב)
 פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלתאני כדאך קאל האהנא אנשי
 לצון יפיתו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר משמוע להם אן יוילו אפה ואנמא
 הם יביבון אלקום מן זיר ירגונה⁸) וקאל פי נצף אלפסוק אלתאני וחכמים ישיבו אף
 ולם יקל וחכמים לא יפיתו קריה לאנהם גיר מתכונף מנהם אן יציעו מצלחה ואנמא הם
 ירפעון ען קומהם אלמצאר כמא פעל פינחם ורד אלגצב ען אלקום אף יקול השיב
 את חמתי מעל בני ישראל (במדבר כ"ה י"א) ופעל אלמרגלים וקטעו רגלם⁹).

יתמעטו וישבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט ממונם לפי שיביאוחו אל מקום נאמן ואם
 הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את מכוונם.

⁽¹⁾ תוסף הגאון מלה זאת ר"ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביאורו.

⁽²⁾ נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא
 ואלאכרה = ההחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

⁽³⁾ בכ"י צלאח.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי
 שהמביא את חברו לידי סכנה בהמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה ובתורות המתיר
 האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חברו והוא נענש כין שהוא ידע את האמת
 והעלים אותה או שהוא דן במת שאינו יודע.

⁽⁵⁾ בכ"י א' ווהק.

⁽⁶⁾ ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גור דין.

⁽⁷⁾ ביאור: החכם דבר למעלה (כ"ח א') על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא
 יבין את הדיון בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין
 ויעשה על פי מה שחבין.

⁽⁸⁾ בכ"י לא ירגונה.

⁽⁹⁾ ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י"ב ד') בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון
 שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף כסגני שאין תקוה

אתם קובעים וגו' (מלאכי ג' ט') וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י')
[וכדלך] פי אלצדקאת⁽¹⁾.

28 בקיום אלטאלמין ינחגב אלנאם ובאבאדתהם יכתר אלצאלחון:

יסתקים אן יכון הוּא תריבא ללמלך פי אן יקלד אעמאלה מן מעונא ואסתבראג
וקצא ללצאלחין מן אלנאם אף בהם יצלח אלבלד לא ללטאלמין אף בהם יסתחר
אלנאם נוסא⁽²⁾.

כט.

1 אלמצעב רקבתה מן אלתוביך⁽³⁾ ינכסר בגתא פלא שפא לה:

אן כאנת צעובא אלקבא פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מורבה או מן
טביבה או אסתאדה או סלטאנה כאן אלכסר מן דלך אלנוע ואן כאנת פי שי מן אמר
אלאזרה פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן דלך אלנוע)
באפא מן ענר אללה פי אדאר אלעאגל⁽⁴⁾.

2 ובשרף אלצאלחין יגב אן יפרח אלקום ובתסלט אלטאלמין יכני

אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקציתאן צרפת ברבות מן לגא אלתרגום פפסרתה שרפא קאל
ואן לס תכן להם חילה [עלי] אלסלטאן אלטאלם פליגתמו ויתנהדו פאן להם אנר[א]
עלי תנועהם כמא קאל אללה ללמלאך בחצרה יחוקאל והתוית תו על מצחות האנשים
[הנאנחים] וגו' (יחוקאל ט' ד')⁽⁵⁾.

3 ואמר מחב אלחכמה יפרה אבאה ומצאחב אלזואני יציע מאלה:

ליס הוּא פקט הוּא ממא ידם בה אלאבן אלפאסק כמא ליס דאך פקט הוּא מא
מרח בה אלאבן אלחכים ולכן הוּא בעין ודא בעין⁽⁶⁾.

4 אלמלך באלקצא יתבת אלבלאד ודו אלרפאיע יהדמהא:

יריד באלרפאיע אלאנזאל ואלוטאף וטרחהא עלי אלבלד חתי ירבה ודאך
בען יקל⁽⁷⁾ אלהה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה ואדא סאסהם
בקסט וקצא תבתו פיה בתבאת אלמאל⁽⁸⁾.

⁽¹⁾ ביאור: זה יאדע על פי נס כמו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר
וכן בצדקה.

⁽²⁾ ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט
בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

⁽³⁾ בכ"ו ב' ו' דו אלתוביך.

⁽⁴⁾ ביאור: אם יקשה אדם ערפו בהמוניות שאינו שומע לקול מוכיחו או רופאו או רבו
או מלכו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם
או הנביאים או הקבלה ישבר במכה הבאה בידי שמים בעולם הזה.

⁽⁵⁾ ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרגום כדי שידמו שני חלקי הפסוק
זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם תחבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה.

⁽⁶⁾ ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישוכח בו הכן החכם ואין אכזר הון אלא
מקצת מה שיגונה בו הכן הרועה זונות.

⁽⁷⁾ בכ"י יקול.

⁽⁸⁾ ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקיכיה יכון ענדה מחסוא זלאף מן יעשה ויסתבריה
וליס אלמאר כדאך בל אלצארק אלואעט הו אלמחשוט ענר אלעאקל מן אלנאם
באלואנב נקול חוקיה לישעיהו טוב דבר ה' אשר דברת (מלכים ב' כ' י"ט) וכמא קאל
בעין אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה. פקאל תגמע אלמאואל מן גיר חלהא
ותצרפהא פי גיר וזוההא פקד [טן] מן חצר אנה יבטש בה פוהב פעאנקה וקבלה וקאל
פדית מן לס תאזדה פי אללה לומה לאיס. ומן גהל דלך פקד יחדת אללה איה
לואעטה חתי ינעל לה בהא הוודה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד ונר' (שמות
י"א ג')⁽¹⁾.

24 מן יגצב אכאה ואמה ויקול לא דנב לי פהו צאחב אלמאר
אלמפסד:

גהי בקולה היא ען זיאנה אלקרבה מתל אלואלדין ונירהמא ועלי אנהם
יתנאפלו לזאניהם דלך מן⁽²⁾ יזון צאחבה עאזמא אן ירדה עליה בעד וקת פהו מן
דיואן אלפאלמין לים יזנג⁽³⁾.

25 אלואסע אלבטן יחרש אלצכב ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

היא אלצכב לים הו מע אלנאם בל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע
אלנפס רניכא פהו אברא יצאכב רבה פלמא אנאלה שיא מלב מא פוקה עלי מא כאן
קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ"ז כ') כמא קאל המן וכל זה אינו שוה לי
ונר' (אסתר ה' י"ג). ולכן ובטח על ה' ירשן מתל יעקב אלדי קאל ונתן לי לחם לאכל
ובנר ללבש (בראשית כ"ח)⁽⁴⁾

26 אלואתק בראיה הו גאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

היא איצא מן אלנשירין אלניר מתסאויין ויונבאן עכסיהמא. ואלתקה באלארא
אלמדומה פי אמור אלדין ואלדניא וכולך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה
[ואלדניאיה] גמיעא⁽⁵⁾.

27 מן יעטי אלצעפה לא ינקצה דאך ומן יגבי עינה כתייר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

⁽¹⁾ ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אחר מצוותי והפסוק הוא מאמר בפי השם והוא אומר
לא יחשוב האדם שהמחליק לשונו לחברו ומשבח את המנוגה ימצא חן בעיניו בהפך מי שיוכיחני
כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחר ששאל צדיק אחר
מה אתה יודע בי וחשוב לו אתה מקבץ חן באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו
שהמלך יקפוצו עליו אבל המלך נשקף על ראשו ואמר אהיה פדיון מי שלא אחזו שום גנאי בדבריו
השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי גם כמו שאירע למשה עם המצריים.
⁽²⁾ נראה שצ"ל כמן.

⁽³⁾ ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו
אם הונה אותם והוא כמנהג את חבירו ובדעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל השפחיות.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו מדון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שמי שתאוותיו רבות וריב
תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו חסן. ואמרו ובטח וכי' כמו יעקב.

⁽⁵⁾ ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה וסמיכים גם הפך כל אחד מהם
(ר"ל בושח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נכון) ושניהם בחכמות ותורות.

20 דו אלמאנא בתייר אלברכא ואללאה פי אלאיסאר לא יברו:

יקול לא יטן אלמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כתיירא או תכסרה¹ בל הי אלתי תכתר מאלה אד אללה אלמכארך ולא יטן אכד אלחראם אנה יגיה בל יפקרה אד אללה הו אלמחק והיא מן אלחכים חכאיה מא פי קדרה אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחק והנה למעט (חגי א' ט') ופי אלברכה כמא פעל ללצרפית פי אלדקיק ואלדהן ולוונה אלנבי פי אלדסת².

21 לא כיר פי מחאבאה אלונה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה

מן אלכבו:

קולה אלואל לא טוב ינוב ען אלקסם אלחאני ועל פת לחם געל אלעשם אלמחאבאה פאנכרה בקול לא טוב חם עס אליה אלמיל אלדי ימיל אלנאם בעצהם בעצא פי חאל אלמואלה ואלמשארבה פקאל לא טוב איצא אן יכון על פת לחם יפשע נבר חכאה באחקר אלגוא³.

22 יבאדר אלי אלמאל אלהל אלשחיה⁴ ולא יעלם אן נקצא

יאתיה⁵:

שראיע היא אלקול כתייר מן אמור אלדניא ואלאכרה אלסרקא ואלזיאנה ואלכסר עלי אלסלטאן ואללש [ואכד] אלחראם ואכד אלמסתגני אלזכא ואלצדקא ואכד אלמחאנא להא מן אלכסאר ואלנבן ואלרכא ואלרשא וקלה אלנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכאות ומא יסבל פי אלצאיע ואלאקרה ונקין כל ואלחר מן היה עלי קדרה וחסב אמכאנה⁶.

23 מן יעט אנסאנא לטאעתי יגר חטא ענדה אכתר מן אלמלין

לה לסאנה:

עברת לספא אחרי פי היא אלמוצע טאעה מאל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [הי]⁷ (במדבר ל"ב י"ב) יקול אללה תבארך לעל אן יטן אלנאם אן אלמסהל⁸

(¹) בכ"ו תכסכה.

(²) בכ"ו אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו המנעהו מלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קללה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות וידוע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בסך השמן.

(³) ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלה בהכרת פנים שהוא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת תבירו כשהוא אוכל ושותה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה. (⁴) כן הוא בכ"ו ב' וג' וענינו הכילי. וכן תרגם הגאון ורעה עינך באחיק (דברים פ"ו ט')

ותשח עלי אכיר ובכ"ו א' כל אמר סי אלגטר.

(⁵) בכ"ו ב' וג' מן אין יאתיה אלנקק.

(⁶) ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שהזהיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעיל ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן בנשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקט ושכחה. והחסר הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

(⁷) עיין תרגום הגאון שם. — (⁸) בכ"ו אלמסהל.

וסרירה ונעקש דרכים הוּמא יקולה דוּוּ אלארד מן וקע פי מא בין שיין פליחתי
אנפֿהמא ודלך אנה לים מן דאתה תחרת¹ פיוגר להא וגה מן אלחרביר תכון למיע
חואשיה צאלחה לא ישובהא גם בתה כל ולא בד מן גם מא יכון פי נהא מנה אלא
אנה יכון באלאכר ובאלאקל. ולדלך ראו² אלעלמא ואלבצרא אן יתארו מא לים
פיה צרר כחיר לילא יודע אלאמר מרסלא פיתאר ניר אלבעיר מא פיה אלציר
אלאעפס. פלדלך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה לם ישרה איתהמא הי פלא שך
פי אנה ותק אן אלעלמא כל אלתלאמיִד לא יסון כה אלטן פיתוהמון אנה אמי
באנתאר אשרהמא. ולסעה הִיא אלבאב אמלל מן כל פן ואחרא מן אלמכאסב נמא
קד תסתעמל אלסמארה פי אלתנארה ליסתדפע אכר מנהא ופי אלמנאטרה יצנר
עלי כלמא אסתמעט לילא יסמע אנלט מנהא ובאלחרביר כמא אנתאר דויד אלהר
מן בין ידי אבשלום לילא תכרב מרינא אלסלם ופי אמר אלדין כמא אנתאר אברהם
יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תנייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס³.

19 מן פלח ארצה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג אסתכתר מן

אלפקר:

הִיא איצא מן אלנפירין גיר אלמתסאויין טוא פי דרגהמא אלעכסין אן עבר ארין
מלחה לא ישבע לחם אד הו עכס עבר אדמתו ישבע לחם ואן יכון מדרף שועים
ישבע הון לאנה עכס ומדרף רקים ישבע ריש ואלארבע קצאיא למעהא פי אמור
אלדניא פי מן יתרך חרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יגרי עליה נסעא
וּפי אמור אלאכרה מן יתרך עבאדה אללה ויקבל עלי אלאותאן או אלתוחר פֿיכיל
אלי אלאחנין או אכר מן דלך או אסתמאע אלניב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנצמין
ואלזנארין ואלטיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצחאב אלראי
ואלמנאלסין⁴.

¹ מלות מן דאתה תחרת אינן ברורות.

² בכ"י ראד.

³ ביאור: אמרו הולך וכו' ר"ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק וראוי
לבנו אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או בסענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן
או במתנות שיפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם
יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחדש עצם הדברים עד
שיבצא מה שיעלה לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אנשי
שכל ובינה לבחור במה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדבר היותר רע. וזה מה שאמר
שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים
לא יחשבו שיעזר לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל התגרים שסובלים הפסד מועט כדי שלא
יפסידו הרבה וכן המתוכחים סובלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שכתב רד"ק
מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיהו את דבריהם מפני
פיקוח נפש.

⁴ ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבחין מתוכם
שעובר ארץ מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו' ומדרף שועים ישבע הון והוא
הפך מדרף ריקים וכו'. והפסוק מוסב בדברי העולם הזה על העיזוב אומנותו ועושה מה שאין לו
עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עיזב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האחרות
להיות כבעלי שנים או יותר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האונות
והידעונים ואל המואס בדברי הלבק בתולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

אלסאידה מן הוא אלמלל אן יסתרפע¹ איקאע אלערץ מן ענד אללה חתי לא ימלך אלגאירין בסכבה במתחלל טאעה אללה וכעד אלחמליך באלאנתקאל ען נוארה סאן לס ימכן סבמדראתה כמה אנתקל דויד ען שאול אלי אביש ודארא אביש²).

16 ומדבר בתיר אלמגאשם פהו נאקין אלפדם ושאני אלטמע תמול איאמה:

אלקציתאן גמיעא יגבאן בחכם אללה אן יסמי אלגאשם נאקין אלפדם ואן יטיל איאם אלעדל פי נעים אלגנא. ויגבי פי חכם אלגאם אן³ יורי אלמלך וינקין במן כאן מן גלסאיה טאלמא ואן יקר אירי אלמנצסין מנהם. וקר יתסקאן פי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי גהא אלגאיה⁴ יויל עקול אלגאשמיין באפאח ויטיל אעמאר⁵ דוי אלעדל וקר צח לך אנה אואל פהם שאול לתעדיה הו וואד פי עמר יחוקיהו אד יקול הגני יסף על ימך וגו' (ישעיה ל"ה ה')⁶.

17 תרי אנסאן מגשום בדם יהרב אלי אלחכם ולא ידעמה אחד: הוא מן אלחכים אנכאר מא וגד אלגאירין עליה מן אנהם אדא קצרו אן יגשמו אנסאנא במטאלבא דם אמא אן ירדו קתלה הו פיקדפה⁷ בכעין אלגנאית אלכבאר או ידעון עליה אלקתל פיהאבסונה⁸ ויעדבונה ולים לה מן דאעם ולא סנר. וההא אלגאיה תנחשט⁹ מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא¹⁰).

18 ויגב למן סלך בצחתה אן יגאת ועלי מן עסרת עליה מריקאן אן יקע פי אחרהמא:

אמא מנוהא אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה¹¹ רבמא תהיאת עליה אלמאמור אלחארהא פהו אן יוגד בידה אמא בנצרה טאהרהא ללחם¹² או בתלקינה חנה יתלץ בהא או במדארהא ענה במאל או בוסילא או במא אשבה דלך.

¹ אפשר שצריך להוסיף אלגאסאן.

² ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לרוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אביש.

³ בכ"י אד. — ⁴ בכ"י אלגאיה.

⁵ בכ"י אעתמאר.

⁶ ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריכו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושים וירחיקם ויחזק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי גס שהשם יסכל דעת העושים כמו שעשה לשאול ויארק ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיה.

⁷ בכ"י פיקדפה.

⁸ אפשר שצ"ל יחאבסונה.

⁹ אפשר שצ"ל תנחשט.

¹⁰ ביאור: החכם מדבר נגד אנשי חסם המבקשים נפש אדם אם שיהו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. וזה חסוק דבק בשסוק שלפניו ושלאחריו.

¹¹ אפשר שצ"ל לסלוכה בצחתה.

¹² בכ"י ללחק.

12 ובסרור אלצאלחין יכתר אלאפתכאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאם פלא יצאבון¹:

הוא אלקול עלי אלוגראן אן אלצאלחין אדא כאנת להם דולא תנר אלנאם יפתרון באמואלהם ויתבאהון בהא לאמנהם² מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדא צארת אלדולא ללטאלמין אנטמר אלנאם ואטהרו אלפקר כופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצא יקול כמה יגב אן יתבאהא אלנאם פי דולא אלצאלחין כדאך עבני אן ינסתרו עלי עהר אלטאלמין לילא יעטא[ם] רונהם³.

13 מגני דנובה לא יננח ואלמקר בהא אלתארך להא ירחם:

והוא ענר אלנאם וענר אללה. פי אלגמיע פהו באלקול יעני בה אלנחור [ואלאקראר]. פאמא ענר אלנאם מן אלאקראר פכמא אקר אבימלך ואחוות מרעו ופיכל ליצחק ואדא יוסף לה ווקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענר אללה פכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה ונפר להם⁴. ואמא עבן ושאוול אללדין אקרא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא⁵ כל קד נפר להמא פי אלאכרה ואנמא אלומא עקובה פי דאר אלדניא פקט למוצע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלנאחר פמטאלב פי אלדניא ואלאכרה כמא קאל הנני נשפט אותך על אמרך ונני (ירמיה ב' ליה)⁶.

14 טובא אנסאן יפוע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שר:

פי אמור אלדניא כמא תוקא יעקב פבעת ודארא עשו ותלגין וכמא צעב קול אמציה מלך יהודה פחארבה יואש ווקע. ופי אמור אלאכרה כמא פועו אנשי ננוה ונאפו פתלצו וכמא לס יפוע יהויקים ממא ועט בה פהלך חתי אלצנאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחרר מתל קמצא ובן קמצא אללדין בסככהמא כרב אלבית אלאנני¹.

16 וכאסר ינהם ודב מתלט סלטאן טאלם עלי שעב צעף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסר שבה איצא ווירה באלרב ותכון

⁽¹⁾ "ולא ימצאו" ובכ"י ב' ונ' יוגרן.

⁽²⁾ בכ"י לאמהם.

⁽³⁾ בכ"י דונחם. — ביאור: החכם דבר כמה שנמצא שכני אדם מתפארים בעשרם אם הממשלה בידי צדיקים ויסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך ציון שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתיר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע להם בתסמו

⁽⁴⁾ בכ"י אנה יגפלהם.

⁽⁵⁾ בכ"י אלאכרה.

⁽⁶⁾ ביאור: הכיחוש והיודוי על הששעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום הם בדומה. והיודוי בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחות מרעו ופיכל ליצחק ואחי יוסף ליוסף חקני גלעד ליפתח. והיודוי בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח להם. ועבן ושאוול אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המכחש והוא המכחש פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.

⁽⁷⁾ ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלת לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שירא אנשי גיטות וניצלו ותחזיקם לא פחד מן התוכחה ואבר. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטן שבעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עין גיטין נ"ה ב').

גלת אלתאר אן יצרפה פי מסאקי מא ואצלח אלטרק במא קאלו ושאין מכירין
שה בהם צורכי צבור¹) (בבא קמא צ"ד ע"ב²).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה צלותה איצא מברוה³:

יקול לא חסל ען דעאיה אלדי יתנפל בה פאנה ניר מסתנאב לה חתי צלותה
צא אלתי הו אלפריצה תכון ניר מקבולה והיא מן אקל מא יונבה אלמעקול עבר
ו יסמע מן מולאה כיף יסמע מנה מולאה⁴).

10 מצל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה⁵ הו יקע ואלאצהא
אלון כירא:

טאהר היא אלאלאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי איה אלמומן במא
יד עליה בפסאד סוי פי דלך עאדת תלך אלמשורה עלי אלמשייר בעלחא אם לא.
אטנה מן יפתי פי אלדין בניר מא ינב סוי פי דלך כאן לה סבב מן דואעי אלדניא
ולה עלי דאך אם לא. פאן כליחמא יקעאן פי תלך אלהותה אלתי בהא אצל אמה
ישי מן לנסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאלרה. ומן יצחח
עורתה אלדניאה ואלדיאניה ינאל כירא ענר אללה וענר אלנאס צאר מעני
מימים פי אלמשורה וצאר ינחלו טובא אמא מן גנס מא אשאר בה פי אלדניא או
תואבה פי אלאלרה⁶).

11 תרי אלמוסר חכים ענר נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

היא מוגור פי אלנאס מן בלג פיהם מנולה מא יתוהם אנה ימכנה אן יבלג
יע אלמנאול פאן מנחה אללה מאלא קצר אן יקבל אלנאס פתיאה. ובדלך אן כאן
ירא בעלם מן אלעלום תעאשא נירה או כלמא כאן סואה והיא נטא בל קד
י⁶ מן הו אפצל אקל מנה פימא פצל הו בה פיסתבריה פי דלך אלפן אלדי
אטאה וזו בה קליל אלכצר לכחרה מערפה אלמסתברי בה פלא יפי פילגלה בל
ואנב אן יתחל מא קד פצל בה וידע אנתחאל ניר מא הו פיה⁷).

¹ בכ"י בור.

² ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבות (עין ב"מ פ"ה מ"א)
ב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הסמון לבעליו.
³ ביאור: אמרו גם תפלתו ר"ל לא די שתפלת רשות שלו אינה נשמעת אלא גם
ילת חובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

⁴ בכ"י א' הוהה.

⁵ ביאור: אמרו משנה בדרך גגלה ר"ל נתן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת
עין או לא. ובדרך נסתר המשנה הוא חכם המורה הוראה שלא כדון בין שתהא לתועלתו או
ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתאדע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על
ורים או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נותני עצה הגונה בהמוניות או בתורות
טוב אשר ינחלו יהיה דומה למה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.
⁶ בכ"י יגור.

⁷ ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול
שיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן
המדות רואה עצמו כבולו הוא בקי בוולתה או כבולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמותו
בר הירוד לו אבל יש לאיש הזה יחרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויחקרנו עליהם ויביישהו
איך צריך שיוור כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

4 ואן מדה¹ אלטאלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפטיהא אן
יתחרשו בהם:

יעני לא יהולחם מדיח נירהם לה ולא יקולון נירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה².

5 אהל אלישר לא יפהמון אלחכם ומלאב אללה יפהמון אלכל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצרא חתי לא יקפון עלי מא ינב או תעלמוה אל
אנהם לא יגורון אלסחממע מן אלצצום לילא יפהמו אלחק עלי מן³ (הו או יסתמעון
ויערפון אלחק ויתגאפלוין כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחוין בעכס דלך כלה יתעלמן
ויסתמעון ויגורון אלחפכר ויפהמון⁴).

6 ולפקיר יסלך בצחתה כיר מן עסר אלטריק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טריק ואחד אלא אנה נסבה באלמחי א'
כאנת אלרגלאן חסלכה וימכן בעד דלך אן יכון אראד מן אמור אלרגיא אלשרא
ואלביע ואלאכד ואלעטא ומן אמור אלכרד⁵ אלמר ואלנה⁶).

7 ואלאבן אלפדם יחפט אלחוראד⁷ ומן צאחב אלמסרפין יכזי אכאה:

נעל אלנפירין לא יתשאבהאן ליוגב עכסין אכרין לקציתה סיכון נצר תוה
יהדר אביו אד הו עכס יכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מכין ועלי
הדא תעבר כל נפירין לא יתשאבהאן⁸).

8 מן כתר מאלה מן אלעינד⁹ או אלרבא פיגב אן יגמעה לראפה
אלצעפי:

הדא מן באב אלפקה קאל מן גמע מאלא מן ניר חלה מתל אלעינד¹⁰ אלחי הו
דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבא אלדי הו אלמקאבל¹¹ פי אלאתמאר פיגב עליה
אדא הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יכרנה פי מצאלח אלצעפי

ויוגד לו שיאבד ממנו גם חמועט אשר לו בצרה שוטפת כמסר וכן המתנצל ואומר שהוא
עושה מי שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו ויפחידו שתבוא עליו צרה סן חסמים
כמסר שהוא למעלה מן הכל. והצרות גמשלות למטר כמו כנבואת יחזקאל על ירושלים.

(¹) בכ"ו ב' ונ' מאדחי.

(²) ביאור: לא ייראו שומרי תורה סמה שזולתם מתללים את הרשע ולא יאמרו אף
נתקומם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

(³) אפשר שצ"ל כא.

(⁴) ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או למדים ואינם שומעים טענת בעלי
דינים או יודעים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה ותצדיקים הפך זה שחם למדים
ושומעים ומשכילים ומבינים.

(⁵) ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים משני עניני
הרגלים החולכות בדרך וגם יתכן שכיון אל תלקיחה וחסידיה ותנשילה ותנחיתת בדברי עולם
הזה והזהרה בדברי עולם הבא.

(⁶) ביאור: שני חצי הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נצד
תורת יהדר אביו והוא הפך מכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מכין וכן חסרם
כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

כח

1 יהרב אלטאלמון ולא כאלב להם ואלצאלחון כאלצראגמא

ומאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יגוז מן תפריד אלנמע. היא הלהרב פי דניא עלי סביל אלאיז במחנה פלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי אב ובימי יהורם. ופי אלאנרז פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים¹).

2 בדנב אלבלאד יכתרון רוסאהא ובראים ואחד פהם עאלם כדאך שול מדתהא²:

היא מן אלמעקול אן אלחדביר אלתאם אנמא הו לואחד ואלנמאעז לאתלאסהם יתם להם תרביד וכמא עלמת אן סרכיא והם אלתנאן ואחשדרפניא מאיז ועשרון דין כאנו מע דריוש לס יכן יתבת להם אמר ובדניאל וחרה כאן יתבת כמא קאל דין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו' ד'). וקולה בפשע ארין רבים [שריה] לים הו יבז מן אללה להם בל אנמא וצפ אחרי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כתרז מעבודאט וכתרז אלהיאכל כדלך כתרז אלרוסא. ולא תשבה היא אלקצא קצא י אלפים ושרי מאות לאנקיאר נמיעהם אלי משה וכדלך עלי שול אלזמאן ואי כתר אלריסא פלא בר מן אן ינקאדו אלי ואחד³).

3 רגל פקיר יגשם אלצעפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עדר מן יעתיר באן אלדי חמלה עלי אלסלם פקרה וקלה נתה בל ועדה באן אלקליל אלדי לה מן טעאם תמחזה אפה מגרקז כאלמטר או יתעדד מן הו אעלי יד מנה כמא שלמה כדאך ילם הו איצא מן הו דונה בל תואעדה אפה סמאויז כאלמטר אלדי הו אעלי מן אלכל תפני שיה אליסיר ותשבה אפאת כאלמטר נשיר קול יחוקאל ען אלה פי דאר אלסלם היה גשם שטף ותתנה ני אלנביש תפלנה (יחוקאל י"ג י"א)⁴).

וא עלול בדבר עלול שחצאן הוא עלול כדשא והדשא כמטר וחמטר ברצון חכורא אכל הכסחון לס הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המוכחרים שבתם וקרא שאר ימים עדרים וכונת אותן בשם חוסן ופני הצאן בשם נזר מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה נזר חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשה מינים וחם תגרנרים והעלים ותחשש. ואמר צאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שימכר מן הצאן.

¹ ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה ה בעולם הזה על פי גם כמחנה פלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ויהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמיד.

² "וארכו ימי הארץ" ר"ל בשלחה.

³ ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה אינה אלא במנהיג אחד וכמו שידעת סרכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו מע הארץ וכי אינו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחד מפשעי יין שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה שתי שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו זוס רבים כהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

⁴ ביאור: העושק את חדר ומתנצל ואומר שעניונו הכריחה אותו לזה יחידתו החכם

22 וְלוֹ דַקְקַת אֲלֹנָהּ לִמְלֶאכֶת פִּי מִדָּק אוֹ פִּי וְסֵט אֲלִבְּאַנְהָּ
בִּאלֹהֵי אֱוֶה לֹם יוֹל עֵנָה גְּהֵלָה:

קולה היא פי אלנאהל אלמתנאהי והו אלדי לא יצדק באן [פי] אלדניא
עלמא כאלסופסטאייא קאל לו צירבתה למצרה לה או לצלאלח לם ינפע דלך שא
פאלמצרה לה אלצרב אלדי שבה במכתש ואלצלאלח הו צרב אלדב ישבה בתך
הריפות אלדי לצלאלח כמא יצרב אלסמסס ולדלך נהי אלצואין אן ינאשרו אלמתנאהלין
ואנמא יצרבון ליחאדב גירחם בהם²).

23 יִבְנִי אֵן תַּעֲלֵם חָאֵל מִקְדָּמִי גִנְמֵךְ וְתִרְדֵּךְ בִּאֲלֶךְ פִּי סֹאֵר
קְטוּעָהָ: 24 אִנֶּה לִים וְתִאֲקֵהָ אֵלִי אֲלֹדֶהֶר וְלֹא תִאֲהָא אֵלִי גִיל בַּעַר
גִּיל: 25 וְאִנְמָא אֲדָא תִּגְלָא אֲלַחְשִׁישׁ וְטָהַר אֲלִכְלָא וְאִנְתַּמַּעַת אַעֲשָׁב
אֲלִגְבָּאֵל: 26 צֹאֵר מִן אֲלִנְעָא לְבֹאֶסֶךְ וּמִן תַּמָּן אֲלִצִיעָהּ פִּי מוֹאֲעֵךְ:
27 וּמִן כְּפִאִיָּה לְבִנְהָא פִּי טַעֲמֵךְ וְטַעַם מִנּוֹלֶךְ וְעִישׁ צִבִּיאֲנֶךְ:

אלמחיש כנמלה היה אלמקאלה הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדב ואלסנה
לא תחק בדלך הו קולה אל תינע להעשיר (משלי כ"ד) כדאך קאל האהנא לרב
אלמאשיה לא תחק במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארין
ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיר³) אליהא כמא הי אלי סאר
אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פכאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול.
ונעלהא קסמין מלתארוהא קאל פיהם פני צאנך והי ונוההא כמא קאל ען יעקב ויתן
פני הצאן אל עקוד (בראשית ל' מ') ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי⁴)
אלמדבורין אצירא בקול חסן ועלי אלמוצופין אולא בקול גור אד הם כאלתאנל לסאר
אלנגס. ווצף מאכלהא בתלתא אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלחב ואלורק
ואלחשיש ויתרא מנהא תלתא אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתארם
בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתמנה קאל פיה וחיים לנערתך.
וקעד בקולה היא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלצאלק עו וגל [אלדי]
היה כלהא מעלולא בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה
אלבארי וקאל אקצר אלצלאלקאם בהיה כלהא כמא קאל משה פי אלחורא פִּי
קצף כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י"א י') אלקצה
אלי אצרהא⁵).

לשבתם וכשיבחנו אותם נמצא ערכם אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד מהם יקר מהשני לשי
שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסד והצדקת וכן באומניות וכיוצא בתן.

(¹) ענינו שק גדול ועבה ונותנים בו חשומשמים ומכין עליו במקל כדי להוציא שם.

(²) ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא
סופיסט ואומר אם תכתשהו במדוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסור לא יועיל לו ולכן הזהיר
שלא להתוכח עם כסיל כזה ולא יכו אותו כי אם כדי שיראו אחרים וילמדו.

(³) בכ"י אלתפאסיר.

(⁴) בכ"י אלי.

(⁵) ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף וכזהב אמר כאן שלא ישען האדם
על רוב מוקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשר שיאבד
לצאן שום הזק כמו לשאר חכמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטוח בכח

כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חספו בני צדוק וקאל סיהם והכהנים הלויים צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד' ט"ו)¹.

19 כאלמא אלמונה לוגזה כדאך קלב אלנאם ללנאם:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעה ענאצר הו אלדי יחתמל אן תמילה כף אד כאן אלטרב תקילא ואלריח ואלנאר² לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל קלוב בה. סאן קלת כדאך קלוב אלנאם בעצהם לבעין אן שאו מילוהא ואן שאו אדוהא כאן אלקול זאצא ואן קלת כדאך קלוב אלנאם כל ואחד לנפסה כף שא ה פי טאעה אללה או צנאעה או תנארה או עשרה קום כאן דלך עאמא והו חקך אן יכון אלא אנה עלי אלוהין גמיעא ינפי מא יתוהמה אלנאם אנהם ורון³.

20 ובמא אן אלטריו ואלאבאדה לא תשבע מתלא כדאך עינא

נאם לא תשבע נילא:

נהי בדלך אלקול ען אַתבאע אלחמני פאנה לא תדרך גאיתה אד כאן אלנאסאן וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכרי וקר עלמת אן קין כאן לא לנצף אלארין פלם יקנעה פקתל הבל ליחוו אלכל או למא אשבה דלך⁴.

21 ובמא אן אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב כדאך ינבני אן יכון

מר עלי קדר מדיחה:

ואד פי אלחל עלי טלב אלעלם בכאב אכר קאל ומן דאע לה אסם סימא קומה באנה קר בלג פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקא עלי בעצהא יגי אן יענא בנפסה חתי יציר בחית יצפונה וחתי אדא אמתחן כרנ עלי עיאר מא לה כאלדהב פי אלכור ואלפצה פי אלמסבך. ומתל דלך בשיון אהדהמא אעו מן זכר חסב תפאצל אלעלום פי אנאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כדאך פי לאח ואלכר וכדאך פי אלמהארה ואלחרין פי אלצנאיע וכל פן מן הדיה איצא מנאול⁵.

¹ ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנה צריכה שמירה יתרה לפי שאין ימים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בכני אדם וכל שכן אם ין הוא השם.

² בכ"י אלמא.

³ ביאור: המשיל לב האדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי מה שאינו כן בשלושה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים. וכן וכו' אם תפרששו שאדם יכול להטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחד או להשיבו ממנו ומאמר פריש ואם תפרששו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי סוטה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מעיד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

⁴ ביאור: הזהרה לאדם שלא ילך אחר תאוותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאוות אחת אחרת כמו שקין וזה לחצי הארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבת אחרת לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד' ח).

⁵ ביאור: החכם חוסף להעיר לדרישת החכמה מטעם אחר וחוא שיש בני אדם שיצא שם יותר גדול ממה שראויים לו וחוכה עליהם להשתדל בחכמה כדי שתהא חכמתם שוה

15 אלוכה אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראא אלצאבא

תסאויא: 16 מן דברהא פקד דבר אליה וזהד¹ ימינה ילקא:

שבההא באלוכה לאנה יאתי מן אלמא מן וכה² אלמתתאבע מנה לנהא
כלאמהא תם שבההא באלריה אלתי לא יטיק אחד אן יצבטהא קאל פמן טן אנה
יטיק אן יען או יקצר צלב אלמראא אלשררה פקד טן אלבעיד כל אלמחאל.
וימינה אלתי יתוהם אנה יקודהא בהא ויענהא כמא יען אלדאבא אנמא תלקא נהרא
ותעבא³).

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד כדאך אלמר ינחד בחצרה

צאחבה:

טאהר דלך אלמבאראא אלמוגורה בין אלנאם פי אלבניה⁴ ואלגרום
ואלאלת וסא אשבה דלך. הוא עלי סביל אלוגראן וצאצה אלמחל פי אלגדל אן⁵
אלתקא עאלמין פי אלמצאפה מן מנאלם אלנשר אלמחין ישחד⁶ כל ואחד מנהמא פכר
אלאזר שחדא בינא ויחצר לה מן זאטרה אבואבא לס תך ענדה קבל דלך ויסתפיק
אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה וסא שאכל דלך. ואנמא קלת
אלנשר אלמחין לאן כחירה מן אהל זמאננא הוא לים יתכלמון ליעלמו ואנמא
יתכלמון ליגלבו פלים אלמגלם מחין ללנשר⁷).

18 כמא אן מן חפט אלתינה אכל מן תמרהא כדאך מן חפט

מולאה יכרם:

אמא אלשררה אלמתמרה עלי אנהא כחירה וכל מן חפט ואחדה מנהא אנתפע
בתמרהא פאנה קצר אלתינה לצאצה פיהא אנהא לא תלקט דפעא ואחדה כל פי כל
יום קליל ופי וקת מן אליום זאצה פמן⁸ אגאז דלך בוקוע אלשמש עליהא או כחירה
סדרת כדאך מן חפט צאחבה וירעא חקה יגב אן ילומה פי כל וקת הוא אלקל⁹

¹ טעמו עמל ויגיעה ולא ידענו איך העזיק הגאון מלת שמן בן ואפשר שהשמן הראה משל לבריאות הגוף ולכחו.

² יש כאן חסרון ומלאונו בביאור כפי השערתנו.

³ ביאור: המשיל אשת מדנים לדלף לפי שהוא בא מן המים (שלא יוכלו להיות צדורים בשמלה) והוסיף לובר דלף טורד לפי שהוא מדברת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם לאספו בחפזו וכמו כן הוא דבר רחוק או נמנע להשקיש את אשת מדנים ואם יחשוב הכביל שינהג אותה בימינה כמו שינהג את הבחמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

⁴ בכ"י כאלבניה.

⁵ אפשר שצ"ל אי.

⁶ בכ"י ישחד וכן שהרא.

⁷ ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה להוסיב לבנות וייסע ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על טרדיו שיחד כל אחד מהם שכל חברו ויוציא לו מבינתו חידושים ויעיר אותו להשיב על טענות שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם מתוכחים אלא להתגבר איש על רעתו ולא ללמוד זה מזה.

⁸ נראה שצ"ל פאן.

⁹ נראה שצריך להוסיף פי אלנאם פכיה ר"ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

בבתך ואלאזר יבאלג פי אלמר יקול חתי אכך ואן כאן אבן אמך ואכך פלא
בטהרה עלי נכבתך כל בתמאנך לאמורך אצלח לך. ואלתאלת טוב שכן קרוב מאח
חוק ולה מעאן מנהא אן נארך אלחאצר אנפע לך מן אכך אלנאיב פלא תפאסרן¹
בדא להדא ומנהא אן נארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכך אלמנחרף ענך סיכון
חוק וקרוב האהנא באלעתקאד כמה כאן פי אלאל באלשזין ומנהא אן נארך
לקריב אלי אללה בברה אצלח מן אכך אלבעיד מן רבה במעציתה סיכון קרוב
חוק פי הדא אלחזרינ אלתאלת פי אלדין².

11 תעלם³ יא בני ופרח קלבי וחתי ארד עלי מעירי קולא:

קד כאן רנב תלמידה אולא פי אלחעלם ליסרה אי סורה אחר אלחקוק
ולואנבה עלי אלחלמיד וואדה האהנא תרניבא אכר פקאל וחתי מן עירני בלאל מן
לאלך רדרת עליה לואבא [נ]כסרת מא בה ישען עליך⁴.

12 ותרי אלנהין אדא ראי אלשר אחתנב ענה ואלגפל ימרון בה
פינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה⁵ בד תובה למא צמן אננביא
וען אלגריב רהנה: 14 פכס מן דאע לצאחבה בצות עאל פי דלצה מן
אלגראדא ודי מחסובה ענדה פריה:

קולה הדא כאלנהאיה פי תוקי אלחכס אי אנה מן שדף חירה לא ידל פימא
לא יעניה חתי אלצמאן אלדי אנמא עאקבתה אן [יולד תובה פכף פימא עאקבתה
אן] תולד רוחה פכף פימא עאקבתה אן ילד פי אלנאר. ולמא דבר אלצמאן קאל
עלי מתל הדא אלחאל כס מן מברך רעהו וגוי יעני אלמצמן ענה ידעו ללצאמן
קאציא לדמאמה ולו כאן אפתרי עליה ולס יצמנה כאן ענדה אסהל או מתל
מתל פכף אן הו קדם נפסה ללצר דונה⁶.

¹ בכ"י תפאסרן.

² ביאור: בפסוק חזק שלשת חלקים האחר אמרו רעך וכו' וענינו אל תעזוב את רעך
זאם הישיב לך וחדל אחר כך אז הוא חכם ממך לעזוב אותו ואם הרע לך עליך לסלוח לו
לפי שהוא אוהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אביך לפעמים יעמוד
במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו' הערת שלא תגלה את צרתך
לאחיך שלא תעציבנו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואביך טוב לך
הסתיר ממנו את ענייך. והשלישי אמרו טוב וכו' יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב
במך טוב מאד שהוא רחוק ממך ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק בך
טוב מאד שלבו סר ממך ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאד הרחוק מהשם בפשעיו.

³ בכ"י ב' תחכם.

⁴ ביאור: אחר שאמר שהובה על החלמיד לשמח את רבו (למעלה כ"ג פ"ו) העיר
אן עוד את החלמיד ואמר לו חכם כדו שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני במרת ממדותיך.

⁵ "עד שיגור עליו הדין לומר".

⁶ ביאור: אמרו ערום וכו' ר"ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה
זאינו שלו עד שלא ירצה להיות ערב כדו שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו
בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו כאש של גיהנום. ואמרו ממך רעהו וכו' ענינו
לפעמים יברך הלווה מי שערב בעדו לשלם את המובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב
זיה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שזה לקללה ואין צורך לומר במביא את עצמו בסכנה
זחת אחר.

פי אלמאל כדלך פי אלמאיכל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלוס אלמחרם
אסתעמאלהא כאלוגר ואלפאל ואלתבנית¹ וסא גרי נחו דלך².

8 ובטאיר נאיד מן וכרה כדאך אמר נאיד מן מוצעה:

בסיט היא אלמלל אשאר באן לא נפני אלמעמאר סי אלספר פאן סיה וחש
וטר ונקין פי אלחאנאת וניר דלך ממא גמלחה תנאל אלטאיר אלמפארק וכרה. וי
איצא אן יכון אמר באלשפקה עלי אלגריב אד הו בהדה אלחאל ולו כאן מלכ
כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין זרג הארבא מן בין ידי אבשלום³.

9 כמא אן אלהן ואלבכור אוכד לפרח אלקלב מן אחרהמ
כדאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס וחרהא⁴:

אמר האהנא במשאורה בעיר (צארק) צדיק נאצח וקד כנא בינא אן אלכ
הו מן קאם לה אלדליל באנה בעיר כדלך אלסמר אלדי תריר תשאורה סיה ריאני
כאן אם צנאעיא אם תנאריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך חאלה באלמסאנא
בניר חד להא⁵ ואלנאצח הו אלדי תראה לא ישיר חתי יחסי באקטאר מא סיה
תשאורה סמא חרתה מנה אנאד אסתמאעה וסא תרכה מאלבך כשרח דלך⁶.

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אביך לא תדכל
יום נכבתך וגארך אלקריב אנפע מן אביך אלבעיד:

היא אלפסוק תלתא אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעונ יקד
ליס מן אלחש לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יכלו מן אן יכון עלי אחר
תלתא אבואב אמא לאחסאן חרת מנה פקטעה [פתרכך לה] חנינך גור או לסיה
חרת פניבני אן תצפחהא אד הו צדיקך או לא לשי חרת פמן פעל לא לעלה
כאנת ולא תכון באעת⁷. וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אד נאב צדיקך. ואלאחב
ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרו⁸ אלא תטהר אלאך לאצא עלי נכבתך ולדל
תפסיראן אחרהמא יכעין אלאך לאצא כאנה לס ירד אן תגם אלאך בוקוסה עלי

¹ המלה הזאת נגזרת ממלת בכח שענינה מול טוב.

² ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמה בחלקו מן הממון המותר יבזה כל הון יקר
מן האסור ואחב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל ובמשתה ובעריות ובחכמות האסורות
כמעשי המכשף והידעוני.

³ ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בחליבת דרך לפי שנה יש
בדידה וסכנה וחסרון צרכינו כמו שיארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צווי לחמול
על האורה לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בכרתו מפני אנשלוס.
⁴ «כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמה לב יותר מאחד מהם כן עצת הרע מחקרה
יותר מעצת הנפש לכדה».

⁵ המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערותנו בביאורנו. ועיין למעלה כ"ז נ"ד.
⁶ ביאור: תחכם צוותו לשאול בעצת איש נכון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנכבד
הוא המבין בדבר אשר תשאלוהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשהפגשנו ואין
ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושומע למה שאתה אומר ושואל
על מה שלא ביררת.

⁷ אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערותנו.

⁸ בכ"י אחרץ.

כאלחצר ומנהם מן יתפנן פי צרוב מן אלניס פהו כאלרמל. ויתנה אן יכון תצרירה בהרה
אלאמור אנמא קצר בה אלנהי ען מאלטא אלנאהל פי מנאורה או מעאמלה או
מצאורה או מנאדמה או מנאשרה⁽¹⁾.

5 ולעטא מבשופה ביר מן מחבה מסתורה:

לה ונהאן אחרהמא אן תצדק צדיק אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת
אלתורא הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י"ט י"ז) פאן סאתרתה אנטאת עליה ועלי
נפסך איצא. ואלאזר אן אלעטא ועלי אנהא מולמה פאד הי לטאעה אללה וימכן
אטהארה ינבני אן תבון אסר ללמועט⁽²⁾ מן מחבה לים לטאעה אללה ולא ימכן
טהורה בל תבקא מכתומה⁽³⁾.

6 ושלג אלמחב מאמונה וקבל אלשאני מסתסרפה⁽⁴⁾:

ונערתות יתצרף מן קול יחזקאל והערתם עלי דבריתם (יחזקאל ל"ה י"ג)
ואסרפתם. ממא הו צחיה אן אלמחב לא יולם אלא לאצלחה ואלשאני לא ילדד
אלא לאססאר עלי נמיע אלפנן פי אפעאל אלשאני ואלמחב נמיעא. וקר עלמת אן
כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט' ז') הו אסר אלינא מן קול בלעם⁽⁵⁾ מה
טבו אהלך יעקב ונו' (במדבר כ"ד ה') ועלי אן דלך מן ענד אללה עלי פיה. וכדלך
אזא אעתקדנא אן אלבארי גל גלאלה מחב צלאחנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא
ענרנא גיר מסתנש⁽⁶⁾.

7 תרי אלנפס אלשבעי תבשם אלישהד ואלנפס אלנאיעה כל מר

ענדהא בחלו:

פי ט' ה'א אלקול אנה מן קנע כמא רוקה רבה מן חלה עאפת נפסה כל
מאל גזיל מן אלתראם ומן כאן רניבא פי דלך פכל חראם ענדה בחלאל. וכאלקול

(1) ביאור: החכם מדבר באחד משלשה כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה חלקים אף וחכימה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאה לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שונאו וישטפנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באויילים שכעסם כבד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא דומה לאבן או ממיונים שונים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכי' להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משולחנו או להתוכח עמו.

(2) בכ"י ללמועט.

(3) ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכיח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים אז עיניו מתמאיו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

(4) בכ"י ב' ו' מסתפפה.

(5) עיין תענית כ' ע"א.

(6) ביאור: נערתות נגזר מן והערתם שענינו הריבית יותר מדאי. ופירוש הפסוק שהאובד יבאיבך להצלתךך ותשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינונו נאמנים וכלי עול.

ואיצא פי אמור אלמאעאת מן תעלם עלם¹) או צום או צלוף לא תסוף בה אלי נר ובער נר לא תאמן מא יחדת פישנלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות ב' ד'). ואיצא פי אלמא תרחא באלצלחא ולו בלנת סבעין סנף או תמאנין פי צלחא לא תתחקק באן אלאכרף לך פאנך לא תעלם איף מעציף או ולף תחדת מנך פתנתקל מרתבתך והו קולחם איצא אל תאמן בעצמך עד יום מותך (שם²).

2 ימדהך אלמנבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחמל טעניין אחרמא אן יכון מנע אן ימדה אלמר נפסה לאסתקבאחה דאך ומע דלך לס ילומה אן ימנע אלנאם מן אן ימדהוה בל נעלהא חאלא מתוסמף לילא יפן בעצנא אן מנע אלמדיח כלה אצלח אד דלך באב מן אלזשוע או קולה מן צאחבה ומן נירה צואב לירנב אלנאם פי אלבר. ואלאכר אמר באסתעמאל אלנאם פי מא יכון אלמנאסאן בה מחמודא ענד נפסה וענר אלנאם גמיעא כאנה קאל יהללך זר איצא ולא פיך פקט נכרי ואל שפתיך פקט. והיא איצא קולחם אי זה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב' א') ומעני קולנא יכון פלרא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה³).

3 אן אלחנר לתקיל ואלרמל לרזין וגיש אלגהאל אתקל מן בליהמא: 4 אד אלחמיה חנק ואלגצב גרק ומן יקף בין ידי אלגירה:

אכר פי האתין אלאיתין אן יצף אחרי אלקוי מן אלחלאת אלתי הי ללנפס. פקסמה תלאתה אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלחלאתה צרוב מן קוה אלגצב אעני אנהא תכון אמא אלי אלוידה או אלי אלנקצאן או אלמעתרדל פסמי אלנאקין מן אנוזיהא חמה והו יורת אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדת פי אלומאן עלי מן הו חנק עליה לכן לים יבאשר הו באדיה וסמי אלמעתרל אף והו יורת אלנרן אן יבטש אלמר בטן הו נצבאן עליה פיגרקא וסמי אלזאיד קנאה ולם יעל למא יורחא מקדראא בל קאל ומי יעמד אד לא תערף כמיה דלך. קאל פאדא כאנת הדיה אלחלאת מנאול מן אלינף פי אלמתוסטין מן אלנאם פכיף אלגהאל אחרי אן תמן הדיה אלדרגאת פי אללאקהם אתקל מן אלרמל ואלחצא. ויגו אן יכון תשביהה בהין אלשיין לאן אלגהאל פי אללאקהם עלי צרבין מנהם מן יחבת עלי כלק ואחר סו

¹ נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

² ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא חיות קרוב שלא יאמר אם מחר אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה ליושיו. ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נבואי השף וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשוב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל. ומהם שלא יאחר לעשות מצווה הבאה לידי כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם ממנו אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתחלל בצדקתו אפילו בעת זקנתו שמא יחטא למחר ויד מעלתו.

³ ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזהירה שלא ישבת אדם את עצמו מפני שזהו דבר מגונה אבל אינו חייב להיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או שוב הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמוהו. והשני שיתנתן אדם במעשיו באופן שיחיה משוכח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהללך זר גם הוא ולא פוך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתיך לבדן ואמרנו משוכח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אף כאנת פי אלכולאס¹ מן אלארין אעני אלצלבה וקר יחכם באנה ואקע פיהא לא מחאלה אדא כאנת פי אלרמל לבעד² צעורה מנהא ומן דחרג חגרא רבמא רגעת³ עליה ורבמא לם חרנע אדא כאנת פי בעין קתה וקר יחכם באנה לא בד מן אן ירגע עליה אדא כאן פוק קתה בדאך אלבאני ואלסאעי רבמא רד אללה כיודהמא פי נחורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרכיא ואחשדרפניא אצחאב דניאל קצרו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצרו אחראק חנניה מישאל ועוריה ולם ינין אלעקאב עליהם⁴. ואמא פי דאר אללכרה שבאלחכם ישדר אללה אלעקאב עלי כל סאע ובאני סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי נבור שנונים עם נחלי רתמים (תהלים ק"ב ד'—ה'). ויתנה אן יכון נעל אלמחל מתלין שחת ואבן באזא קסמי אלנאם אלגליל ואלוציע ואלעאמי ואלנאצי⁵.

28 דו אלקול אלבאטל ישנא חתי צעפאה ואלקול אללין יצנע אלמדחא:

ערפנא אן אלנמאמין ואלכדאבין מעהם קסוף לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחרא קויא כל לא צעיפא נריבא כל לא צעיפהם הם אלדי יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמדחא ללנאם כלהם בניר שפא⁶.

כו

1 ולא תמתדה בנג פאנך לא תעלם מא יחדת פיה:

יתנאזע ה"ה אלא"ה אמור שתי אחרהא פי אלחרתאן והו אקרב אלי אלנין מן באב פעלך יקול ולא תקל אפעל גרא כדי ואצנע כדי פאנך לא תעלם הל יחדת מות או נצומה תמנעך דלך וכמא קאל סנחריב כן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י"א) פחדת אלספא פואל דלך. ואיצא פי אלחרתאן מן באב פעל אללה אמא בדעיו נבוא כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י"ד י"ג) וכמא קאל חנניה בן עוזר בעור שנתים ימים (שם כ"ח ג') וחדת אלספא ואזאלת דלך או דעיו בצר בה"ה אלפלך ומא יקצי עלי כל חאל מן חרבתה כמא אדעו אהל באבל חין וצפהם אים איפה חכמיך (ישעיה י"ט י"ב) ואבטלת אלמצאיב כל דלך.

¹ בלשון פרסית כלאם ענינו אדמה עבה וקשה.

² אפשר שצ"ל ויבעד ר"ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות ממנה.

³ נראה שהשמש כאן הגאון בלשון נקבת מפני שאכן לשון נקבת.

⁴ לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חנניה מישאל ועזריה. והוא פירוש קטל המון (דניאל ג' כ"ג) וזה סותר למה שאמר חגאון למעלה כ"א י"ח.

⁵ ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת בארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגלגל אכן שאינה כברה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כוחו תשוב עליו על כורחו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לשונאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשראים אשר הלשינו בחנניה מישאל ועזריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויחכן שרמו בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

⁶ ביאור: המלשינים והמכזבים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנדבאים ואפילו על חבריהם הנדבאים ונחמנים מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

שיא מן ערץ אלדניא קאל פלא תגתר במא תראה מן טאהרה פאן לים במקדארה מן אלשר פי קלבה כל באצעאפה לקולה כי שבע ודאך כמא אטור יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקר צרבת אלעלמא להדא אמטאלא אכר כחירה מנהא באלנאר אלכאמנה פי אלחגר אלצלד אלדי זארגה בארר ודאכלה האר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל טאהרה חלאוה ובאטנה מהלכה ומא אשבה דלך. ומעני קולה תכסה שגאה יקול ומן אלמתרללין מן יצצע לך בינך וכינה פאדא חצר אלמלא כאשפך באלעדאוה פאחירה. פאן קאל קאיל וכיף אערף מן הו בהרה אלצורה ואלחכים אלדי הו מעלמי לס יח' (פיה חדא קלנא אנה מסתנן ען אן יחד לה חדא לאנה קר אמר והו יאמר דאטא באכתסאב אלחכמה ואנמא כל מלאטבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא²) פליס יכפא עליה הדא אלמאר לאנה שי יערף בדאתה מתל אלשבע ואלנוע ואלועד ואלתואעד ואלרצא ואלסכט אלדין לא חרוד להם ואנמא יערפון באנפסהם כל במלה אלול אלדי צרבה כסף סינים כמא יערף אלנאקר אלניר מן אלרדי בנודא אלבער ואלתאמל כדאך יערף אלמנאפק. ואדא כאנת הדא אלממומא פאן מן ינאפק אלנאס פכאלחרי מן ינאפק רבה ודאך באן ידעוה אלדעא אלכחיר בעד מא יוחרה ויסבחה אלחכביח אלגליל וישכרה אלשכר אלואסע וליס [פי] קלבה מן אלנמיע שי או יבון אלבעץ פי ניתח ואלבעץ לא כמא דם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו' ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו (תהלים ע"ח ל"ה—ל"ז) פקולה ויונרו לים הו פי אלנפס כל פי אלקול דכרו בין ידיה כאנהם מסבחון אנה צורם ונואלם חם דעוה ואבתהלו והם עלי אחרי האלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו בבריתו פהו אלכפר³).

27 מן כרא הותה סיקע פיה ומן דחרג חגרא סירע עליה:

אליו האהנא מקאם עליו. כמא אן אלמתל מנקסם אלוגדאן לאן מן חפר הותה

(¹ בכ"י יחק. — ²) בכ"י אכתסאבהא.

(³) ביאור: המתנכר הוא המראה ברו שלא כתובו בין לשוב בין לרע כמו שקרא אחיה לאשת יריבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שחרגס חגאון מלשון תרלקת ד"ל בשלחבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה את זה). והמשיל החנף כפרט לכסף המזויף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזויף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות הפך מה שבמצואות כדי שירויח בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבריו ואז הוא דומה למעות כסף מזויפות שמשקלן מועט כפירוש תראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדיובורו ואז הוא דומה לכלי חרס מצופה בכסף שמשקלו כבר כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר"ל שמדת הרע שבקרבו יותר גדולה מסדת הטוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. ובני המשילו החכמים את החניפות לאש טמונה בחלמיש שחוצו קר וחובו חם ולרוב המעורב בסם מות שבתחלה הוא מתוק ובסוף הוא מומית. ואמרו תכסה שגאה ענינו שיש מן המתליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאתם כשיחיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האותה הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא כספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב והתבטחה מן היעדר והרצון מן חרון האף. ואם החניפות מוגנת בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לאש וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומומרים וחמורה לאלהיו בלי שום כוונה או מקצתו ככוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינת הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו בבריתו.

יכון פי אלסר כאלנאר פי אלפחם לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלשאהר נאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץ ללמנאשרה פי כם כאלנאר פי אלפחם לים תתעדאה וללמחארבה כאלנאר פי אלחטב תסעי אלי גירה. ותצאקה אלמחל באלמונוד ואלמעדום לחאנתנא אליהמא לאן אלנאר וגורדה תחיק ותפני כדאך אלצומא והי מוגורא פאדא אנשפאת לס יבק להא כדאך אהל אשר ואלצאאים. ואעדא דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם חריץ לא יפא עליה אנה מנה תחריץ כל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל ולכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגרליה בן פשחור בירמיהו או כנסק גנאיאת צפה כמא חריץ המן אחשוורוש עלי ישראל או ברפיצה דעוי עואקב סו כמא רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי ורבבל ודויה או כמא אשבה דלך¹). ואיר בים מא וצפה מן מחנה אלמגרי בקולה בעד הדיא

23 וכפצה זיף או²) מטליה עלי זוף כדאך שפתאן תשתעל בכלאם קלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר: פאדא יחנן צותה לא תאמנה פאן כתורא מן אלמכארה פי קלבה: תנסתר ענך שנאתה פי אלכלוה ויתכשף לך שרה פי אלגמאעה:

אלתנכר הו אלתשאהר בכלאף מא פי אלחקיקה זירא כאן אם שר[א] כמא קאל ה לאמראה ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א' י"ד ו'). וימכן אן יתצרך דלקים א מתראדפין יעני אנה יתבלם כלאמא מתואתרא מחל כי דלקת אחרי (בראשית ל"ג). ועלי אן האחנא אשיא כתורה שאהרה[א] בכלאף באטנהא אלא אן אלאחק זולי אן ישבה אלעדו אלמשה צדאקה באלפצה אלזיף אן כאנת אלצורה בצורה ס או באלמנשא עלי אלזוף אן כאנת אלצורה צורה אניה ודלך אן אלמרכב הדיא שוש אן כאנת מלאא או מפרנא או כאנת אכסירא קצד בהא אעלאן³) פי אהר צד מא פי אלכאטן לנפע יתלבה מן ערץ אלדניא וכדלך אלגאש פי מה עלי צרכין מנהם מן יעזו כלאמה ויקול באלמכתצר פהו כאלדרהם אלזיף קליל ומונהם מן ימיל אלי אלסעה פי אלקול ואלאנבעאת פהו כאנא זוף מטלי סצה קיל אלזון. ושפטים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול ילאאם כסף ועלי אלתצריך אני ילאאם חרש לבתרתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצע אלמחל קאל בשפתיו ינכר כדאך אלעדו יריך נפסה פי תיאב צדיק ליטלב

¹) ביאור: המשיל המריבה לאש שאין דבר עולה למעלה ממנה. וכמו שיש שני מיני האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהכיתה עולה כן יש שני ס לתרת ריב בסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם ודת במקומה והמגרה מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. וכפאל המשל במציאות והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן הריב. והור לומר דברי נרגן לעורר הנכון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם וידע פועלתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגרליה פחור בירמיה (ירמיהו ל"ח א') או ישים עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשוורוש ישראל או מפיל חשד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בורובבל וי.

²) כ"ו ב' וג' חסר או.

³) אפשר שצ"ל אעלאנא או אעלאנת.

צלחה קאל עלי דלך ואלכסלאן תנדה יסתנהל כל מן יתעב וישקא פילגיה ענבה
בראיה אלי אן יתצור אלכאטל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמא קאל שחל ברך
ואלי מלאומא אלנום אלדי הו ככסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יוול מנה
כמא ידור מצראע אלכאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתנאול לקסא
נצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרח עלי מא כנת קדמת פי מתל הדא אלסר
כל באוכד לקולה נלאה להשיבה אל פיו כאן אולא מכתארה חס צאר עאנוא למא
אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלדניא זמיעא⁽¹⁾.

17 וכמאסך באדן כלב מאר כדאך אלמחתד פי צומא ליסת לה :

שבה מן ידלל פימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר לים לה מעה צנע פאך
כאן דלולה כדאך פי צומא פהו מתעלק בכלב מאר לא יתפע בה כל ילחקה מן⁽²⁾)
ססתא אססאם חמיתה ומן וססה תלוה ידה ומן כלביתה אלעין [ו] אלנהש ומן נבאחה
אלקרע ואלצראע⁽³⁾.

18 וכמאזח ירמי במודיאת וסהאם ממיתה: 19 כדאך אנסאן ימאבר

צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יפעל הדא אלמנאפקון ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו
מאזחנאך ואלא כלנו פיה אלמראד וכמא צנע אבגר⁽⁴⁾ אלעאראבי פי הרם אלכית
אלתאני מע טיטוס⁽⁵⁾.

20 כמא אנה מן כלו אלחטב תטפא אלנאר כדאך מן כלו אלמחרין

יסכת אלצלב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגמר ואלחטב ללנאר
כדאך דו אלצכאבי לאשעאל נאר אלצומא: 22 וכלאמה כאלמזאח⁽⁶⁾
וקד וצל אלי כדור אלקלב:

למא לס יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלצומא בהא ושבה איצא
מואדהא במואדהא ונעל למאדה אלנאר שייין כמא אן אלתחריין עלי צרבין פסנה

(1) ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים
הקדמונים לתועין בשבעה יועצים כמו שמוצאנו באתחששתא. ואחר שאמר שאין תקוה לסי
שהוא חכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו הטורח והעמל הם כסילות וזה יביאנו לצייר בנפש
תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו ולסוב על מסתו כדלל על
צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיב אל פיו כמו שפירשנו
למעלה (י"ט כ"ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עוד
כוח לזה מפני שהורגל בעצלות.
(2) בכ"י מנה.

(3) ביאור: המכנים את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוהו בדבר העובר לפניו שאין לו
נוסף בו ואם נכנס בריב שאינו שלו דומה למחזיק באזני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת מי
אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונושכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

(4) עיין קדרש איכה רבתי א' ה' וצריך להגיה שם אבגר במקום פגגר.

(5) ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא טכיר בהם אומרים משחקים
אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכווננו לעשות וכמו שעשה אבגר הערבי כשהלך עם טיטוס
להחריב את בית שני.

(6) בכ"י א' כאלמאזח וכן למעלה י"ח ח'.

מנכר¹ מעה יתכבט בהא ולא יעקלהא¹ כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינכסה ויתשבת בה. קאל ומע דאך פתגרה ישא בתלך אלכלמא אליסירא אלתי קד סמעהא וימנעהא מן ינהלהא חתי מארה אלטריק ויצול בהא ויתצלף. והיא משאחד פי כל קליל אלעלם פכיף אלגהלה. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח' ב')².

11 בכלב ראנע אלי קיה בדאך גאהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלגאם פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א' כ"ו ב"א) או כאן ידנב לרבה פעאודה חם נקין אלעהר כמא כנא נצנע פי איאם אלשושטים עדאד מראת. ואמא נסם אלתמחיל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובא תמחל כשרב אלזמר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ"ה כ"ו) פאדא עאוד דנבה עאודתה תלך אלכאם פאסכרתה אלחאניא³.

12 אדא ראית רגלא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגהלה רגאא

אכתר מנה:

היא שרח מא כנא קרמנאה אן אלגהל נהלאן נהל בסיט ונהל מרכב פאלכסיט הו אן יכון אלמר ינהל שיא ויעלם אנה ינהלה פהו ירגא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר ינהל שיא וינהל אנה ינהלה פליס ירגא לה אן יעלמה ולדלך קאל תקוה לכסיל ממנו⁴.

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:

14 וכמא ידור אלמצראע עלי צירה בדאך אלכסלאן ידור עלי סרירה:

15 ולו גמס אצבעה מתלא פי גצארה לעגו אן ירדהא אלי פיה: 16 ומע

דאך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כתירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכחיר בשבעה ועשרה ואלף סלדלך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כתירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתור אלמלך מנהם סכעא וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז' י"ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגא

(1) בכ"י יעלקחא.

(2) ביאור: אם עלה חוח ביד שבור לא יסירו כי אם יתחבחו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתנאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

(3) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שכ על קיאו מפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא וישהה כוס שנית וישכר עוד.

(4) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ"ה ב') שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

6 בקאין אלגהאל ושארב אלטלם מן יבעת ברסאלה ביד אלגהאל:

נרץ הדה אלמיה תכליף מא לים פי אלמאקה יקול מן כלף אלגהאל רסאלה יודיהא סקד נאר עליה ועלי נפסה ושבה גורה עלי אלרסול במן יקין רגלי אנסאן ויקול לה אנהין וסר ושבה גורה עלי נפסה הו במן ישרב אלטלם סילס נפסה בדלך. ונעל תכליף אלרסאלה מן לא יטיק תאדיתהא נמודנא לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלסהא⁽¹⁾ יגור עלי נפסה ומאמורה נמיעא⁽²⁾.

7 וכמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כדאך ארתפעת אלחכמה מן פואה⁽³⁾ אלגהאל:

היא אלקול איצא פי אלמגרין פי אלגהל יקול כמא אן אלמקעד בעד נפסאף אעצאבה או אסתרמיהא ניר מטמוע לה במשי כדאך לא יטמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל' ב') אלדי הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נטק ולב חכמה עלי מא קדמת אן אלעבראנין יסמון אלפעל כאסם אלעצו אלדי מן שאנה אן יפעלה⁽⁴⁾.

8 וכחגר גוהר פי מרגמה כדאך מעטי אלגהאל אלכראמה:

יסמי אלחגר אלצניר כאלשאם צרארא ואלמרגמה הי מוצע יכון פיה חנארה מנתמעה מלל חל או רגם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חגר גוהר פי מא בין חנארה וגנארל סקד ציעה כדאך מן אנאל אלכראמה ניר אלעלמא קד ציעהא. והיא נפיר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יכטי עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כדאך מן אכרם גאהלא יכטי עלי אלגהאל ועלי אלכראמה נפסהא שטאווה עלי אלבר אנה ציעה ועלי אלגהאל אנה אוהמה אנה יכרם לתבאתה עלי אלגהל פילומה⁽⁵⁾.

9 וכשוך תעלק פי יד סבראן כדאך שי מן אלחכמה פי פואה אלגהאל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסדונה עמן יגהלה וען אלמארה: ערסנא בהיא אלקול אן אלגהאל אדא וקעת לה כלמה מן אלחכמה תראהא

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחיורופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמיעות חובה על החכם להשיבו דגו כדו שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו וכן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.

⁽¹⁾ בכ"י מכלסהא.

⁽²⁾ ביאור: הפסוק הזה הוא הותרה שלא להפריח אדם כמה שאין בכוחו לעשות ונתן משל מחשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא מקצץ רגלי אדם ואומר לו קם ולך וחומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

⁽³⁾ בכ"י ב' פאה ובכ"י ג' אפואה.

⁽⁴⁾ ביאור: הפסוק הזה מוכיח גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחבטו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר"ל נשאתני. ושוקים ענינם הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לב חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות הסעשה בשם האבר שיעשה בו.

⁽⁵⁾ ביאור: אכן קמנה נקראת בארץ ישראל צראר ומרגמה הוא סקס שבו נקבעו אגנים הרבה. ואמר כמו שהמשליך אכן מוכת בשאר אבנים אבד אותה כן חנותן כבוד לכסילים חסא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא מוכבד מפני כסילותו וירבק בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חטא לעצמו ולשולחו.

מן אלֹאֶזֶר כְּמֵא אֵן אֶלְהֵלֵנָּה אַעֲטֵם מִן אֶלְמִטֵּר כְּדֹלֶךְ אֶלְכֵר קִבִּיחַ בִּאלְנֶהֱלָה בֵּל אֶלְקִלִּיל אֵיֶצָא סִמֵּן בֵּה⁽¹⁾.

2 וּבַעֲצָפוֹר יִנּוֹד וּבְדָרִי⁽²⁾ יִטִּיר כְּדֹאךְ אֶלְלֵעֵן אֶלְמִזְגָּאן לֹא יֵצִיב:

וַיֵּשֶׁבֶ אֵיֶצָא אֶלְלֵעֵנָּה אֶלְתִּי יֵלֵעֵן כַּעֲיֵן אֶלְנֶאֱם בַּעֲצָהֶם בִּהֵא בִּשְׁיִין אַחֲדֶהֱמֵא אַכְתֵּר חֲרִכָּה מִן אֶלְאֶזֶר לֹאֵן אֶלְמִטֵּרֶאֱן אַסְרַע מִן אֶלְנוֹד כְּדֹלֶךְ מִן יֵלֵעֵן צֶאֱחִכֶּה בְּנִיר אַסְתַּחֲקֶאק אִמָּא אֵן תּוֹזֵל עֵן אֶלְמִשְׁתּוֹם וְלֹא תִרְנַע עָלִי אֶלְשֶׁאֱתֵם כְּטִירֶאֱן אֶלְדּוֹרִי אֶלְדִּי יִכְעַד מִן רְגוּעָה [או] אֵן יִכּוֹן מַעַ וְזֹאֶלְהֵא עֵן אֶלְמִסְכּוֹב תַּעֲוֹד אֶלִּי אֶלְסִמֵּכְ כְּנוֹד אֶלְעֶצְפוֹר אֶלִּי מוֹצֵעָה כְּמֵא עֶלְמֵת מִן גְּלִית וְלַעֲנָה דּוֹיִד בְּנִיר אַסְתִּיֶּהֱאֵל סֶאֱנַעֲכֶם אֶלְאֶמֶר עָלֶיהָ בֵּל בִּלְעָם קֶצֶר כְּדֹאךְ פִּי יִשְׂרָאֵל סֶאֱנַקְלָב אֶלִּיהָ⁽³⁾.

3 וּכְאֶלְסוֹט לִלְפָרֶם וְאֶלְמִקְרַעָה לִלְחֶמֶאֱר כְּדֹאךְ אֶלְעֶצָא לְשִׁהוֹר אֶלְנֶהֱאֵל:

שֶׁבֶה אֶלְנֶהֱאֵל בִּאֶלְכֶהֱאִים וְקֹאֵל כְּמֵא אֵן אֶרֶב אֶלְדּוֹאֶכְ עָלִי גִהְתִּין מִנֶּהֱא בִּאֶלְסוֹט וּמִנֶּהֱא בִּאֶלְמִקְרַעָה וְאַחֲדֶהֱמֵא אַצַּעַב מִן אֶלְאֶזֶר כְּדֹאךְ אֶלְנֶהֱאֵל יִנְבְּנִי אֵן תְּנַעֲלֶהֶם⁽⁴⁾ עָלִי צְרִיבִין אֶלְוֹאֲחֵד בִּרְפֶּק וְאֶלְאֶזֶר בַּצַּעֲוָבָה עָלִי קֶדֶר נִרְקֶהֶם פִּי אֶלְנֶהֱלָה. וְהִיא אֶלְתֹּאֲדִירִיב קֶד יִכּוֹן מִן אֶלְאֶסְתֹּאֲדִי לִמֵּן יִנְהֵל⁽⁵⁾ אֶלְצַעֲנָהּ וּמִן אֶלְחִכִּים לִמֵּן יִנְהֵל אֶלְעֶלֶם וּמִן רֵב אֶלְעֶאֱלִמִּין לִמֵּן יִנְהֵל אֶמֶרָה וְנִהִיָּה⁽⁶⁾.

4 לֹא תִזְבֵּ אֶלְנֶהֱאֵל חֶסֶב חֶמֶאקְתָּה פִּי־מֵא תִכְאָף⁽⁷⁾ אֵן תִּסְאֻוִּיהֵ אֲנִת אֵיֶצָא: 5 בֵּל אֶנְבֵּה עֵן חֶמֶאקְתָּה פִּי־מֵא תִכְאָף אֵן יִכּוֹן חִכְיֵמָא עֲנֵד נַפְסָה:

אֶלְמִסְאִיל וְאֶלְנֹוֹאֲבֵאֵת קֶסְמֶאֱן אַחֲדֶהֱמֵא פִּי אֶמּוֹר אֶלְעֶאֱמָהּ וְאֶלְאֶזֶר פִּי אֶמּוֹר אֶלְצֶאֱצָה פֹּאֲדֵא עֶאֱרִצֵּךְ אֶלְנֶהֱאֵל פִּי אֶמּוֹר דְּנִיֶּאךְ בֶּאֱסֶמֶאֱעֵ אוֹ קִדִּיפָה פִּלֵּא תִנְבֵּה עָלִי דֹאךְ כְּמֵא תִסְאֻוִּיהֵ סְתִרְכֵּל פִּי מִתֵּל מֵא אֶנְכֶרְתָּה. וְאִדֵּא עֶאֱרִצֵּךְ פִּי אֶמֶר דִּינֵךְ וְשַׁעֲן פִּי אֶמֶאֱנִתְךָ אוֹ כֹּאֶלְפֶךְ פִּי אֶלְשֶׁרֶאֱיַע אֶלְסִמְעִיָּה פֶרֶד עָלֶיהָ לִילֵא יִתּוּהֶם אֲנֵה קֶד אֶתִּי כִּנְחָהּ וְאֵן קוֹלָה חֶק סִמֵּן נִיץ אֶלְפִּסּוֹקִין יִתְכִּין אֶנֶהֱמֵא לִי־סֵא מִתְנַאֲקִין⁽⁸⁾.

⁽¹⁾ ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשלג והמזמר אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהאריך ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי לכבוד. ונתן שני משלים השלג והמזמר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מנוגה ליתן לכסיל כבוד בין הרבה בין מעט.

⁽²⁾ בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ"ד ד' בכ"ו אחד דוריה ובכ"ו אחד דריה עיין דורי בהוספה שלו.

⁽³⁾ ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך מר תנוד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע גלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב וכן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

⁽⁴⁾ אפשר שצ"ל תעלגתם. — ⁽⁵⁾ כ"י יגעל.

⁽⁶⁾ ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט והמתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם הכסיל הוא מי שאינו יודע אומונתו או חכמתו או מצות השם.

⁽⁷⁾ בכ"י ב' וג' ינכר.

⁽⁸⁾ ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המונינים והשני בדברים

אלי נפסה. היא היא פעל אלצאלח לרנא כמה צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא
אן צנע דאך לזוסה מנה פלא ננאח עליה כמה צנע יעקב בעשו. ואמא בבסט יד מן
אללה ללמאלח פולך לה אסתרדאג¹ וללצאלח מחנה והי ענר מן יעקל מציבה לא
אן יגור אלקצא לכן ליתונע ויחמד עלי דלך².

27 כמה אן אכל אלעסל בתירא לא כיר פיה בדאך לנהאיה
אכראמהם אכראם:

לם ימלל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם זואין פקאל לא תקבל מן
זואין אצדקאך בלמא ינילונך מן אלבר פאנה אלא אנתחת גמלה מן ברהם שלבו
מנך אלמנאזאף עליהא וחקר כבודם כבוד מן ענך פאן לם תנאזהם דמוך ורבמא
אנקלבו פעאדוק³.

28 ובקריה מתגורר בגיר סור בדאך אמר לים מחצול לראיה:

כמא אן אלקריה בלא סיאג מן אראד אן ידלל דלל ומן אראד אן יתרנ זרנ בדאך
אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אר פיקבלה ולא
נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקר עלמת אן שאול כאן מתקלבה פי בלאמה לדריד
וצדקיה פי אסרה מע ירמיהו ונחן מרה⁴ פי אמורנא מע רבנא ואלכל מדמם⁵.

כו

1 כאלתלג פי אלציה וכאלמטר פי אלחצאד כדאך מעטי אלנאהל
אלכראמה⁶:

שבה אלחכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן ודאך אן אלמטר
ואלתלג לים פי אלציה וקתהמא ולו חדתא פיה לם ינפעאנא אד לים אלארין ואלבאם
מתעלמין לדאך כדאך אלכר ואלכראמה לים אלנאהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא
לם ישבההא ואסתוחש להמא וגעל אלמקראר מן אלאנכאר מקרארין אחרהמא אעשם

¹ ענין מלה תזאת הוא הצלחת הרשע שאחריה צרה גדולה.

² ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שתצדיק
יכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שמכה את המים ועוברים זה בשיש לו תוחלת מן הרשע
כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה מפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב
עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישלם הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק
ובענין המשכיל היא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישוכח על זה.

³ ביאור: נתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח
אפילו מהם מחנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר"ל שאחר שכלו לבדך בזה
לחבוט גמולם ואם לא תתן להם יגנוך ולפעמים ישנאוך (ועיין לעיל הפסוקים ט"ז וי"ז).

⁴ אפשר שצ"ל מרה ען מרה = פעם אחר פעם.

⁵ ביאור: המשול לעיר שאין לו חומה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שאיט
עומד בדבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

⁶ בכ"י ג' לא יחסן באלנאהל אלכראמה וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ"י א' וב'
החליפו פסוק זה עם פסוק ח' וכבר מצאנו כעין זה עיין למעלה ט"ז י"ח.

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי עדוה בסו אכתיאר עדוה או יכון הו יחסן אליה ודאך יעתקד לה אלשר. וקר עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה לים רעב¹) ואלישע בגדר מלך ארם עלי אנהם לים רעבים פכיף אלמחתאנין²).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמטר כדאך אלכלאם אלרפיק ללוגה אלכטים: 24 ולדלך אלגלום עלי זאוייה מן סטח אצלח מן אמראה צכאבה דאת נקאר:

רדעא אלמטר תסכינה. ונעלת מוצע לשון סתר אלכלאם אלרפיק לאנה יעמל באלסר ומכאן נועמים אלכטם והו אלעכסה פי אלוגה. ובאב תאליף היין אלסוקין מן אלעכס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תבדר אלגים ותפרקה ותסכן אלמטר כדאך אלסר ואלכלאם אללטיף יסכן אלנצב ויבסט אלוגה אלמעכס וכמא אן ריח אלגנוב תרקי אלגים ותגול אלמטר כדאך אלכלאם אלצשן ואלנקאר יעכס אלוגה ויכלחה פלדלך לא תכונו מע זוגה מנאקרה ולא רפיק מנאקר פאן אלגלום פי זאוייה מן סטח מע ציק אלמוצע וזטר אלסוקט ואחתמאל אחר ואלכרד אהון מן תלך אלמעאשרה³):

25 כאלמא אלכארד עלי נפס לגבה כדאך כבר צאלח מן בלד בעיד:

תמחילה היא מל תמחילה כצנת שלג ביום קציר לאן מן לה כבר פי בלד בעיד פקלבה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברו קותהא אלי טאהר אלגסם לחסאלע מא יכון פתחמי טאהרה פאדא סמעת מן אלכבר מא יסרהא סכנת ותראנעת אלי מוצעהא וואל דאך אלחמא אלמפרט כמא אן אללגב תעלו אלתראה טאהר נסמה למא עדס מן רטובה אלמא פאדא שרבה נאיף מן אלתראה אלנו אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל⁴).

26 כמעין מנכבס ומגרא מנפסד כדאך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אד לים יגוז היא פי אלכרה פהו פי אלדניא עלי צרבין⁵) אמא באכתיאר אלצאלח אן יתדלל ללטאלח פהו כמן (אן) יכבט אלמא ויכדרה ויעברה וקר אסי

⁽¹⁾ עיין מגילה ט"ו ב'.

⁽²⁾ ביאור: אמרו כי אחת חותה וגו' אין ענינו שצוה החכם את האיש השנוא ליתן לחם ומים לשונאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו ולסלוח לו קודם זה והטובה לא תחפץ על האויב לצרה כי אם ברוע בחירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכל שכן ברעבים.

⁽³⁾ ביאור: תחולל ענינו בערבי תרדע ר"ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נועמים וזעפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפזר העבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצתיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד הגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהוא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלתחבר עם אשת מדרים.

⁽⁴⁾ ביאור: המשל הזה דומה לזו של מעלה (פסוק י"ג) לפי שהמחיל לשמועה מאריך רחוקה ידאג לבו ויצא כת נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסיר החמימות הגדולה כמו שהעיקר תעלה החמימות אל שטח גופו מתחרון תמים וכשישטת יסור מותר החמימות ותשוב אל שיוויה.

⁽⁵⁾ ר"ל שהכנעת הצדיק היא כמעין נרפשו או כמקור משחת.

קאל אלה לא בר מן אן אחל בה שדה¹) פי אלדניא לס יך בר מנהא ולכנה רבמא חאב בער דלך שנפעתה תובתה ללאכרה ואמא עקאב אלאכרה ששבהה בזואל אלקם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אף יוול גמיע גסמה כדאך עקאב אלאכרה לא בר מן כונה פי אלהא ולא זלאין ולא תובא בעדה. ואמא אלצאלחון סאן אלהא מיתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מה (תהלים ל"ז י"ט) ופי דאר אלאכרה איצא קאל ה' עוי ומעזי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט"ז י"ט)².

20 כנאזע תובה פי יום קר וכל עלי נטרון³) כדאך מן יגני בגנא

עלי קלב מגתם:

לפסא מעדה נאזע מאל מהעדא מלבין (דניאל ב' כ"א) מן אלתרגום. וצאחב הוא לב רע לים הו דו אלנם אליסיר לאן אללחון תצרף דלך אליסיר ולכנה צאחב אלנם אלכחיר אלדי קר בלג אלנהאיא סאן אללחון קר תוידה נמא וקלקא אף באשרתה סכנתתה פיגד לצותהא כרבא כחורא פהי לא תנפעה כמא אן נאזע תובה פי יום קר לא ירפא בל תצרה כשארב כל מע נטרון פהי ילקא חמוצה ומלוחא מכתלשין. ויכון לב רע איצא פי אלנהל וליס יקצר בה אלנאהל אלבסיט אלנהל לאן דאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה יירד אלנאהל אלמבבאל סכלאמך⁴) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ירפא נאזע תובה בל יוידה תהלא כלל ונטרון יקול אנמא הוא הו מקדאר כלאם אלאדבא. ויכון לב רע איצא פי אלכאפ וליס ירד איצא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצר אלכאפ אלגרק פי כפרה לא ינפעה פיה כלאם אלמומנין כנאזע אלחוב בל קר יוידה כפרא כלל ונטרון וכמא עלמת מן ידריקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקא ולא תסל ען נירה מן מלך אלמס אלכאפ. ואנמא אלונה פי אלמגתם ואלנאהל ואלכאפ אן יקצר מסתצלחהם אן ינקלהם ען דאלהם קלילא קלילא פי כל גו מן אלומאן גו מן אלתחרין להם חתי ינתקלון וינצלחין⁵.

21 אן גאע שאניך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא⁶:

22 פאנד תחתו גמרא עלי ראסה בדלך ואללה יכאפך:

לם יאמר אלמשנו כהא אלפעל ליויד בה שאניה בליה בל אמרה באלאחסאן

¹ בכ"ז חדה.

² ביאור: הצרות על שני פנים והן הצרות בעולם הזה הנמשלות לשן רצועה לפי שבחכרת תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערוות כן החוטא כשנור עליו השם צרה בעולם הזה יענש בחכרת אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם תבא נמשל לזגל מועדת שהיא סבה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מהן ואין תשובה בעולם הבא. אבל מכסה הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

³ בכ"ז אי נטר. — ⁴ בכ"ז פי כלאמך.

⁵ ביאור: אמרו מעדה ענינו מפשיט מלשון מלשון. ואמרו לב רע ירצה בו לב נמא מאוד מפני שאז השוים לא ישיקו את אנהו כמו שהמסיר בגדו ביום קרה לא יתם לו אכל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיפו על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שדברי המאמינים לא יועילו לו וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ירעה שיהיוקים בשקראו לשון המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לכתוב את הדברים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

⁶ העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה וכפרט יין.

15 בטול אלמהל יכדע אלמדבֿרֿ ואללסאן אללין יכסר אלעטם
מתלא:

אראד כסר אלהדֿה ונעל אלעטם מתאלא לצלאבתה. וקר עלמת מן יהודה כיף
אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעיץ אלמלוך אלגרנא מנה ועלמת מן עברי מלך
ארם חין לטפו באחאב כיף אסתבאק מולאהם⁽¹⁾.

16 כמא אנך אדא וגדת אלעסל אכלת מנה כפוך לילא תסתכתרה
פתתקיאה: 17 כדאך אעֿז רגלך מן בית צאחבך כילא ימלך פישנאך:
לם ימתל אלסרף פי דגול מנאול אלנאס באלטעאס אלמודי ולא כאלמתוסט⁽²⁾
בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה ען דלך פי אלצדיק אלדני⁽³⁾ ולא אלמתוסט כל
אלגליל לא תטאועה אלי תוסט מנולה כתירא לאן פי אכלאק אלנפס גלאק יקאל
לה אלמלל רבמא גלב עלי אלצדאקֿה ואלרעאיה⁽⁴⁾ וכדלך בל אצעב פי מסלתהם
אלחואינ⁽⁵⁾.

18 וכמברזין וסוף וסהם מסנון כדאך מן ישחד עלי צאחבה
שהאדה באטלה:

הזה אללפֿטֿה פי תלאתֿה מואצע מפין וחרב מפין אתה לי כלי מלחמה
(יִרְמִיָּה נ"א כ') ואיש כלי מפצו בירו (יחזקאל ט' ב'). וקולה הדא תרהיב ללשאהר
אלוור יקול לה לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אִיך כלאמא פקט בל אעלם אנך
אנמא אִדֿת סהמא או סיפא או טברוינא פצרבתה בה פאן כאנת אלשהאדה פי
גלד פהי כאלטברזין⁽⁶⁾ ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם
וכדלך הי מנעכסֿה עלי אלשהאד כמא קאלת אלתוראֿה ועשיתם לו כאשר זמם
לעשות לאחיו (דברים י"ט י"ט)⁽⁷⁾.

19 וכסן מצטרבֿה וקדם ואילה כדאך מיתאק אלכאפר פי יום שדֿה:
למא כאנת אלשדֿה עלי צרבין פי אלדניא ואלאצרה מתלהא בשין אהדהמא
אצעב מן אלאצר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה אלתי לא
בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אִלפֿת פי חאל אלצבא כדלך אלכאפר אדא

⁽¹⁾ ביאור: מלת גרם היא משל לחמה מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה האריך
אפו עם יוסף בחשבו שהוא מלך נכרי ועברי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על ארזניהם.

⁽²⁾ בכ"י אלתוסט.

⁽³⁾ בכ"י אלדיון.

⁽⁴⁾ בכ"י אלדעאיה.

⁽⁵⁾ ביאור: החכם ציוה שלא ילך ארם יותר מראי אל בית רעהו אם הוא אחד מן
הגדולים מן יקין בו רעהו לפי שהקיצה גוברת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת
דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק וטוב.

⁽⁶⁾ בכ"י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

⁽⁷⁾ ביאור: לשון ספיון נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר
באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות
והיא כמפין או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אליו העונשים על ראש
עד זומם.

12 וכשנקה מן דהב וחלי מן פצוין ואעט חכים עלי סמע קאבל:

נעל אלעטף קסמין אחרהמא מתלה בנוס זהב והו מא יעט אלואעט בפן ואחר אמא בתרניב דניא או ברהבף מנהא או בתרניב אכרף או ברהבף מנהא או במסלף או בנבר או בחיא או במא שאכל דלך כל ואחר מפרדא כמא אן שנה אלדב והו מן דהב פקט לים ישובה גירה והיא אלכאב מן אלעטף יקנע איה כאנת אלחאדרף אלמועוט להא יסירה ואלרגל לין אלעריכה וקר ובך יצחק לאבימלך ויפתח לשיוף גלעד באלאגנאל פקט ועזרא לקומה באלתרניב וריסא בני אפרים¹ באלחבויף פקט. ואלאכר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוין כתירה מן אנואע כתירה והו מא יעט כה אלואעט באקואל מנתמעף מן סעאדף אלדארין למן יקבל מנה וישקא פיהמא למן יתאלפה ויקול בחיותי ויקול לא בר גומא ויקול אפלא תסתחי ומא נחי היא אלכחו יחתאג אלי גמיע היא איה כאנת אלחאדרף אלתי תריר אן תוול עטימה ובאן אלמועוט צעב אלקיאר כמא עלמת מן אלאנביא יעשונא בפנון כתירה מנתלמף² :

18 בברודה מן אלתלג פי יום אלחצאד אלספיר אלמין לראסלה

וכאנה ירד נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאדא חס בברודה אלתלג רזעת נפסה אליה כדלך ראסל אלרסול יחמא ויקלק ללגואב פאדא הו אנאבה במא יצלא נאבה ירד קלבה ונפסה. כל הו ירדהא עלי אלחקיקף לאן מאן[א]הא אלקלב פנאן קלק אלראסל לתוקע אלגואב קד אטאשהא ען מרכוהא פלמא סכנהא חסן אלגואב עאדת אלי מנאנהא. וליס עלי אלרסול אן יחם מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצרק ען באעלה ואללטף במן בעת אליה ובהמא ינעת³).

14 כסחאב וריאח וליס גית רגל ימתדח בעמא באטל:

האהנא צרוב כתירה מן אלכלא ואלפראנ כאן לה אן ימלל כהא ולכן אלאטמאע פי אמר אלמטר אנלטהא פלדלך שבה כה מן לא יפי במא יקולה. וקר יכון קלף ופאה ללה אצעב חסב גלאלה ועזה וקר יכון קלף ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם וחאנתהם⁴).

⁽¹⁾ אפשר שחסרה מלת ליפתח.

⁽²⁾ ביאור: המשול בנוס זהב שהוא ממין אחד את התוכחה שהיא באופן אחד וזאת התוכחה ראויה למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיכטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחו בלשון שאלה או בלשון הכרה או שיכוישוהו כמו שבויש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועזרא (פ' י"ב) הבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשול בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

⁽³⁾ ביאור: כיום החום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן תשולח שליח יתחמם ויחרד עד שיביא לו תשובה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובנחת למי שהוא שלוח אליו וזה תואר ציר נאמן.

⁽⁴⁾ ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מזהם אבל הקשה שנתן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשול להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

יבדדי אלמר פי אלאחתגאג לנפסה באסהל אלחג ענדה בעד אן תכון צחיחא פארא
 הו בין וגובהא אתבעהא בחגא אקי מנהא אס אתבעהמא בחגא אקי מנהמא אלי אן
 יבלג אלי אקי חגא לה ולא יאתי באלחגא אליסירה בעד אלקויא פתרי צעיפא וכאנהא
 בארדא כל ירבי אלחגא תרביא. ואלחאבטא הי אן יבדדי אלמר פי נקץ חגא לצמה
 באקי שבהא לה פיילאהא אס יתבעהא באלתי הי דונהא פחלהא חתי יבלג אלי
 אצעה שבהא לצמה פכלמא אורדת שבהא לצמה צעפא אורדא טענה עליהא
 ודחצה להא קוה ולא יבדדי באלצעיפא פינצעהא באלקול אלקוי אס יאזא פי נקץ
 אלקויא בקול הו אצעה מנה פיצטרב אלכלאס. ועלי הא תגרי אמור אלפקה אלדיאני
 אן תבדדי פי מוצע אלאחבאת מן אלאצעה אס תקול וכל שכן ופי מוצע אלסלב מן
 אלאקי אס תקול ואין צריך לומר. פארא אחכמת הדה אלעשרה פנון כל ואחר עלי
 גהתה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצעי אלכתב ולמולפיהא גהתה אחר אדק מן הדה
 מערפא וגל לטרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאס פי כתבהם בף יסוקונהא יטול
 שרחהא ולא תחוט בהא אקסאם כלאמה אף הי אנמא הי מבניה עלי נרץ מולח
 אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתח כלאמה ויקור אלכלאס קודא אלי מא אראר
 אלא אן ממה יעס אלכתאב אן יכון צדרה מוצחא ען נרצה ואן אסכן אן תקדם למל
 מנה או כלהא פי צדרה פרו אתקן ואנטס¹):

¹ ביאור: המשיל הדבר המתקן כראוי לזבח ובסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזהב שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקן הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלושה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק כמציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחינתו ואין השבח והגנאי נופלים עליה. ושלושה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואות היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרכן להיות דבוקות ותשני שיעשה בין מלה ומלה רווח גדול מהרווח שבין אות ואות ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירוב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד יוכל להיות כסופר. והשלישי שיהיה מלחשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוונת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אחרון במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצוות ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפזר והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח וסעודת ומועדים וכו' וכן מי שהוא עוסק בניתוח העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והעקרים והעפעפים וכו'. והמתפזר הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחד הנמצא בכלם כגון שימנה השלישים וששה כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וטמאות וכן הרוצה למנות חשש תנועות ימצא שמים בעצם והם החיות וההפסד ושמים בכמות והם הגידול והפירוד ושמים באיכות והן ההתקפה והמנוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלכת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ועלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יבוא ראיה חזקה והיורד שיתחיל לסתור טענת המתוכח הקשה ואחר כך יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכה מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילה דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומתחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר וחילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר ובכוונתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוונת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

אלכלאם אלי צמח עלי מא תוגבה אלמעאני פאן צמת עלי בלאף דלך אספרתהא נפיר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה' (ישעיה מ' י"ג) פאדא צם אלקאיל אלארבע כלמאת עלי חדף ואלבאמסה עלי חדף צאר מי תכן את רוח מסלה ויה' גואב¹) ואן הו צם כלמתין עלי חדף ואלתלאת עלי חדף צארת אלמסלה מי תכן את רוח ה' מן בלק רוח אללה וכאן דלך כפרא ונדלך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ד' ב') אדא צם תלאת כלמאת עלי חדף ואלראבעה עלי חדף כאן אלקול אן לה מל' אינה פי אלסמא ואן הו צם אהנין עלי חדף ואהנין עלי חדף פקאל שרפים עומדים הם קאל ממעל לו צאר דלך כפרא אד יגעל אלמלאיכה פוק באלקהא ומתל הדא כתיב מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאם לא אטול. ואן יתקי מן אלכלאם מא ירפע אלאשתבאה ען אלסאמע באזהר מא ימכנה לילא יקול כנאת לפלאן עין חסנה שבועין אלסאמעין ישנהא חרקהא ואזר יתוהמהא עין מא ואזר יחסבהא סכאא והדא אדלי תרי פי אלתוריה בעין אלמצות בלפט מתשאבה מתל ונתנו בני אהרן הכהן (דקרא א' ו') מוצע ובערו²) ממחרת השבת (שם כ"ג ט"ו) מוצע המועד אנמא צאר דלך חכמה לאנה לס ירפע אלא למן לא תדכל עליה שבהא אד קר וקעת לה אלמשאדהא ללרסול כף צנע פדלך פי נאיה אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתו פי אלסכר שהי נאילה פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכתצרה ואלמנחשרה ואלצאערה ואלהאבטה. פאמא אלמכתצרה שהי אלתו תכתצר עלי דאת ואחדה פתשרח כלמא פיהא ועלי אן אנזאהא מכתלפה כמן יקצר מן אלעלום אדריאניה אלי שריעה מועד ססח פישרח פיהא זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים וחג ועומר וכלמא אנצם אלי דלך אלצאדאן ומן ניר אדריאניה כמן יקצר אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל] אעצאב ו[אל] ערוקו [אל] חג ו[אל] רטובאח ו[אל] אנפאן ומא שאכל דלך ועלי אן צורהא מכתלפה אלא אן נאמעהא אנמא אכתצר עלי צפה אלעין פקט ולדלך סמית הדא אלנהא אלמכתצרה. ואמא אלמנחשרה שהי אלתו תמתד פי אצול כתיבה לתצם מן כל אצל שעבא ישאבה בעצהא בעצה ומתאל דלך מן אמור אדריאניה כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא לו פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלעריות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכתלפה אלא אן אלשעבה אלתו אראדהא מן חסאוי אלכרת פהו שאיעה פי אלכל. ומן ניר אדריאניה כמן אראד אן יעד אלהרכאת אנהא סחא פהו יצמע ממא הו פי אלגורו אהנתין והמא חרכתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכס אהנתין והמא חרכתא אלרבה ואלאצמחלאל וממא הו פי אלכיה אהנתין והמא חרכתא אלנקלה ואלסכון ולא יבאלי אן תכון אלאצול מכתלפה אד יגד אלהרכה מנחשרה פי כלהא ולדלך לקבתהא באלמנחשרה או אלשאיעה. ואמא אלצאערה ואלהאבטה פהמא אצדאד ושרח אלצאערה אן יבתרי באלאקסאם אדא כנאת מן אלאצעה פאלאצעה חתי ירתפע אלי אלאקוי ואלהאבטה אן יבתרי מן אלאקסאם מן אלאנל פאלאנל חתי יתהי אלי אלאדון ומתאל אלצאערה פי אמור אלטב כמן יבתרי פי וצף אלעלאנ מן אלאצעה פאלאצעה פאן אסתני בה וואלת אלעלה ואלא פכאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאנ ואלהאבטה פי תעדיד אלאמראין מן אלמריץ אלאצעב הם מא הו אקל מנה חתי יתהי אד אלו או אלכתאב אלי איסר כמר פי דלך אלמריץ. ומתאל אלצאערה מן אמור אלגורו הו אן

¹ כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה' וכן ולי שרפים עומדים ממעל. ואם תחבר רוח עם מלת ה' או ממעל עם מלת לו יהיה חירוף וגירוף.
² עיין הערתנו שם.

ילומה מנה עמד עליה בנפי ונחד או ינאבר פי בעין אלמחוססאת אלפאהרה והיה אלחלאהה די צרוב אלנקטאע. פרועה ען אלחקלב פי אעשא אלעלה בקול בהכלים אתך רעך לילא יבכתה צממה ויקול לים כדא קלת וכסה מן נחד מא כאן קר אקר בה בקול סן יחסךד שומע לילא יעיבה אלדין חפשו עליה קולה וזגרה ען נחד אלעיאן ואלשאהד בקול ודכתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתנאהל⁽¹⁾. פאנר הדה אלחלאהה פנון מן אלנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(חא) אן יכון אלמר אדא לומה אלכלאם סבת ואצלח מנה אלרגוע אלי אלחק באלקול ואלעמל זמיעא⁽²⁾.

11 כתפאפיה מן דהב פי מזכרפאת מן פצה אלכלאם אלמקול עלי גהתה⁽³⁾:

למא לס יך ממא יצאנ שי⁽⁴⁾ הו אגל מן אלהב ואלפצה מתל בהמא אלכלאם אלמנטום עלי גהתה ונעל אלהב לגלאתה הו אלמחמול ואלפצה אלחאמלה לקולה תסחוי וזב [וגו]. ונטאם אלקול עלי גהתה עשרה צרוב מנהא תלאתה פי אלכתאב ותלאתה פי אלקול וארבעה⁽⁵⁾ פי אלתימיו וזגור אלאשיא פי אנפסהא אלדי הו אלצרוב אלראבע לא ידכל פי הדה אלאקסאם אד לים דאך באכתיאר פיקע עליה חמד או דם בל אנמא יקעאן עלי אלצה ואלקול ואלפכר אלדי יכתאר אלמר אלענאיה בהא או אלחרך⁽⁶⁾. ושרח אלחלאהה אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוך עלי צחא ולא ילוק מא לים סבילה דאך ואנאד אלעבראניון פי דלך אד לים שי מן חרופהם ילוק בתה תם אן אלכלמאת מתפרק בעצהא מן בעין באכתר מן תפרק אלחרף מן אלחרף ופי הדה איצא אנאד אלעבראניון תם אן תכון לאוואיל אלמעאני פצול מפצלה חתי יקף אלקארי עלי רווס אלמעאני כמא וקף עלי אוואיל אלכלמאת ואכתרא אלחרוף פהדה אלחלאהה פי גהת אלכתאב פאן כלטת אלפצול פכיה⁽⁷⁾ אן כלטת אלכלמאת [פכיה אן כלטת אלחרוף אפסר אלמעני. ואלחלאהה גהת אלתי פי אלקול הי אן יפרק בין אלכלמאת]⁽⁸⁾ אלתי אן הי אהצלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יגיב צאחבה בקול לא פיקול לא אעזה אללה⁽⁹⁾ פיססר אלמעני. ואן תצם כל נמאעה מן

⁽¹⁾ עיון אמאנאת דף 69.

⁽²⁾ ביאור: על דרך נגלה תזכיר מי שיש לו ריב לפני הדיון שלא יצא מנדר הטענה ותתשובה ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו בשומרו את לבו על גוף הדיון בזמן שהוא עסוק בקללותיו והוא אמרו בהכלים וגו' ועוד שמא הדיון יגער בו וזה אמרו סן יחסךד שומע רצה לומר הדיון ועוד שמא יתפרתו בעל דינו בדברים יותר מנזמים שלא יוכל הוא לבטלם וזה אמרו ודכתך לא תשוב. ועל דרך נסתר תזכיר את החכמים המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מתוכחה להוכחה אחרת ויטענו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו אחר שיכירו מה שזולד מתודאתם ושלא יכפרו במה שתוא מוחש וגלוי לכל. ולא תזכיר השתיקה שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישבו האדם אל האמת בדבריו ובמעשיו.

⁽³⁾ בכ"י ב' וג' אלמנטום עלי גהתיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה ענין לשון שנים כאן.

⁽⁴⁾ בכ"י שיא וכן למטה. — ⁽⁵⁾ בכ"י וג'.

⁽⁶⁾ עיון ספר יצירה ד' 22 (42).

⁽⁷⁾ בכ"י או כף.

⁽⁸⁾ מלאנו החסרון כפי השערותנו.

⁽⁹⁾ אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תחפך הכרחה לקללה.

אללה או לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלחבאחי בין ידי אללה בפעל אלעאלחאח
אדא כאנת או לא מנה למכתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלעמאל סיאת סרו
אשר ואמר. ואלוקף פי מוצע אלגלא הגומא יורה פי אמור אלדניא אלגלא ואלשר
פאלעלח ללמסתחק אן ירפע מגלסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואדם מנה
פי אלעאקבה אלגום פי אמר אלדיון¹ אמא בפתיא פלעל אלבעיר בהא ירדהא או
בצמאן אנאבה דעא לקום ען אללה ולעל אלמגיב לא ישא דלך. ובאלחרי אן כאן
אלסאיל לא יסתחק אלגאבה כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתחלח תלך
אלמרתבה. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצמון ענה אלגאבה לא יקדר עליהא נמא
פעלו נביאי הבעל ונמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה נפסהא קר נגנת
לגיר מסתחק אעני צאחב אלמגלם נפסה²). הדיה אלפואסיק פי גלסא אלמלוק חם
קאל פי אלגצום אלדיון יקפון ללחכם

8 לא תכרגן אלי בצומה סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה
אדא אזואך צאחבך: 9 טאלב צאחבך מטאלבתך ולא תכשפן סרא
אכרא: 10 כילא ימקתך סאמעך ושנאעתך לא תרגע:

טאהר הדיה אלקול פי אלמתנאזעין פי מאל או עקאר בחצרה חאכם נהי כל
ואחד מנהמא ען אלצרוג ען חר אלמנאטרה אלתי הי אלדעוי ואלגואב אלי חר
אלספה ואלשחם. וירועה בתלאתה אשיא אלאול לילא יפלג עליה כצמה באשתאל
פכרה הו פי אלסב ואלקדף ואעמאל דאך פכרה פי נפס אלמנאטרה פקאל בהגלם
אתך רעך. ואלתאני לילא ינהרה אלחאכם ויסתגף בה קאל פן יחסדך שומע וינצרך
הדיה אלסס אלי אלחאכם כמא קאל שמוע בין אחיכם (דברים א' טו). ואלתאלת
לילא יקאבלה כצמה באקבה ממא קדפה בה פלא ימכנה אסתרנאע מא קד קיל פיה
לדלך קאל ודבתך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאזעין פי נטר פי [אל]דיון או נירה מן
אלעלום נהי כל ואחד ען אלצרוג מן חר אלמנאטרה אלתי הי טריק לזום אלגפר
ומקאבלה שי³). במתלה ואגרא חכם אלעלה פי אלמעלול אלי אחד תלאת מנאל
אמא אן ירג מן אעתלאל אלי אעתלאל נירה באנה יוגב שי[א] לשי מרה בסבב
ומרה בסבב אכר או⁴) יעטי אלשי לצמה באלאקראר פאדא תבין עאקבה מא

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטכעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת מסון
כן צריך שישגיח על הסמוגים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים
שזה סכנת נפש.

(1) בכ"י אלדניא.

(2) ביאור: לפי הפשט המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתר
השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיחו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו
הטובות שאין לנבוא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והנבחה
בהמוניות להתייבץ לפני גדולים יבואו בו וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהו ראש
המעמד אל המעלה הראויה לו. ומגונה מזה בתורות הממהר לדון בדבר הליכה ואפשר שישמר
חכם את דבריו או הסבסות בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בת. וכל
שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה.
ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחת השואל כמו שעשו נביאי
הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

(3) בכ"י אלי. — (4) בכ"י אן.

י כאן דלך נעתה ווצפה. ומנהא אן אללה עז וזל יעלם אלמור אלכסיה פארא
תה והבא או צפחא פאצמר פאן דלך ירנעה ואמא אלמלך פאנהם לא יעלמן
אלמור אלטאהרה דואת אלנהואיאת פארא סאלתהם שיא פאשרח ובין¹).

8 וכמא אן אלסמא פי גאיה אלרפע ואלאריץ פי גאיה אלעמק
אך ראי אלמלך לא נהאיה לה:

קולה היא יונב אן יכון ראי אלמלך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו
זא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלאריץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת
ראב כדלך ינבני כל ינב אן יכון תדביר אלממלכה לא אגור מנה פאן כאן
לך אלמנצוב יפי בדלך ראהי ואלא סינב אן תכון אלחאשיה תפי בדלך חתי
אלתדביר פי אגור אלגורה אלממכנה אמא כאלמלך אלמפרד או בה ובקומה²).

4 וכמא אנך אדא נחית³ אלזיף מן אלפצה כרג ללסבאך אנא
5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:

לאמס קולה היא אלקול אלאול אן אלמלך אד⁴ כאן רכנ[א] מן ארכאן
אלם וכאן אלסמא לא תחיש ואלאריץ לא תסתחיש אלא כאעתדאל מן אלטבע
זרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה
זה סינב עלי היא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר.
אעתבאר פי דלך אן אלמלך תשרד פי חפש דור צרב אלדראהם ואלדנאניר
תפסד נקור אלנאם בדלול אלזיף פיהא פכדאך ינבני אן תשרד פי חפש מתוליי
ש ואלרסום⁵) לילא תפסד אלסיאסא בדלול אלטאלמין פיהא כל באוכר מן דלך
אלאול פי זטר אלמאמאל ואלתאני פי זטר אלארואח⁶).

6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקפה:
אנה אצלח אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אכסאסך בחצרה נביל
א קד ראת עינאך:

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורח חסדא וחטוטא ופי אלכאטן ידמה

¹ ביאור: יש בפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתוכנתנו לחשיג
בבדוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו.
שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא בורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר
יש וזהו תואר לו ומעשיו המלכים גלויים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו
תם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל
המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

² ביאור: הפסוק יחייב שיחא לב המלך למעלה מלכות כל בני אדם כמו שהשמים
לית הגובה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג
ד מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

³ כן תרגם הגאון ישעיה כ"ז ח'.

⁴ בכ"י אדא.

⁵ נראה שרצה לומר הממונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ"ל אנשא אלרסום.

⁶ ביאור: המלך הוא אחר טעמודי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד
בטבעם ובתנועתם כן לא יכון כסא המלך כי אם בצדק וביושר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אלגז אלתאל מנה

קאל פי אולה

כה

1 והדא איצא מן אמתאל סלימן אלתי נקלהא קום חזקיה מלך יהודה:

קול אלכתאב הדא ידלנא עלי אן אבארא כתירא אקאם אבאנא יתנאקלובדא מדה מן אלומאן ניר מכתובא חם אנהא כתבת בעד דלך אד פצח באן הדא אלאתאל שלמה קאלהא ואקאמת זמאנא ניר מרונה חתי דונהא קום חזקיה וכמא שרה ירמיהו אן אללה אמר אבאנא פי וקת כרונה מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיה י"ז כ"ב) כדאך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כתירה סמעהא מן משה ולם יתבתוהא אלי וקת כתבה אלמשנה ווקת כתבה אלחמור. אבתרו בהדה אלאתני עשר פסוקא פי תרביר אלמלך וגלסא אלמלך ומן יחצר ללחכם ואלמחאבכם בין ידיה פקאלו אולא¹).

2 כרם אללה מן כפי אלחמור וכרם אלמלך מן נהאיה אלחמור: להדא אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותכרך כמא אן נהאיה כרמה לא תדרך אד הי מן אלחמור אלכפיה ענא כדאך אלמלך ינב עלינא אלא ננאדו כראמתהם בל ננעל נאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעווס באלכניה ואלרסם ואלתאבי באלאכתיאר אן ננעל²) אלמלך פוק גמיע אלמנאול. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלחמור אלמסתורה כיה ילך שיא לא מן שי וכיה יהי וימית וירוק ויפקר ויסעד וישקי בל יפעלה כפיה ואלמלך פאנמא תפעל גמיע מא תפעלה טאהרא מן רסע וחט ונגא ופקר פכלמא אטרת כאן נעתהא ליטאר עוהא כמא אן אלכארי כלמא

החלק השלישי

¹ ביאור: זה הפסוק יורנו שהרבה דברים היו מקובלים בידי אבותינו ולא נכתבו על ספר ער אחר זמן וכן אמר ירמיה בפירוש שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצוות הרבה ששמעו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. וחתהילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו וחבאים למשפט לפניו.

² בכ"י נגל.

30 למא גזת עלי ציעה רגל כסלאן וכרם אנסאן נאקין אלעקל:
 דא קד נבת אכרתה קריצא וגמא וגהה אלחרשף וחגארה גזארה
 נהדמת: 32 פאד ראית אנא דלך רדדת אליה באלי ואד נטרתה
 יתה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
 טנאע: 34 חתי יקבל פקרך באלסאיר⁽¹⁾ ועווד כרגל די תרס⁽²⁾:

קד קדמת מעני הדא אלמחל וקלת אן אלחכים לים ילום צורה אן יבון קד
 יעה כסלאן פאדאהא קד אנבתת חרשפא וקריצא ולכנה עלם דלך בעקלה
 מתלא כאלכבר אד כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פחדר אלמתכאסל
 אן אדמן אלכסל צאר פי אחואלה אלי תלאת מנאול במא אן אלציעה תנקסם
 אקסאם אדונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יכתרי אלכסלאן באלתואני
 אלאדון מן ציעתה פינאלה והנה עלה כלו קמשונים. תם יציר אמרה אלי
 נ פי אלזו אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן וגה אלציעה אנור. תם יאלף
 פיסתעמלה פי אקין מא פי אלציעה וחי אלחגארה אלמכנייה פילחקאה וגדר אבניו
 פעלי הדא אלצנאיע ואלתנאראת ואלעלוס ואלדיאנאת תנקסם תלאתה אקסאם
 זואן יכתרי פי אדונהא תם אוסטהא תם אנלדה אול מא יאד⁽³⁾ אלכסלאן פי
 תם פי אלתאני תם פי אלתאלת. אקסאם⁽⁴⁾ אלצנאיע הבאתהא ואגרתהא
 א. ואקסאם אלתנאראת אלארכאח ואלחילולה ורוס אלאמואל. ואקסאם אלעלוס
 נכאט ואלתחפס ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם
 ואת אלנואפל ואלסמעיה ואלעקליה אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל
 וורה מן צום וצדקה וצולה תם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיה תם יציר אמרה
 ולכבאיר פידע אלעקליה איצא. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחזיר עלי
 צרוב אצעפהא אן יקול אלנאדי ללמנהי לא תפעל הדא ויסכת ואקין מנה
 ל לה לא תפעל הדא לילא תהלך ואקין מנהמא אן יקול לה לא תפעל הדא
 תהלך במא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הדא אלכסם אלאעשם מן אלתחזיר
 על שדה איש עצל עברתי וגו'. ואחזה וגו'. ואלקול פי מעט שנות וגו' ובא
 רישך וגו' חסב מא קדמת פי תפסירמהא אלאל (משלי ו' י'—יא⁽⁵⁾).

תם אלזו אלתאני מן תפסיר כתאב מלב אלחכמה ואבתדי

(1) כ"ו א' כרגל סיאר.

(2) כ"ו א' כדו מנגן. — (3) נראה שצ"ל וואכר. — (4) כ"ו אקסם.

(5) ביאור: כבר ביארתי בפתיחה ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה
 שכלו כאילו ראהו, בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם
 עצלותו תביאנהו לשלש כדרגות כמו שהשרה מתחלק לשלש חלקים החלק הנקלה והוא
 והבינוני הנקרא פני השרה לפי שהוא טוב מתראשון ויפסד אחר כך והיותר חזק והם
 דר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והידועות והתוריות מתחלקות לשלש
 לקי האומנות הם המתנות והשבר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרווח ותשומת יד והקין.
 ועות התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות
 וות וחובות שמעיות וחובות שכליות ובכל אלו תהפסד תולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו
 ואמרו ואחזה וגו' יורה שההוהרת היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצוה רק לא תעשה
 נעשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוגי ובחר החכם בדרך השלישית.

גשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

אלא דואם מכסכה ותק באללה אן ידימה לה פיון בית פי הרה אלעבארה ונח. ומן באטנה אן יתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצוריה קבל אלצרה אף כאן לא יצל אמור אלצרה אלא בחאנה אלטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוה ואלמנול¹ ואיצא אצלח אלמנול ואלחרכה בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלטם פאן הו תרך אלענאיה בהדה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוח לם ילתם דלך ולם יתם פיון בית פי הרה אלעבארה דאר אלצרה. וכדלך אלעלם לא יתם אלא בכפאיה. ומן סראירה אן ללחנמה אבתדאאת הי כאלדהליו ללמנאול לא תצל אלי דלך אלנו אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אף הו יפתחהא ואליונאניה תסמי אלמדלל אלי כל עלם מן מנטק ונזום והנדסה וטב איסאנוני. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדלל אליה לם יפהמה. וכדלך ללשאעאת מכאדי הי מפאתיה להא לא ינתפע אלעבר בבעצהא דון בעין ושרח דלך אן אלשראיע אלסמיעה מתל אלסכת ואלעיר ואלצום ואלחנ ואלפסיר לא ינפע אלעבר אלחמסך בהא דון אן יקדם קבלתה אלשראיע אלעקליה אלחק ואלערל ואלאנצאף ותרך אלקתל ואלונא ואלסרקף ומא אשבה דלך מן אלכבאיר פיון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאם ובעד דלך בינד ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תון ותצום באזאיה².

28 ולא תבן שאהד מגאן לאכיך תכדעה³ בנטקך: 29 ולא תקל כמא צנע בי אצנע בה ארד אליה כפעלה:

נהי בהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישחד אלמר עלי צאחבה כפצאיל ליסת פיה יכאדעה בדלך. תם אטבק עלי הוה אלקל אלמקארצה ואלופא והו אן יבון אחר אלאתנין ינעת אלצר ויצפה כנודה⁴ גזאא למא תקדם לה מבנה מתל דלך אן אבתדי ליכאפיה הו איצא במתל דלך. ופי טי הרה אלמנאפאה אלמנעוה אלתי הי באלכיר מנע מכאפאה אלשר באלשר כל דלך אוכד⁵. תם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה בדאך כלאמא געלה כאנה כבר כאן פקאל

¹ עיון למעלה דף 3 ושם תזכיר גם כן אלו חשלו מלות ופירשם אחר כן ועין עיני אמאנת דף 288, 313.

² ביאור: על דרך גגלה לא ישא אדם אשה ויליד בנים אלא אחר שהשנה ירו לפרנס ולפי זה בית ענינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תחלה בצרכי העולם הזה והם חמון והלבוש והמושב ובכריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא וזוהו הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחותו. ובנסתרות הפסוק שיש להכמה התחלות שהם כמו הפרוודור לטרקלין והיונים קוראים אכנטי לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים וההנדסה והרפואה וכלי אלו התחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמיעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ויחס ונזהר מן הנגיבה והרציחה ודומיהם ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדם מעשיו בינו ובין אדם ואחר כך ביו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא יגאף ויוצא כנגד זה.

³ בכ"ו א' תכאיעה.

⁴ בכ"ו בגירה.

⁵ ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני החניפה והזחיר שלא ישבח אדם את חברו במדות טובות שאינן בו לפחותו וכן לא יחלל את רעהו כדי לשלם לו נסול השבח ששבת אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

למחאבא^א בללא^א (אנואע) אבואב אן אללה ידמהא והו קולה כל טוב עלי נסב^א טוב בעיני יי (דברים ו' י"ח) הם אלנאם אלמנאר עליהם ידמונהא כמא קאל יקבוהו עמים אצעב מן (הוא) דלך אן אלקום אלדין האבאהם אלחאכם אנפסהם ידמונה פי דלך כמא אל יזעמיהו לאמים. אעתבר מן איובל באנהא אסתאגרת שאהדין לישהדו¹) עלי נבות זנאי^א יסתחק בהא אלקתל והי נפסהא תסמיהם פנר^א כמא קאלת והושיבו [שנים] נשים בני בליעל נגרו (מלכים א' ב' י') פכפא בלך לאהל אלגור דלא והואנא אסתפטע אלחכים הוה אלחאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים ידמהם רבהם אלצמאן נמיעא²). הם קאל

25 וללואעטין ינעם ותחל בהם ברכה אלכיר: 26 לאן מן ירד לאמא צואבא כמן יקבל אלשפתין:

באזא הוה אללא^א אלחואל אלממו^א מן אלמחאבי תלא^א משכור^א לצאדק אלנאצח קולה ינעם אלנעמ^א ללה בקולה ויהי נעם יי אלהינו עלינו תהלים צ' י"ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק לאנה ידעו למנצפה ברכה כמא קאל איוב ברכת אובר עלי תבא (איוב כ"ט י"ג) וקולה שפתים ישק מן ולמחכום עליה קאל יג אן יכון בלאם קאיל אלחק ענר סאמעה ועלי אנה ימצה מן יקבל פאה מחכ^א וליס כמא יתוהם בעין אלעאמ^א אן תפסיר שפתים ישק אנה זן קאל אלצואב ינבני אן יקבל עלי פמה לאנה לס יקל יושק ואנמא קאל ישק הו ולדי יקבל פא³) אלצצם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערופ בלאצצה מן ולסלם. וקד מתל דויד עט^א אלואעט ענר אלצאלח באלדהן עלי אלראם כמא קאל זיכחני שמן ראש (תהלים קמ"א ה') חתי צרבה ללמועוט הו מנה פצל ואחסאן מא קאל אולא יהלמני צדיק חסד וזיכחני (שם)⁴).

27 אצלח⁵) פי אלסוק צנאעתך ואעדהא פי אלציעה לך בעד דלך וכן ביתך:

טאהר הוא אלקול אלמשור^א עלי מן יקצר תווינ^א] באמרא^א אלא יבתרי דלך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן סימא ידלל עליה מן מכסבה מא יקום בהא בולד או באתנין לעלמא אן יכונא לה. פאדא תוונ עלי הוה אלשריט^א ולס יבק

(¹) בכ"י לישהדון.

(²) ביאור: גם אלה בלשון תמיחה וענינו הגם אלה יאותו לחכמים וגנה הכרת פנים משפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו גם הרשע בעצמו שהצדיקו ויעזם אותו כמו שאתה רואה מאיובל ששכרה שני אנשים להעיד נר נבות וקראה להם בני בליעל.

(³) בכ"י פי.

(⁴) ביאור: נגד שלשה הענינים המזנונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים ושובחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו רכת טוב וכו' וגם החיוב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על זפתיו לפי שהצילו מלעשות חסם ולא כמו שמפרש החמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים נוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיך דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו בות המוכיח לגמילות חסד.

(⁵) בכ"י ב' אתבת.

נמיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואנב רבה וואנב אלנאם ואיאהמא נמיעא עני בקולה
אן לים להמא עאקבה¹ פי אלאזרה² באלחכם וסראנתם ישפא פי דאר אלדניא עלי
סביל אלאיה עלי מתל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א' ח') אן אלאסמין
מוצועאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחר מנהמא³.

21 אתק אללה יא בני וכליפתה ולא תכאלט אלמשרכין: 22 לאן

אלתעס מנהם יקום גפלה ואלובם מן בליהמא מן דא יערף וקתה:

אלמשרכון עלי צרכין אמא באללה פיעברון אתנין באלתנייה או יעתקדון
טינה קדימה⁴ כאצחאב אלהיולי או יגוונה תלתא אגוא כאלנצארי או ינעלון אלמשרכין
סבעה⁵ או אתנין עשר⁶ ואכתר מן דלך כאלדהריין ואמא בכליפה אללה כמן יעתקד
טאעה⁷ ללשראה אלזוארג ומא מוי (דלך) אלסלטאן אלפאהר אלדולה. פלך אלנמיע
בסרעה חלול אלעקובה מן אללה ומן כלפתה פיהם אי קאל כי פתאם יקום אירם
ולם יען בקולה אירם ופיר שניהם אן תכון אלמציבה ואלתעס חאלה באלמזכורין
לאסתחאלה דלך פי אלקדום⁸ ואנמא יעני⁹ אנהא תחל מנהמא פי מזאליהמא
ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איר ופיר אלי יי ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא.
וקד יגו אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד' א). וקד יגו
אן יצרף איצא מן ולא שנה לו (שמואל ב' י') ולא אישנה לו (שמואל א' כיה ח')
אללדין המא מעאודה פיקול לא תכאלט אלמעאודין לא תכן איר אדכך רכך
וסלטאנך תעאוד דנכך. ויגו איצא מע אלמחכין מן ושננתם (במדבר ו' ז') יעניה לא
תכן ממין יקולון מא לא יפעלון¹⁰.

23 אהדה¹¹ איצא מן שאן אלחכמא אתבאת¹² אלזוגה פי

אלחכם לא כיר פיה: 24 לאן אלקאיל ללטאלם אנת זכי תהגוה אלשעוב
ותדמה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תענב עלי סביל הנם אלה ועלי אנה לים פיה הא מזאד
פדו מתל קול בעץ אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י"א י"ב) תענבא בלא הי. ודם

(¹ ביאור: אמרו אל תתחר אל תחי כמותם במעשיך ואמרו אל תקנא באמונתך ואין
הפרש בין טרעיס ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים ואדם ואין
אחרית בעולם הבא על פי דין וגרם יכבה בעולם הזה על פי נס ושני הירשאים מוסבים על שני
הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

(² ר"ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

(³ בכ"י אלקדים.

(⁴ בכ"י איני.

(⁵ ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השניים או המאמינים
בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנהגים
או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם וכדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרת
כמו השומעים למורדים או למי שאינו מורע המלוכה ואפשר שגלת שונים מענין שני וחילוק והם
הממורים טוב ברע או אפשר שהשונים הם החוזרים למעטם מגזרת ולא שנה לו או המספרים
מה שאינם עושים מגזרת ושננתם. ואמרו אירם ופיר שניהם רוצה בו האיר והפיר הכאים מאת
השם והמלך לפי שאי אפשר שיחולו איר ופיר על הקדוש ברוך הוא.

(⁶ בכ"י ב' וג' והדא.

(⁷ בכ"י א' ואתבאת.

קאל ויש אחרית ואיצא אן אלעסל ונמיע אלנדיה סריעה אלוואל ואלחכמה תאבתה אלבקא ולדלך קאל לא תכרת⁽¹⁾.

15 לא תבמן עלי מאוי אלזכי פאנך טאלם לה ולא תנהב מחלה:

16 פאן אלצאלח לו וקע כתירא לקאם ואלטאלמון יעתרון פי אלשר:

היא אלבמן אלדי נהי ענה הו חילה אלצס אלדי יטלב אן יטלמה כמא קאל רבצו⁽²⁾ כל ינבי לה אן יקול דעווא וחגתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה יטלב אלגלב. וקולה כי שבע אראד בה אלכחיה כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מזבור ומשהור. ונמיענא קד שאהר אן אמתנא וקעת מרארא כתירה תם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגו' (תהלים ק"ז מ"ג) וסאיר אלאמם מתל מצרים ופלשתים ושבעה נים מנד וקעו לס ירתשעו וכדלך צח ענרנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דלו ועוו מרארא כתירה וכמא קאל פי אלפראר איצא רבות רעות צדיק וגו' (שם ל"ד כ') ונירהם מן אפראר אלכפאר וקע פלם ירתפע⁽³⁾. תם נהי ען אלשמאתה בקולה

17 ואדא וקע עדוך לא תפרח בה ואדא נכב לא יסר קלכך:

18 כילא ירי דלך אללה פיסו ענדה פירד ענה נצבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לבך פי אלנפס. וודת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחירה חין חר אלשאמת אנמא חדרה מן חלול אלעוקבה אי לס יגב אן יחירה מן אעפא עדוה מן מציבתה ואקאלתה עתרתה סיכון אנמא אמרה חניף אן יתאר דואם אלעוקבה לעדוה פלא ישמת בה חתי לא תזול⁽⁴⁾.

19 ולא תגתבט⁽⁵⁾ באלאשראר ולא תחסד אלטאלמין: 20 פאן

אלשריר לא תבקי לה עאקבה וסרא אלטאלמין סיטפא⁽⁶⁾:

אל תתחר לא תכן מתלהם באלפעל ואל תקנא באלעתקאר ומרעים ורשעים

(1) ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבר תרוץ אליו יותר מבישאר המאכלים לפי שמזג הבכר חם ולח כמזג הדבש לכן המשיג החכמה לדבש ובפרט לנופת שהיא עונג לגוף וכן החכמה יונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משחנה ונעכה חלב ועצם ועור וכשר והחכמה היא חומר לצדק ומשפט ולטהרה לשררה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם חבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

(2) אפשר שצ"ל רשע.

(3) ביאור: אמרו אל תארוך רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לבאר את טענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בבקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראינו כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקמו ולא כן אומות העולם ונתאמת לנו שאברהם ויצחק ודומיתם נבזו ואחר כן נחבדו ולא כן הכופרים שלא קמו אחר נפילתם.

(4) ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לבך בנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שהזהירנו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור העונש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עליו.

(5) כן חרגם בתהלים ל"ז א' — (6) בכ"י ב' יכמד.

סתלצה מן אלעקובה או במא סוי דלך מן אנואע אלכלאין. וקולה אן אסתרגית צאק קואך קול תהדר יעני אנך אן תכאסלת ותראנית ען זלאין אריך טלבת קוֹתך לנפסך לתלצהא פלם תגדהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן מנהא מא ישייר אלי אלמחתאנ אן יזלין יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אכלצה לאני לא אערפה סאן אללה אלדי ערפה יגאויך זירא. ומנהא מא ישייר אלי אלחילה אלתי בהא יזלין יקול לא תקל כיף אחתאל פי זלאצה וליס לה ענדי וזה סאן אללה עאלם באלתדביר יהדיך וירשרך ומנהא מא ישייר אלי אלזוא יקול לא תקל כיף אציע מאלי וסעירי פי זלאין הדיא וליס אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלחובא סאן אללה לה מקדאר [ו] לא יעלמה אלא אללה מן כתרחה כמא קאל עין לא ראתה אלהים וולתך יעשה לסחכה לו (ישעיה ס"ד ג')¹. וצאר בעד הדיא [אלי] אלחריב פי אכתסאב אלמערסא סקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה חלו פי חנכך: 14 כדאך אערף אלחכמה פאנהא לנפסך ואן וגדרתהא וגדת אלעאקבה ורגאויך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה תחס בחלאוה אלעסל צרורה וכאנת שהוה אלגוא מע דאך תנשט אליה אפצל מן סאיר אלטעום לעלה אן אלכבר אלתי שהוה אלטעאם מרכבה פיהא מזאנהא חאר רטב וכאנת אלחלאוה משאכלה פי אלמזאנ למזאנ אלכבר ולדלך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאס אכתר מן גירה שבה אלחבים אלחכמה באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונופת תקריבא אלי אלמחעלסין יקול כמא יחס נסמך דיה לחלאוה אלעסל [כדלך] אלחכמה [לדא ללבס] למשאכלתהא להא אי אלנפס סראנ אלכדן ואלחכמה סראנ אלנפס וכמא תגד אלכביע פי אלכתאב קד סמי אור. כל אפצל מן אלעסל ללנפס כמא קאל ומחוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י"ט י"א) לאן אלנפס אלתי הי נור אלנפס למא כאן אלעקל יגירה צאר אלמחל כאן חלאוה אלעלם תחלו חלאוה אלעסל ומן שרף אחרי אלחלאותין עלי אלאזרי אן אלעסל ללנפס יסתחיל פיציר מעאדה ללשחם ואלעסלם ואלגלד ואללחם ונירהם ואלחכמה מאדה ללערל² ואלאנצאף ואלטהר ואלתרביר ואלתקרים ואלאצלחא ואלסיאסאט ולדלך קאל לנפשך ואיצא אן אלעסל וסאיר אלאגדיה לא תנפע פי אלדאר אלחאניה ואלחכמה תנפע פי אלדארין גמיעא ולדלך

¹ ביאור: אמרו ביום צרה ר"ל אם אחיך מן המאמינים הוא בצרה וזאת הצרה הוא היותר גדולה ר"ל סכנת נפש ואמרו מטים ר"ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה תחכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או לתחזיק בידם ולהוציאם מכור או למלטם מן השריפה או מיד רוצח או להורוהם מה שצוה השם ומה שהזהיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר"ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר"ל אל תאמר אני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיות תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרי אם אצילהו אבל השם יודע את האדם הזה והוא יישרך למצא תחבולה והוא יודע שיעור הגמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר תחכם את האדם לבקש דעה.

² בכ"י אלעסל.

7 ירי אלגהאל אלחכמה מרתפעה ענה פהו פי אלמחאל לא
יפתח פאה:

פי אחואל כחיה יראה¹) מרתפעה אולא פי וקת אלחעלם יקרר אנה לא
יצל אליהא פלא יענא בה תם פי וקת אלמסלה פכף פי וקת אלגואב חתי וקת
אלאסתמאע אלדי הו אסהל אלאשיא לא יצבר לדלך פהו בין אלגאסקין כאלאזרס²).

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאס יסמונה דא אלהמם:

הדא באב פי אלדהאף וליס הו עאם בל לאין יקול כחיר מן אלנאס יכון
קצדהם וטויהתם סוא ושרא ואלעאמה יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחח לאן
מומה ומומות ענדה מחמודה יקול אלאן לא תנתר במא תסמע אלעאמה יקולונה פיה
חתי תחצלה אנת³).

9 אלגהל פאחשה וכמיה ואלדהאף מברוהה ללאנסאן:

ועלי אן אלגהל נפסה לים הו דאת אלפאחשה ולא דאת אלכמיה אלא אנה
[סבכהמא] ומאדתהמא אד כאן זולל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וברה
אלדהאף אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא לים פי קלבה פנפסה תנבר
דאך עליה ועקלה אשר אנכארא ואלנאס איצא ישכונה ורב אלעאלמין יבנצה⁴).

10 אן אסתרכית פי יום אלשרה צאק קואך: 11 כלין אלמקדמין
ללאמאתה ואלממילון ללקתל ינבגי⁵) אן תצדהם: 12 פאן קלת מא
נערף הדא אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם וחאפט נפסך הו יעלם פכאפי
אלאנסאן עליה⁶) פעלה:

יום צרה אלדי יצפה לים הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לגירה
פאמרה אלחכים אדא ראית אלאך אלמומן פי שרה פלצח ואומי אלי אעשם
אלשראיד והו כטר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקדמין מתל ואקחה פת
לחם (בראשית י"ח ה) פאלממילון אלדין תכאד אן תצרב אענאקהם ואלמאזוון הם
אלמחרקון או אלמרנמון פי חכם אלחוראה או אלממאתון בניר הדא אלאנואע פי גיר
חכמהא. פאמר בללאין מן הו פי כטר אלמות אמא בשעהאדא תערפהא לה תשהר
בהא פתלצח מן יד אלחאכם או באכד ידה מן ביר או חריק או סבע או מאלב
קתלה פתאכד בידה או בפתיא ואיצאח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

(1) ביאור: האויל חושב בשעת הלימוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא יגיע בה וגם
בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.
(2) ביאור: הכתוב מוסב על הציון ואיננו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם
שקרבם הוות והחמון יחשבים לחמימי דעות. ומלות מומה ומזמות בספר הזה חט לשבח ואמר
החכם אל תתפתה במה שיאמר החמון על הלץ עד שתבחנוהו בעצמך.

(3) ביאור: האולת אינה זמה וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשיון כי אם
בשגגת. והלצון הוא תועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה
ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

(4) בכ"ו ב' ג' לאכן כאלין.

(5) בכ"ו ב' ג' ינב.

(6) בכ"ו ב' עלי קדר = כפי פעלו.

כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: 2 **א**ן קלובדם תדרם אלנהב ושפתאדם תתכלם בדגל:

וזהנא פי אלגתמאע מע אלשראר כאן מא לא בד מנה אן יוצפו¹ בה אנהם תרכו אלחכמה ומא תאמר בה ותערז מנהא ולזמו אצדאדהא פצארו אעד² הא פכפא בהם אן אלנהל קד גמרהם פכיף ועליהם מע דלך ריב³ אלנאם ופוע אלס⁴ סאן ואעשם מן אלכל עקאב אללה⁵).

3 בחכמה תבנא אלביות ובפהם תלכת: 4 ובמערפה תכל⁶ לא אלכדור כל מאל עזיו הני:

בנא אלביות ואלכדור פי דאר אלדניא עלי טאהרה כמא תשאהר אלל⁷בים ילסף כסכה ומעאשה חתי ינאל אלמור אלגלילה ופי דאר אלנארה⁸ בנא אלביות (אל)מל ותאווילהא אלחיות אלדאומה⁹ ואלסעארה¹⁰ אלתאמה¹¹).

5 יא רגל חכים בעז ודו מערפה מאיד אלקוה: 6 אעלם **א**נג תצנע אלחרב במדאראה¹² ואלמגותה¹³ בכתר¹⁴ה אלמשורה:

אזאל כהיא והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה אלגסם ומנאעתה וקאל לא כל הו אללספה ואלחילה עלי מא כנא שרחנא¹⁵ פמן כאן רגלא בחכמה פהו אלעזיו ומן כאן דא מערפה פהו אלמאיד בקוה¹⁶).

תארים אשר יפתה בהן והם מראתו ריחו וטעמו וזה מה שאמר לחקור וכי אל תרא וכי יחלך וכי. והמשול אחרית היין בארם הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלקל את מנועו עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אמרו ענין יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולכך וגו'. והמשול עוד חמיית היין בחמיית גלי תיס ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו' ובשוכב וגו'. ואמרו הכוני וכי ענינו שהיין עצמו מכת את השותה ויחלחלו או שהמשכרים אותו הכותו אחר השתייה ולא הרגיש ועל שני פנים ענין מתי אקין אם איקין אוסיף לשות עוד. ובשלישה הכתובים האחרונים הרהיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יסתך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסתך מראה ופן ישתנה מראה פניך בהשתנות הגלים והרוחות ואל ישויאך מעם היין פן תרגיש בטעם המכות.

(1) בכ"י יצפו.

(2) ביאור: הזהירנו מלהתחבר עם הרשעים לפי שבחכמה יאמרו עליהם שיעזבו את החכמה וצוויית ונעשו שונאים ולא די שטובעו בסכלות אלא שחם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

(3) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם ולהצלחה השלמה.

(4) בכ"י א' וגו' באלמדארא בלא ה' ובכ"י ב' באלמדארה בלא א'. ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל"ב מ"א בהעתקת מלת שלם אלמואפה במקום אלמואפאה. — (5) לעיל ב' י"ח.

(6) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולות ורוב יועץ ותגבר החכם הוא עוזו ואיש דעת הוא מאומן בכח.

חכלילות אלא אהנין חכלילי עינים (בראשית מ"ט י"ב) אזוראר והאהנא סכנא אלעין⁽¹⁾ מתל נטראיה. ואלנבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלעבוק הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להרא מאחרי כמא יקאל לדאך משכימי (ישעיה ה' י"א). ואמא אבוי עויל, יפריש יסם. חבל דקל פהי מפרדאת. אוי כמא נאל אלפלשחים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ"א י"ב ח').⁽²⁾ שיח כמא נאל בן הדר והוא שחה הוא והמלכים בסכות (שם כ' ט"ו).⁽³⁾ פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכלילות עינים כמא נאל אחשוורוש אד קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכון לכל לפשא מן הרה אלסתה זאציה. ווצף אלזמר באלהלח צפאת אלתי בהא ידע בלונה וראיחתה ושעמה פאלריאח קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיה וחאצל הרה אלמתל לאנה ירב פי אלברן קלילא קלילא ופסר אן הרה אלסם אנמא הו קלב אלננסאן ען גוהרה ותניירה ען אללאקה חתי יציר כל מא כאן יאנבה ענדה מסתחסנא הו קולה עיניך יראו ורות ותראה יתכלם בכלם גיר מחצל מרה יקול כדי ומרה יקול כדי אלשי וצרה והו קולה ולבך ידבר תהפוכות. ומתל אצטראב אלסכראן בשיין אחרמא אלמא ואלאזר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצרכה אלמואג ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני כל חליתי [וגו'] מעניאן אחרמא נעת⁽⁴⁾ אלשרב נפסה יקול אלשרב ען אלדין אסכרוה לקד צרבוני צרבא מדאלא ולם אשער בה ואלאזר וצף האלה בעד שרבה יקול צרבוני והבגוני פלם אעלם בהם מן שרה אלסכר ועלי אלחאלין יכון (מתי) מעני מתי אקין כאנה יקול לא ערת⁽⁵⁾ אברא אטלבת. כסט מן מדמומא אלסכר הרה אלמור אלצעבה ליקאום בהא מא קדם אולא מן גוראחתה אלתי ינתה אלנאם בהא יקול לא תנך הרה ראיחתה פאנחא תקלכך ען גוהרך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פחול טיב ראיחתך פי נפסך ולא ידענך לונה פאנה ילונך צרובא שתי כאזתלאף אלמואג ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה ידיך מן אנואע אלצרב ואלהבג טעומא מכרוה נעל עיניך יראו באוא לחקר ממסך והיית כשכב באוא אל תרא יין הכוני כל חליתי מקאבלה יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע וכדלך אלעמל⁽⁶⁾ באלזואתם⁽⁷⁾.

⁽¹⁾ הפירוש הזה תובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ"ט י"ב ונראה משם שענין מלה אזוראר יופי ומנחם ואבן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקון.

⁽²⁾ לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שחה יין עם הנערים.

⁽³⁾ הנאון לא חזיר הכתוב כלשונו.

⁽⁴⁾ בבוי בעת. — ⁽⁵⁾ נראה שצ"ל לו אסתיקט לעדת

⁽⁶⁾ ר"ל שחתארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלויים בהתימחם והמאמר השני חובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ"ל אלמואג במקום אלעמל.

⁽⁷⁾ ביאור: שיח הוא דבור במירוץ דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכלילות שנים במקרא האחד חכלילי עינים והוא יפי העינים וכאן טעמו חמימות העינים. והמאחרים על חיון הם השותים כל היום עד תלילה והמשכמים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפריש חבל אין להן אח ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתיים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרמו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושות כמו שקרה לבן הדר ופצעים כמו שהוכה בלשאצר במשחתה חיון וחכלילות עינים כמו שאירע לאחשוורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמו בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות חיון. ותואר חיון בשלשה

שי אי תתרחקא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח ארנל באבנה אלחכים לאנה מע
אלחכמא קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכרה וכדלך אלנאס איצא אנמא יבארבון
לה עלי היא אלמעני⁽¹⁾.

26 רד יא בני באלך אלי ועינאך תחפש טרקין: 27 פאן אלזאכיה
הותה עמיקה ואלגריבה כביר ציקה: 28 והי איצא כאלוסואס⁽²⁾ תבמן
ותזיר פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הרה אלמעציה אולהא אלנשר ואלתאני זפקאן אלקלב קדם
אלחכים פי וצאתה אן יעמיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תויגה⁽³⁾ עמא יאמרה רעלי
מא קאל אללה פי אלתוראה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו ל-טז).
ומעני תמליה לזואניה בביר והותה לאן אלוקוע פי אלביר סריע כדלך היא אלסעל
יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצא לאן אלצעוד בעיר כדלך אלזלאין מנהא בעיר
ורבמא לס יתלץ בתה כמא אן אלביר רבמא לס ימכן אלצעוד מנהא. תם קאל אף
היא כחקה והי איצא תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמן ללנאס לתזיר דם
כפרא וגדרה לאן אכרה⁽⁴⁾ בגידה פי היא אלכתאב כפר וקד כאן שרר כמן אלזאכיה
פי אול אלספר⁽⁵⁾.

29 למן אלזיל ולמן אלעיל ולמן אלצבב ולמן אלהדיאן ולמן
אלשנא מזאנא ולמן סכנה אלעיון: 30 ללמגתבקין עלי אלכבר
ואלמקבלין לאסתברא אלמזאנא: 31 לא תר אלכמר אד יתחמר ויעצור
פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכרתה⁽⁶⁾ ילסע כאלתעבאן
ויסם כאלרקש⁽⁷⁾ מנהא: 33 עינאך תרי אלמגתנכא וקלבך ידרס
אלאנהפאכא: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל:
35 תקול צרבוני פמא מרצת הבגוני פמא עלמת מתי אסתיקט אצור
פאטלבה אבדא:

פסרת שית הדיאן לאנה כדאך אדא קארן אלונע. ולים פי אלמקרא לשון

⁽¹⁾ ביאור: מעם יולדתך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה
בענין אשר וממנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר"ל שאף על פי שמות הנער גדול ממות הזקן
לא יבז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מחריוצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא
ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר"ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי
שהוא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.
⁽²⁾ נראה שהגאון פירש חתף מן חתף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המוכר.

⁽³⁾ בכ"י יזונה.

⁽⁴⁾ בכ"י אכרתה.

⁽⁵⁾ ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחה
ובכאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא
רוצה לומר שהיא גם כן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות
מהם כופרים. ובגידה על הרוב כספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז) על מארב
הזונה בחלק הראשון מן הספר.

⁽⁶⁾ בכ"י ב' וג' עאקבתה.

⁽⁷⁾ בכ"י ב' ג' כאלארקש.

17 לא יגר קלכך עלי אלבטאין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
זאנה מוגדל לך עאקבה ורגאוך לא ינקטע:

עלם אן אלצאלח אלמכאבר¹) אפכארה אלזאטם עלי נצבה אלמאנע נפסה
אתהא אדא הו שאהר מן יכסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי
עליה ויכאדה אן ינפסר פצברה וקאל לא תנטר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצי
הא ויבקי וזרהא אנטר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה אלתי לא תנקטע כף ידה
ועב ויחצל אלזאב בל אדא ראת צאלחין יתסאבקון פי אלכר נר עליהם לקולה
גם ביראת ה' כל היום²).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמדאהב קלכך:
ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכמר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכתרד אלנום ילכס אלכלקאן:

עאר אלי אלתהדיר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכדיר ואלשרב אלכדיר
בר באן עאקבה דלך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק³)
צרב ואלחכם ואלקתל ואלצלב וקאל ואלדי יכסל ען אלעמל ויכתר מן אלנום כף
זה וקד לכס אלכלקאן ממא לס יבק לה שי. אלחכים אנמא יתבלם עלי בנייה אלעאלם
א לא תחתמל מתל הדא אלכדף לים עלי אלפראד מן אלנאם אלדי נעמתה ליסת
כסבה ולא תעבה והי תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יגב אן ירגע הדא
וראר אלי מא רסמתה אלחכמה לגמיע אלנאם⁴).

22 אקבל מן אביך אלדי אולדך ולא תזרי באמך אדא שאבת:
אשתר חקא ולא תבע אלחכמה ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אלצאלח וואלד אלחכים יפרח בה: 25 אדא קיל לה יפרח אבוך
זך ויסר אנדאדך:

למא אסתגנת אלאם אן יעטף עליהא ותגל יולדתך עטפתה עלי מא סוקחא.
א פי אללגה זה אלדי קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים צ"ד ב') אל מקום זה
ת להם (שם ק"ד ח'). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאם אן
שאב ועלי אנה אוסר דמאן מן אלשיף פיגב אן יקבל מן אלשיף ולא יזרא בה
אלשיף יוציה ממא קד נרבה ואלדרבה תפעל אכתר ממא תפעל אחרה. וקול
ת קנה ואל תמכר לס יען אנה יביעה בתמן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה בלא

¹) בכ"י אלמכאבר.

²) ביאור: תחכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאוותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא
כל חפץ נפשו כמעט יקנה בו וישחית את דרכו וצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השענה
שהוא עובר וישאר העין כי אם תבט אל גמול הצדיק בעולם הבא וקנה תמיד בוראי
ס כשאתה רואה אותם עמלים.

³) נראה שיש כאן חסרון.

⁴) ביאור: תחכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו
עניות ואחר זה לירי גול וסופו ללקות ולהרג. ותחכם אינו מדבר אלא בנוהג שבקולם וגם
פיר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה
חכמה מצווה את כל בני אדם.

10 ולא תזג תבמא מן אלדהר⁽¹⁾ ופי ציעה יתאמי לא תדנל:

11 לאן וליהם שדיד והו יכצמך⁽²⁾ כצומתהם:

הוא אלחמם⁽³⁾ אלהרוד ואלאצוא אלתי תנעל ללאקרה ואלמוזארע נבה עלי תנייר שי מנהא לידנל אמר מן ציעה גירה אלי ציעתה כמה קאל ישעיהו הו מניעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעיה ה' ח') חם קאל פכיף אן כאנו יתאמי פאלעקובה ענהם אצעב לאן אללה וליהם יכצם ענהם. וכאן קר קאל אנה יכצם ען כל פקיר פי פצל אל תגול דל (משלי כ"ב כ"ב) ולכן אליהם ועלי אנה נני אללה יכצם לה⁽⁴⁾:

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואדנך אלי אקואל אלמערפה: 13 דלא

תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצרבה באלקציב לא ימות מנה: 14 פאכך תצרבה בקציב ותכליץ נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהנא מעני תמייל למשארכה אונך. ולעלמה אן האהנא כלקא יקאל לה אלשפקה וסימא מן אלאב עלי ולדה אתבת האהנא מא יקאומה פקאל אן כנת תכאף אן תצרבה לתורבה פימות פלך אלאמאן מן האפט אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתרפע בהוא אלאלס אלדי יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצרב באלוסט ויהבם ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פובליה פי אלדניא באלאפאת איף וילדה⁽⁵⁾ פי אלאזרה⁽⁶⁾.

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנה איצא: 16 וסרת בואמני

אדא תכלמת שפתאך מסתקימא:

ר"ב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלס איצא באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אהרהא אן תטיב כנפסי וחסרני ואלעלס הודא אקול לך אנה אפצל סארי פאצף אלי אלונה אלתי להא תענא כאלעלס הוא אלונה איצא. ויקול לה מעני אכר אדא כנת אנה אלמברך⁽⁷⁾ כדא אסר פביף אנת יגב אן תפרח אצעאף דלך⁽⁸⁾.

(1) בכ"י ב' וג' חכם אלהר.

(2) בכ"י ב' וג' יכצם.

(3) בכ"י אלחחכם.

(4) ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשדה ותחזיר מלהסיגם כד' שיבוא אדם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

(5) נראה שחסר כאן אלנאר או פי אלנאר.

(6) ביאור: הביאה כאן לשון הפיה לפי שהוא מחובר עם אונך. ותחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תורא מליסרו פן ימות כי השם חכמה שלא ימות ועוד שבעצער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגוב וירצח ובנו אדם יענישו אותו וימרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא באש של גיהנום.

(7) בכ"י מוכר ועיין למטה סוף פירושו לפסוק כ"ח.

(8) ביאור: האב אוסר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שכותה גדולה כזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמה אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

לדלך אמור אלדניא ענר אלאכרף. היא סוי מא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסרהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה דלך¹).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך היא: 5 פאנה מהמא עינאך תמקלה חתי לים הו בל יציר לה אננחה כנסר יטיר פי אלסמא:

נחאנא ען אחרין עלי אלדניא פאן גמיע יסארהא ונגאהא לא ידום כמא מתלה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעטמהא פמוצע אלעטם אן אלכאון יאכר יסירא יסירא והו ידהב גמלה ומוצע אלסרעה אנה יאכר פי מדר וידהב מנה פי וקת ואחר ומכאן אלעלו עטם אלוור ואלכליה עליה. וקולה מבינתך חרל אנקין מן היא אלספה וד פי גירה יעני אבואב אלבר ואלצאלחאת אלתי תלבת פלא תוול בל תתדרד בריש אלנסר וקוי ה' יחליפו כח וגו' (ישעיה מ' ל"א)².

6 לא תטעם טעאם שחיה ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר פי נפסה כדאך הו יקול לך כל ואשרב וקלבה לים מעך: 8 פאדא אכלת בסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניה:

נהי ען אכל טעאם אלשחיה ואכבר באן אלנסם להא מאכר לטיפ אנהא לא תקבל טעאמא מן גיר ניה בל תקדפה בער דלך אלגרב ואדא ביח אלטעאם מן צדק ניה הנא וכדלך אלקול אדא הו קיל מן ניה קבלה אלסאמע והזה מן צאל אלנסם אלשריפה³).

9 בחצרה אלאחמק לא תתכלם במא יורי באלמעקול מן בלאמך: לם ימנע אלכלאם בחצרה אלנאהל בתה ולכנה קאל ינבני אן יכון לך צרוב מן אלכלאם תלבתה מע אלעקלא בחיה יפהמון ותבסטה מע אלנאהל בחיה יבלג פכרהם וכמא אנך אן אכדת מע אלעלמא פי אלכסיט אורו בה כדאך אן אכדת מע מן לים בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה⁴):

(¹) ביאור: לע הוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש הוא המתאווה לאכול ואין לו חבר. ומעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותהפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישחקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

(²) ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא חקל במרוצתו וחיותו חזק וכן העושר יביא לירי חמאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאכר ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חרל ר"ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בצדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר. (³) ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכולי לפי שכמבע האדם שיקרא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

(⁴) ביאור: לא הזהיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמדבר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל כאדם שיבינם לפי שהחכם יבזה דבריו פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצמנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם
יכן לך מא תסלם לא יאכד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכול אלמר פי מא לא יעניה ונעל אלצמאן אחרהא¹) ומתלא להא
והדא מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יציע מא תולאה ולא ידדח
מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתתקלה ולא יסתעין במן יזונה פי אלמעונה. וקדלה
למה יקה משכבך מתחתך יעניה אן לם תצמן לם יאכד פראשך ולא ילומה השב
חשיב לו את העבוט (דברים כ"ד י"ג) לאן דאך אנמא הו רסם אלמסתקרין נפסה²).

28 לא תזג תבם אלדדר אלדי צנעה אבאוך: 29 אדא ראית
רגלא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן האהנא אצלחאת פי אלמעאיש ואלמכאסב לם תשרע פיהא
אלשריעה שיא אלא אנהא רדת דלך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאדא דגרת
אבאך קד אתפקו עלי אן אלכואוין להם יום אלאחר וללעטארין אלאהנין וללדלוין
אלתלתא וללצפארין אלארבעא פלא תאלפן דאך פאנה יקום מקאם אלחכם. וכו' דלך
אן אתפקו עלי אן פלאנא חרף אלמלך ופלאנא לחירה ופלאנא מעאמל אלאמרא
וסלאנא ללקואר כאן גמיע דלך נאיו[א] לא יגוז אלתערי פיה ולדלך יצל בה חיות
אלי אן יתפקו אתפאקא אר ויצטלחון עלי גירה³).

כג

1 ודא גלסת אלי טעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 רציר
סכינא פי חלקך אן כנת דא רגבה: 3 ולא תשתה אלוונה פאנה
טעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לנא אלחרנום ובעל נפש [דן] רגבה מפרד זכובים מקצר
מתל אשר לא יכובו מימיו (ישעיה ל"ח י"א). וגרין הדה אלקצה אלנהי ען תעוד אלנאס מא
לא ירום מתלא כמן דעאה אלמלך אלי טעאמה לא יסתכתר מן אלטעאם לילא יאלפה פאדא
הו קצר ענה טלבה מן ניר גתה וכו' דלך אן הם⁴) אסתעמלוה לא יסתכר מן
אלטעאם (הם) להדה אלעלה וכו' דלך כל להא מנקטעה לים ינבני אן תתבע ואחרי

¹ מלות אחרהא ולהא מוסבות על מא = אשויא (דברים).

² ביאור: הוהרה לאדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב
והנבון לא יסריח את עצמו במה שהוא פסור ממנו ולא יפסיד מו שניתן תחת ידו ולא ידבר
עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיוצרו בעזרו.
ואמרו לם יקה וגר' לפי שהטלות אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (תעין
למעלה כ' פ"ז).

³ ביאור: בענין המלאכות ומשא מתן יש מנהגים שהסכימו עליהן בני אדם ושאין
לסור מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי
פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה
אוסן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על
משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

⁴ ר"ל המלכים.

נחפֿטֿ פֿיה אִלִּי וקֹת אֶלְחָנָה פִּינֶטֶק אֶלְלִמָּאן בִּהֶא סְקָאל כִּי נַעִים כִּי תִשְׁמְרֶם בַּעַד
 אֵל הַט אֹזֶנְךָ וּשְׁמֵעַ. תָּם עֵלֶם אֶלְתִּמְיִי אֶלְדִּי רֹאסָה וּמִקְרָמָה וּאִשְׁרָפָה אֶלְמַעְרַפָּה
 לֵלָה אִדִּי לִים יִמְכֵּן אֵן יַחֵם בַּחֲסִמָּה קָאל פֿיה לִהְיוֹת בִּה' מִכְשַׁחֲךָ. תָּם עֵלֶם
 מִכְתּוּב קָאל פֿיה הֵלֵא כְּתַבְתִּי לָךְ שְׁלִישִׁים. תָּם עֵלֶם אֶלְתַּחְרִיר אֶלְדִּי הוּא מוֹלֵף מִן
 ד' אֶלְאַרְבַּע מַעֲרָף קָאל פֿיה לִהְיוֹדִיעַךְ קֶשֶׁט לֵאן אֶלְחָנָה פֿיה תִּשְׁהַר וּפִיה יִקַּע
 אֶסְתַּנְבֵּאט יִתָּאֵר אֶלְמַחְתֵּנִי אֶצֶלֶה אֶלְשַׁרֶק לִלְכֵּלֵאם לִילֵא יֵאֵדֵר טְרִיקָא תִּזְרָגָה אֶלִּי
 שַׁעֵן לִים אִנֶּה יִבְדַּע מִזְהַבָּא בֵּל אִנְמָא יִבְדַּע מֵא יַחוּט בֵּה אֶלְמִדְהַב אֶלְחֶק. וְעֵלִי מֵא
 יִרְה קֶד כֵּאֵן אֶלְאֹוִלִי אֵן יִרְחַב הִדָּה אֶלְמִסִּסָּה פִּנּוֹן עֵלִי מֵא צִרְנָא אֵן יִכּוֹן אֶלְשִׁאֲהֶד
 אִי תָם אֶלְמַעְקוֹל תָּם אֶלְמַכְתּוּב תָּם אֶלְמַנְקוֹל תָּם אֶלְחָנָה לִכֵּן לִיעֲטֵם עֲנִדְנָא מֵא
 אֵל אֶלְצִאֲדֻקֶּן רַחְבָּה אֹוֵלֵא וְאִיצֵא לֵאן אֶלְאַרְבַּעָה יִנְמַעְהָ אֶלְנִקֵּל אֶלְצַחֲחִי⁽¹⁾.

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצטער אלמסבין פי
 מחאל: 23 לאן אללה יכצם כצומהם⁽²⁾ ויפית באכסיהם נפוסהם:

לִים אִנֶּה אֲבֵאָה טֵלֶם אֶלְנִי וּלְכֵן נַעַל טֵלֶם אֶלְפִקִּיר אִשְׁנַע אִדִּי הוּא חֲזוֹנִי וְלִים
 יִשְׁלַמְהֶם אִדָּא הֵם סְרִקֵּן מֵאֵלֵא פִּאֶסְאֲתָהֶם נִפְסָא לֵאן דִּלֶךְ אֶלְמֵאֵל הוּא קוֹאֵם
 סִהֶם כִּמָּא קֶדֶם יִצְפּוּ לִנְפִשְׁתָּם (מְשָׁלִי א' י"ח)⁽³⁾.

24 לא תצאחבן דא גצב ומע די אלחמיה לא תדכל: 25 כילא
 עלם מן מדאחבה פתאכד לנפסך והקא:

עֵלִי אֶלְטֵאֲהֶר אֵן אֶלְטֵר אִדָּא רֹאפֶק דָּא אֶלְחֶרֶדֶה וְאַלְנוֹק יִכָּאֵר אֵן יֵאֵדֵר מִן
 יֵאֵה וְיִתְנִיר טַבְעָה. וְעֵלִי אֶלְכֵאֲטֵן אֵן מִן כֵּאֵן בַּעַל אָף מַסְכּוּט עֲלִיהָ מִן עֲנֵד אֶלְלָה
 תִּרְאִפְקָנָה פִּאֶנָּה מוֹקֶשׁ כִּמָּא קָאל עֵן שְׁבַעָה גוֹיִם לֹא יִשְׁבּוּ בִּארְצֶךָ וְגו' כִּי יִהְיֶה
 מוֹקֶשׁ (שְׁמוֹת כ"ג ל"ג) וְכִמָּא עֲלֵמוֹנָא עֲלֵמוֹנָא אֵל תְּהִי חֶבֶר⁽⁴⁾ לְרַשַׁע (אֲבוֹת א' ז')⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ ביאור: השלישים הם השרים ועיניו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר
 (2) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שולחך עיניו ששולחים
 שאלה לירדע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרישה אחת ובה חמשה
 י הידיעה והם החושים והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל במה שירדעו בקבלה והוא
 שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעוהו וזה
 חס אונך וגו' ואמר לדעתיו ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחד מהחכמים. ואחר זה
 מה שירדעו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל תלב ואל הלשון וזה אמרו כי
 וכו'. ואחר זה מה שירדעו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו
 ת בתי וגו'. ואחר זה מה שירדעו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו'. ואחר זה מה שירדעו
 ת דבר סתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא
 והו למען ולמצוא דעה חדשה כי אם לקיים בראיות חדשות הדעה האמיתית. והיה לחכם
 ' החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתיקר
 יו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

⁽²⁾ ככ"ו ב' ו' כצומאתהם.

⁽³⁾ ביאור: לא התיר לגזול את העשירי אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל
 ש אינו עושה עול כשסמית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגזול ממון העני לוקח את נפשו.
⁽⁴⁾ בנוסחתנו: אל תתחבר.

⁽⁵⁾ ביאור: על דרך גלגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תתחבר עמו פן יפסיד את סכךך
 דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרת בו אף תאל ואל תתחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

זעימה דם מתל קול בלעם מה אועם לא זעם ה' (במדבר כ"ג ח') ואקואל אלמנתנבאת הי אלקדאף ואלשתימה מן יפעל הדא באלנאם ידמה אללה עלי דלך כמא קאל כי נבל נבלה ידבר וגו' (ישעיה ל"ב ו')¹.

15 אללהל אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קציב אלאדב: לים הדא אלאנעקאד ללזהל פי אלקלב מן אללאק ענצר אלנפס אלממיוח לאן מחץ פלקהא אלחק ואלצדק כמא קדמנא ולכן הדא אללהל ינעקד ללאחדאח ממא ירונה ויסמעונה פי צנרהם קבל אן יקוי תמיוחם פייכאדון אן יתמסכו בה חתי יחול אלאדב כינהם וכינה צנרא. ואן קיל הדא איצא עלי קוטי אלנפס אלאצרתין אלנצב ואלשהוה²) אלתי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תדען תחתה ותקבל מנה אסתקאם דלך³).

16 ומן יגשם פקירא ליסתכתר לנפסה או ליעטיה למוסר פאכבא אלנמיע לנקין:

יקול למן יפלם פי חכם יחכם בה או שהאדה או מעונה סוי עליך פלמח פאכדתה לנפסך או צאר אלי גירך פאלנמיע לנקין מנך יא טאלם לנפסה או טאלם לנירה⁴). ואתבע הדא אלאמחאל אלמנחורה בפצל גמע פיה גמסה אצול אלתכמה ודי אלשהאר ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתנכאט וכדא באלמנקול לאנה ימע אשיא שחי.

17 מיל אדנך ואסמע כלאם אלחכמא ורד באלך אלי מערפתי: 18 אנה ללדיד אן תחפטהא פי צדרך ויתבת גמיעהא פי נטקך: 19 ויבון באללה מיתאקך ערפתך אליום אנת איצא: 20 אולים קד כתבת לך מלובא במשוראת ומערפה: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותורד אקואל חק עלי ראסליך:

מחץ שלישים קואד לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלנזו. ומעני שלחך האנהא מסתפתיך עלי מעני אנהם בעתו כך פי רסאלה מסלה מאדא גואבהא. אבתדי מן אלנפס מעארף בעלם אלנקל אלדי ינקלה אלעלמא טבקה בעד טבקה גיר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הש אויך וגו' וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחרהם ואנהם מתלה פי נוע אלחכמה ואן כאנת אלכמיה מכתלפא. חם עלם אלחואם אלתי יודיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

¹ ביאור: זעימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהמנעף את רעהו השם יזעום אותו.

² עיין בפירוש על ספר יצירה פרק א' הלכה ד'.

³ ביאור: האולת הקשורה בלב אדם איננה מוסר הנפש המבחינת משני שיסוד האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ' י"א) אבל האולת חכנם בלבם בעת קטנותו כמח ששומע ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כוחות הנפש האחרונים חכנם והתאווה שינהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

⁴ ביאור: ר"ל שהעושה את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעדותו אם לאעלה עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

10 אמרד אלהי יכרז אלצבב ותעטל אלמחאכמה ואלהואן:

אִם כֵּן אֲלֻצָּחָב דֹּאחִיא פְּהוּ לְדִהֲאִיהּ לֹא יִדַּע אֲלִתְוֹדֶת חֲסִיר מִסִּירָהּ בִּלְיָחְתָּאֵל הוּא עֲלִיהָא פִּמְחָמָה הוּא מְקִים פִּאֲלֻצָּבּ מוֹנִיד לֵאנָה יִקְדֵּר אָנָה אֵין לָם יִצְאָבּ לָם יִטְמַע בְּשִׁי וַיּוֹל אֲלֻצָּבּ אֵלֵי אֲלִמְחָאכְמָה וְפִי חָאֵל מִנִּשְׁרֹתָה יִמְתְּחֵן¹ בְּלֻצְמָה חָם יִסְתַּכֶּה פִּאֲדָא טְרִדְתָּה יִהְיֶא אֲלֻנְמִיעַ סוּא פִי דִלְךָ כֵּן הָיָא אֲלַעֲשִׁיר זִוְנָה אִם נִיר דִּלְךָ מִן אֲלִמְעָאמְלִין וְהָיָא מִשְׁאֲהֵר אֵין אִוֵּל חִילָה אֲלִמְתַּעֲדֵי אִיקָעַע אֲלִשְׁנַב חֲתִי יִקוֹל אֲלֻנָּאם פִּאֲצֻטְלִחוּ פִּתְרִלֵּל דִּנְל אֲלִבְאֻטֵּל מַע אֲלֻחֻק².

11 מן אחב נקא אלקלב פלנטקה חשא ואלמלוח אצחאבה:

אֲלֻאנְסָאן אִדָּא עֵרֶף בִּאֲלֻצְרָק אֲלִדִּי תִמְרָה נִקָּא אֲלֻקֵּלֵב כֵּן לִנְטָקָה עֵנֵר אֲלֻנָּאם חָשָׂא יַעֲנִי אָנָהִם יִקְבִּלִין קוֹלָהּ אִפְצֵל מִמָּא יִקְבִּלִין כִּלְאָם אֲלִמְלֵךְ לֵאן קְבוּלָהִם לְכִלְאָם אֲלִמְלֵךְ לִזְוֵא וְרִבְבָּהּ וְקְבוּלָהִם כִּלְאָם אֲלֻצְרָק סְבוּנָא וְאֲרֻכָּאנָא וְלִדְלֵךְ לָם יִקֵּל וְהוּא רַעָה הַמֶּלֶךְ פִּינְעֵל אֲלִמְלֵךְ פּוֹקָה בִּל קָאֵל רַעָהוּ מֶלֶךְ נַעַל אֲלִמְלֵךְ דִּוְנָה³.

12 ענאיה אללה תחפשא אהל אלמערפה ויויה כלאם אלגדארין:

פִי אֲלִדְנִיָּא עֲלִי סְבִיל אֲלֻאֻמֵּר וּבִאֲלַפְעֵל עֲלִי נָחוּ אֲלֻאִיָּהּ וְפִי אֲלֻאֲרָהּ עֲלִי סְבִיל אֲלִתְרִיבִּים וְאֲלֻאֻמָּוֶה נְמִיעָא⁴.

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכאף

אן אקתל:

עֲלִי טֹאֲהֲרָה תִנְדֵּר אֲלִכְסִלָּאן יוֹקַע כֹּל לִזְוֶה וְכֹל בִּלְאִי יִחְתֵּן בֵּה חֲתִי לֹא יִפְעֵל שִׁיָּא לֹא יִפְעֵל אֲלֻצְנָאִיעַ אֲלֻנִּאֲרִיָּהּ לִזְוֵא אֲלֻחֻרֵק וְלֹא אֲלֻמָּוִיָּהּ לִזְוֵא אֲלֻנֵּרֵק וְלֹא יִסְאֵפֵר לִזְוֵא קִטַּע אֲלֻטְרִיק וְאֲלֻחֻוֹשׁ וְלֹא יִתְנֵר לִילָא יִכְסֵּר. וּמִן אֲלִבְאֻטֵּן לֹא יִצּוֹם לִילָא יִמְרִין וְלֹא יִצְדֵּק לִילָא יִפְתָּקֵר וְלֹא יִתְעֵלֵם לִילָא יִנְסִי וְהָיָה כִּלְהָא מִנָּה תַעֲלִיל וְתִבְרִיד לִים קִצְרָה אֲלֹא אֲלֻרָאחָה מִן אֲלֻתַּעֲב⁵.

14 אלהותה אלעמיקה אקואל אלמגתנבאת ידם אללה מן יקע הנאך:

¹ בתוך הספר ימתחן בחי'ת ובגליון חגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתחן כה"א.

² ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיחיה לו ריב וסדו עמך ולפני בית דין יחרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיחיה זה החבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם השלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

³ ביאור: מי שהוא ידוע באמונתו שמפריה סהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

⁴ ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר"ל שהשם מצווה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך מופת ובעולם הבא ישם השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם במדרגתו ויבחין ביניהם.

⁵ ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעוּב טלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך גלגל. ועל דרך נסתר לא יצום מן חילת ולא יעשה צדקה מן יעני וכל זה התנצלות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

מאל ופי אלנאיות לאלואם חכם¹) ואלעאקל יחתאל פיתללין מנהא. ופי אלטריק אלמעלוס זכרא אהאם עקובתהא אלהי ומעאין עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה אצלא נאר נהגם ומן עקל תללין מנהא ותוקאהא²).

6 סם אלצבי עלי קדר סנה פאנה אן שאך לם יזל ען תלך אלסיאסה:
נעל אלדב האנהא אגזאא יעטי מנה אלהת פי כל סן חסב אחתמאלה לקולה על פי דרכו ונא פי אלאהאר³) אנה מן זמם סנין אלי עשר יראין פי אלקראן ואלי זמם עשרה פי אלפקה ואלי תמאני עשרה פי אלתחירי ואלי עשרין אלתויג ומן חם פמא בעד פי אמור אלהר⁴) וסאיר אלאעמאל⁵).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר בדאך ינבגי אן יכון אלמקתרין
כאלעבד ללמקריין:

אלאלו הו אלונדאן קאל ראית אלפקרא ינעלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אלתיארא סכדלך יגב באלחק אן יכון אלמקתרין למקרה כעבר ילשף בה וידאריה אף לה מקאל⁶).

8 מן זרע גורא חצד גלא ופני קציב עברתה:

נחן נעלם אן אלנור לא יורע ולא יחצד ולכן אלמחל קד נעל אלפעל כאלזרע ואלנזא כאלחצאר חקריבא ללסבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכס לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י' י"ב) פאנכם מאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי בחש (שם י"ג). ומעני ושכט עברתו יכלה יעני סמותה עלי אלנאם וחרתה ללסלם⁷) תפני אמא במותה אלטביעי או במותה אלאלתיארי או בקצור יד יחרת עליה או במא אשבה דלך עלי תאוויל שבר ה' משה רשעים שכט מושלים (ישעיה י"ד ה')⁸).

9 אלסכי הו אלדי יבארך לה אדא אעמי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאם פי אלארין מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאברה דאת אלנזא⁹).

¹) בכ"י חכמא.

²) ביאור: הצנים מכאיבים לשעתם והפחים סמיתים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשוטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם תחבולות האדם במשאו ומתנו וכריבו ואם נכאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתת ובמשפט האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

³) עיין אבות ה' כ"א. — ⁴) נראה שצ"ל אלהרף = האומנות.

⁵) ביאור: אמרו על פי דרכו ר"ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרה משנה ועד שמונה עשרה שנה תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות.
⁶) כן בלשון התלמוד (ב"מ י"ד א') לאו בעל דברים ידידי את. — ביאור: תחלת הפסוק מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי להיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויבצע תחתיו שהוא בעל דבריו.

⁷) בכ"י ללמאלם

⁸) ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושכט וכי ר"ל שעברת תרשע על בני אדם חבלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

⁹) ביאור: אמרו ויברך ר"ל שמי שהיטיב לו סבני אדם ויברכהו לתודות לו ומי שלא היטיב לו לפי שישמח בראותו טוב עין וגם השם ויברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם תגמול.

2 אִדָּא תַפְאֵא אֲלַנִּי וְאַלְפִקִיר יִגְבֵּי אֵן יַעֲלֵמָא אֵן אֲלֵלָה כְּלֻקְהֵמָא⁽¹⁾:
 פִּינֹד אֲלַנִּי עָלִי אֲלִפְקִיר אִי יִדְכֵר אֵן אֲלֵלָה קְאָדֵר אֵן יַעֲלָה פְקִירָא פִכָּאן
 ב אֲלִפְצֵל פִּיחֵב לָהּ כִּנְפֶסָה וְלֹא יַחֲסֵד אֲלִפְקִיר אֲלַנִּי אִי יִדְכֵר אֵן אֲלִפְצֵל לֹא
 גַּעֲלָה הִוּוּ אֲלַנִּי לֹם יִרְץ לִנְפֶסָה אֵן יַחֲסֵדָה אַחֵד פִּלָּא יִסְתַּחֲסֵן דֹּאךְ פִּי נִירָה⁽²⁾.

3 אֲלַנְהִין יְרִי אֲלִשֶׁר פִּינְסֶתֶר⁽³⁾ עֵנָה וְאַלְנֶפֶל יִמְרוֹן פִּינְכִבּוֹן:

לֵנָא עֹנֵשׁ גִּרָמָא וְעֹנֵשׁ נִכְבָּהּ. תַּחַת הָיָא אֲלִקּוֹל מַעָאן כְּתִירָה מִנְהָא שֶׁר
 קִי אֲלַחֵם מִתָּל אֲלַנָּא וְאַלְתֵּלֵנּוּ וְאַלְחָנֵר וְאַלְחָרִיד וְסֹאִיר אֲלִמּוּדִיָּאֵת אֲלֵתִי יִתּוֹקְ אֵהָא
 נֶאֱקֵל וַיִּנְסֵל עֵנָה אֲלַנְהָל פִּתּוּלְמָה. תָּם אֲלִאֲדוּיָהּ אֲלֵתִי קֵד תִּקְתֵּל אִדָּא לֹם תַּחֲכֵם
 מָא יִנְבְּנִי פִי אֲלִיפִיָּהּ וְאַלְכִמִּיָּהּ וְאַלְסֵף וְאַלְזִמָּאן וְאַלְמוּאֵנִי מִתָּל שֶׁרֵב אֲלִזְרִיבֵק
 פִּרְמִיִּין וְאַלְבִּלְאֲדֵר וְנִיר דִּלְךָ. תָּם אַחֲוָל אֲלִדְנִיָּא מִן רִכֵּב אֲלִבְחָאֵר וְאַלְמִסִּיר פִּי
 זַפְאֻזָּת וְזִרְמָה אֲלִסְלֹאטִין וְמָא שֶׁאֲכַל דִּלְךָ אֲלֵתִי תַּהֲלֵךְ מִן לֹא יִתְחַזֵּי מִנְהָא. תָּם
 זִמֵּר וְאַלְנָהִי אֲלִדִּי זִמְלָתָה תִּרְיֵנ שְׁרִיעָה מִנְהָא עֲקִלִּיָּהּ וּמִנְהָא סִמְעִיָּהּ אֲלֵתִי תַּהֲלֵךְ
 לֹא יִקִּים בְּהָא וְתַלְלֵן מִן יִקִּים בְּהָא כִּמָּא קֹאֵל כִּי יִשְׁרִים דִּרְכִּי הִי וְצִדִּיקִים יִלְכוּ
 וּפְרָשְׁעִים יִכְשֻׁלוּ בָם (הוֹשַׁע י"ב י').⁽⁴⁾

4 גִּזָּא אֲלִזְשׁוּעַ וּמַכְאֶפָה⁽⁵⁾ אֲלֵלָה אֲלַנְנָא וְאַלְכִרָמָה וְאַלְחִוִּיהָ:

אֲלִזְשׁוּעַ הִוּוּ אֲלִתְעַבֵּד אֵן יַעֲלֵל אֲלֵאנְסָאן מָא אִמֵּר וְאַלְתְּקִי הִי אֲלִזְשִׁיָּהּ אֵן
 י עֵמָא נְהִי וְזִנָּא אֲלִזְמִיעַ עֹשֶׁר וְכִבּוֹד וַחֲיִים פִּי דֹאֵר אֲלִדְנִיָּא בִּאלִיָּהּ וְפִי דֹאֵר
 זִכְרָהּ בִּאלֵאסְתַּחֲקָא⁽⁶⁾.

5 אֲמַסְסָל⁽⁷⁾ וּפִכָּאךְ פִּי אֲלִטְרִיק⁽⁸⁾ אֲלַעֲסֵר מִן חֶפֶץ נִפְסָה תְּבִאֲעֵד

נָא:

אֲלֵאמְסָל תּוֹלֵם לֹקְתָּהָא וְאַלְפִכָּאךְ תִּקְתֵּל אֲלַנְסֵס. פִּי אֲלִטְרִיק אֲלִמְשִׁהוֹר קֵד
 אֲלַנְכֵךְ וְאַלְכִדִּי וְאַלְחִנְאֲרָה וְסֹאִיר אֲלִמְעֵאֲתֵר וְהִי מַחְתָּאנָה אֲלִי עֲקֵל יִחִיד אֲלֵאנְסָאן
 א. וְפִי אֲלִטְרִיק אֲלִמְעֵרֹף עֵלְמָא קֵד תְּכוֹן חִיל אֲלַנָּא פִּי אֲלִמְעֵאמְאֵלָת לֵאזֵר

(1) בכ"י ב' וג' כֹּאֲלֵק אֲלִגְמִיעַ רַב אֲלֵעֲאֲלִמִין.

(2) ביאור: ראוי לעשיר לחון את הדל שיאהב לו כנפשו בזכרו שאם היה הוא העני היה
 לבקש צדקה מאחרים וכן העני לא יראה בעין רעה את העשיר בזכרו שאם הוא היה עשיר
 היה רוצה שיקנה בו זולתו.

(3) בכ"י פִּינְחִיבֵן.

(4) ביאור: מלת עונש תורה על עונש ממון ועל הרעות שהערום מתרחק מהן והפתי
 בהן ובוה ענינים רבים מהן הרעות שחוש מרגיש בהן כמו האש והשלג והאבן והברזל
 א בהן. ומהן הרפואות המזיקות אם אינן מתוקנות כפי איכותם וכמותם ושני חיי החולה ומוגו.
 עניני העולם כמו הפלגה בים והליכה במדבר ועבודת המלכים. ומהן הצווים והאזהרות שהן
 ב מצוות בין שכליות בין שמעיות שהעובר עליהן יאבד והמקיים אותן יצליח.

(5) בכ"י ב' וג' תְּקֹא (וצ"ל ותקוא).

(6) ביאור: אמרו ענוה ענינו שובניע אדם את עצמו לעשות מצוות עשה וענין יראה ת'
 א מלעבור על מצוות לא תעשה ובשכר זה ימצא עושר וכו' בעולם הזה על פי נס ובעולם
 כפי זכותו.

(7) בכ"י ב' וג' מַסְסָל.

(8) בכ"י ב' וג' מְרִיק.

29 אִדָּא וְקַח אֶל־אֲנָסָאן אֶל־שָׂאֵלָם וְגַהֵה פִּינְבְּגִי לִלְמַסְתָּקִים אֵן יִפְדֵּם
טריקה:

מעני יפהם טריקה חתי יזאנבהא חתי ידאריה חתי יסתיבה חתי יעגבר בה
במא יציבה¹).

30 לֹא חֲכַמָּהּ, וְלֹא תַפְהֵם² וְלֹא מִשׁוּרָה עֲגֹד³ אֱלֹלָה:

פי הדא ונהא אחרהא אן אללה ניר מחתאנ אלי אן יתחכם או יתפחם או
ישאור אד' הו מעדן אלחכמא. חם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפחמא ואלמשירין
קדרא פי אלחכם. חם אנה לא תגזו עליה חילא אלחכמא ואלפחמא ואלמשירין. חם
אנא לו תחכמנא ותפחמנא ותשאורנא גהרנא לס גלחק חכמתה ולנמיע הדא ואכתר
מנהא אחתנא⁴ בפואסיק מן כל עצו⁵).

31 תְּהִיָּא אֱלִכִּיל לְיוֹם אֱלִמְלַחְמָהּ וְלֵלָה אֱלִמְנוּתָהּ:

יעני יא מהיי אלכיל לא תתכל עליהא דון רבך כל עליה דונהא ואנמא
תצלחהא לאנך ראיתה רבמא געלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברנ חיל
וגו' שקר הסוס לתשועה וגו' (תהלים ל"ג ט"ז—י"ז). וכדלך אלהאנר ואלצאנע לס
ינבני לכל ואחר אן יתכל עלי מהנתה דון רבה כל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסהא
לאנה רבמא כאנת סבבא ללדוק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו' תתן להם
ילקמן וגו' (שם ק"ד כ"ז—כ"ח) וכדלך⁶ סאיר אלאעמאל אלמרגא⁷.

כב

1 אֶל־אֲסֵם יִתְתָּאֵר עָלֵי אֶלְגָּנָא אֱלִכְבִּיר וְאֶלְחָט אֱלִזִּיר עָלֵי אֶלְפָּצָה

ואלדהב:

יִעֲצֵי אֶלְנַטְקִין אֵן יִכּוֹן אִדָּא קִיל לִלְמַר אִמָּא אַחַב אֱלִיך מַאל עֲשִׂים או אס
גיד פליכתר אלסם אלגיד לללאל⁸ אלהי דכרהא⁹ פי תפצילה פי קצה טוב שם
משמן טוב (קהלת ז' א') ואגלהא אן אלמאל ידהב ואלסם אלגיד יבקי¹⁰).

כח ששמע ואינו גורע ממנו יכון לנצח והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמע
הנשואים וייראו והשלישי ראוי שנרע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

¹ ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שובין דרך חרשע להתרחק ממנה או לדבר על
לבו או להעירו לתשובה או ללמוד מטה שיארע לרשע. — ² בכ"י ב' ג' פהם.

³ כן הוא בכ"י א' וזה לפירוש הראשון ובכ"י ב' ג' חרא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.

⁴ אפשר שצ"ל אחתגאנ וגם מלות מן כל עצו קשות לחבין.

⁵ ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה
ותבונה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לבלום במשפטו ועוד שאין
לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתו בכל יגיעתו לא תשיג חכמת האל
ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

⁶ בראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שייחל אדם בהם לעזרת האל.

⁷ ביאור: רוצה לומר אל תבטח בסוסך כי אם בשם ואין לך לחבין הסוסים אלא
לפי שהם לפעמים סבב התשועה ביד השם. וכן הסוחר והאומן לא יבטחו במהירותם אלא בעזרת
השם הנותן להם את מוחים באמצעות מלאכתם. — ⁸ בכ"י ללאכאל

⁹ אפשר שצ"ל דכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

¹⁰ ביאור: מעמי יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו' והגדרת
שכבולם שהממון אובר ושם טוב קיים.

25 תבאד שהוה אלכסלאן אן תקתלה⁽¹⁾ אד אבת ידאה אן תעמל
שיא: 26 מול⁽²⁾ אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעמיהא נפסה
ולא⁽³⁾ יצדהא:

חין געל פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלחאני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה
יגמע נשאט אמר אלדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרינ גמיעא. פפי אלשאהר הוה
תרי אלכסלאן אלדי לא יחתרף כף ירי אלטרף ואלשהואת ואלתיאב אלסריה פיתחסר
עליהא כף קד חרמחא ואלנשיט אמלחתרף ינאלהא ופי יום אלגוזא כמא וצף אללה
אן אלרשעים יתחצרון⁽⁴⁾ ויתאספון פי דאר אללכרה אדא שאהרו נעמה אלצאלחין
בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגו' (תהלים קי"ב י') וקאל יחזו ויבשו קנאת
עם וגו' (ישעיה כ"ו י"א) ועלי מא וצף פי קצה הנה עברי יאכלו (שם ס"ה י"ג) וסאיר
אלקצה⁽⁵⁾.

27 קרבאן אלטאלמין מכרוה פכיה אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה:
אלונה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן נצב וזיאנה ולא יחל אן יקרב
מן מאל חראם ומה כפאנהם דאך חתי צאר לכרהה ונה תאן הו אנהם לא יקרבון
תברעא ולא תנשלא אלי עלי פאחשה יעמלונהא יטמעון אן ינסלו שי[א] בשי פליחהם
לא יכסיון ולא יקרבון אד הם מע דאך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למת זה
לי לבונה משבא תבא וגו' (ירמיה ו' כ') כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגו'
(עמוס ה' כ"ב) כי יצמו אינני שומע אל רנתם וגו' (ירמיה י"ד י"ב) ומה שאכל דלך⁽⁶⁾.

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרגל אלסאמע ללנאיה יתכלם:

יחתמל הוה ונהא כתייה מנהא אן יכון אלשאהר אלזור כמא מן חכמה אן
יביד כדאך מן חכי מא סמע בלא ויאהד ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן
קאל שפת אמת תכון לעד וגו' (משלי י"ב י"ט). ואיצא אדא באד אלשאהר אלזור
פמן סמע בכברה יגב אן יחיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאם עלי מא קאל דויד
ויכשילולו עלימו וגו' ויראו כל אדם וגו' (תהלים ס"ד ט'—י'). ואיצא ינבני אן נעלם
אן מן ישחד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע יתבת אלי אלדור עלי מא קאל איצא
זרע יעברנו וגו' יבאו ויגידו צדקתו וגו' (שם כ"ב ל"א—ל"ב)⁽⁷⁾.

טלחראות מה שאינו בלבו ואז הוא זר וזה הלך כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו
כסחעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרזו אינו בא אלא מחמלתו עליו. ואפשר שפעם
עושה וגו' שזר יהיה תבוא עליו עברת השם על מה שעשה בזה.

⁽¹⁾ „כמעט תמותני“.

⁽²⁾ בכ"ו ב' בל תראה מול.

⁽³⁾ בכ"ו א' לילא.

⁽⁴⁾ אולי צ"ל יתחסרון.

⁽⁵⁾ ביאור: אחר שהוכיח בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל החריצות
והעצליות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על
שהוא חסר כל מה שיתאווה והתרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הירשעים יהיו נאנחים
כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמונאות 814).

⁽⁶⁾ ביאור: זכר רשעים תועבה לפי שבא מן החסם ומן הנזל וזה אסור ולא די להם בזה
אלא שאין מביאין אותו לדבדה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטא ואין זה תשובה.

⁽⁷⁾ ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסיף על

פאײַז ואחריײַ מן ה׳ה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרז מנהא יבקי מאלה⁽¹⁾.

21 מן טלב אלעדל ואלפצל יגד אלחיווה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר יגד ממא ילומה באלחכם ואלפצל הו אן יעטי אחי אנא פוק מא יגב עליה פמן פעלחמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר עלי זהא אלאיה ו[פי אלכרה] אלוכוה ואלכראמה ענד אללה⁽²⁾.

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלגבאברה ויהד עז מיתאקהם:

יירדה הד עלי מא קאל והצר לך ככל שעריך עד רדת חמתיך וגו' (דברים כ"ח ג"ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקר אראד בעיף אלמלוך אן יגטר כיף חילה אלעלמא פכני מילא טוילא ואצעד פוקה בעצהם פאחתאל כזיוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצם בעצהא אלי בעיף פתעלק בהא ונול⁽³⁾.

23 מן חפט פאה ולסאנה חפט נפסה מן אלשראיד:

לאן מואד אלבלאיא ומוארד אלבלא חלאה אלפס באקתצאה אלמאכול ואלפרג בטלבה אלחלקיה ואללסאן כבחרה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב פאכתצר האהנא דכר אלפרג אד כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפס אלדי בה יכון אלטעאם ואללסאן אלדי בה יכון אלבלאם פקאל מן חפטחמא פקד זליג נפסה מן אלשראיד אמא פי אלדניא פמן זנאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכאם ופי אלכרה מן אלנאר פי נהם⁽⁴⁾.

24 אלוקה אלעלף אסמה אלדאהי יצנע אלקחה בעברה:

מאדתא אלדאה אן יעגב אלמר בראהי פיכון יהיר ולא יסתח' מן אטהאד מא לים פי טויתה פיכון וד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסגב באנה לא ירצי יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהלאך אלא בסגב יסגב עליה ויריה באנה נאצח לה וכאן גצבה דאך אנמא הו שפקא. וימכן אן יכרך עכרת ודון מן ענד אללה עלי פעל דלך⁽⁵⁾.

(1) ביאור: אמרו כסיל וכו' ענינו מי שאינו נזהר כראוי בתוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו מתרצה אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ישמר את ממונו.
(2) ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים לפניו משורת הדין. ואמרו ימצא וגו' ירצה בו שעושה שניהם ויהיה לו בעולם הזה אורך ימים על פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

(3) ביאור: אמרו ויורד ענינו ויתרום ורוצה לוטר שחכם בערמתו ויכל לכבוש מבצר. וכבר רצה מלך אחר לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכם אחד והחכם צווה להניח חומים מלאים רבש בתחתיתו והגמלים העלו את החומים והחכם עשה מהם חבל ונתלה בו וירד.

(4) ביאור: אמרו שומר וגו' מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפסח שהוא צריך למאכל והערות לפי שחבקש הכעילה והלשון לפי שתוא מנלה מה שכלב ולא תזכיר הערות שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יציל את נפשו בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיהנום.

(5) ביאור: האדם נעשה לך כשהוא מתחלל בחכמתו ואז הוא יחיר וכשאינו כזו

16 אי אנסאן צל ען טריק אלעקל פדאך פי גוק אלהאלכין יחל:
פי אלדניא עלי מא תרי מן לים מעה עקל יהלך [אד] בלא פהם ולא תמייו יקע
אלבלא. ופי אלזרה לא יצל אלי אלסעארה אד לא וצול אליהא אלא בטאעא
סביל אלי טאעא אלא במערפא¹).

17 מחב אלזפראח דו עוז ומחב אלזמר ואלדהן לא יסתגני:
קולה דרא מן כאב אלסיאס ימנע מן אלזנהמאך פי אלזכל ואלשרב
לקצף ואללזאת ואן אמכן דלך לאן אלמר גיר ואלק באלדואס פינבני לה אן ינאל
דלך במקדאר יקרב דואמה ואלא פקר וטן נפסה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי
זלם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד דלך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חכס בן
ד פי אלזורה²).

18 וקד יכון אלזאלח פדא אלזאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:
פי אלדניא עלי סביל אליה כמא כאן המן פדא מרדכי ואלסעארה בדל חנניה
ואל ועזריה לקולה קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג' כ"ג) ואלקדאר פדא
אל כמא קאל ולא ממו לארעית נובא (שם ו' כ"ה). ופי וקת אלישועה אלזמס
אל ישראל כמא ועד בי אני ה' אליהך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים
מאשר יקרת בעיני וגו' (ישעיה מ"ד ג'—ד'). ופי אלזרה אלזכפאר בדל אלזומנין
אלגאר כמא בין וקאל לכן כה אמר ה' אלהים הנה עבדי יאכלו וגו' (שם ס"ה י"ג)
חתם שמכם לשבועה (שם ט"ו) פדאך מענו והרא אסתחקאק³).

19 לגלום פי ארץ בריה ליר מן גלום מע אמראה דאת צכב וכיאר:
אולא טוב לשבת על פנת גג (לעיל ט') ואלמטח פהו סטח אלעמארה פבאלג
זנא פקאל לא בל אלגלום פי אלבריה אצלח מן קרין סו וימכן אן יכון אנמא
אלבריה למא וזד וכעס והו אלכיאד אלדי הו אשר מן אלנקאר כדאך אלבר
ד מן אלעמרא⁴).

20 כזאין אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלגאהל מן אלנאם
לבה:

כיפיה אהלך אלגאהל למזונה בסו אלזדביר לנפקאתה וכניר אחכאם
ארחה ולא מדארה לסלטאנה ולא אכראג אלחקוק אתי אוגבהא אללה עליה

¹ ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא ההצלחה וידית היא שמורה לעושי מצוות ואין קיום מצוות בלא דעת.

² ביאור: החכם מדבר בהנהגת האדם ומוהיריו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפור את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחכמים וגזל זה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

³ ביאור: אמרו כופר וגו' ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר ימי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דריוש דרניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר אל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

⁴ ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו' והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר ז"ל כאן מדבר שהוא יותר רע מהישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא רע מהמריבה.

מאיה' ולמסין כדאב מדעי אלנבואה. ואן לם יעקל כף יצנע פכונה מעה אפה עליה
כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הדרשע לעור ולשנא
תאהב (דברי הימים ב' י"ט ב')⁽¹⁾.

13 אלצאם אדנה ען זעיק אלפקיר הו איצא ידעו פלא יגאב:

אנת תעלם אן כל אלנאם מחתאנ בעצהם אלי בעיץ והם פי חאל אלפאקא
יפוע אלדני אלי מן הו אנל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יואל אלמיר ידקי
אלי אן יבלג אנל אלנאם אלדי לים פוקה אחר ילנא אליה אלא אלחאנא אלי רב
אלעאלמין וחרה אף כל אלללאיק מפתקרון אליה באלבניא ואלטבע פכל אנסאן
עלי קדרה אדא הו לם יקץ חאנא מן הו דונה סימא רנב אליה פיה מנעה אללה
קצא חואינה הו מן ענדה באלפעל וסכב ערצא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאם
חאנתה לאנה קאל ולא יענה קולא גאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאם⁽²⁾.

14 אלעמא פי אלסר ינכם אלנצב ואלרשא פי אלכם יכף חמיה עויזה:

טאהר הדא כמא יחד אלסלטאן אלנאיר עלי אלמר פאדא הו רשאה כף
ענה כמא עלמת מן (א) בן הדר בן סברמון בן חויון [מע אסא ומן פול מע מנחם]
בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. ובאטנה אן אלצדקא
תרד שט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעיץ אלנאם מע ר' עקיבא ועלי
מא צנע תלמידא ר' חנניה⁽³⁾. וויאדתה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאם אף לים
יעלם בה אחר ואפעל ענד אללה⁽⁴⁾ אף לים יפעל אלפאעל ריאא⁽⁵⁾.

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדאך ינדך מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאון דלך פמן תולי אלחכם יהולה⁽⁶⁾ מא יכרהה אלסאלמון מנה⁽⁷⁾.

⁽¹⁾ ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאמין בארץ האויבים שיכול להערים עליהם עד
שיאבדו השם על ידו כמו שנבד דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכמו
שעשה עובדיה בבית אחאב ונשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג
נביאי הבעל. ואם הצדיק אינו משיג אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חנני את
יהושפט על שהיה עם אחאב.

⁽²⁾ ביאור: בני אדם צריכים כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר
נכבד שהוא צריך רק לעזרת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת מי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים
בעת צרתו וימנע גם כן הגדולים ממנו מלשמוע לחתנתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין
מאת השם בין מאת בני אדם.

⁽³⁾ לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ"ו ב' ושם נמצא מבת ר' עקיבא
שהצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס"ד ב' סיפר התלמוד מצדקת מר עקיבא ולפעמים נתחלף
מר עקיבא בר' עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פאה מה שמסופר מר' חנינא בר פפא.
⁽⁴⁾ בכ"י אלנאם.

⁽⁵⁾ ביאור: על דרך גלגל שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחר ואם יתן לו
שומר יכפה אפו כמו שעשה בן הדר עם אסא ופול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתר
הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר' עקיבא וכמו שעשו שני תלמידיו
ר' חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר"ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר מסבו
ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

⁽⁶⁾ נראה שצ"ל יחלו לה.

⁽⁷⁾ ביאור: אמרו מוחתת ענינו שאינו רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאחו.

9 לגלום עלי זאוויה מן סמח אצלח מן גלום מע אמראה מצאכבה

דאת נקאר:

לפסח חבר פי היא אלמוצע מתל חבר חבר (דברים י"ח י"א) אלפי תפסירה
ראקי רקא פבדל אלדקא האהנא אלנקאר. וכדלך כל קרין יאצמס או יודי ועלי אן
אלחאנה תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלח והו מא יסתעמל אלנאס אלחודר וחסה
והי מר⁽¹⁾ (מן קרין סו⁽²⁾).

10 ותרי אלטאלס אדא אשתהת נפסה אלטלס פלא יחשו ענדה

צאחבה:

לו לטף בה ואנתהר לם יחד פיה שיא אן כאן שלמה מאלא לם ירדה עליה
ואן כאן קצד מכרוהה לם ירע ענה כמא צרע יוסף אלי אלוהה לילא יביעוה
פלם יקבלו⁽³⁾.

11 מן גרם אלדאהי יתחכם אלנאפל ומן תעלים אלחכים יקבל

אלמערפה:

קולה היא אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלנאסאן פי
אלמאכל ואלמשארב ואלאדוויה במא גרבה אלאלון מן קבלה אמא גהאלהם באנפסהם
פהלכו ואמא עלמאווהם פי נירחם פתעלמו⁽⁴⁾ ולא יחתאנ הו אלי תגרבה אלטא עלי
נפסה פאלמפסד הו לין ואלמצלח הו אלחכים⁽⁵⁾.

12 אדא עקל אלצאלח פי בית אלטאלח זיף אלטאלמין אלי שר:

שרח דלך אן אלצדיק אדא כאן פי מנול אלרשע פהו כאלמומן פי חגר
ימכנה אן יחתאל עלי אלטאלמין חתי יהלכהם אללה עלי ידה כמא אחתאל דויד
חין כאן ענד אביש לם יול ילטף פי אלמאר חתי ירד⁽⁶⁾ [אלי] אלחרב מע פלשתים
וכאן קצרה אלנאנקאם מנהם כמא קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך
(שמואל כ"ט ח') וקד עלמו הם איצא בה פקאלו וכמה יתרצה זה אל אדניו הלא
בראשי האנשים ההם (שם ד'). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנול אחאב לטף
באליהו חתי חלף לה אן לא בר מן אן ילקי אחאב ואל אלמאר אלי אן קתל ארבע

⁽¹⁾ אפשר שצ"ל ואלוחשה והי כיר.

⁽²⁾ ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום המריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב להם מלהיות עם שכני רע.

⁽³⁾ ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

⁽⁴⁾ גראה שיש כאן חסרון ומלאוהו בביאורנו כפי השערתנו.

⁽⁵⁾ ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חסאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין הפתי צריך לנסות את עצמו בחסא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם הוא הצדיק.

⁽⁶⁾ בכ"י ודר.

נבוכדנצר גבר יהודי ולא יגוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא יִשְׁבַע (חבוקק ב' ה'). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלזשוע ואלקנוע צִדָּא הִדִּין⁽¹⁾.

5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצל ואמא אלצנך פהו לנכין:

אלצנך הו צִיק אלצנר והיה אללפטה פי ספר יהושע צִיקא אד יקול לבני יוסף כי אין לך הר אפרים (יהושע י"ז ט"ו) קאל תרי אלנשיט יקדר אן יסיר תלחין מיל[א] פיסיר ארכעין ויקדר [אלצנך] אן יעמל סתה אנוא פיצנע זמסה⁽²⁾.

6 אצלואח אלזואין מן אקואל אלכאמל הבא מנדפע מן טאלבי אלמרת:

יעני נמע אלמאל מן גיר חלה לא יתבת פי אלדניא לאנה הבא ומע דאך עקובחה פי אלאזרה מהלכה לאן אלמות הלאך כתיירא מא יכון פאשר מסה פי אלאמר אן אלטאלם יתרך אלשי אלדי שלמה ויפארקה באלמות ודלך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה פיה מן אין הי פלו תרכה ותרכה כאנת מציבה פכיה אנה יתרכה ולא יתרכה⁽³⁾.

7 טלם אלטאלמין יגדהם אד אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאם פאן אלטאלם אדא לם יקבל מא יחכם עליה אלחאנם רגב איצא אדא הו טלב אן יחכם לה אלחאנם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אללה שר רשעים יעום יפן אלטאלמין אנהם נהבו גירחם ואנמא גירחם אלדי נהבם עלי מא קאל ישעיהו למן טלם כהתימך שורר תושד כנלוחק לבגוד יבגדו כך (ישעיהו כ"ג א')⁽⁴⁾.

8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויגאנבהא ואלזוכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהא אלקול אלמתקלכין אלדין יצאדקוך אליום ויעאדוך גרא ויעודן פיצאדקוך בעדה בלא אסבאב תוגב דאך וכדלך מן ישיע רבה אליום ויעציה גרא ויעוד פטיעה בניר אקלאע ען כלביניה⁽⁵⁾ כמא כאן יפעל שאול ויחלף אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה גרא חם יעאחרה ויעמיה אלאמאן חם יעוד פי טלב נסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי חאל צלאח מסתקימא לא ינהף⁽⁶⁾.

(1) ביאור: רום ענינים היא ההתנאות ורחב לב הוא גודל התאוה וחם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם עניים ושמוחים בחלקם.

(2) ביאור: אמרו אין ענינו קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אין תורה על מקום צר וענין הכתוב שהתרוין יעשה יותר ממנו שהיה חושב והעצל פחות מזה.

(3) ביאור: המאספ ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שמות בהרכה מקומות מעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח

במותו את עשקו אלא שהעשק לא יניחנו אחרי מותו שהוא יתן חשבון על כל דבר ודבר שעשק.

(4) ביאור: בדיון אדם מו שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא יוצא השופט לדון את דנו כשהצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפסוק שרשעים חושבים שהם שודדים

אחרים והאחרים הם השודדים אותם.

(5) אפשר שצ"ל כלאביצה.

(6) ביאור: אמרו הפספך וכר ענינו שיש בני אדם שהיום יאחבך ומחר ישנאוך ואחר כך יחורו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחריו כן יחורו לצדקתם מבלי שיעזבו את התוליהם כמו שהיה שאול עושה עם דוד ותמשובת הוא העומד תמיד בישור.

אלסמא ואלארק' יעארונה אנמעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ' ב'').⁽¹⁾

כא

1 קלב אלמלך פי טאע' אללה כאקסאם מא אלי גמיע מא ירוד
ינבגי אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאע' אללה כמא יקדר אלנאסאן
עלי תמייל אלמא ח'ת ירוד פינבגי אן יפעל אלמלך דלך. ולים אלמלך וחרה מזיר
מסכן כל אלנאס ואנמא וצ' אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאע' באליר
אלעאליה וכתרה אלמאל וכתרה אלעואן וגור' אלראי'.⁽²⁾

2 גמיע טרק אלמר יראה ענדה מסתקימה ואללה מהיי אלארואח':⁽³⁾

3 באן פעל אלחכם ואלאנצאף מכתאר ענדה מן אלדבאיח:

אלסוקאן מנמעואן יקול וגרת אלנאס ירון אמורהם מסתקימה כל יסלמון
וקתא ויצדקון אכר ויעצון חינא ויצומון פי אכר ויכדבון תארה ויצלון אכרי פיקדון
אן הדא קד נר' בהדא ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדק' לא
יקום מקאם מעציה ואחר' עלי סביל אלכדל וכמא קאל שמואל לשאול החפץ לה'
בעולות וזבחים כשמע בקול ה' וגו' כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א'
ט"ז כ"ב—כ"ג) קאל וכמא אן פי אלטאע' טאע' אפצל מן אכרי כדאך פי אלמעאצי
שי אשד מן שי עבארה' אלנאס אלתי הי תרפים אשד מן קסם אלדי הו זגר ופאל
אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלוא' ואלצדק' טובה' פדי תנפע חיני'.⁽⁴⁾

4 מן סימא אלמאלמין פי כמאיהם רפע אלעינין וסע' אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פדו אלצלף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי
גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י"ב) וסע' אלקלב הי
אלחכרה' ואלרגבה' חתי לא ימלא קלב אלנאסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

⁽¹⁾ ביאור: אמרו תמרוק ברע רוצה בו הראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראה את רעתו ישנאוהו אלהים ואדם ושנאת אדם דומה לחבורת ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב תנוף. והחגף והמסתיר את רעתו מנגנה גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

⁽²⁾ עיין אמאנא 168. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיוזה מקום שורצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לכד ים בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזרו רבים ויעציו טובים.

⁽³⁾ בכ"ו א' יהוי קלבה.

⁽⁴⁾ ביאור: שני הפסוקים האלה מחוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחמום ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עוון אחד אלא אם יש עמחן תשובה כמו שאמר שמואל החפץ וכי' כי חטאת וכי' ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעבודת עוון עבודה וזה והוא ענין תרפים יותר תמור מעוון המנחש והמעונן וזה ענין קסם.

27 עלם אללה סראג נפוס אלנאם יפתש גמיע כדור אלכואמן:

כמא תרי אלבית אלמטלם לא יעלם אלנאם מא פיה חתי ידלון אליה סראג פכשף להם כל מא דאללה כדלך תרי אלנאמן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יגין מתלא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יגו אן יעלם דלך ניר אללה כמא לא יגו אן יבצר מא פי אלכדור אלא בצו אמא סראג או נירה ולדלך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה' חקר לב ובחן כליות וגו' (ירמיהו י"ז ט'). ותמתילה באלסראג מן בין גמיע אלמנירות לגהאת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי חית יריר אלנאמן ווגודה פי כל וקת וכל מכאן מא לים כדלך לכל מצי סואה¹).

28 יגב אן יחאפט אלמלך אלחק ואלאחסאן פאן בהמא יסגר

כרסיה:

אכתצר פי אלליאמאת² כמא עאדתה אן יפעל אף קאל אולא להיותה למאני דהבא וכספא (דניאל ה' ב') חם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כדלך קסם אולא חסד ואמת חם אכתצר פי אלעאדה³).

29 מן פכר אלשבאב אלקוה ומן בהא אלשיוף אלשיבה:

יריר אנה כמא אן האהנא נעותא ואוצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלדי יצלח כדאך האהנא אפעאל דיאניה תגב באלאובד פי אוקאת. סממא יקב באלטבע אלכסל פי אלשאב ואלדנבה פי אלשיף ואלגראף פי אלמאמרא. וסמא יסמג לעלה אלוין אלליאנה פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיף ואלצלח פי אלמסכין פאצדאר אלואויל תחסן באצחאבהא ואצדאר אללואני תסמג איצא אלא אן אלמסוס אצעב⁴).

30 אלתטאהר באלשר גראחאת ושגג וצרבאת מדאכלה:

תמרוק תטאהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב' י"ב) גמר אלנסא ומתל אלטטאהר פי הוא אלמוצע באלנמרה אלתי תכון עלי טאהר אלוה פיקול מן טאהר אלעבאר באלשר עאדה אללה ואלנאם פעדאוה אלנאם הי באלשגה ואלגראחה אלתי מרצהא טאהר ועדאוה אללה הי באלצרבאת אלכאטנה אלתי לא תטאהר וליים אנה אסתחסן חאל מן הו שריר וליים יטאהר שרה בל ראי הוא אסי חאל אף אדל

בחיבורם. ואמרו וישב וכו' הן שירושם המלך החכם בגלגל ממש הן שוישב בגלגל שלהם עכ"ל ר"ל רעתם אשר כווננו לעשות בצדיקים.

⁽¹⁾ ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שויבאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שכלב האדם והשם לברו ידענו. והמשיל דעת השם לגר לפי שאור הנר אינו משתנה ויכול אדם לשלוטו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

⁽²⁾ בכ"י אללאמאת.

⁽³⁾ ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן חמנה בכל המקרא.

⁽⁴⁾ ביאור: ר"ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחד ואחד כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בכחור והתאוה בזקן ואומץ חלב באשה ומה שהוא מכווער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועזות פנים בעני והפני אלו התארים בדברי העולם הם משוכחים והפני התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר"ל שהרמאות גם כן מגונה בעני והזנות בכחור והעזות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

23 וכמא יכרה אללה אלצנגנתין אלמכתלפתין כדאך מיוזאן אלמכר

לא כיר פיה:

מאזני מרמה הו ניר אלמעיר יקול כמא לא יחל אן תויר [או תנקין] פי אלצנגנת ואלאביאל תעמדה כדאך לא ינח אן תרעהא בניר עיאר פתויר או תנקין ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אדא תרכתהא ניר מעירד וזדת ונקצת יקום מקאם קצרך לתניירהא לאן חקוק אלנאם מן אלאמואל לא יעדיר אלעבר עלי מא פי ניתא כמא⁽¹⁾ יעדיר פי חקוק אללה⁽²⁾).

24 מן ענר אללה אצלחה כטא אלמר ואלאדמי מא דא יפהם

מן טריקה:

מי הדא אלקול אן אלאנסאן רבמא עום עלי ספר בחר פעאקה עאיק פאנתם לתפרדה ויוכין רבה קד אראד בה אלללאין מן אלגרק וכדלך פי ספר אלבר מן אלקתל וכדלך פי אלורע מן אלגרב ופי אלחרב מן אלהלאך וזא אשבה דלך ינתם אלאנסאן אדא לס יתם לה אמלה ממא לים יעלם אימא אלדי הו כיר לה ולו עלם לשנר פטאבת נפסה⁽³⁾).

25 ומן וחק אלננסאן אסתרמטה אלאקדאם ופחצה ען אלנדור:

תחת הדא אלקול אפעאל מתעמדה וזו אן יאכר אלאנסאן שיא ממא אהל ללה סיבתלעה ואן יכין איצא יסל ען אלנדור אין הי ליאנדהא אמא עלי סביל אלאמאנא או אלתגלב. ותחתה איצא⁽⁴⁾ בתואפי כאנה יאכר שיא ללה פלא יסלמה מגרדא בל יוקע פי אמרה מסלה ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצה במעאני אלבר נעמא סיפתי באבאחה אלמחשור סיציר וחקא ללנמיע⁽⁵⁾).

26 אלמלך אלחכים מן דרי אלטאלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתדריה הי תבדיר אלשטל לאנהם כלמא אנתמעו כאנו עצבא ולם יפעלו עלי אלתבדיר מתל דלך. ואדארה אללולב עלי אלצריבין עלי אלשאהר אן יטחנהם כמא קאל והדוך רשעים תחתם (איוב מ' י"ב) ועלי אלכאטן אן ידיר עליהם לולכהם הם חתי יחל בהם מא קצרו אחלאלה באלצאלחין⁽⁶⁾).

⁽¹⁾ בכ"י ומא.

⁽²⁾ ביאור: אינו די שאסור לך לחוסף ולגרוע במדות ובאבנים כמויר אלא שגם אסור שתשמוך בביתך מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכונתך טובה בממון שאתה חייב לחברך כמו שתצטרך כמה שאתה חייב לשם. ⁽³⁾ ביאור: אמרו ואדם וכו' כמי שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא דואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלשכונת בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מההריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

⁽⁴⁾ דברי חגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

⁽⁵⁾ ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שיאכל אדם בקדשים או שיחקור לידע איה הנדרים ליטלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה לחכם ואפשר שהחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדיון וזה מוקש לשניהם.

⁽⁶⁾ ביאור: אמרו מורה ר"ל כסוד את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיוזרם כמו

ימכן אן ידבר ואיצא לאן פנון אלפתוח ואלהואים כתיירא מנהא בחילה ומנהא בקוה
כמא פעל אמרפל ואצאחבה ככרע וברשע ואצחאבהמא. ואמא פעל יהושע פי עי
אד כמן להא כמונא ופעל גרעון פי מדין בתלת מאיה בוק פלים אלחילה אכסבת
דלך בל אמר אללה¹).

19 באשף אלסר פהו מאר מאחלא פלא תכאלטן מגפלא פי נטקה:

נעל מן ירג אלחרית עלי צרבין אמא תעמרא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם
אלמאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וויפס ומן אישבהתם ואמא עלי גפלא פיסתנסקה
אלמסאיל פיהלתה בזמיע מא כאן פהו פותה שפתיו מתל איש מצרי גלא[ם] איש
עמלקי אלדי וגדה דויד עלי מא הו משרוח פחר מן מאלטא אלזמיע אלמסתכר
פכף אלמתעמר²).

20 שאתם אביה ואמה יכמד סראנה פי גנה אלטלאם: 21 ותכון

נחלתה מדהשה פי אולאה ולא יבארך לה פי אכרהא:

מנע מן אלסטא עלי אלואלדין ואכבר אן מן עקובה אלכאשי עליהמא כמור
אלסראג וקת אלחאנה והיא מתל תחתה מעאן מנהא וקת יחתאנ אלי ראיח ותבירה
יעמי ען אלצואב נטיר קולה והיית מממש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה
(דברים כ"ח כ"ח) ואיצא וקת ידעו רבה מן שדה וציק לא יניבה עלי מא ימתל
אנאבה אללה באלגור האירה פניך על עבדך (תהלים ל"א י"ז) ואיצא פי תנאב
אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימתלה אור ורוע לצדיק
(שם צ"ו י"א). ואלנחלה עלי צרבין מאל אלדניא עלי אלטאהר ונעים אלאנה עלי
מא קאל זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאום ה' (ישעיה ניד י"ז) ולמיעא
יפותאנה³).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארג אללה יגתך:

כמא עלמת אן כתיירא מן אלצאלחין ארתנעו ען אלמכאפא בשר פאנאחם
אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכף אלפעל⁴).

¹ ביאור: כבר קדם (למעלה י"א י"ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לענות
חברו מפני שהוא כעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שכן במלחמה שהוא
סכנה לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופניה שונים והניצוח הוא פקט
בתחבולות ופקט בגבורה כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושוע בעור עי וטעשה
גרעון בשלוש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

² ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בזדון כמו שעשו דואג ותופים ופית
שפתיו הוא מי שיוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסית לפי תוכו כמו שעשה נער מצוי
עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

³ ביאור: הזהיר תחכם את האדם מלמרוך באביו ואמו שאם יעשה כן ירע נזו והוא
משל לענינים רבים האחד שבעת שיוצרך המקלל להשתמש בשכלו ובתנהגותו לא יראה הדרך הישרה
והשני שכשירקא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו ונקרא
אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יבירו מסו.
⁴ ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא רי שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלם
רע. וזאת היתה מרת צדיקים רבים.

14 תגד אלמשתרי יקול רדי רדי ואדא צאר אליה מדחה:

חכי אלוגדאן ודם פיה אלמחקלכין אלדין אליוס ימדחון וגדא ידמן תעצבא
כמא ידם אלמנסאן תנארה נירה ויחמד תנארתה הו ואלואנב נפסה פהו אלקול עלי
אלדרי אנה רדי ועלי אלגיר אנה ניד כאן ללמר אם לגירה¹).

15 מוגדור אלהב ובתרה אלגואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק

באלמערפה:

פי דאר אלדניא קד ינסב אלעקל צאחבה מאלא וגואהרא ואמאמא ועקארא
ופי אלגואהר אלחואב אלממלל בגנאן פיה נורה וימאקת ומהא ודבה כמא וצפה
יחזקאל (כ"ח י"ג) כערן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פטרה ויהלום
וסאיר אלקצה²).

16 וגאיוז אן תאכד תובה אד צמן אנגביא ורהנה ען אלגריב:

כאן עאלמא כמא חמר אללה פי אלחוראף עלי אלמקריץ אן יעתקל תוב
אלמקתריץ כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ"ד י') פשרה האהנא
אן אלצאמן ען אלמקתריץ יחל אן יוכד תובה ואדא אעתבר הוה אלקול אלעאקל
וגדה כדאך לאן אלצאמן מן סעה יצמן ואלמקתריץ מן ציק³).

17 ותרי אלממאל אלחראם ילד ללמר ובעד דלך ימתלי פמה חצמא:

הוה מנה תחיר מן אלנאר ללעאגל עלי מא ילתד בה אלטבע יתרך אלעאקבה
אלתי תסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אף לה לא אלממאל אלצואפי פאכד מנה
מאיתין דרהם וזמסין מתקאל דהב וכסא לו פכאן דאך הלאכה וכדלך אחאב כמא
אכד מן נבות ונירהמא⁴).

18 עלי אן גמיע אלמחאסב⁵ תלתבת במשורה פאחרי אן יחתאג

אלחרב אלי חיל:

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאג אלי ראי ניד מן ניר צאחב אלחאדארה
ימיוה [לתחיר] ראי מן חדת עליה חאדא וצפא דהן נירה אף לס יחדת עליה הו שי
פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאג אלי תדביר אף לים הו כמר נפס ואחדה
בל נפוס שתי בל בלדאן כתירה ואיצא לאן אלנשור כתיר אלערד פכל ואחד מנהם

⁽¹⁾ ביאור: הכתוב סיפר מה שבנמצא ומנהג הששנים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשכחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שחדבר לו או לאחרים.

⁽²⁾ ביאור: הן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחזקאל לעדן גן אלהים שבו אכנים טובות.

⁽³⁾ ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד חלוא אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו וחלואו ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קמ"ו א').

⁽⁴⁾ ביאור: הכתוב אזהרת שישמר אדם מעונש של גיהנום ושל אמת לילך אחר שרירות לבו וישיבה אחריתת כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

⁽⁵⁾ כן הוא בכ"י ב' וג' ובכ"י א' אלמכאסב וזה טעות וכלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ"א ה' וענין מחאסב כמו מחאסבא ר"ל חשבוניות.

ואביאלה חתי לא תזיר עלי אלעיואר ולא תנקי פלס הו זכ' ולא ברי מן אלכסא
ולדלך קאל אללה פי אלתורא' אכן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כיה סיר)
פקולה פי אלגמיע שלמה יריר אלופא וקולה וצדק יריר בת אלעיואר. ובאלג אלחכים
האהנא אד קאל גם שניהם יעניך אנך לו אגדת באלכיל אלנאקין ואעשית באלזאיד
בעד אן תכון פי מלכך פהמא ממא יכרהמא אללה⁽¹⁾.

11 ואלצבי איצא יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זכיא או

מסתקימא:

קולה היא חת עלי אלעדב יריר בה ארב ולדך חתי יבלג אלי אחדי מנולתין
אמא אן יציר זכיא ולדך אלצלחה אלתאם או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא
אנה פי אלחאלין גמיעא [י]לאף אלשר ולא יגתריה לאן אלנפס רסמהא אלמגרסל
אלסאדני' כמא קאל פי כתאבה אלזכר לכר ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים
את האדם ישר (קהלת ו' כ"ט)⁽²⁾ פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחדה מן
תנתין אמא ראצחא אלי פעל אלזכר ואמא תרכהא עלי סאדני'תה ולם ירצחא אלי
אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד' י"ו)⁽³⁾.

12 כמא אן אלאדן אלסאמע'ה ואלעין אלבאצרה אללה זלקהמא:

יעני כדאך מרסל טבע אלנפס זכר וצלחה וא[נ]מא אלאנסאן הו אלדי ירצחא
ויריף חואסה כלהא אלי אלשר בסו אלזכתיאר כמא קאל למדו לשונם דבר שקר
(ירמיה ט' ד'). ואלמוצ'ה לגמיע דלך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי
יחסן הו לנפסה אלכזב פיציר לה דאך כאלעאדה אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא
כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למורי הרע (שם י"ג כ"ג)⁽⁴⁾.

18 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלה עלי אלחכס פי אלדניא ועמל אלצאלחאת פי אלזכרה
ואנמא אחתגנא אלי אן יעיד דלך לנא לאנה קדם זכר אלחואם און שומעת רעין
ראה פקאל אלצנאיע אלמהני'ה אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלחואם פינבני אן
תנהין אליהא ולא תקדר אנך בפכרך וחואסך תקף עליהא⁽⁵⁾.

(1) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקרה וממכר שכל זמן שלא תיקן מדותיו בדו
שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכיתי לזכר וזכרתי מחטאתי וכן אמרת
התורה שתהא המורה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באמרו גם שניהם לומר שאיש רשאי
אפילו לקבל במדה פחותה וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור בביתו מדות שאינן מתוקנות.
(2) עיין אמאנאת דף 194.

(3) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיזכה את ארצו עד שיגיע
לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב מבריותו ובלבד שלא
ירגיל את נפשו בדבר רע.

(4) ביאור: ר"ל (כמו שכרא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא
לבו ישריחני ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר
שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

(5) ביאור: החכם חוזר להעירנו לעמול למחייתנו בעולם הזה וכן להצלתנו לעולם
הבא מפני שהאומניות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחוששים שקדם זכרם אבל צריכות ליסוד.

אלאמרא^א אלתקועית לדוד חתי אגדת מרפועה¹) כמא הו משרוח פי קצתהא ר אלהיל מן אלדנאל יכאטב צאחבה בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה בלין דה בשונו^א ומנה עלי סביל אלתכוף ומנה עלי נה^א אלתרינב כל אמר חסב טבעה יתה²).

6 תגד אכתר אלנאם יצף כל ואחד פצלה ודו אלאמאנה עלי צחה^א מן יגד:

היא מנה איצא אנכאר מא יסתעמלה אלנאם מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן זה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלאמור אלמדמומ^א אצעאף מא קאלה מן מחמוד ולעל מא קאלה איצא מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצה או לא שי א כאן אבשלוס יקול מי ישימי שופט בארץ ועלי יביא כל איש אשר יהיה לו : ומשפט והצדקתיו (שמואל ב' ט"ז ד') וכאנת טויתה בכלאף דלך כמא שהר ללה עליה ויננב אבשלוס את לב אנשי ישראל (שם ו'). ולם ירד בקולה ואיש וינסי מי ימצא אנה לא יוגד בתה^א ואנמא אראד אנה עיו³).

7 אלצאלח יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:

כמא ועד אללה אן אלבנין אלצלאחין יודאדון סעאדה^א בצלאח אבאיהם היא סביל אלתפצל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות ד') ואמא אן כאנו טאלחין לים ינפעדם אבאיהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק יד תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י"ח כ')⁴).

8 וינבני ללמלך אלגאלם עלי כרסי אלחכם אן ידרי מן הצרתה ל שר:

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצר בין יריה שהאדה^א בוור ולא מעין אלם ול[א מח]תג לנירה בשי ולא מן יסר סרא פי מזלסה פאן הדה אלאפעאל ומתאלהא שר פי אלחכם מפסדה^א לה⁵).

9 מן דא יקול אני זכית קלבי וטהרת מן כטיתי: 10 ואלצנגנתאן למכתלפתאן ואלכילאן גיר מעתדלין יכרההם אללה אנמעין:

אומי כהיא אלקול אלי מן יביע או ישחרי פיקול מהמא לם יעיר צנגנתה

¹ אפשר שצ"ל מרפועה.

² ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הבאר עשה יחודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר ר עמו קשות או רכות ויאיימחו או יכניחוהו והכל כפי טבע חברו ומינו.

³ ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר הטוב שמתחללין בו הוא שקר במקצתו או בכלול כמו שעשה אבשלוס עם בני ישראל תפאר בצדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר"ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

⁴ ביאור: הכמית השם בני הצדיקים שיוסיף בחסדו על הצלחתם אם ילכו בדרך אביהם אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

⁵ ביאור: אזהרה לשופט שירחק מפניו עדות שקר ועוזר בחכמו וטוען לזולתו ועושה שם בפניו שכל אלה ממים את המשפט.

אלמאטר קאל פיה ליץ ואלנביד אלדי עלי סרעה יויד פי אלאצ[טר]א[ב] קאל פיה
הומה אלא אנהמא גמיעא אצדאר אלחכמה אלמרסלה מן מצאדתהמא אלחשאבל
בשרכה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד דלך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאץ
אלשראב ינפף ואלנביד ירטב פינגאן אלעצו ען אלאעדאל¹).

2 והיבד אלמלך איצא כנהים אלצרגאם פמן תנאזהא קד אכטא
עלי נפסה:

באלג פי היא אלפסוק אלחאני אכתר מן אלאול (י"ט י"ב) לאנה קאל פי
אלאול זעף מלך שבה סטה בויראן אלאסר. פכף היבד אללה עז ונל אלדי הו מלך
אלמלך וסיד אלסאדה וקד עלמת מא קאל אריה שאנ מי לא יירא ה' אלהים רבדי
(עמוס ג' ח')².

3 כראמה אלמר אלגלום ען אלצומה וכל גאהל ילג פיהא:

היא אקעאר לכל מתנאועין מן אן יתנאועו ודלך אן אלמנאוע לך לא יכלו
מן אן יכון מלך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעטרף לה בחקה ואן כאן דונך
פלא תקתדרן עליה ואן כאן נטירך פאפצל עליה ולו אסתעמל אלנאם היה אל[חדר]ר
לם יתצם אתנאן מנהם. והיה אלקציה פי אלמנאועה אלתי ליסת פי אלמאל כל פי
אלתרם³).

4 אלכסלאן לא יחרת פי אלכריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאר
פלא יגד:

פאהר היא מעלום ובאטנה פי מן לם יעד חסנאת מן דניאה לאצרתה פהו
כמן לם יפלה ארצה מן אלשתא ללציוף וכמן לם יתווד והו פי אלכר ללבחר וכמן לם
יכבו ויטכך מן יום אלנמעה ללסבת וגמלה אלחכמה אלנטר פי אלעאקבה כמא קאל
אללה יבינו לאחריתם (דברים ל"ב כ"ט)⁴.

5 אלמשורה פי קלב אלמר כאלמא אלעמיק לא ידלוח אלא מן
כאן דא פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללטה יכון שבה אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה
ואלאעתבאר פי היא מא כאטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא כאטבה

¹ ביאור: קרא ליין ליץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא
מוסיף מיד על בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה והתנגדותם היא ששתיית היין והשכר
מונעת מלעסוק בידענות ועוד שהיין ייבש את המוח והשכר ילחלחתו ושניהם יוציאוהו משווי מנו.
² ביאור: הפליג כזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שלא זעף המלך בלבד אלא גם
כן אימתו היא בשאגת אריה ואם כן במלך כשר ודם כל שכן במלך המלכים.
³ ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב בממון אלא על המריב בשדרה ואמר לו אם
בעל ריבך למעלה ממך הורה לו ואם הוא למטה ממך אל תתנאה עליו ואם הוא כמך עשה
חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יחיה ריב לעולם.

⁴ ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך גסתר ענינו כמי שיא הכין מעשים טובים
מעולם הזה לעולם הבא והוא כמי שלא עבד את אדמתו מחורף לקיץ וכמי שלא הכין
צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הנולד.

הוא אלמוסר אלפי הו לשנות מאמרי דעת אנמא הו ארב כאלאסם לא באלמעני
אן אלאצנאם אלהים כאלאסם לא באלמעני פאוצי וקאל מן אתאך בקול זעם אנה
ווראית קולה דאך יסומך אן תוול ען הרה אלמערפא אלתי עלמתך פלא תקבלה
קד חצלת נמיע אלקול והרא אצח¹) ועלי מא קאל משה כי בקש להדיחך מעל
אלהיך (דברים י"ג ו"א)².

שרה היא אלפסוקו הו מא יסתעמלה בעיץ אלנא יחצרון מזלם אלחכם פחתנן
לא חדר אלצמין ויקולון ימכן אן יכ[ן] לה [מ]ללין הו כדי וכדי וימכן אן תבן עליה
הי כדי שחדא מנחם מקאם שחדא וור לאן אלצמם נפסה אערפ בחאלה פלו כאן
שי לאחתה בה ובדלך אלחאבם אן הו סמע מנחם. ופסרת יבלע און יסתר מתל קולה
ולא יבאו לראות כבלע (במדבר ד' כ') אלדי תפסירה סתרה. וגרין היא אלקול אנה לא
יס עלי אלטאלם אלא טאלם מתלה בטא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עליו
(דברים י"ג ט').

הָיָא מִן אֲלֹחִים קוֹל תְּחִיר יִשְׁמִי עָלַי תְּלַאֲתָהּ אִשָּׁי אַחֲרָהּ אַחְכָּם אֲלֹדִיָּא
 עַל אֲלֵנָם פֶּאן אֱלֹהִי אֲנִמָּא אַבְחָחֵם קַתֵּל הָיָא וְחֹרֵק הָיָא וְגִלְדֵּי הָיָא לִכִּי יַעֲתֵבֵר
 אֲלֵי כִּמְקוֹן כִּמְא יִקוֹל וְהַנְשָׁאֲרִים יִשְׁמַעְמוּ וְיִדְרֹאוּ (שם י"ב). וְאַלְתָּאֲנִי אֲלַעְקוּבָאֹת אֲלֵתִי
 יְהוָה אֱלֹהִי בִּלְעֻצָּאָהּ פִּי דָאֵר אֲלֹדִיָּא עָלַי כִּבִּיל אֲלֵיָּהּ קָאֵל פִּיהֶם וְהֵאֱלֹהִים עֲשֵׂה
 שִׁיר מִלְפָּנֵינוּ (קֹהֶלֶת נ' י"ד). וְאַלְתָּאֲלֵת אֲלַעְקָב אֲלִשְׁרִיד וְאַלְאֵלָם אֲלֵתִי אַעֲדָהּ
 לֵל פֶּאֶר וְאַלְעֻצָּאָהּ פִּי דָאֵר אֲלֵאֲכֹרָה קָאֵל פִּיהָ וְיַצְאוּ וְרֹאוּ [וְכִי] וְהִוּוּ דְרֹאוּן לִבֵּל בְּשֵׁר
 (י"י עֲשֵׂה ס"ו כ"ד).⁽⁴⁾

二

וַיִּצַף אֱלֹהִים [כִּים כָּל וְאַחֵד] מִן הַדִּין בַּפְעֻלָּה אֶלְצָמֵר אֶלְדֵּי עָלֵי אֶלְעָאנֵל יִקְוִי

(¹) אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

(3) ביאור: המליץ כאן הוא מי שיבוא מעצמו לפני בית דין ובודד מלבו מענות וראיות
 הריב או נגדם וזה כעדות שקר שאילו היו מענותו אמת היה בעל דין עצמו טוען
 וכן הוא בשופט אם ישמע אל מענות המליץ. ואמרו מבלע עינו וסתיר וכוונת חפסוק שלא
 על הרשע כי אם מי שהוא רשע כמותו

(4) ביאור: בזה ישיגה עניינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לעגוש את החומאים למען וייראו הנשאים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נב. והשלישי ש השם מהכופרים בעולם הבא.

23 תקוי אללה ללחיוה ואלמסתבחר מן לזומהא לא יטאלב⁽¹⁾ בשר:

לנא לפטח לינה ושכיבה עלי סביל אללוס כמא קאל איוב ובהמרותם תלך עיני (איוב י"ז ב') וקול דור אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס"ח ד'). וגרין הדיה אלאיא יקול אלחכים אן אלעבאר לים יכאדון אן יזלו מן סיה וחסנה פתקי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוה אלדאימא וקד בקית אלולאת אלתי תלחק אלעבד תחתאנז אלי אדאב תזהבהא ענה אללהם אלא אן יסתבחר מן מלאומא אלתקי פאנה אדא פעל [דלך] לס יטאלב בהדיה אלולאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלזיר ארתפע ענה אלולל ואלאנפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצנאיר עלי מא קאל בחדר ואמת יכפר עון וביראת ה' סור מרע (משלי ט"ז ו').⁽²⁾

24 תרי אלכסלאן קד גמס ידה פי אלגצארה⁽³⁾ פעגזי⁽⁴⁾ אן ירדהא

אלי פיה:

כאלג אלחכים פי כסל היא אלמזכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן נצארה פיסעמהא בעד גמס ידה פיהא כדאך תגדה פי אמר דניאה אלמטאעס בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוף ואלבר בין ידיה פלא ינהיץ אליהא ופיכמא יגמעהא והו אלחכמה גמיע אלעלוס מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא⁽⁵⁾.

25 כמא תצרב אלדאהי פינהיץ מן גפלתה⁽⁶⁾ כדאך אדא ועמדת

אלדהן יפהם אלמערפה:

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרכך ללנאהל בל הו אעמל כמא יקרל תחת נערה במבין (משלי י"ז ז').⁽⁷⁾

26 תרי אלאבן אלמסי אלמכזל ינהב אבאה ויהרב אמה:

עלי אלגוזי מן אלבלאם פאנה רבמא סיק מן מאל אביה שיא פאחונה אלי אן יטלק אמה או לס תחפטה. ועלי אלבלאם אלזמלי פאנה קד ינקב ויתלצין פיאכד⁽⁸⁾ מאלא⁽⁹⁾ ויהרב פיסאלב אלסלשאן אבויה באחצארה פתהרב אלאם פתסתתר או הי אמראה ויזד אלאב בביע ציעתה ליגרם מא סרק. פכשף הדיה אלעאקבא ליחל עלי אלארב⁽¹⁰⁾.

⁽¹⁾ בכ"י ב' וג' ילאוס.

⁽²⁾ ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על התחמדה. וכוונת הפסוק היא שנשבע האדם לעשות רע וטוב והנה יראת השם תביאנה לחיי עולם וישארו שגיאות הצדיקים לכפרה והמתמיד ביראת השם לא יפקד באלו השגיאות תקלות אם שיתנהג במעשים טובים ולא יכשל כלל או שיסלחו לו השגיאות בעבור רוב צדקתו.

⁽³⁾ בכ"י ב' וג' מתלא.

⁽⁴⁾ "בלאחי" ונראה שהגאון החליף הפסוק הזה עם הפסוק שלטטה כ"ז ט"ז ועיין ביאורו שם.

⁽⁵⁾ ביאור: הפלוג החכם בעציות העצל שהמאכלים לפניו ולא ישעם סחם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ובדברי חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

⁽⁶⁾ "כמו שתכה הלץ ויתעורר מפתיותו כן וכו'".

⁽⁷⁾ ביאור: פעולת הריבוד לאיש נכון היא כהכאת הלץ וגם יותר חזקה.

⁽⁸⁾ בכ"י מאלה.

⁽⁹⁾ ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק מסמנו לברו שתכן נוזל את אכיו ותאב יגרם

את אכיו לפי שלא שטרה אותו ועל דרך כללית הבן יהיה נבב או גולץ והמלך יצוה את האב

19 אלכתייר אלחמיה יחמל אווארא פאנך אן תכלצת מן שי

ודדת פי גירה:

יסתקיס אן יכון הדיא אלקול [עלי הדי] אל[עכא] רה יחירנא בה מן אסתעמאל
חדה וכתרד אלסכט ויערפנא סו עאקבה דלך אן אלחנסאן יתללין מן מציבה וידל
אזרי ועלי עכארה אזרי ינתסם מע אלפסוק אלאול יקול לא תרע ולרך בלא ארב
נהלכה פיכרנ גדל חמה נשא ענש כתייר אלחמיה עלי אלנאס חמל אוואר(א) ענד
ה בל כלצה מן נמיע דלך ווד פי אדבה והדיא אנסם ואטבע¹). וכמא אמר אלאב
יודב אמר אלולד איצא בקבול אלארב הו קול

20 אסמע אלמשורה ואקבל אלארב לקבל אן תתחכם פי אכרתך:

ופי תנאזיה אלי אלעאקבה אקואל מנהא ירגי אלמורב ואלמורב גמיעא ויקול
ברו עליה פאן נפעה לים יתבין אלסאעה אלא פי אלעאקבה. ומנהא יקול ללולד
יד וקת תטלב תתארב פיה פלא ימכנך לעסוך ען דלך פתארב מהמא ימכנך אלקבול.
הא אן יכון ישיד אלי דאר אלאכרה פיקול אדבך פי אלדניא ינפעך פי אלאכרה
א לך ממא יתגר בה מן עאלם אלי עאלם אכר²).

21 ואעלם אן אפכארא כתיורה פי קלב אלמר ותקדיר אללה הו

לדי יתבת:

תחת הדיא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצי] ויחתם עלי שי בעינה מן
חוארת אנה יכון. תם ילוטה אלעעתקאר דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה
כלא אלאמר ואלנהי³).

22 יהוה כל אנסאן אלאחסאן אליה⁴ ומטהר פקרה ליר מן די כדב:

נרצה אלא יטמע בעין אלנאס בעצא פי אנה יחסן אליה תם לא יפעל ועלי
כל אנסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטהר לה
יד מא סאלך ופקרך מנה אצלח מן אן תערה ותלפה ולו לס יועד בלק בלעם⁵) במא
יפעל כאן אצלח ולו לס יועד אבימלך בעלי שכם במא לס יף להם בה כאן אסהל⁶).

תת כדו שלא ימיתום וחשני שלא יוראו שימיתום כאשר ייסרום וחשלישי והוא היותר טוב שיחיו
תם במוסר ולא ימיתום בעזבם אותם על אולתם.

(¹ ביאור: לפי מה שהעיתקנו אסרו כי אם מצייל וכו' יתכן שהזהיר האדם מלהיות כעסן
ופ הדבר שאם ניצל מצרה יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק
סניו ואמר שאם האב אינו מוסר את בנו מאבד אותו ויחיה ענין גדל חמה וכו' שהכוונת המיד
בנו אדם ויש עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיעזיל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

(² ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. ובאמרו
חריףך יש ענינים רבים וזה שהחכם אומר למיטר ולמיסר שבאחריתם יכירו תועלת המוסר.
ד יזהיר את הבן שילמד עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל
וסר בעולם הזה ויעזיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

(³ ביאור: כזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיהיה
שני צריך שיאמין שהוא מונבל בהנהגת השם חוץ מבדברי צווי וחזרה.

(⁴ בכ"ו ב' וג' חסר. — ⁵) אפשר שצ"ל בלעם בלק.

(⁶ ביאור: כל אדם ויהאוו שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שידע שאין ביכולתו למלא
ולת השואל משיבטותו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואבימלך את בעלי שכם ולא
עם שיע.

מאלך ולא תקרר אן תורה עלמך לאן אלחכמה קד כאן מתלחא באשה כמא קדם חכמות בנתה ביתה (משלי ט' א') ואלסאידה פי [היא אנה] איה כאן אלמטר נד-אך פינבני ללולד אן יגד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא¹) אלאולון והחקן עצמך לל-כנור תורה שאינה ירושה (אבות ב' י"ב)²).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסכבאת ותגד אלנפס אלמלולה תגדע:

חג בהדין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאיי ואנמא צבאר אלכסל יוקע אלסכבאת לאן אלכבאר אלדי סבילה אן יתחלל פי מסאם אלכרן בתורכ³ אלכמש איה הי סכנת פלם תחללה תרקי אלי אלדמאנ פאחדת נומא ינחל בה⁴).

16 מן חפט אלוציה חפט נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן נרצה פי היא תרך אלאמתנאן סן אלמאיעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם וחפטתמוהא וכעכסה יקול ללע[צאה] לם ת[נ]וה ואנמא אנשטם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה האותי הם מכעיסים נאום ה' הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ד' י"ט)⁴).

17 אלראוף עלי אלמסכין הו מקריץ אללה ואילאיה יסלמה לה:

היא איצא חג עלי אלצדקה יקול ללמומן לא תשנן אן אלדרהם אלדי תצדק בה קד ציעתה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עז וזל כל לא כאלודיעה אלתי סבילהא פי אחכאם אלנאם לים עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא כאלדין אלדי דרבה וצמאנה עלי אלמקתריץ חתי יופיה איאה כדלך צמן אללה אלגדא ללמתצדקין⁵).

18 אדב ולדך פאן אלרגא מוגוד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להיא אלקול תלאה מעאן אחרהא אנה אמר אן יורב אלאב ולדה ואלאסתאהא תלמידה ברסק מן חית לא יתחאמלאן עלי תלה אלנפוס. הם עכס דלך אנה אעשי אלמודב אמאנא מן תלה נפס מן יורבה פקאל לא תטטר אלי באלך מותה. ואלאחאלת והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד פקאל אחיהמא באלאדב ולא תדעתמא עלי גהלהמא פתקתלהמא⁶).

¹ אולי צ"ל סנו לנא.

² ביאור: כאלו אמר אפשר שתגחיל את בנך ממוגד ואי אפשר שתתן לו חבר ששכיל זה הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטיבתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק הזה ענין נסתר והוא שנמשלה כבר החכמה לאשה ואמר שהאב אינו יכול להגחיל את בבו חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

³ ביאור: המאמר הזה הערה לזריוות בין בדברי העולם בין בדברי תורה. ואמרו עצלה וגו' מפני שההכל הנהג להתפור דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המות אם הוא עצל ומפיל עליו תרדמת.

⁴ ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה'. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם לנפשו והממרה את פי ה' אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

⁵ ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד כי אם הוא שומר ביד השם ולא כפקדון ביד אדם שאין אחריותו על השומר אלא כמלוח שאחריותו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גבול חונן דלים.

⁶ ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב יסר את בנו והרב את תלמידו

מור עבר על פשעאן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתדר וסאלה
נפח צפח לה ודעא לה ויתפלל אברהם וגו' (בראשית כ' י"ז) וכדלך יצחק אסו
ה אבימלך ואצחאבה פצח ענהם ואעטאדם אמאנא כמא קאל וישכימו בבקר
בעו איש וגו' (שם כ"ז ל"א) ואזל יוסף אסו אליה באלחסר ואלביע ומא אנצם
המא פנפר להם וכלמדם באלכלאם אלחסן כמא קאל ועתה אל תיראו וגו' (שם
ל"א) ואנמא כתבת היה אלקצין לנעתבר בהא¹).

12 תרי זבר אלמלך כנהים אלצרגאם ותגדר רצאה בטל עלי עשב:
עלי אלפאהר יסתקים אן יכון תמתילה לסט אלמלך באלאסר ולרצאיה
גרי לאן אלנאמי [אנמע] נועאן² נבאת וחיואן פאכתר אלחיואן לא קואם לה אלא
נבאת פשבה אלרצא באלטל אלדי הו מאדה אלנבאת אלדי הו קואם אלחיואן
ה אלסכט באלאסר אלדי יפני אלחיואן אלדי הו יפני אלנבאת פאכר אלחאשיה
בל פן. ועלי אלכאשן יקול אדא כאן הדיא שאן מלך מן מלוך אלנאם פכין מלך
מלוך וסיד אלסאדה אחרי אן יכון סכטה כאלאסר וכמא מתל פקאל אריה שאג מי
יירא וגו' (עמוס ג' ח') ואן יכון רצאה כאלטל כמא שבה פקאל אהיה בטל לישראל
שע יד וי³).

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה עלי אבויה כדאך צאב אלזונה
לוקח אלמתתאבע:

עול פי היה אלקציה עלי מא כאן קדם וכן כסיל תונת אמו (משלי י' א')
ול אן אלזונה איצא להא ועלה באלבעל כוצלה אלאבן באלאב פאדא כאנת צאבא
בלאוהא עליה ככלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלזולד לא ימכנה אן יציר
ולאדה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזונתה לא בעל באלטלאק⁴).

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה אלאבא ותופיק אלזונה אלמנגחה
ענד אללה:

כאנה⁵ יקול ימכנך⁶ אן תעטי ולרך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה
דא צאלחא ואל[פאי]ד[ה] פי הדיא אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא
ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להדיא⁷ באשן פיקול תקדר אן תורת אבנך

¹ ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן ותרבה עמחם דברים עד שנצטדקו
שחשדם והודה להם וכן עשה יחושע וישראל עמחם. ואמרו ותפארתו וכו' כמו שסלח
זם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו
המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

² בכ"י . . . מאלן.

³ ביאור: לפי שהאריה מורף בעלי חיים שהן ניוונים על הרוב בצמחים שהם גדלים
הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעם המלך לשאגת אריה ורצונו לנזולת הטל. ועל דרך
ד כונת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שכן.

⁴ ביאור: אמרו אביו ר"ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן
תונת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחיבור האב עם בנו ואם היא אשת מרגים
הווה לבעלה כבן כסיל ליולדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא
בגירושין.

⁵ בכ"י באנת.

⁶ בכ"י אבנך. — ⁷ בכ"י לידהא.

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב' כ"ד). ואמא אלנאהל פאן נעממה מאד¹ לנהלה פינבסט פי אלאכל ואלשרב ואלנשיאן פי גיר וקתה פילי² על טבעה ותתנאולה אלעלל ואלאמראין ומן גיר חלה פסי אלי נססה במא וקעהא פי שריד אלעקאב וכמא קאל עמוס ען אלמנעמין והם יגהלון פי פצל הוי השאב בים בציון (עמוס ו' א') אלי אברה. וקולה אף כי לעבד משל בשרים אצלה אנה יחסן בסן הו מן. נסל אלמלך אלחסל[ט ו] אל[תרום] פהו ישפק עלי רעיתו וירי להם [לנ] תהא מנהא ליקים דבר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצא ליבקי סננהם וינאו כל מן כאן ולרא וכאדמא להם ואיצא לאנה ירגו מתל דלך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה סן נבדע סנן אביה ותבתהא ויאחב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו (מ"א ג' ג') ואדא דלי אלקום עבד פאנמא קצדה[אן] יגיר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ועמאלה אלי אן ינתהי אלי אדונהם כמא קאל פי בעשא ען ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמידו (שם ט"ז כ"ט) וקאל פי מא פעל וזרי באלה לא השאיר לו משתין בקיר (שם ט"ז י"א) ולים ירגו איצא אן יחבת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה. ואנמא צאר הדא אלבאב אלתאני קצה אלעבד אענב מן אלאל אלדי הו קצה אלחמק חתי קאל פיה אף כי לעבד לאן אלאל בטאווה עלי נססה פקט והדא אלתאני בטאווה עלי אמה או נמאעה. ואלנאהל איצא³ יסמי עבדא כמא קאל ועבד אויל לחכם לב (משלי י"א כ"ט) ואמא אלמקתריין פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצה פקט כמא קאל ועבד לוח לאיש מלוה (שם כ"ב ו').²

11 מן עקל אלאנסאן טול מהלה ומן פברה אלנאוו ען אלדנב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טול אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם חתי חבין בראתהם ממא כאן יטן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה ועבר לכם כל חלוץ וגו' ונכבשה הארץ וגו' (במדבר ל"ב ב'—כ"ב) וכדלך יהושע וכל ישראל אוסעהם איצא מהלא וחלמא לבני ראובן ונר³ איצא ממא כאנו אתהמהם בה פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא וגו' (יהושע כ"ב ל"ג) הדא מן מחמוד האריך אפו. ומן

¹ בסוף ביאורו הוסיף הנאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד באמרו ועבד אויל לחכם לב אבל הלוח לא יקרא עבד אלא למי שתלוהו בלבד באמרו עבד לוח לאיש מלוח ונראה שזאת ההוספה היא פירוש שני שאמרו אף כי עבד וכו' אפשר שענינו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמי לב והם השרים אבל אי אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוח שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוח.

² ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מענפיה התענוג היא נאה לבנון לפי שישמור בה ארבעה כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגיו הנזק יותר מראי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאוותיו במדת ומשורה וירע לנפשו ונזול בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכו' רוצה לומר שמי שהוא מורע המלכים הסלכות ראוי לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם ויטיב לרעייהם ולמשרתייהם ועוד שהוא מקוה שיעשה ורעו במותו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבד מושל שהוא ישנה חוקי אדוניו וישמיד כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמו שעשה בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ידע אלא לעצמו והעבד המושל ידע לכל העם או לכל הקהל.

³ הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איות מלות אבל הענין ברור ור"ל שהיהושע וישראל גם כן האריכו אפס עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל.

5 כמא אן¹ שאהד אלוור לא יברו כדאך אלמתפוח² באלכדב יפלת:

6 תרו כתירא יבתהלון וגה אלסכי ואכתר אלאצחאב לדי אלעמא:
היא איצא וצפה למא וגד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה פאנמא יגב אן יכון
תירון יבתהלון וגה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבעת ואין מחריר וחלו פניך
ס (איוב י"א י"ט)³.

7 ותרי כתירא מן אלוואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד
דו ענה ויטלב מנהם אמורא לים הי מתואתיה:

היא איצא מא אלתארה אלנאם עלי גהל ווצפה הו ענהם ואמא אלוואנב פהו
יכון גמיע אלוואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה' שנאת רע (משלי ח' י"ג)
יכון גמיע נדמא אלכדאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתורא⁴ מדבר שקר תרחק
ות כ"ג ז') ואן יכון אלטאלס אדא טלב מן אלנאם אמורא לא יואתונה עליהא כמא
אללה פקאל אל תשת ירך עם רשע (שם א')⁵.

8 מן אקתני אלחכמה פקד אחב נפסה ומן חפט אלפחם וגד כירא:
יקע איצא אסם אלחכמה עלי אלשראיע אלעקליה ואסם תבונה עלי אלסמיעה
באח בהא ולם יכדב פיהא פהו אלדי יסלם וינאל כירא⁶.

9 כמא אן שאהד אלוור לא יברו כדאך אלמתפוח באלכדב יביד:
היא איצא עלי אלמקדמה אלתי פי אלתורא⁷ כמא אנהא חכמת באן יחל
שאהד אלוור מתל מא קצר אחלאלה באלברי כדאך [מן כד] ב עלי איה אלמומן
יד מגלם אלחכם פלא תחצל ללחאכס מגאזאתה ינתקם אללה מנה אלדי אשלע
ה במתל מא כדב עלי איה⁸.

10 לא יחסן באלגאהל אלדלאל פכיף יחסן באלעבד אלתסלמ
י אלריסא:

אלאצל פי האתין אלקציתין הו אן אלנעמה אלתי אלדלאל מן פרעהא תחסן
עאקל כמא קאל והתענג על ה' (תהלים כ"ז ד') והתענגו על רב שלום (שם י"א)
ה כלמא תנעם צפא דהנה ואעתדל מזאנה וקוי לאשרה וגאד פכרה ותמכנת
ורבע קוי אלתי דכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצא אד' הו חכים פלים יסרף פי לדא
ה פוק מא ינבגי לתעלק קלבה באלחכמה פהי לעמרי תשבהה ותצלח לה כמא

¹ בכ"י ב' ג' חסר.

² בכ"י ב' וג' ואלמתפוח.

³ ביאור: דבר החכם בחווה אבל הראוי שלא יחלו בני אדם כי אם פני צדיק.

⁴ ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוכרי
וימאנו מולתן לחומסים בקשתם.

⁵ ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נופל על חמדות השכליות ותבונה
חמדות השמיעות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.

⁶ ביאור: התורה אמרה כעדים זוממים ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק
אם ענה שקר באחיו באופן שא"א להביאו לפני בית דין השם יענשנו כפי מה שהלשון בחברו.

תכלאן וליס הו גהל מתל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ"ב ו'). והיא הו אלוהב לים עלי מא אלתארה אלעאמה בל יגב אן יפצל אלפקיר אלצאלח עלי אלמסר אלטאלח ואקתצר מן גמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קרס מן מות וחיים ביד לשון (משלי י"ח כ"א)¹.

2 ואלנפס איצא בלא מערפה לא כיר פיהא ואללאה פי אחואלה

יכטיהא:

ברגלים האהנא נסיר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל"ג י"ד) אלדי תפסירהמא לחאל. וואדנא בקולה היא חתא עלי אלעלם פקאל מע גמיע אלמור מן מאל וגאה וגיר דלך אדא לס תכן מערפה פלא כיר פי אלכל לאן קולה גם ירל עלי אן תחת בלאמה אשיא אכר מצמרה גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. חם קאל וליס תכאד אן תגדהא פי מן הו מלחאח פי אמורה ומנעקפ עלי מכאסב אלדניא בל תגדה יכטיהא ויחיד ענהא בבתרה שגל פכרה ובטשה²).

3 גהל אלננסאן יויה טרקה ועלי אללה יצגר קלבה:

קאל היא ליכף אלננסאן ען אחאלה מא יעאנתה מן אלגדה פי דניאה עלי רבה כמה פעל אלא[נא] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ"ב כ"ח) וכאן דאך ממה כסבת אידיהם בל נקול ענד כל חארתה כמה קאלו פי וקת נדמו³ עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ"א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלצאלח ולדלך תגד עלי יקול והי [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש"א ג' י"ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ"א י"ט י"ג) ויקול יחוקיהו טוב דבר ה' אשר דבר (ישעיה ל"ט ה') ועלי אלצאלח אלמקדם⁴ אן כל אלם יחדתה פי עבארה פליס יגלו מן אן יבון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה ליעוץ עליה אלננסאן תואבא וגואא⁵).

4 אלמאל יויד אצהאבא⁶ בתירין ואלצעוף ינפרד חתי מן

אצהאבה:

(¹) ביאור: מלת כסיל שענינה כאן איש שבוטחים בו נגזרת מלשון יקום כסלו והוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר כמה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה מכל מיני הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

(²) ביאור: אמרו ברגלים פירושו בעינים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר מובן שלא נכתב כאלו אמר גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם במו שהוא אץ במעשיו ונתוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

(³) בכ"ו חמרו.

(⁴) עיין למעלה י"ח י"ב.

(⁵) ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יהודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי דוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לגלותנו כדי שנקבל שכר על דת.

(⁶) בכ"ו ב' ג' אצדקא.

פעל עבר מלך הכושי (ירמיה ל"ח ו') במא תכלם עלי ירמיהו ומות אלארץ קד יכתסב בכלמה כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ"ד ו') וגירא¹).

22 מן רזק זוגה פקד רזק לירא ופסך אלרצא מן ענר אללה:

אנר אלחכים פי היא אלפסוק שלצא ואחרא מן גמלה גנס פחנס פיה בשי ליונב דלך אלחכם לכל אלגנס בחגה עקליה ודלך אן אלעקל יונב אן יכון עלי כל נעמה שבר למן אנעמהא ממן אנעמת עליה פלעלה אן אול נעמה אנעם אללה בהא עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב היא חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית כ' י"ח) געלהא אלחכים האהנא מתאלא ופאתחא לנמיע אלנעם ואינאב אלשבר עליהא ועלי כל נעמה וכמא גאת אלאתאר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ"ט ע"ב)².

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעזה:

היא טנה חכאיה אלוגראן אלדי וגרה פי אלעאלס ואמא אלואנב פיה אן יכון צאחב אלחק יתכלם בקוה גניא כאן אם פקירא וכדלך צאחב אלשך יתכלם בצעף וצאחב אלכטל לא יתכלם בתה וכדלך אלקול פי אלסאיל ואלמניב ואלעאלס ואלמתעלם³).

24 כס מן די אצחאב ירתין בהם וכס מן צדיק ילאזם אכתר

מן אף:

פי רנז היא אלבלאם דס אלאסתכתאר מן מאלטא אלנאם פאן פיהם מן הו צדיק והו אפא אלא מן אמתחנתה פוגרתה לירא מן אף⁴).

יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה ליר ממן הו עמר פי נטקה והו

אתכאל:

היא אלאכתאל יתצרף מן [אש] יקוש כסלו (איוב ח' י"ד) אלדי תפסירה

¹ ביאור: יסוד העולם ותקונו אינם כי אם בדיבור פת כמו התפלה לאל והתחננה לאלהים ומתן והנשואין והגורשין והעדות והמשפטים וכל זה בשאלה והשובת וייכות הנה הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שענינו כאן שתנפש קצת מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די לחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להמיתו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

² ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל המובות שיתנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שחוק היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו' ואמרו חכמים שחייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

³ ביאור: דבר החכם בחווה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולחשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב בריב ובתלמיד.

⁴ ביאור: חזירנו החכם שלא להתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאה.

18 אלסדם יבטל אלצב ויפרק בין אלמתשאגריין: 19 אכוה באנו¹ מן קריה עז וצב עמים כנגד אלקצר:

נעת אלסחאם אלתי ילקיהא אלאכוה או אלשרכא פימא בינהם וקת אלסמא פחמדהא וגעלהא תופיקא מן ענר אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה [ו]ה[תנחלת]ם את הארץ בגורל (במדבר ל"ג נ"ד) פלמא נעל הדא חקא כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוגב עלי אלצמין אן ירצא בה ויעטלא אלצומה אלו כאת ואלמשאגרה לאן לפטה עצומים משאגרה ודי תחצרף ממא קאל ישעיהו קיבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ"א כ"ב) צאר עצומים מקאם יריבים. תם נעת אלמתשאגריין באן כל ואחד קד בעד ען אכיה באלחשה מלל קריה עז יעני חנן שאחק ונעת אלצב באנה שדיד כשרה מתרס קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלעעובה זאד פי נעת אלגורל באלצלחא ואלאנצאף יקול לים מדינים ואחים קד בלנו פי אלצומה אלי חאל צעיפה יצלחהם פקט כל לו בלנו פי צצומתהם אלי חאל גליטה צעבה לאצלח בינהמא איצא ואנצפהמא²).

20 מן תמר קול אלמר תשבע בטנה ומן גלה נטקה יסתבתר: 21 ולדלך צאר אלמות ואלחיוה פי טאקה אללסאן פמן אחב איהמא אכל תמרה:

חצל אלחכים פי היה אלאיה אן אלאבשה אלמאסכה ללעאלם הי אלנסק אלי בה יהי פיה³) וכמא הו משאהר אן אלצוה ללה ואלביעה [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלחווה ואלשלאק ואלא... פיה⁴) ואלשהארה ואלחכם כל דלך באלנלאם ואלמסלה ואלגואב ואלמנאטרה איצא פבה תנצלח אלאשיא ותנפסד פלדך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוה פי אלדניא ואלאכרה. פכאזא מות קאל קבלה תבואת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכתאר מן אלמקאם פי אלכלא וכאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמה וסעארה וכמא הו משאהר מן אן חיוה אלדניא קד תנאל בכלמה כמא פעל קואד מלך ארם באחאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ"א ב' ל"ב) ומות אלדניא בכלמה כמא

לאיש אחד ולפי תנראה השרה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השרה ושאתר כך נשאת תשוב השרה אליה מפני שנגלה שהיא הסתירה זאת השרה סאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשרה הפקיר. וזה המאמר רמז גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותיות ומופתים עליהן.

¹) בשלשה כ"י באנו וככ"י ב' וג' פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנתרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

²) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צרכים להרחיק הריב ולחלשים נעוהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו את נפשע ר"ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשפחה כאילו כל אחד מהם עיר בצורה שאי אפשר לכבשה וריבם חזק ככרית ארמון תגורל וכול לחשית את הריב שביניהם.

³) אולי צ"ל בלה.

⁴) אולי צ"ל אלמור ואלנחי = הצווי והאזהרה.

וימכן אן יכון וצפה בהמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתויר ועלי מא הו משאחד מן לה מאל אמען עלי אלויראד¹ פיה אכתר ממן לים לה²).

16 עמא אלנאנסאן ירחב בה³ ובין ידי אלנאלא יסירה:

אלעמא עמאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלך וחאשיתחם ואהרא אליהם קרבוה ואגלוה כמא אכרם בן הדר לאסא ותגלת פלסר לאחו⁴) למא אהר[י]א אליהמא. ופי אלנאלא פמן אשאע רבה במאלה ווכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחון ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים ונו⁵ (ישעיה נ"ג ו"ב) מתל אברהם יצחק ויעקב ונזיריהם מן אלצאלחין. ואלרחב ואלסע⁶ פי לנא אלערב עלי מעני ואחד⁷).

17 יכאד אול אלכצמין אן יזכו פי דעואה חתי יגי צאחבה

פינאדיהא⁸:

טאהר הוּא אלקול תחזיר ללחאכס מן קטע אלחכס עלי קול אחד אלכצמין דון אלנאלא פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אהרהמא בכינא פאדא סמע כללם אלנאני תבין אן אלנאלא כאן טאלמא ולדלך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ונו¹ (דברים י"ט ו"ז). ולו דהבת אן אכסס מן שרח הוּא כתיירא לטאל לכני אדבר בעצא ואקול מן דלך כאן אלכנינא קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראא לים בלה בעל פעלי הוּא אלטאהר אלציעה לה חס חצר נצמה פאקאס אלכנינא כאן אלציעה י נמיע מלך אלנאלא חס תוונת בעד דלך [פינב אן] תרד עליהא לס[א] אנ[כש] אן הוּא אלנאלא מוויא שיהא עמן קצרת אן תוונת בה. ומן דלך איצא כאן בינא קאמת לרגל אן הוּא אלציעה לאביה ומאת והו מאלכהא חס תגלב עליהא רגל אכר עי פעלי אלטאהר יגב אלנאלא מן ירה פלמא חצר נצמה אקאס אלכנינא כאן אלמחופי אן דכילא ואן ולדה הוּא לס ינסלה עלי אליהודי פגיב אקראהא פי יד אלרגל ולדילי סבק אליהא אד אלנאלא כלהא וארתו דאך אלמחופי ומתל הוּא כתייר. ופי ש' הוּא אלקול אן יכון אלמומן אדא סמע כללם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חת' יערצה עלי אלמומנין וכדלך אדא סמע צאחב אלחק כללם אלמלחדין פלא ינ' בני לה אן ידאלל קלבה שוי מנה חתי יערצה עלי אלמומנין ואלמאפסין ולא יגב אן יעכס אל' כאן יקאל לא יקבל כללם אלמומנין ואלמאפסין חתי יסמע כללם מללסיהם מוצע אלאיאת ואלבראהין אלתו קאמת להם²).

¹ ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצת להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה לחוסף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

² בכ"י ב' יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב ווסע בערכי אחר. ³ בכ"י תגלת כאן.

⁴ ביאור: אם בדברי העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שזכר בן הדר את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדברי העולם הבא העושה מצות בממונו וגומל חסד לאביונים ירחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויצחק ויעקב ויושיבוהו ביניהם.

⁵ בכ"י ב' וג' פינחאה.

⁶ ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהיר לריונים שלא יגורו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שתצדק עמו וכשבא בעל ריבו יכפל את ראייתו ותאן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

קלנא אשה היא מסרדא כאן נטאא חתי נקול אם בעל אשה הוא (שמות כ"א ג')
 וכדלך אדא קלנא והוא אשה פקט כאן נטאא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח
 (ויקרא כ"א י"ג) וכדלך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ"ד ו')
 וכדלך לא אלה סי לגא אלערכ חתי תצם אליה אלא אלה וסא אשכחה פמא
 אחסן אלנאא חתי יחאט באקטאר אלארץ כלהא⁽¹⁾.

14 רוח אלמר תחתמל אלאמה ואלרוח אלכאבה מן יחתמלהא:

להא מעניאן אחרמא עלי אלנראן יקול ונרת אלאלאם אדא ערצת פי
 אלנסר אחתמלתהא אלוה ודברתהא ולטפת להא בנודא אלאי ואלפעל נמיעא חתי
 תעאלנה ולכן אדא וקע אלאלם פי אלוה פמא אלחילה סיה ומן ידברה או יצלחה
 וליס פוקה פי אלננסאן גוהר אכר אעלי מנה כאלצעף אדא ערץ⁽²⁾ פי קוה אלסכר
 ואלדכר ואלחמיו אללאתי פי אלדמאנ ופי אלוה אלכאצר ואלסאמע ואלדאיס
 ואלמסתנשק אלתי פי אלארבעא אלעצא וכדלך פי אלקוה אלנאדבה ואלמאסכה
 ואלחאצמה ואלדאפעא פי כל עצו וכדלך אלמולדה ואלמרכיה ואלנאדיה פי עסק
 אלנסר וכדלך פי אלוה אלכאצר אלמתחרך אלחאסם⁽³⁾ אלנאשיתין מן אלקלב
 סהדה אלסת עשר קוה מן אלנפס אדא צעפת ליס פוקהא מא תסתמר מנה שיא מביעיא
 אלא אלדעא אלי אלכארי אלדי הו סוק אלכל. ואלאכר עלי גהא אלמסר(וקול) יקול
 ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אדא חלת בה ולא יצגר לאנהא לא תגלו מן אן
 תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנה עליה תעויין עלי מא בינא פי
 כתאב איוכ הם קאל ועלי אני ראית אלנאם יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נכאה מי
 ישאנה יכון פי היה אלעכארה אלחאניה קול אלנאם⁽⁴⁾.

16 קלב אלפהם יקתני אלמערפה ואדאן אלחכמא תמלבהא:

האן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת ימכן אן יכון אלחכים וצף כל עאלם
 בהמא פי חאל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכמא כדא פעל חתי צאר עאלמא

⁽¹⁾ ביאור: כמו שאי אפשר שישבו אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם חצי
 מלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשיב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עושה כן
 ומשיב אחר זה שנית ותוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לאנחה
 ואם יתריש עד שישוב השואל לשאלו ואינו משיב יהיה לו כלמה ואולי יחד ומה יפת הפתוח
 עד שיקף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיכין כל חלקי הדבר).
⁽²⁾ בכ"י ערף.

⁽³⁾ אחר מלה אלנאדבה בכ"י חסרון עד אלנאשיתין ומילואי סופר אחר ולזה נפל שינוי
 בסוף ונראה שצ"ל וכדלך פי אלקוה אלמתחרכה ואלקוה אלחאסם.

⁽⁴⁾ ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חלי
 גופו ברוחו ותוא שיוכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליו נפשו בטבע
 כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע חלשות כאחד מששה עשר כוחות הנפש והם זה
 השכל והזכרון והבחונה שהם כמות ורוח הראיה והשמע והטעם והריתח שהם בארבעה איברים
 וזה המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) וזה התולדה והגידול
 והמזון שהם בעוסק הגוף וכוחות התנועה והחוש הטלדים בלב. והשני על דרך צווי שהייב
 האדם לסבול יסוריו ולא יתערם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסיונו ואף על פי
 שיש בגי אדם שאומרים רוח נכאה מי ישאנה.

11 וכמא אן מאל אלגני קריה עזה וכחצן מניע פי זכרפתה:

היא עמטף עלי אלפסוק אלאול יקול אן שם ה' הון עשיר והו איצא יקאל אלדניא באלאינאב אן יכון אלעכאד ינעלון מאלהם וכנווהם טאעף רבהם ועלי ום אלפסוקין אללדין קאל אצחאב איוב לה ובצור נחלים אוסיר (איוב כ"ב ב"ד) [ד"הב ר'] ענך כצואן אלאוריף [וכסף תועפות לך] (שם כ"ה) ואנעל אלכאסי הו מאלך אחר לך פנצפא אלפסוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצפאהמא אלאזיראן מתואונאן. אלאזרף באלנזא באלסעארה אלאדימף כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו ציה מ' י"י) וקאל איצא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל"א ב')⁽¹⁾.

12 תבע מא ישמך קלב אלמר אלכסר ותבע אלכשוע אלכרם:

היא אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתססיר שהו איצא אדא עברה עבר עלי נצה אתנה והו אן אל[נבי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה סר⁽²⁾) ואלכשוע מן נזאה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]ף אלכסר אלצלף ומקדמף רם אלכשוע כמא עלמת מן שאול חין כאן גאשעא והרב מן אלתרם כמא קאל הוא נחבא אל הכלים (ש"א י' כ"ג) אלתארה אללה וחין תעטם וקאל אלי לארב כ"ב י"ג) ומא אשבה דלך אויל⁽³⁾.

13 מן רד נואב קול⁽⁴⁾ קבל אן יסמע תמאמה פדאך גהל מנה

לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאר מנהא מעני מלל יין וחק יע ואנמא הי ענר אלתחציל כאלסכות אלדי לא יסיר שיא כאנת איצא אנצאף ועאני ואנזארהא לא תסיר שיא ומקאמהא מקאם אלסכות ען דלך אלמעני א אנה לא נואב עלי אנזא אלכלמאת אד לא נואב עלי אלסכות כדלך לא נואב אבעאף אלמעאני פמן לס יסתתם מן סאילה גמלא אלמעני אלדי ענה יסלה בל בה והו פי וסט כלאמה לחקה אחד אמרין אמא גלל או תגהיל או המא גמיעא ה יכון קר אנאבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאדא סמע תמאמה אנתקין ואב פאן הו תרך אן ינ[יב]ה [בנזאב] תאן כאן גאהלא וסיה קאל אולת ואן הו בה לס יכן פי אלהאל אלתאניף גאהלא בל גללא וסיה יקול וכלמה פאן אמסך יטאלבה סאילה באלנזאב לזמאה אלאמראן גמיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

וחון בשם למגדל כן נמשל במקרא לנה ולמעון ולחרר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום ום המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל נא לו וגמול הצדיקים נמשל למגדל בנוי ששוכנים בו לבטח ועונש הרשעים כפרץ חומה ול על חרסית ויטחנה כמו שפירשנו בישעיה.

⁽¹⁾ ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה' הון עשיר וזה נאמר כן בעולם הזה לפי שצריך אדם לחשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי איוב ששלו בתחלת הבטחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אוסיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול ולחה החמסידית.

⁽²⁾ בכ"י אלכרם.

⁽³⁾ ביאור: הרברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענות תפושם כמו שהם הטעם אחר. וידענו שכבר השם בשאול בעת ענותנותו והורד ממלכותו בגאותו.

⁽⁴⁾ בכ"י ג' כלאם ובכ"י ב' חסר.

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ"ב כ"ד, כ"ה) יקולון דע אלחצון אלי אלחרב (חז"ל) ואורא ואנעל אלכאפי חצנך אעתקאדא⁽²⁾. תם קאל ולא ינפע אלנפע אלחצון אלחצון עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירוץ צדיק ונשנב ואמא מן כאן באפרא או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכר לעקובתה כמא קאל אלנבי ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בבסף יקסמו ועל ה' נשענו (מיכה ג' י"א) תם קאל לכן בגללכם ציון שרה תחרש וגו' (שם י"ב). וקולה ונשנב ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני ארץ פי תמלילה ללחבלאן באלחצון לאן אלחצון יחתאג אליה פי אשד⁽³⁾ וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגדל עו היה בתוך העם וינסו שמה וגו' (שופטים ט' ג') כדלך אסם אללה פי אשר מא כאן עברה ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו] שע (ירמיה ל' ו') ואלשינוב יכון מן אעדא כמא קאל ממתקוממי תשנבני (תהלים נ"ט ב') וקאל דויד יענך ה' ביום צרה ישנבך (שם כ' ב') וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות (שיא י"ז מ"ו). ומעני ארץ לתמלילה באלחצון לאן מן דלל חצנא סבילה אן יגלק עליה אלאבואב פלא יערף מכאנא סוי דלך אלחצון כדלך יב אן יקטע אלמומן גמיע אלמואליק ואלמתכלאת אלא מן ענר אללה סקט ולדלך וצל בה דוד ולא פנה אל רהבים ושמי כוב (תהלים מ' ה') ועלי ה'א אלחצון קאל ישעיהו איצא לך עמי בא בחרריך וסגר דלתך בערך (ישעיה כ"ו ב') לאן אלאעתמאר עלי אללה ימלל בכל מכאן מן מאוי ומוטן וחצן וכדר וכהף ונבל וסא אשבה דלך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו ב') אוי אליה וקאל פי אלמוטן מעון מעון אתה היית לנו (תהלים צ' א') וקאל פי אלחצון מגדל עו שם י"י וקאל פי אלכדר לך עמי בא בחרריך ופי אלכחף ואלנבל י"י סלעי ומצורתי (ש"ב כ"ב ב') וסא שאכל דלך ועלי אנה עלי ה'א אלפסון נקלת אלאמה אן אסמה מקום ולדלך יקולון א'א הם דעו המקום ברוך הוא א' ה'א אעם⁽⁴⁾ אלאקסאם. ותאליפה מע חאל אלאר'ה לאן אללה עו וגל ה[ו] אלדי אליה יציר אלכל פתואבה ללצאלחין [חצן] מבני יסכנונה ואחקין כמא קאל בני עברדיך [שכנונו] ו[ורע]ם לשנבך יכון (תהלים קי"ב כ"ט) ועקאבה עלי אלטאלמין [ב]קטעה מן חצן תקע עלי אנא גוף פתחנה כמא קאל כפרין נופל נבעה בחומה נשנבה אשר פתאם לפתע יבא שברה כשבר גבל ויצרים (ישעיה ל' י"ג—י"ד) וכמא שרנא ה'א פי מוצעה⁽⁵⁾:

⁽¹⁾ בכ"י הדא.

⁽²⁾ חגאון חוסיף בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.

⁽³⁾ בכ"י אשר.

⁽⁴⁾ אפשר שצריך להוסיף מן.

⁽⁵⁾ ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בכחירת אדם הן על העולם הבא בנפול ועונש. בעולם הזה יש לאמרו מגדל עו ענינים רבים האחד שאמר מגדל עו ולא אמר הר גבוה ולא ארץ נשאה מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים בטרונו באל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירוץ צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שהחושב להתקרב אל השם בעבירות ענינו יוזר גדול. ואמרו ונשנב ר"ל שהשם יעזרו וישפוט בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא בעת חיותם קשה והיא עת מלחמה וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא כמזוק ומלח שינוב תורה על זה הענין. וענין שלישי שהבכ"ס במגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבמות בשם לבדו. וכמו שבבכ"ס

4 ינבני אן יכון כלאם אלמר כאלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמא
כאלואדי אלנאבע:

פעלי דאך ינב אן יסתעמל סכרה וישחיה חתי יכון כלאמה דארא צואבא¹).

5 ומחאבאא אלטאלם לא כיר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי
פי אלחכם:

לא כיר פיהא ללחאכס לגורה ולא ללזכי לזסארתה ולא ללטאלם למעונתה
עלי אלטלם [ולא לאה]ל אלבלאר אלמפעול דלך בינהם [לאר]תפאע אלברכאח²).

6 נטק אלגאהל ידכל פי אלכצומא ופוח ידעו אלהבגאח:

חני מא הו משאהר בין אלנאס³).

7 ופס אלגאהל אנדקאקה⁴ ושפתאה והק נפסה:

8 כלאם אלמחרין כאלמוזאח⁵ וקד וצל אלי כדור אלקלב:

עלי אלמשהאר אן אלמחרין אנמא ילקי כלאמה פאן אחר שי[א] ואלא געלה
מוזאח⁶).

9 ואלמסתרבי איצא⁷ פי צנאעתה פהו אף למפסדהא⁸:

לאן אלמפסאר כמא יקע בפעל אלמפסאר כדאך יקע בתרך אלמצלאח
ולדלך קאל נס⁹).

10 ואסם אללה כמגדל עז אליה יחאצר אלמצאלה פינצר:

הדא אלקול עלי אלדניא באגתיאר אלמצאלה ועלי אלמגרה בנזא אללה.
ותרכיבה עלי חאל אלדניא פאנה לס יקל הר גבוה שם ה' ולא ארץ נשאה שם ה'
בל קאל מגדל עז קצר מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה
עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה לים ינפעך א[קל] שי אלא¹⁰ אן תגעלה
מעתמד באלאעתקאר כמא אן אלמרתפע מן אלארין ואלשאמך מן אלגבאל לא
יחבך מן ערוך ואנמא יחבך חצן אצלחתה אנת לנפסך והדא נשיר קולה אשרי
הגבר אשר שם ה' מבטחו (תהלים מ' ה') ועלי מא קאל אצחאב אויב לה ושית על

¹ ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל בשכלו ושישגן אותו עד שיהיה כנחל נובע.

² ביאור: אמרו לא טוב ר"ל לשופט לפי שהוא חוסס ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חסם ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.

³ ביאור: חניד מה שבנמצא בין בני אדם.

⁴ בכ"י ב' וג' אנדקאק לה.

(בכ"י א' כאלמוזאח.

⁵ ביאור: אנו רואים שהנגדן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רשעם ישמח ואם לא יאמר

שהוא מצחק.

⁶ חסר בכ"י א' וג'.

⁷ בכ"י ב' וג' ללרגל אלמפסדהא.

⁸ ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמו שמשחיתת בירו.

⁹ בכ"י לא.

קולה גם הוּ מן חרוף אלמצאף דל' עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והו
אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנכארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרג
(שמות כ"ג ו') וכדלך גרמה איצא [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים
כ"ב י"ט) וכדלך צרבה וחדה¹ כמא קאל והיה אם בן הכות וגו' (שם כה ב')².

27 אלצאד־אקואלה הו עאלם באלמערפא־ואלעזיו אלרוח דו פהם:

מראדה בהדא צד אלכלאם אלמכתדא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח
אשאר אלי אלרזאנא־אלתי תרי אלדגל לחאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהוה
פלא יהתו³.

28 חתי אין⁴ אלגאהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצאם⁵

שפתיה פהמא:

הדא אלקול יונב חסן אלטן יוציך אדא ראית אלמר סאכתא פאעדרה בעלם
חתי יפהר לך גהלה וכדלך אלמססתר אעתקדה צאלחא חתי יבין לך פסקה ולדלך
יצי קרמאנא הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א' ו')⁶.

יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה ילאנך:

יעני בקולה נפרד אלמנאלפין אלמנפרדין ען אלמא־פאכבר ענהם אנהם
אנמא יטלכון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חנא־ודל[יל] מחכוך וכאברוך⁷.

2 ותגד אלגאהל לא יריד אלפהם בל הו סאיר פי לגאנא קלבה:
אלפסוק אלאול פי טאהרהם והדא אלחאני פי באטנהם יקול לים יפעלון הדא
ענד אלמנאטרה־פקט בל ענד כלותהם איצא לא ירדון אלעלום בל אללנאנ⁸.

3 אדא אתי אלפאסק חצר אלזורא איצא ומע דו אלהואן אלעאר:
יונב אין⁹ תרפע לה ראפע־כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט
מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ"ב ג' י"ד)¹⁰.

⁽¹⁾ בכ"י ולדה.

⁽²⁾ ביאור: מלת גם ממלות תחבור ותורה על דבר שתכל מודים בו והוא שאסור לתרוג
את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לעונשו בממון ובמלקות.

⁽³⁾ ביאור: אמרו חושך וכו' ר"ל מי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אותו. ואמרו יקר רוח
ר"ל מי שיש לו כובד ראש עד שלא יגיעו דבר.

⁽⁴⁾ בכ"י ב' באן.

⁽⁵⁾ כן הוא בכ"י ב' ג' ובכ"י א' אלצאד = חושך.

⁽⁶⁾ ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו
ולצדיק עד שתודע רשעתו.

⁽⁷⁾ ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם
ואם תרבה עליהם ראיות וטענות ישנאו ויתנאו עליך (ועיון אסאנאת 69, 806).

⁽⁸⁾ ביאור: לא בוכוכם בלבד כמו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמה
ויעמדו בדעותם.

⁽⁹⁾ גראה שצריך להוסיף מלת לא.

⁽¹⁰⁾ ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

אדניהו בן חגית מתנשא וגו' (מ"א א' ה') וכמא פעל עוהו וכחוקתו נבה לבו עד להשחית וימעל וגו' (ד"ה כ"ז ט"ז)¹.

20 אלעסר אלקלב לא יציב בירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר: אמא אלעסר² פכמא עסר סיחון ועונ אן ישרקו ללאמא ואלמתקלב כפרעה וקומה³ עשר מנאולאת⁴.

21 ואלד אלגאהל לה אלחסרה ולא יפרח אבן אלספיה: 22 אלקלב אלפרח יגוד אלסחנה⁵ ואלרוח אלכאביה תגפא אלעטם: אמא פי היא⁶ באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אללה⁷:

23 אלטאלם יאכד אלרשוה מן אלכס ליזיל סבל אלחכס: לנא חק כס נקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד' ו') [. . .] אלנאיר אנה קד סתר אמרה בכמה⁸.

24 בחצרה אלפהם אלחכמה ועינא אלגאהל פי אקאצי אלארין: מעני דלך אן אלפהם כמא תלוח לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקא עליה ואלגאהל סהו כאנה לים באלחצרה בל כמן הו פי בעד מסאפה כמא עלמת אן משה אעתול ען זונתה באלאימא אלדי קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה סה עמד וגו' (דברים ה' כ"ז—כ"ח)⁹ וגירה השכם ושלוה (ירמיה ד' כ"ה) ולם יחך פיהם¹⁰.

25 אלאבן אלגאהל גיט לאביה וממר לו אלדרתה: יתנה היא עלי מא יפעל בהמא באלבטש ואלאדא כמא פעל אבשלוס בן מעכה וינצפה איצא אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה סינתמאן כמא קאל ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון וגו' (ש"א ב' כ"ב)¹¹.

26 וגרם אלוכי איצא לא ביר פיה ולא צרב אלנבל עלי מסתקימהם¹²:

¹ ביאור: אמרו אותם מצה וכו' כמו שאירע למשה שלא רצה אלא לחכות את המצרי והרגו. ואכרו מנבית וכו' כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועויה מלך יהודה.

² אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

³ ביאור: אמרו עקש לב כמו סיחון ועוג שלא נתנו לישראל לעבור בארצם. ואמרו נחשך ונ' כמו פרעה ועמו שהשכו את לבם עשר פעמים.

⁴ עיין שרשים לאבן גנאח ע' 126 ואפשר שכיוון הגאון אל המלה הערבית נהה = ונה.

⁵ אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ"ל אשאר במקום אמא ר"ל יעץ בוח.

⁶ ביאור: לכן יסיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

⁷ ביאור: חיק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

⁸ עיין שבת פ"ז א'.

⁹ ביאור: כשתדבר לחכם ברמיות יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מהמדבר

עמו כמו שירעת ממשע שהיה די לו ברמיות ופרש מאשתי ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירו פעמים רבות.

¹⁰ ביאור: בין שיעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אבשלוס בן טעכה בין שישמעו את

רוע מעשי הבן ויהעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

¹¹ בכ"ו א' מסתקימה.

לה קלב דוד חתי דרה מן נשור באחראק נלחה באלנאר וכמא קאבל יואש יהודיע
הכהן אלדי זלצה מן אלקתל וחפץ לה אלמלך בקתל ולדה וקר סמעת עזאקב
נמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא ילחה שר איצא לקול אללה לא תקם
(ויקרא י"ט י"ח) ולכנה יקים מדה חם ימיש מביתו⁽¹⁾).

14 כבתק אלמא אול אלעכב פלדלך קבל אללנא דר אלכצומה:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה לים פי טאקתך אן תחתיהמא⁽²⁾ עלי מקדאר
רבמא עומת אן תלאצם בעשרה כלמאת פאתסעת אלי מאיה כאלמא אלדי תפתח
מנה יסירא סיפתח הו לנפסה כתירא וכמא אתסעת מנאשרה בני אפרים מע יפתח
חתי קתל ארבעין ואחנין אלפא (שופטים י"ב ו') ולכן גרעון בעקלה קטע אלכצומה
ולמף בהם סקאל הלא טוב עוללות אפרים מבציר וגו' (שם ח' ב')⁽³⁾.

15 מזכי אלטאלם ומטלם אלזכי אן אללה יכרה כליהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה אהמאן היא ונשראה⁽⁴⁾:

16 למא דא יכון תמן מע אלגאהל יריד אן יקתני אלחכמה בגיר

עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכס מן אף ינשא לשדה:

הדאן פסוקאן מנמועאן קאל סיחמא יטן אלגאהל אן אלחכמה אלכחמא מן
אלאצדקא פישתריהם בתמן ולא יעלם אנה כס מן צדיק יכון מצרה בצדאקה זבול
לנעל⁽⁵⁾ (ויגרב לאמנון ודלילה לשמשון ונשראיהם⁽⁶⁾).

18 אלאנסאן אלנאקין אלעקל יצאפה בכפה ויצמן צמאנא

לצאחבה:

ינמע היא אלדאכל סימא לא יעניה פהו מנקין מדמוס⁽⁷⁾.

19 מן אחב אלמנאצאה פקד אחב אלדינב ומן שמך באבה פקד

טלב אלכסר:

ודלך אן אלמנאזעה קד יכרג מנהא מא לא תירד כמא אראד משה צרב
אלרגל אלמצרי כמא צרב הו אליהודי פצרכה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

⁽¹⁾ ביאור: הכתוב מוסב תחלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות
האל ויסרו את פיהו ועוד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שעשו המצרים לאחי יוסף
ואבשלום ליואב ויואש ליהודיע. ואם ישוב האדם רעה תחת רעה עובר בלא תקום וחבוא עליו רעה
אלא שאחר זמן תביש מביתו.

⁽²⁾ בכ"י תחתיהמא.

⁽³⁾ ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם כוננת לומר עשר מלות וירבו
לחיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכירה המעכבת המים יפתחו הם הריבה כמו שנדל הריב
בין יפתח ובני אפרים עד שחרג מהם מ"ב אלף אבל גרעון דבר עממה כנחת ושקטת חממה.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו גם שניהם ר"ל שיש מעשה אחד שבו שני המאיים.

⁽⁵⁾ בכ"י יכול לעגל (ועיין שופטים ט').

⁽⁶⁾ ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על חכסיל החושב שיקנה חכמה אם יקנה רעים
רבים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לגעל ויגרב לאמנון ודלילה לשמשון ודוכיהם.

⁽⁷⁾ ביאור: חפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגנחו.

- 8 אלרישא ענד צאחבה חגר דו חט חית⁽¹⁾ תונגה ינגח:
הכרי יטן צאחבה בה והו ענד אללה בצר דלך יקול כי השחר יעור עיני
חכמים ויסלף דברי צריקים (דברים ט"ז י"ט)⁽²⁾.
- 9 מגטי אלדנב טאלב מחבב ומעיד⁽³⁾ אלכלאם יפרק אלאלפא⁽⁴⁾:
היא פי אמור אלדניא נאצה אן אלצדיק אדא לס יעף ען אלה סלא רנבא סיה
ובדלך אדא הו לס יקבל אלעדד בל כלמא אעתדרת אליה אעאד אלחוביך עליך⁽⁵⁾.
- 10 תננע⁽⁶⁾ אלזגרה פי אלפהם אכתר מן צרב אלגאהל כתירא:
קולה מאה לים הו עדר מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלגברי ונקולה אם
יוליד איש מאה (קהלת ו' ג') יכון אקל או אכתר⁽⁷⁾.
- 11 אנמא יריד אלמכאלף אלשר ורסול צאר יבעת סיה:
פי אלדניא מן נאלף עלי אלסלטאן בעת עליה רסלא נשנא כמא בעת נבוכדנצר
עלי יהויקים וצדיקה חין עציאה ואחרי דלך מן נאלף עלי אללה קאל סיה משלחת
מלאכי רעים (תהלים ע"ח ט"ט)⁽⁸⁾.
- 12 ליפאני אלמר אלדב אלמתכל ולא אלגאהל בנהלה:
לאן אלדב יחל קתלה ואלגאהל תריד⁽⁹⁾ קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא
יאתיך⁽¹⁰⁾ אלחכם ואלגאהל יחאכמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחקך שניעא ואלגאהל
יסעל דלך ומתל היא כתיר ואנמא אקחצר עלי אלדב ללגאנה⁽¹¹⁾.
- 13 מן כאפא שרא בדל כיר לא יברח אלשר מן מנזלה:
אול דלך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה⁽¹²⁾ איאה ואחיהא וארואקה ותצחיהא
וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו
(יונה ב' ט') ופי אלנמע קאל בכל צרתם לא צר וגו' והמה מרו וגו' (ישעיה ס"ג
ט'—י'). חם מכאפי אלנאם שרא בדל כיר כמא כאפי אהל מצר אלוה יוסף אלדין
אחיהאם אללה עלי ידיה באלאסתעבאר וכמא נאוי אבשלוס יואב אלדי אסתעטף
- (1) בכ"י ב' וג' אין מא.
(2) ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.
(3) בכ"י א' מגיר = משנה דיבור.
(4) בכ"י א' אלאלף.
(5) ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוחב שאינו מוחל לחבירו חס ותרסקו
ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב להוכיחם.
(6) "תועיל" ובכ"י ב' וג' תונע = תכאיב.
(7) ביאור: אמרו וסאת אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.
(8) ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדיקה כשמרדו בו וכל שכן
הסמרת את פי השם.
(9) צ"ל חרם.
(10) בכ"י יגאתיך.
(11) ביאור: לפי שהרוב מותר להרגו ולא יביא אותך למשפט ולא יקלך ואינו כן בכסיל
והזכיר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.
(12) בכ"י אבראיה.

ארץ טוב (שופטים י"א ג') באסם אלפריק אלדי יסכנהא לקולה ואיש טוב חמש מאות⁽¹⁾ אלף איש (שמואל ב' י' ו').⁽²⁾

2 אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלט עלי אלאבן אלמסי ובין אלאבזה יקתסם נחלה:

כמא תצמן אכבארנא אנה מן כאן ולדה מסין[א] וכתב מאלה לבעיד כאן דלך לה⁽³⁾.

3 אלמסבך לפצצה ואלכור ללדהב וממתחן אלקלוב אללה: לאן אלקלוב לפצה לא יעלם מא פיהא סואה כקולה הנה צרפתוך וגוי (ישעיה מ"ח י') וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסינ וגוי (יחזקאל כ"ב י"ח).⁽⁴⁾

4 אלמסי יצני אלי נטק אלגל וינצת אלי באטל מן לסאן די אלאפאת:

יעלם אנה כארב ויסמע מנה וקר נהי אללה ען קבול אלמחאל אד קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ"ג א').⁽⁵⁾

5 אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעם לא יברו: הוא אלפקיר האהנא הו אלדי יצאב במציבה פמן שמת בה פלים יגנו מן בליח⁽⁶⁾.

6 תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאיהם: קצר פי אול אלפסוק אלתרניב פי אקאמא אלנסל ותוויג אלבנין ותאריבהם ותעלימהם אד כנוהם תאג אנראדהם ופי אלנצה אלתאני ענאיח אלבנין באנפסהם חתי תפתר אלכאב בהם⁽⁷⁾.

7 לא יחסן באלספיה אלפצול⁽⁸⁾ פכיה באלנכיל אלנטק באלבאטל: אסתפטע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיה לא יסתשנע למן יריר אלנבל⁽⁹⁾.

(1) ציל שנים עשר אלף.

(2) ביאור: כמו שעשה יפתח שברח ספני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראת כן על שם העם היושב שם.

(3) ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ"ח כ' ה') ועיין גמרא קל"ג ע"ב) שמי שיש לו בן שאין נוחג כשורה וכתב נכסיו לאחר מות שעשה עשוי.

(4) ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מזה שהוא צפון בלב האדם.

(5) ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמת שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמע לדבר שוא (עיין תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

(6) ביאור: רש בזה המקום ענינו מי שבאה עליו צרת ומחרפו לא ינצל מן הרעת.

(7) הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתקתו שלפי הביאור היה צ"ל ותפארת האבות בניהם. — ביאור: אמרו עמרת וכו' זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים תגונים שיהיו עמרת לוקניהם ואסרו ותפארת וכו' צווי שישניחו הבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

(8) בב"י ב' ו' אלנטק באלפאצול.

(9) ביאור: החכם גינה אצל חכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

28 דו אלתקלב ינשי אלצכאיב ואלמחרין יפרק אלאפא:

חכי מא ונדה והוא פי אמר אלדין ואלדניא⁽¹⁾.

29 דו אלטלם יכדע צאחבה ויסירה פי טריק לא כיר פיה:

והוא איצא פי אלמרין גמיעא כמא יטני אלמלחון בעץ אלמוחרין ויגד אלמלאפון בעץ אלנמאעה⁽²⁾.

30 וכס מן גאין טרפה יפכר פי אלתקלב ונאמו עלי שפתיה קד אכמל אלשר:

הוא מן אשכאל אהל אלסו יתנאמו[ון] באלעיון ואלשפאת⁽³⁾.

31 תאג אלפכר אלישיבה תוגד פי טריק אלזכוה:

ארעד בה אן אלישיבה תאג ודלך אדא קארנהא אלצלחא ואלא פלא כיר פיה וקר עלמת אן משאיכא חצרו מנלם⁽⁴⁾ אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הרבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (שיב ייז די)⁽⁵⁾:

32 אלטויל⁽⁶⁾ אלמהל כיר מן אלגבאר ואלמתסלט עלי ראייה אצלח מן פאתה בלד:

לאן אלגבאר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי פלשתים ונורחם עלי סרעה ואמא פאתה בלד פהו תסלט עלי גירה פאן לס ימלך נפסה קבל גירה פמא דא יסאוי⁽⁷⁾.

33 סביל אלסהם אן ילקא פי אלחגר ומן ענד אללה גמיע חכמה:

ארעד בה אן גמיע אלאשיא אלמופקה מא לס ירד פיהא אמר ולא נהי פהי מן ענד אלמופק⁽⁸⁾.

יז

1 לכסרה גאפה מעה סלו כיר מן בית ממלו דבאיחא בכצומה:

כמא הרב יפתח מן בין אלותה לחאל אלצומה ונלם פי אלקפר ואנמא סמית

בפכעו יגרל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט במכעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש חמתו ואם הרשע כן צריך להזהר ממנו.

⁽¹⁾ ביאור: סיפר מה שמצא בין המוניות בין בתוריות.

⁽²⁾ ביאור: זה גם כן בהמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם המיחידים והמתנגדים עם הכנסייה.

⁽³⁾ ביאור: החכם מצייר אנשי רעה הרומזים בעיניהם וכשפתיהם.

⁽⁴⁾ בכ"י פגלם.

⁽⁵⁾ ביאור: אם השיבה בלא צדקה או לא תהיה עמרת לבעליה כמו שירעת שהוקנים הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

⁽⁶⁾ אפשר שצ"ל לטויל.

⁽⁷⁾ ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל באחרים ולא בנפשו מה הוא שוה.

⁽⁸⁾ ביאור: ירצה בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרה נתונים לנו מאת השם.

20 מן עקל לאמרה אצאב לירא ואלואתק באללה טובאה:

21 אלחכים אלקלב ידעא דהנא¹ ואלחלו אלנטק יודאד בתא:

יעני אן אלנאס יתמנון אלמואר מן כלאמה².

22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיוו³ ואדב אלנהאל גלהלם:

יריד בה מא ראי אלנהאל עליה אנהם אדא ראו אחרהם יטלב אלחכמה ראצוה וסאסוה אלי תרכהא ואלבקא בחאל גלהל³.

23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה יודאד בתא:

אחתנא אלי הדא אלקול לאן אלארא ואלמעקדא אלמכנוג⁴ פי קלוב אלנאס מלפיה בעצם ען בעין ואנמא אלמטהרהא ואלמעבר ענהא הו אלנטק ואלכלאם אללדאן נעלא דלילין עלי מטאוי אלאצמאר טאע⁵ או מעציה חכמ⁶ או גהל⁴.

24 כפאיק אלשהד אקואל אלחכמה חלו ללנפס שפא ללגסם⁷:

כל אפצל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י"ט י"א) ודלך אן אלאכתאר מן אלעסל יצר ואלאודיאד מן אלחכמה ינפע ואלעסל יצר שיא ונפע שיא ואלחכמה תנפע אלכל ואלעסל בתמן ולא ידום ואלחכמה בלאף דלך⁸.

25 כם מן טרויק מסתקים ענד⁹ אלמר ועקבהא טרק אלמות:

הדא פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין¹⁰.

26 נפס אלשקי תשקא אדא תנכם ענה מקדארה¹¹:

אמא בלל בעד עז או נוע בעד שבע או ספר בעד חצר פיגב אן תראפע אלסאחא באלעמל אלצאלח¹⁰.

27 דו אלפגור יכרא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה:

יעני אן דלך לא ילפי עלי אלחכים ומחנתה אן כאן טבע אלסאנר אחרה פהו פי חאל תדבירה תודאד חרתה פאן באלג אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון זאר פי סכונה פאן הו נאחי אנקלב אלי אחרה פאדא ראיתה כדאך פאחרה¹¹.

(1) עיין בפתיחת 10.

(2) ביאור: לפי שבני אדם מתאווים שיוסיף מתק שפתים לדבר.

(3) ביאור: ירצה בו תחכם שראה הכסילים מיסירים את חבריהם אם יבקשו חכמה.

(4) ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שחדעות והאמונות טמונות בלבבות בני אדם וישפחותיהם

הן מנלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.

(5) בכ"י ב' ללעמאס.

(6) ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יצרר מדאי מזקת את התוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואיכר מתקיים והחכמה אינה כן.

(7) בכ"י ב' בין ידי = לפני.

(8) ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י"ד י"ב) בדברי האמונה.

(9) הגאון תרגם אכף מלשון אפך = הפך ופיהו מלשון פי שנים.

(10) ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באה עליו תרפת אחר הנכסד וירדון אחר השובע וחליבה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.

(11) ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאמר רגן

מִיָּא בִּי ז' וְקֵד עֲלַמַּת כִּיף רַפְעָהּם חֲתִי צָאֵר אֲלֻכְהָנִים יִנְסְכוּן אֱלִיהֶם כְּמֵא קָאֵל
אֲשֶׁר לָקַח מִבְּנוֹת בְּרוּלֵי וְגו' (עוֹרָא בִּי סִיד) פְּכִיף מִן קָאֵל אֲלַעֲוִיו לֵה וְהִקְרַבְתִּיו
בְּנִשׁ אֱלִי וְגו' (יִרְמִיָּה ל' כ"א) וְקָאֵל אַחֲשׁוּרוּשׁ עֵץ מִרְדְּכִי אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חֲפִץ בִּיקְרוֹ
אִסְתֵּר ו' ו' וְקֵד רִי¹) כִּיף בִּלְנָ בֵּה פְּכִיף מִן קָאֵל אֲלֻכְרִים לֵה מֵאֲשֶׁר יִקְרַת וְגו'
יִשְׁעִיה מִיָּד דִּי²).

16 אַקְתַּנָּא אֲלֻחְכַּמָּה מֵא אֲגוּדָה מִן אֲלֻקְרָאצָּה וְאַקְתַּנָּא אֲלֻפְהֶם
יִיר מִן אֲלוֹרֶק:

לְלוֹנָה אֲלִתִּי וְצַפְנָהָא בֵּל לֹאכְתָּר מִנְהָ³).

17 מַחֲנָה אֲלֻמְסַתְקִימִין אֲלוֹוָאֵל עֵץ אֲלֻשֶׁר פִּיגֵב אֵן יִכוֹן אֲלֻמֵּר⁴)
חֲאָרִם נִפְסָה חֲאֻפֵּט טְרַקָּה:

אֲלֻתְאֲהִיב פִּי דִלֵּךְ לֹא יִר אֲנָה אֲנִמָּא יַחֲפֵט טְרִיקָא אוֹ חֲאֵלָא לִים אֲלֻמֵּר כִּדְלֵךְ
בֵּל נִפְסָה אֲלַעֲוִיָּה יַחֲפֵט⁵).

18 עֲקִיב אֲלֻאֲקֻתְדָּאֵר אֲלֻכְשׁוּעַ וְעֲקִיב אֲלֻכְשׁוּעַ אֲלֻכְרָאמָה⁶):

כְּמֵא עֲלַמַּת מִן אֲנֻרָּהּ יִקּוֹל אֲנִכִּי עֶפֶר וְאִפֵּר (בְּרֵאשִׁית י"ח כ"ו) וּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן
וְנַחֲנוּ מֵה (שְׁמוֹת ט"ז ז') וְדוֹד וְאֲנִכִּי תוֹלַעַת (תְּהִלִּים כ"ב ז') וְגִדְעוֹן הֵנָּה אֲלֻפִּי הֶרֶל
בְּמִנְשֵׁה (שׁוֹפְטִים ו' ט"ו) וְשֹׁאֹל הֵלָא בֶן יִמִּינִי אֲנִכִּי (שִׁ"א ט' כ"א) וּמֵא אֲשַׁבְּחֶהֶם
וְאֻעֲקְבֶהֶם אֲלַעֲוִי וְאֲלֻשְׁרָף. וּפְרַעְהָ יִקּוֹל מִי ה' (שְׁמוֹת ה' ב') וְגִלִּית אֲנִי חֲרַפְתִּי אֵת
מַעֲרֻכֹת יִשְׂרָאֵל (שִׁ"א י"ז י') וּסְנַחֲרִיב מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאָרֶצוֹת (מִ"ב י"ח ל"ה) וְנִבְכֹּדְנֶצַּר
וּמֵן הוּא אֱלֹהֵי דִי יִשְׁיֻבְנִכּוֹן מִיִּדִּי (דְּנִיָּאל ג' ט"ו) וּמֵן מֵאֲלֻהֶם וְאַתְבַּע אֲקוּאֲלֻהֶם
אֲלֻלָּה⁷) וְאַלְחִיטָא⁸).

19 לְתוֹאצֵּעַ אֲלֻרוּחַ מַעַ אֲלֻכְאֻשְׁעִין לִיר מִן תִּקְסָם אֲלֻמְלֵב מַע
אֲלֻמְקֻתְדָּרִין:

לְצֻלָּח עֲאֻקְבָּה אֲלֻאֹל וּפְסָאֵר עֲאֻקְבָּה אֲלֻתְאֵנִי⁹).

¹) אֲלֻי צִיל רֹוִי.

²) בִּיאֹר: זֶה נִרְאֶה בְּמַלְכֵי בִשֶׁר וְדָם הַמְּנֻשָּׁאִים אֵת אֲחֻבֵּיהֶם וִידוּעַ בְּמֶלֶךְ הָעוֹלָמִים כְּמוֹ
שֶׁמִּצָּאֵנוּ שְׁפָרַעַת הָרִים אֵת יוֹסֵף וְדוֹד הַקְּרִיב אֵלָיו אֵת בְּנֵי בְרוּלִי וְאַחֲשׁוּרוּשׁ נִתָּן יָקָר לְמִרְדְּכִי
וְכָל שָׂכָן שֶׁחָאֵל יָרִים אֵת עַמּוֹ וִיקְרִיבֵנוּ אֵלָיו וְיִתֵּן לוֹ יָקָר וְכָבוֹד.

³) בִּיאֹר: לְעִנְיָנִים אֲשֶׁר תִּקְדַּמְנוּם וְלִיּוֹתֵר מֵהֶם.

⁴) „וּלְפִיכָךְ צִירִיךְ שׁוּחַ אָדָם וְכוּ״ וּבִכְ״י א' חֲסֵרָה מֵלֵת פִּיגֵב.

⁵) בִּיאֹר: זֶה הָעֵרָה לְאָדָם שֶׁבִּשְׁמָרוֹ אֵת דְּרָכּוֹ וְיִשְׁמֹר גַּם כֵּן אֵת נַפְשׁוֹ הַיְקִירָה.

⁶) בִּכְ״י ב' וְג' עֲאֻקְבָּה אֲלֻאֲקֻתְדָּאֵר אֲלֻכְסֵר וְעֲאֻקְבָּה אֲלֻכְכֵר אֲלֻחֲמִיטָא וְזֹאת הִיא הַעֲתָקָה
הַמְּסַכֶּמֶת עִם הַפְּסוּק וְנִרְאֶה שֶׁבְּחֵלֶק הָרִאשׁוֹן צִיל אֲלֻכְסֵר גַּם בִּכְ״י א' אֲבָל חֲחֵלֶק הַשֵּׁנִי בִּכְ״י
ב' וְג' הוּא הַגִּתָּה אִיזָה סוּפֵר לְפִי שֶׁמִּתּוֹךְ בִּיאֹר הַגָּאוֹן גִּכְ נִרְאֶה שֶׁטַעַת וְחֲחֵלִיף זֶה הַפְּסוּק
עִם פְּסוּק שְׁלֻמִּטָּה י"ח י"ב.

⁷) בִּכְ״י אֲלֻדְלִי.

⁸) בִּיאֹר: כְּמוֹ שִׁדְעַת מֵאֻכְרָהֶם וּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן וְדוֹמִיָּהֶם שֶׁחִיו נִכְבָּדִים מִפְּנֵי עֲנֻתָם וּפְרַעְתָּ
גִּלִּית וְדוֹמִיָּהֶם נִכְנָעוּ מִפְּנֵי גִאוּתָם.

⁹) בִּיאֹר: לְפִי שֶׁאֲחֵרִית הָעֲנֻתָה הִיא לְשׁוּבָה וּסוּף הַגִּאוּת לְרַעְהָ.

9 קלב אלמר יפכר פי אמורה ואללה יהי כטאה:

הוא קול זאיין פי אמור אלרוק ואלפאידה ואלשפא ואלולד ואלנעמא
אלדניאיייה אלתי לא ינפע אלנאסאן אלחקלב פיהא או ישא רבה פיהא יקול ירמי
(ה') ידעתי ה' כי [לא] לאדם דרכו וגו' (ירמיה י' כ"ג)¹.

10 ינבגי אן יכון אלחתם עלי נטק אלמלך ובאלחכם לא ינבג
בקולה:

הוא איצא זאיין אדא אמרך אלמלך בשי מבאח מן ענר אללה פחט
אלמלך או אונבה פלא תאלפנה פאחרי ואוכד מלך אלמלוך ורב אלארבאב אכ
תאלפנה וכמא נעלה אלחכים אעתבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבו
אלהים (קהלת ח' ב')².

11 לאן אלחסקים ומואזין אלעדל ללה ועמלה כמא יוזן באלצננא
הוא זיארה פי אלאעתבאר אדא וגב אן תשיע מן יקע פי אעמאלה אלה
ואלנאף פכף מן עמלה כאלמיואן ואלקסט³.

12 יגב אן יכרה אלמלוך עמל אלטלם לאן אלכרסי אנמא יתבת
בעדל: 18 ויגב אן יכון רצאהם נטק אלצדק ואלכלאם אלמסתקים יחבר
הואן אלפסוקאן עלי מא קרמנא אן אלטאכע טבע בניה אלעאלם עלי אל
ואלצאתם כתמה בעדל לא יתבת בנירה⁴.

14 חמיה אלמלך כרסל אלמות ואלרגל אלחכים יזילהא:

דלך פי אלנאסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד קאל ויגש אליו יהודה ו
(בראשית מ"ד י"ח) וקואר מלך ארם באחאב אד קאל ויחגרו שקים במתניהם וחגלו
בראשיות (מ"א כ' ל"ב) ופי מלך אלמלוך גל תנאה כמא פעל משה פי הר סיני
ומדבר פארן וכמא פעל פינחם בשמים ומן פעל מלהם⁵.

15 בנור וגה אלמלך אלחיוה ורצאזה כאלגים אללקים:

דלך איצא פי מלוך אלנאם מחסום כף ירפעון מן אחבוה⁶ ופי
אלעאלמין מעלום ונצף מנה תלאתה מן אלאעתבאר קאל פרעה ליוסף אני פ
(בראשית מ"ד י"ח) וקד ראית אלי מא דא צאר פכף מן קאל אללה לה אני
אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ"ח י"ח) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי

¹ ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי
ברצון השם.

² ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא י
את פיו וכל שכן מצות מלך מלכי המלכים.

³ ביאור: תוסף לומר שאם הרבר כן במי שעושה לפעמים בחפזה ובקלות כל
במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

⁴ ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא חקק צורת העולם על האמת וחתמו בצדקה

⁵ ביאור: זה בחמת מלך בשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם
אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחם בשימים

⁶ בכ"י אחשה.

3 גַּל אֱלִי אֱלֹהָ אַעֲמַלְךָ תִּתְּבַת אִפְכָּאֲרְךָ:

אלתגלית לה עלי צריבין אן כאן אלעמל אלדי קצדתה מן אלמבאח פאסתכרה סיה וסלה אלגנאף כמא כאנו אלאלון יפעלון אן חצרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאלו ודור ואן לא יסלון אלגנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה' (דהיב י"ח ד') ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן ינבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ח' כ"ג). ואן כאן ממא סיה אמר ונהי פאערצה עלי סמעה ואחאר רסולה פמא ונב אפעלה ומא לס ינב פאטרכה⁽¹⁾.

4 כָּל פֶּעַל אֱלֹהָ לְסַבְכָּה וְאֶלְטָאֵלִם אֵיצֵא לְיוֹם סוּ:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אוגבתה חכמא אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פרו ללטאלס ופי דלך צלאח לה לימחיין ענה אלכטאוי וללעכאר ליעתברו בה והיא קול מעכוס ויום רעה לרשע⁽²⁾.

5 יִכְרֶה אֱלֹהָ כָּל שֹׁאמֵךְ אֶלְקָלֵב כִּתְּקֵלֵב יָד לִיד לֹא יִכְרוּ:

יעני אנה יכיר בסרעה⁽³⁾.

6 בְּאֶלְבֶּר וְאֶלְאֲחַסְאָן יִגְפֹּר אֶלְגֶּרֶם וּבִתְקוּי אֱלֹהָ אֱלֹוֹאֵל עֵן אֲלִשֶׁר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין⁽⁴⁾ אהנין תאיב קד נפר דנכה בנדמה וצומה וצלותה וצדקתה וחק לם יול ואילא ען אלשר⁽⁵⁾.

7 אֲדָא רִצִּי אֱלֹהָ אַחוּוֹאֵל אֶלְמֶר סִלְם⁽⁶⁾ לֹה אַעֲדָא:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעור ותעו ונירהם לדור וכמא קאל רבינו הקדוש לר' חייא⁽⁷⁾.

8 לְקִלְיִל בְּנִצְפָה כִּיר מִן גִּלְתָּה כְּתִירָה בְּגִיר חֲכָם:

היא פי אלוארת אלגלף שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתערי אלי מאל שריכה וסאיר אלגלמא ואלמעאמלין⁽⁸⁾ לדלך קרן בה משפט וצדקה⁽⁹⁾.

⁽¹⁾ ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותמים כמו יהושע ושמואל ושאלו ודור או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

⁽²⁾ ביאור: לכל דבר נכרא יש סבה שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כרי שישב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

⁽³⁾ ביאור: אמרו יד ליד ר"ל יאבד מהרה. — ⁽⁴⁾ אפשר שצ"ל מא בין.

⁽⁵⁾ ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא עשו רע מימיהם.

⁽⁶⁾ בכ"י א' סאלם לֹה אַעֲדָא.

⁽⁷⁾ עיין מועד קמ"ז ב. — ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעור ותעו עם דוד וזולתם וכמו שאמר רבי לר' חייא.

⁽⁸⁾ נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקה עם משפט.

⁽⁹⁾ ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושוחטים וכיוצא בהם שנושלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

- 29 לדלך¹ אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוה אלצאלחין יסמע:
 30 כמא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כדאך אלכבר אלצאלח
 ירסם אלעטם:
 אלקיאם פי דלך קריב אף המא חאסתאן יוידאן אלעצוין².
 31 אדן סאמעה עטף אלחיוה ענד אלעלמא תוגד:
 יעני אלעטף לא יסתמעא אלא חכים³.
 32 אן מגדב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעטף למקתן קלבה:
 לקב אלחכמה באלקלב אף הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר
 סמאא לנוולה מן אלסמא⁴.
 33 תקוי אללה אדב אלחכמה ועקובה אלכשווע אלכראמה:
 קולה יראת ה' מוסר חכמה ערענא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה ומא תורב
 הי בה ותסום אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלדי הו ואחר ענוה
 כבוד ואלקולאן ואחד⁵.

מז

- 1 ללאנסאן מצאף קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה⁶:
 אמא לאדם מערבי לב סהו יויד אלקול באלאכתיאר אף נסב סעל קלב
 ללאנסאן לה ולכן ומה' מענה לשון הו יוסם⁷ אלקול באלגבר וליס חקיקתה כדלך
 לאנה אנמא אשאר אלי אלכניף אלצליה אן אללה אעטא אלאנסאן קוה אלגטק
 נפיר קולה און שמעת ועין ראה ה' עשה גם שניהם (משלי כ' י"ב) סאהב⁸ עלי
 ללאנסאן וקאל אף הו מזיר סינבני לה אן יסכר פי אן אללה זלקה נאטקא⁹.
 2 כל מריק ללאנסאן יראהא דכיה ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:
 חכי פי היא מא וגד אלנאם עליה מן קלה אלאתראף בנמאיהם כל ירון
 דלך צואבא ולכן אללה הו אלבציר באעמאלהם וצמאירהם¹⁰.
 (1) "לכן רחוק וכו".
 (2) בכ"ו אלי עצוין. — ביאור: ההיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות
 וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.
 (3) ביאור: רוצה לומר שהתוכחה אינה נשמעת כי אם מחכם.
 (4) ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שבני ערב יכנו חסטר
 בשמים לפי שיוורד מן השמים.
 (5) ביאור: אמרו יראת ה' ילמדנו שאין יראת ה' כי אם בחכמה. ואמרו ולפני כבוד
 ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחר.
 (6) עיון אמאנא 168. — אפשר שציל יוחם.
 (7) ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י"ז.
 (8) ביאור: אמרו לאדם וכו' הוא ראיית שיש לאדם בחירות ואמרו ומה' וכו' אין מעצמו
 שאדם סוכר בבעשיו אלא רמו אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר
 אותו ואמר שלמי שיש לו הבחירה ראוי לו שיוכור שהשם בראו חי מדבר.
 (9) ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שכלבו.

כתמאן אלאמור אלתי לא כטא פיהא לים במנכר אף הו אחד וגוה אלתדביר סימא
אן כאנת הנאך תקיף אעני לון כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן¹ אמורהם
אעני קצה אחתי היא (בראשית י"א י"ט) וקצה המלך המלך צוני דבר (שיא כ"א ג')
וקצה מפיל אני תחנתי לפני המלך (ירמיה ל"ח כ"ו)².

23 ללמר סרור בגואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:
יירד בה הצור אלגואב וסרעתה לים³ מן גיר נהתה לאנה לו כאן כדאך לכאן
אלנאם באנמעהם נאשרין מחגאנין לכן מן גתה⁴):

24 סביל אלחיוה פי עלו ללעאקל לבי יוול מן אלגחים אלספלי:
פי אלדארין גמיעא⁵.

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין וינצב תכום אלצעפא:
דבר מן גמלא אלצעפא אלמנה כמא דבר מן גמלא אלחריר חרב אף קאל כי
חרבך הנפת ותחללה (שמות כ' כ"ה) ומן גמיע אלצאנאם מולך ושביה הוא מן
אלמסתעמל⁶.

26 יכרה אללה אפכאר אלסו⁷ ואקואל אלחכמה מאהרה:
לקב אלחכמה האנהא באלנעמא עלי מא קדם דרכיה דרכי נעם (משלי ג' י"ו)⁸:

27 אלטאמע טמע הו פאצח אהלה ושאני אלמואהב יחיא:
אראד בה אלמואהב אלחראם מלל מא אף אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע
ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת חלאלא לאברהם אבאהא וקאל אם מחוש ועד שרוך
נעל (בראשית י"ד כ"ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלברור אלהב
ואלפצה וגחוי אסף עליהא ומא כאן מן כסכה⁹.

28 קלב אלצאלח ידרם מא בה יליב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:
מעני הוא הו מא יתעב אלמחרון ואלרבונין פי מא ירדון בה עלי אלמחרין
ואלמכאלסין והודא תרי כצומהם אנמא הם אברא פי טלב ענתה¹⁰):

¹ אפשר שצ"ל יכתמון.

² ביאור: מותר לאדם לכסות הרברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו
אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

³ נראה שצ"ל לים יירד בה הצור אלגואב וסרעתה מן גיר גתתה.

⁴ ביאור: לא רצה בזה שישימה אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן
יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחרופים אבל צריך שתהא התשובה נכוחה.

⁵ ביאור: בשני עולמות.

⁶ ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומוֹלך
במקום כל האלילים.

⁷ בכ"ו ב' וג' אלשר.

⁸ ביאור: אמרי נעם הם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

⁹ ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שיקחו אמרפל וחביריו מאויביהם
ואברהם מאם בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו יגחוי נעצב
על זה ולקחן ונענש.

¹⁰ ביאור: כמו המיחרים והרבנים המתנגעים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו
האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

14 קלב אלפהם יטלב אלחכמָה וקצד אלגהאל יראעי אלגהל :
היה איצא חכאיִה מא ונר¹).

15 כל איאם אלצעיף אלראי רדיִה וגודִה אלקלב הו שרב דאים :
היא אלעני לים הו פקיר בל צעיף אלעקל ואלניד אלעקל סרורה דאים אפצל
מן אלשרב כמא קאל כי טובים דריך מיין (שה"ש א' ב')²).

16 לקליל בתקוי אללה כיר מן כנו בתיר פיה אלאהאמִה :
אי אלמחק. הואן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכחיר וקולה היא
פי אִרְאָנִי אלעשור וחקק אללה³).

17 ולבאקה מן בקל ומחבִה הנאך כיר מן תור מעלוף מעה שנאִה :
היא עלי צרבין אמא פי מחבִה אלנאם פכמא אִדִּי דוד כִּמסִה רנפאן מן
אחימלך אחִב אליה מן אלאכל ענר שאול טעאם אלמלך ופי מחבִה אללה כאן גוע
עדו החוזה אצל מן אלאכל ענר ירבעם אִדִּי אערץ עליה פאנאבה אם תתן לי את
חצי ביתך ונני (מ"א י"ג ח')⁴).

18 דו אלחמיִה יחרץ אלצכב ואלטויל אלמהל יקרר אלכצומִה :
19 טריק אלכסלאן כאלמסיִגִה⁵ באלחרק וטרק אלמסלקימין
כאלצִה :

אלחרק גוע מן אלשוך ואלמוגור מן אסמאיה פי אלמקרא אִתְנָאן⁶). ותִיא
אלקול יעִם כסלאן אלטאעִה ואלתכסב הו כאנה ימשי פי שוך לים ינבעִה⁷).

20 אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנשאן אלגאהל יזרי באמה :
מא קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדִה פהו לגמיעהמא כמא
צדרנא⁸).

21 אלגהל פרחִה ללנאקין אלעקל ודו אלפהם יסהל מסירה :
22 פסך אלאפכאר מן עדם סתר⁹ אלסר ובכתרִה אלמשורין
תלבת :

¹ ביאור : חכמם יגיד מה שמצא.

² ביאור : באמרו עני ירצה חסר לב וחכם ישמח בשכלו יותר מבמשחת יין.

³ ביאור : אמרו מחומת ר"ל קללת השם. ואמר ששוב מעם מדבר המותר מהון רב
מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה'.

⁴ ביאור : הכתוב מדבר הן באהבת שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר
חביב לדוד משולחן שאול חמלך הן באהבת השם כמו שלא רצת עדו החוזה לאכול אצל ירבעם.

⁵ בכ"י ג' כאלמכסוטה.

⁶ ר"ל כאן ומיכה ד' רי.

⁷ ביאור : מלת חרק ענינו מין קוץ והוא שם הנמצא שתי פעמים במקרא והעצם מוכר
מצות או במשא ומתן הוא כחולך על קוצים לאט לאט.

⁸ ביאור : שני המאמרים כוללים האב והאם כמו שהקדמנו.

⁹ בכ"י ב' וג' כתם.

7 שפתא אלעלמא חדרו אלמערפּה וקלב אלגהאל לים כדלד:
יעני אן אלעלמא יבוחן כחיר מא ענדהם ואלגהאל ישחון עלי אלנכתא אלתי
חקע להם⁽¹⁾.

8 דבּח אלפאסקין ממא יכרה אללה וצלוה אלמסתקמין רצאה:
מעני דלך אן אלצלוה הי אכּף מונה מן אלדבאית וחי מן אלצאלח אפצל מן
אלדבּח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי דנב ואלרשע אנמא יקרב עלי
בטיה וכמא קאל הנה שמוע מזבח טוב (ש"א ט"ו כ"ב)⁽²⁾.

9 ויכרה אללה טריק אלפאסק ויחב כאלב אלזכוה:
יעני באלכלב שריד אלטלב⁽³⁾.

10 אדב סו לתאריך אלסביל ושאני אלעטא יהלך:
פי אלדניא במענוה ופי אלגזרה בפצל אלחכם. ואלאדב אלסו הו אלפאטא
אלעטימא⁽⁴⁾.

11 אלתי ואלאבאדה מבשוּפאן ענד אללה פביק קלוב בני אדם:
אלתי הו אלתיאב ודאר אלאבאדה הו אלקבר ואנמא צרב אלמחל כהדין
לאנמהא אעמק שי נעלמה יקול ללנאם לא תתוהמו אן מא תסרוה פי אנפסכם
יבפי עלי אללה פחל יכון אעמק מן הדין נפיר קולה ערום שאול נגרו ואין כסות
לאברון (איוב כ"ו)⁽⁵⁾.

12 תגד אלדאהי לא ישא אן תעטה ולא ימצי אלי אלעלמא:
אלאול לא יירד אן תעטה נאצה ואלתאני ולא יחצר מגלם עאלם פישתך
פי עטתה מע עואם אלנאם⁽⁶⁾.

13 אלקלב אלפרה יחסן אלוזה ובמשקה אלקלב תכתאב אלוה:
כמא טהר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וגוההם כלחא והגם
זעפים (בראשית מ' ו') ובדלך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועזריה אשר
למה יראה את פניכם זעפים וגו' (דניאל א' י')⁽⁷⁾.

⁽¹⁾ ביאור: ר"ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטן שיודע.
⁽²⁾ ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדיק רצויה מקרבן
הרשע לפי שהצדיק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

⁽³⁾ ביאור: אמרו מורדף ר"ל המבקש בכל כוחו.
⁽⁴⁾ ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם
הבא בגזר דין.

⁽⁵⁾ ביאור: שאול הוא העפר ואברון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם וחס
גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

⁽⁶⁾ ביאור: לא ירצה הלך שתוכיחוהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המדרש לשמוע
דברי מוסר עם הקהל.

⁽⁷⁾ ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם וזעפים
וכמו שהיה ירא שר הסריסים שיהיו פני דניאל וחביריו זעפים.

85 רצא אלמלך לעבד עאקל⁽¹⁾ ועברתה תכון עלי אלמסי:
הוא פי מלך אלמלוך גל תנאה ופי מלוך אלנאס איצא⁽²⁾.

מז

1 אלמרד אללין ירד אלחמיה ואלבלאם אלשאק יעדר אלנצב:

כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קשני עבה (מ"א י"ב י"א) קאלו לה מה לנו חלק ברוד (שם ט"ז) ומן קאיד אחויה אלתאלת ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי וגו' (מ"ב א' י"ג) כיף נאלה בלאף אלקאידין אלאולין. ופי אמור אלדין אן שמעיה ועט רחבעם וקומה פרוו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה' (דה"ב י"ב ו') כיף נאלהם בלאף מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפי⁽³⁾ אלדין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה' איננו שומעים אליך (ירמיה מ"ד ט"ז)⁽⁴⁾.

2 לסאן אלחכמא יגוד אלמערפה ופם אלגאהל ירוי אלגהל:
מענאה אן אלעאלם יגוד אלעבארה ויקרב אלמאמור אלמסתגלקה אלי אלמפהאם ואלגאהל ירוי אלשי עלי אסמג עבארה ואקבה תאויל⁽⁵⁾.

3 פי כל מוצע עינא אללה תמלע אלאשראר ואלאכיואר:
מעני דלך עלמה⁽⁶⁾.

4 צדק אללסאן שגרה אלחיוה ואליוה פיה כסר אלוה:
לקב אלצדק האנהא באלשפא. דלך כאלמפתי אלדי יסלה אחר אלנצמין פאן הו צדקה אלפתיא קלל תעבה ואן הו קצר אלתקרב אליה וקאל לה אלחק מעך אתעבה ועדבה ואלחק בה אלאהם ואלאסם אלסו וליס ינסעה דלך מע אלחכמם שיא⁽⁷⁾.

5 אלגאהל ירפינ באדב אכיה וחאפט אלעטה ינהין:
6 פי בית אלצאלח אלוותאק אלכתיר ופי גלה אלפאסק אלפציחה⁽⁸⁾:
פי אלעאגל איה מענוה ופי אלאגל חכם קאטע⁽⁹⁾.

(1) כ"ו א' אלעבד אלעאקל.

(2) ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.

(3) אלו השמות נזכרו בירמיהו מ' ח'.

(4) ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בנחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שחשיבו בנחת לשמיעה ובין יוחנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.

(5) ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מוגזים ומכזיבים.

(6) ביאור: ר"ל שהשם יודע.
(7) ביאור: מרפא לשון מעמו כאן אמתת הלשון. וזה כשישאל אחד מבעלי דינים עצת חכם על ריבו צריך שישכיחו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדרי לתינת רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיין.

(8) עיין אצול ע' 521 ש' 21.

(9) ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גזר דין בעולם הבא:

29 אלטויל אלמהל כתיר אלפהם ואלקציר אלוה כתיר אלגהל:
לקב אלכרף האנהא באלרתפאע אף קאל מרים⁽¹⁾.

30 אלקלב אלמעאפי חיוה אלבדן ואלגירה סוס אלעטאם:

היא משאנה פי אמור אלדניא אן אלחאסדין פי גהד ובלא ופי אמר אלגהרה
מן יחסד אהל אלנצב ואלמעאצי פהו פי בלא ועדאב ומנהא קאל אל תקנא באיש
חמס וגו' (משלי ג' ל"א) אל יקנא לבך בחטאים וגו' (שם כ"ג י"ז)⁽²⁾.

31 גאשם אלפקיר קד עיר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף
באלמסכין:

היא אלנשם לוס הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאטרה
לאנה צד ומכברו⁽³⁾ ואלאשארה באלואו אלדי פי ומכברו תומי אלי אללה גל גלאלה⁽⁴⁾.

32 פי שדיתה⁽⁵⁾ ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן פי
נכבתה:

מענאה אן אלרשע אדא חלת בה אפה אודאר פי טניאנה כמא קאל פי אחו
ובעת הצר לו ויוסף למעל בה⁽⁶⁾ (ד"ה ב' כ"ח כ"ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו'
ויתחזק דוד בה⁽⁷⁾ אלהיו (ש"א ל' ו') וכדלך יחזקוהו וגירחם⁽⁸⁾.

33 פי קלב אלפהם תחל אלחכמה וענד אלגהאל תעלם⁽⁹⁾ גרבתהא⁽¹⁰⁾:
אלא תרי אן אלעאמי אדא סמע כלמה מן אלעלם פהו יטלב אלחכמהי בהא
סיקולהא פי גיר מוצעהא מן אלמנאלם וגיר וקתהא מן אלומאן ולא יודיהא עלי מא
ינבני ואן עורף פיהא בארני שי וקה⁽¹¹⁾.

34 אלזוכה תרפע אמתהא ועאר אלאחזאב אלכמיה:

חסד האנהא מלל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ' י"ט) ומשק מן
קולה מן יחסדך שמע (משלי ג"ה י') וקד עלמת אן זוכה אלקיני גלצתהם ויעירון
אהל סדום וכנען ומצר וגירחם במא אכטאו⁽¹²⁾.

⁽¹⁾ ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

⁽²⁾ ביאור: הן בדברי העולם חזו שרעי עין חם כעצב וצרה תמיד הן בדברי העולם
חבא שהמקנא באנשי חמס הוא גענש.

⁽³⁾ לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק אינה הפך מכברו.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלמו
ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכברו. והואו של מכברו מוסכת אל חסם.

⁽⁵⁾ כ"ו ב' וג' שרה.

⁽⁶⁾ ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחו וחצדיק בעת צרה מתחזק
בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

⁽⁷⁾ ככ"ו ב' וג' חפחם.

⁽⁸⁾ "תדע ורותח" ר"ל שחבל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

⁽⁹⁾ ביאור: כשהכסיל למד דבר חכמה מבקש להתפאר בו ואומרו שלא במקומו ושלא
בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם ישענו עליו אין יכול להשיב.

⁽¹⁰⁾ ביאור: חסד טעמו כאן חרפה וגגור מן יחסדך ובירודע שהקיני נצלו בעדקתם
(שמואל א' מ"ו ו') וחפאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמה להם קלון.

19 יבגני אן ינכפין אלאשראר בין ידי אלגיאד ואלטלחא עלי
אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גורדם וצלחהם¹).

20 חתי לצאחבה יבגין אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:
היה איצא חכאיה אלוגראן והו ענדהם² (מזמם³).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:
ודת פי אלאזראנ כדאך לאני עטפת בה עלי אלפסוק אלאול אלדי קאל פיה
אן אצחאב אלמסכין ישונה ויורון בה פסמאהם אלנבי מטיין⁴).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:
האנהא כלמא מצמרא⁵ הי וימצאו⁶).

23 כתייר מן אלגהד יכון לפצל וכס מן כלאם הו לנקצאן:
כטא הו מעלום אן אלמר עלי מא לס יתכלם בה אקרר מנה עלי מא תכלם
בה ואנה אן תכלם בכלמא מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכא⁷).

24 תאנ אלחכמא דלך גנאהם וגהל אלגהאל גהלהם:

מרודה פי היא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלגהאל מן גהל אנה גאהל
בל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאת צרוב גאהל (אן) יעלם באנה גאהל
איאה נאדת אלחכמא וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח' ו') וגאהל יתוהם אנה עאלם
פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ"ו י"ב) וגאהל יקדר עלי סאיר אלנאם אלגהל
פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י' ג') והואן אלקריבאן יגהלאן גהלחמא⁸).

25 אלשאהד אלחק יכלין אלנפום ואלמתפוה באלכרב דו סבר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מכנא:
פי היא הולך מצמר⁹

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללוואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתר¹⁰ אלקום בהא אלמלך ובכלו אלחוב אנדקאק אלזויר:

(1) ביאור: רוצה לומר למען ולטרו מהם לעשות חטוב.

(2) אפשר שציל ענדה ר"ל בעיני החכם.

(3) ביאור: החכם יספר מה שבמציאות וזה דבר מנוגה.

(4) ביאור: הוספתי בהעתיקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר
שחשונא את רעהו מפני עניונו נקרא חוטא.

(5) ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

(6) ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדבריו ואחר שדיבר דבריו מושל בו.

(7) ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשוב עצמו לחכם לפי שהכסילים על ישרות
מינים מי שידע שהוא כסיל וזו שהוא חכם בעיניו וזו שחושב האחרים לכסילים ועל שני
מינים האחרונים הכתוב מדבר.

(8) ביאור: שיעורו החולך ביראת יי.

- 11 בית אלטאלמין ינפד וכבא אלמסתקימין יפֿרֿע: פי אלדניא עלי סביל אלאיֿה ופי אלֿאֿרֿה באֿלֿחֿם¹).
- 12 כֿם מן טריקה מסתקימה בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות: דֿלֿך מא סר אלטבע וסא אלעקל²).
- 13 ואלצחך איצא יוצע אלקלב ועאקבה אלפרחה תרחֿה: הֿיא נֿאֿץ פֿימא נהי ענה מן אלצחך ואלפרח³).
- 14 סיסתכתר מן טרקה אלגאש אלקלב ומן פוקה אלרגל אלגיד: דֿלֿך כמא יצנר אלגאש מן גשה כאלואגב וליס ינבני ללצאלח אן יצנר מן חסנאתה⁴).
- 15 אלגאפל יצדק בכל אטר ואלנהץ יפהם רשדה: כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חין קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו' (מ"א י"ט ג') פֿוֿתֿב אלי רסלה פֿחֿלֿק לחאחם וקטע אקביתחם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ' טז) בל יפעל כמא אמר אללה ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו' (דברים י"ג ט"ז)⁵).
- 16 אלחכים יתֿקי ויוזל ען אלשר ואלגהל יתגאז ויתק: פֿאול אלגהאל מן יתֿבל עלי אלחסחיל ואנהל מנה מן יתבל עלי בעץ חסנאתה ואנהל מנהמא מן יתבל עלי אלרחמה ואנהל מנהם מן יתבל עלי אלחשיל פי אלואל יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו' (ישעיה ל' ג') ופי אלגאני הגנוב רצוח ונאוף וגו' ובאתם ועמדתם לפני וגו' (ירמיה ז' ט'—י') ופי אלגאלת ויוכרו כי אלהים צורם וגו' ויפתוהו בפיחם וגו' (תהלים ע"ח ל"ה—ל"ו) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יח וגו' (שם צ"ד ז') ואלחכים יתקי דֿלֿך אגמע⁶).
- 17 קצר אלמהל מן עמל אלגהל וכֿם מן די חמם מבגויץ: יעני כֿם ממן מעה אנאֿה ותאיד יבגֿעה אלגאם ויקולון מא אשר תואניה ויאמר פלא ילתפת אלי קולה. פֿאצבר ותרפס אֿד צח לך אן אלעגלה מן אוצאף אלגהל⁷).
- 18 תרי אלגפל קד אנתחלו אלגהל ואלנהצון יתתגון באלמערפה:

¹ ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

² ביאור: אמרו דרך וכו' ר"ל מה שישמח הטבע וירע לשכל.

³ ביאור: הכתוב מדבר בפרש על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

⁴ ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

⁵ ביאור: כמו שהאמין חנון כסה שאמרו חכמיו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדבריו ויוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

⁶ ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגיח על מעשיו בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם ישמר מכולן.

⁷ ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומועצר רוח ומלינים עליו אבל ראוי להיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

אלא בתעב ואנתחאד ולא יעלם אן ארסק אבלג. וקד ובך אללה במתל דלך וקאל אפרים ענלה מלמדה אהבתי לרוש זרעו לכס לצדקה וגו' חרשתם רשע וגו' (חושע י"א—י"ג) טאל מא תוהמתם דלך פאבדלוה באלבר ואלרסק⁽¹⁾.

4 אלשאהד אלמין מן לא יכדב ואלמתפיה באלכדב שאהד זור : מענאה לעל אלמחרת באבאטיל⁽²⁾ יטן אנהא לא תכתב עליה שהאדה זור והי עליה כדאך אד אלסאמעון יחקונהא⁽³⁾.

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגדהא ואלמערפה עלי אלפיהם סהלה :

ידיד מן אנתמע לה אלמס[ח] אלמור⁽⁴⁾.

7 מר⁽⁵⁾ מן קבאלה⁽⁶⁾ אלרגל אלגאהל ואלא פלם⁽⁷⁾ תערף שיא מן אקואל אלמערפה :

דלך כמא קאל דור אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל"ט ב') ופי היא אלפסוק כלמה מצמרה⁽⁸⁾ הי ואלא⁽⁹⁾.

8 חכמה אלנהין תפהם אחואלה וגהל אלגהאל מכרהם : יעני אן מכרהם הו גהלהם⁽⁹⁾.

9 יתרנם ען אלגהאל אתמהם ובין אלמסתקימין אלרצא : דאת⁽¹⁰⁾ קולה תהדיד יקול אן אתמך ישדה עליך ויתרנם ענך⁽¹¹⁾

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכאלטה אנכי : יעני הו ינסרד בנמה וסרורה לו שני או שבר אצעאפא לס יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור ענדה עלי אלחקיקה כהו פאדא כאן אלממר כדאך פלא תשך פאנהם מע מא לס ינסעוך רבמא לס יצדקוך⁽¹²⁾.

⁽¹⁾ ביאור : הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את הארמה בעצבון ואינו יודע שיש לנחת יתרון על הקושי כמו שהוכיח הנביא ואמר אפרים וגו' זרעו לכם וגו' חרשתם וגו' ופירושו זמן רב חשבתם זה (שאתם צריכים לחרוש ולשרד ולרוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

⁽²⁾ בכ"י באלבאטל.

⁽³⁾ ביאור : אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי השומעים דבריו חושבים אותם לאמת.

⁽⁴⁾ ביאור : הנכון מי שיש לו חמשה הרברים (עיין בפתוחה 15).

⁽⁵⁾ ובכ"י ב' סר.

⁽⁶⁾ בכ"י ב' וג' מקאבלה.

⁽⁷⁾ בכ"י א' פלו.

⁽⁸⁾ ביאור : יש בזה הפסוק מלה נסתרת וחיא אם לא ושעורו ואם לא כל ידעת.

⁽⁹⁾ ביאור : רצה לוטר שמרמת אוילים היא כסילותם.

⁽¹⁰⁾ בכ"י דאר.

⁽¹¹⁾ ביאור : מפחד את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

⁽¹²⁾ ביאור : האדם לבדו יודע שמחת לבו ויגנו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מהזרים

לפי שלא יעילו לו ואולי לא יאמינו לו.

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלא סיכון סיהא¹ סקרה כאלרגיב בחצרה אלמלוך
 סי אלדניא או כאלפאעל מעציה פתהלכה פי אלאצרה. ואלדי יכיד בגיר חכם לים
 בחכם מן ענד אללה בל לא יערף חכם אללה נטיר קולה הוא ימות באין מוסר
 (משלי ה' כ"ג) ואיצא וינועו בבלי דעת (איוב ל"ו י"ב). ויתגה אן נקול אנה ימות בגיר
 חכם אלעאדא אעני בגרק או חרק או [מא] מאתלהמא².

24 אלצאד קציבה שאני ולדה ואלמחבה יבאכרה באלאדב:
 לעלה יפן אן דלך שפקא ואנמא הו קסוף אד יגריה עלי אלססק ואלסרק
 ואלהתך³.

25 אלצאאלח יאכל שבע נפסה ובטון אלטאלמין תנקין⁴:
 כמא עלמת מן נחמיה ואלולא⁵ אלדין מן קבלה אד קאל והפחות הראשונים
 אשר לפני הכבירו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה' ט"ו) ואמא הו פקאל
 הפחה לא אכלתי (שם י"ד)⁶.

יד

1 אלחכימא⁷ מן אלנסא תבני ביתהא ואלגאהלה בידהא תהדמה:
 לאנך תעלם מן אביניל אנהא זלצת וזגהא ונעמטה מן אלתלף כמא קאל
 ותפל על רגליו וגו' (שמואל א' כ"ד) אל נא ישים אדני את לבו וגו' (שם כ"ה)
 שא נא לפשע אחיך (שם כ"ה) ואן איזבל אשארית בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא
 כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ"א כ"א ח') וסאיר אלקצא⁸.

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיג פי מרקח מזורי בה:

3 פי קול אלגאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפטהם:

לאנך⁹ תראה יתכלם בפטאטא ובשאעא ואלעלמא ברסך ודעא¹⁰.

4 כמא אן מן עדם אלבקר ינדהין אלבר ובתרה אלגלאת בקותהא:
 יקול פי הא אלמחל אן אלגאהל יתוהם אן אלאמור אנמא באבהא וסכילהא
 ואלתמרק אליהא מן אלענף ואלכד ואלצעובא מתל פלאחא אלארין אלתי לא תכון

(1) אפשר שצ"ל סימא.

(2) ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראה באכלו את עניותו הן בעולם הזה כשאוכל
 בפני מלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי
 משפט השם כי אם מבלי שידע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישרף.

(3) ביאור: אמרו חושך וכו' ר"ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן
 שירגילוהו לעשות חרע.

(4) עיין אמאנא 292. — (5) בכ"י ואלולא.

(6) ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבירו על העם והוא נשמר מזה.

(7) עיין אמאנא 224.

(8) ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד בחכמה ואיזבל שאיבדה אחאב באולתה.

(9) בכ"י לבקר.

(10) ביאור: הכסיל ידבר קשות וחכם ידבר בנחת.

14 שריעה אלחכים ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמור :

15 אלעקל אלגיד יעמי אלחטוה וטריק אלגדארין צעב :

יעני ינב אן יסתצעב פלא יסלך סיהא. הרה אלצעובא מתל אלצעובא
אלמצאפא אלי אלאודיה חתי לא תפלה כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבר
בו ולא יזרע (דברים כ"א ד')¹.

16 כל נהיץ יעמל אמרה בטערפא ואלגהאל יבסט גהלה :

כמא עלמת מן דוד אנה נאדא מן לה אכנא וחצרהא אלי אלמלך ויבקשו
נערה יפה (מלכים א' א' ג') ואחשורוש אמר בטלכהן ושנע אלאמר כמא קאל ויסקד
המלך פקידים וגו' (אסתר ב' ג')².

17 אלרסול אלטאלם יקע פי שר ואלספיר אלטמין שפא :

היא פי תאדיא רסאלא אללה ואלנאס איצא³.

18 אלפקר ואלהואן למגדב אלעדב וחאפט אלעטא יכרם :

דלך פי אלדארין⁴.

19 תרי אלשהוה אלכאינה תלד ללנפס ולדלך יכרה אלגהאל

אלזואל ען אלשר :

קר כנא קדמנא אן אלגהאל אנמא אסתכפו אללהו ואלהו ואללעב לאן לדתה
חאצרה ואסתקלו אלחכמה ומא תאמר בה לבעד לדתהא ונעימהא ען באלהם⁵ -

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלגהאל ידרו :

ללנפס חלק יקאל לה אלאלה לא בר מן אן יתעלם ממן ינאורה ויעאשרה שיא
קלילא כאן אם כתירא⁶.

21 אלכטאון יכלבהם שרהם ואללה יכאפי אלצאלחין בכיר :

22 אלכיר ינחל בני בניה איצא וקד ידבר ללצאלח אחת אלצאמי :

כמא דבר לבני אסראיל מאל שבעה נזים אף קאל ובתים מלאים כל טוב וגו'
(דברים ו' י"א) ולים היא שרט כל קד ישא אלחכים אן יפעל דלך⁷.

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאף בגיר חכם :

¹ ביאור : אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים
קשה ושלא ילך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבר.

² ביאור : כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאות אליו ואחשורוש צוה
נערות רבות בדרך מגונת (עין מגילה י"ב ע"ב).

³ ביאור : זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.

⁴ ביאור : זה בשני עולמות.

⁵ ביאור : כבר חקרמנו שהשחק וההוללות קלים בעיני הכסילים מפני שתענוגם
מיד והחכמה כבדה בעיניהם מפני שתענוגו רחוק מאד.

⁶ ביאור : יש מדה באדם הנקראת ההתחכרות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או

⁷ ביאור : כמו שהיה צפון לבני ישראל חיל שבעה נזים וזה יארע לפעמים ברצון

אלמאעאָת ובשׁוּב צדיק מצדקתו וגו' (יחזקאל י"ח כ"ד) ובשׁוּב רשע מרשעתו (שם שם י"ח)¹.

8 פֶּדָא נַפְסָא אֶלְמֵר מֵאֵלָה וְאַלְפִקִיר מִן לָם יִסְמַע זַגְרָה אֵלָלָה:
הוא פי אלגדור ואלצדקאָת ואלקראבין ומעני זגרה אללה האהנא אן אלמצאִיב
הי זגראַת אללה פֶּמֶן ובה להא פֶּנֶדֶר וקֶרֶב וצדק תִּלְלִין כמא קאל זבה לאלהים תודה
ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו' (תהלים ג' י"ד—ט"ו)².

9 נֹר אֶלְצֶאֱלֶחִין יתוּיד וסראגֶּ אֶלְטֶאֱלֶחִין יכְמֵד:
לקב אלתויד האהנא באלסרח³.

10 עֵדָא אֵן בִּאלְקַחָהּ תַּצְנַע אֶלְמִנְאֶצְאָהּ וּמַע אֶלְמִתְשֹׁאוּרִין
אלחכמה⁴:

ידיד בהא בחת אלמשנבין פי אלגֶּסֶר ומכאברתהם ומנע מן דִּלְךָ⁴.
11 אֶלְמֵאֵל מִן קֶבֶל אֶלְגֶּרֶדֶר יִקֵּל וְאַלְגֶּאֱמַע אֵלֵי יֵדָה יכְתֵּר מֵאֵלָה:
פי מאל אלדניא וחסנאֵת אלאֶרֶה⁵.

12 אֶלְצֶבֶר אֶלְמִתְמַאֲדֵי יִמְרִין אֶלְקֶלֶב וּשְׁגֶרָה אֶלְחִוְיָהּ אֶלְשֶׁהוּהָ
אלהאֶצְרָה⁶:

כמא תשאַהֲד אֶלְצֶאֱבֶר וְאַלְמִנְתֶּשֶׁר פי עֵדָאֵב וְלִדְלֶךְ צֶמֶן אֵלָלָה עוּ וְגַל
לִלְצֶאֱבֶרִין לִירָא כמא קאל אֶשְׁרֵי כָל חוֹכֵי לוֹ (יִשְׁעִיָּה ל' י"ח) וקאל לֶבֶן חֲבוּ לִי
(צִפְנִיָּה ג' ח') וקאל אֶשְׁרֵי לֹא יִבְשׁוּ קוֵי (יִשְׁעִיָּה ל"ט כ"ג)⁶.

18 אֶלְמִזְרֵי בִּאֲמֵר יִרְתֶּהֶן לָהּ וּמִתְקִי אֶלְוִצִיָּהּ הוּ יִסְלֵם:
הוא כמא אורא פלשתים ביצחק ואֶלְוִיָּהּ יוֹסֵף בַּהּ וְאַחֵל גִּלְעָד בִּיפְתָח וְאַלְוִיָּהּ
דוד בַּהּ אִף קאל לָהּ אֶלְיֹאֵב אֲנִכִּי יִדְעִתִּי אֵת זֶדֶנֶךָ (שְׁמוּאֵל א' י"ז כ"ח) וְאַלְגִּי אֶלְנִמִּיעַ
אֵלֵי אֶלְנִמִּיעַ וְכִמָּא אֶזְרָא סִנְבִלֵט וְטוֹבִיָּה בְּנַחְמִיָּה וְאַצְחָאֲבָה לְקוֹלָהֶם וְיִלְעֻנּוּ לָנוּ וְיִבְּזוּ
עֲלֵינוּ (נַחְמִיָּה ב' י"ט) וְאַלְתֵּנוּ אֶלְיֵהֶם לַעֲשׂוֹת לָנוּ נִשְׁכָּה בַּחֲצֵרֵי בֵּית הָאֱלֹהִים (שם י"ז נ')⁷.

¹ ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראה את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ויעני ויש שהיה רש ויעשיר וזה גם כן בצדוק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

² ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבנות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

³ ביאור: טעם ישמח חולך וגדל.

⁴ ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתנאים על חבריהם והזהיר מזה.

⁵ ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

⁶ ביאור: אתה רואה שהמיתלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטחתי השם שכר למיחלים לו.

⁷ ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וסנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעויו הו אלנשאט :
פי אלדארין נמיעא¹).

28 פי טריק אלעדל אלחיוה וחי סכֶּה לא מות פיהא :
ידיד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה פתלך בעדה[א] אלמות ותואב אלצאלחין
לא מות בעדה²).

יג

1 אלמבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגרתה :
2 מן תמר קול אלרגל ינכני אן יאכל אלכיר ותגד פי נפס
אלגדארין אלטלם :

נצף היא אלפסוק אלאול אמר ואלתאני וצף ולדלך וצלת בה תגר³).

3 אלחאפט פאה הו חארם נפסה וכס מן שאכֶּ שפתיה במא הו
אנדקאק לה :

היאן אלקולאן מנצאן פי אלבלאם אלהראם אלמנהי ענה⁴).

4 אלכסלאן נפסה משתהיה ולים שי ונפוס אלנשימין תרסם :
פי אלדארין נמיעא אף קאל שמעו שמעו אלי ואכלו טוב ותתענג בדישן
נפשכם (ישעיה נ"ה ב') וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס"ה י"ג)⁵).

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלח ואלטאלח יסי ויכגל :

כדי ישאחר מן יסי אלי צאחבה ויבהתה במא קאל אחאב לאליהו האתה זה עובר
ישראל (מלכים א' י"ח י"ז) והו עלי אלחקיקה אלדי כאן עובר במא רד עליה אליהו
פקאל לא עכרתי (שם שם י"ח)⁶).

6 אלזכוה תחפט צחיה אלטריק ואלטלאח ואלכטיה יזפאן :

7 כס מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כתיר :

היא עלי ונוה מנהא עלי טריק אלוגדאן אנך תרי מן ידעי אנה פקיר ולח מאל
או אנה נני ולים לה שי ומנהא כס ממן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד
אלכתיר פיתלפה ומנהא כס מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכדלך פי

אחר שניצחו כמו שנישה דוד עם שאול ויהיה נדיב במשאו ומתנו כמו שיעץ ר' יוחנן לתלמידו
(עין בבא מציעא פ"ג א' אבל שם לא נזכר ר' יוחנן).

¹ ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ"ח).

² ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

³ ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי וחשני הוא טה שבנטצא וכן תרגומי.

⁴ ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

⁵ ביאור: זה בשני עולמות.

⁶ ביאור: אמרו וכאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדברי שקר כמו

שקרא אחאב לאליהו עובר ישראל וחוא בעצמו הית העובר.

18 כֹּס מִן הַלֶּפֶט כְּבִעְנָתָא אֶלְסִיף וְלִסְאֵן אֶלְחַכְמָא שְׂפָא:

ה'א פי אמר ארדין כאלמפתי ואלכאפר ואלמשייר באלסו ואלמאחל ואלנאמו וכמא פי כל פן מן דלך פואסיק מגרדף. ופי אמר אלדניא אלדי יויר פי גיר מוצעה פי אלביע¹) ויקר במא לא ילוס פי אלחכס ויצמן וידגל בין אלצעים בגיר מערפף ומא אשכח דלך²).

19 מִנְטָק אֶלְחַק יִתְבַּת אֵלִי אֶלְאֲבָד וְאֵלִי מִרְפָּה אֶלְלִסְאֵן אֶלְמִבְטָל:
יתצרף ארגיעה מן רגע³).

20 אֶלְמִכְר פִּי קֶלֶב מִתְעַרְצִי אֶלְשֵׁר וְלִלְמִשִּׁירִין בְּאֶלְסִלָּאִם אֶלְפִּרְחָא:

21 לֹא יֵצֵל אֵלִי אֶלְצִאֲלָח שִׁי מִן אֶלְגָּל וְאֶלְמִאֲלַחוּן יַעֲמָהִם אֶלְשֵׁר:
פי אלדניא באלאיף ופי אללכרף באלחכס⁴).

22 יִכְרַח אֱלֹהֵי נֶטֶק אֶלְבִּאֲטֵל וְעֶאֱמֵלוּ אֶלְאֲמִאנָה רִצָּאָה:

23 אֶלְאֲנִסְאֵן אֶלְנַחֵץ הוּא אֶלְמַחֲטוּט בְּאֶלְמִעֲרַפָּה וְקֶלֶב אֶלְגִּאָהֵל
ידעו אלגלה⁵):

יתצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות (שמות י"ב ד'⁶).

24 יֵד אֶלְנִשְׁמִיָּין תִּתְסַלֵּט וְאֶלְמִלּוּלָהּ תִּצִּיר דְּמָה:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל וה'א פי אלדארין גמיעא⁷).

25 אֱלֹהִים פִּי קֶלֶב אֶלְמֵר יִכְפָּצָה וְאֶלְאֲמֵר אֶלְגִּיד יִפְרָחָה:

כמא קאל ארתחשטתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב' כ') פאלפאידף תרך אלאהתמאם אלמסרף⁸).

26 אֶלְצִאֲלָח אֶפְצֵל מִן צֶאֱחָבָה וּמִרְק אֶלְטִאֲלִמִּין תִּצְלָהִם:

יעני אנה יבקי עליה אן נאצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלשפר בה א'א אמכנה כמא אחסן רוד ויוסע עליה א'א עאמלה כמא אשאר ר' יוחנן עלי תלמידה⁹).

(¹) העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצח לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריחנו להרבות הוצאתו או המוכר המונה את הלוקח בדברי שקר.

(²) ביאור: תפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכיל והמדבר ברמיוות ובדברי העולם על המוסיף שלא כראוי בכמירה ומגיד מה שאין צריך לו לפני בית דין והעורב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

(³) ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

(⁴) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

(⁵) בכ"י ב' וג' אלגאהל ובכ"י א' חסר סוף הפסוק.

(⁶) ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י"ב ד').

(⁷) ביאור: כל לשון חרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

(⁸) ביאור: הועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

(⁹) ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן וועשה טוב לאויבו

יעני מן כֹּאנֶת לֵה הַמָּה גִּידָהּ וְהוּ אֶלְכָּאִמֵּר אֶלְדִּי קִדְמָנָה פִּי אֶלְצִדְרָה⁽¹⁾ וְכֵה אִמֵּר אֶלְחִכִּים לְשִׁמֵּר מִזְמוֹת (מִשְׁלֵי ה' ב') פֶּהוּ יִפְלֹג פִּי חֲתָהּ וְיִגְלֵב לְצִמָּה⁽²⁾.

3 לֹא יִתְבַּת אֲנִסָּאן בַּפֶּסֶק וְאַצֵּל אֶלְצִלְחָא לֹא יִמִּיל:
עֲלִי מֵא קִדְמָנָה⁽³⁾:

4 מִרְהָ דָּאֵת חִיל תֵּאֵג בַּעֲלֵהָ וּבִאֲלַעֲפָן פִּי עֲטָאֵמָה אֶלְמִסִּיָּה:
וּבְדֹלֶךְ כָּל עֲשִׁירִין יִתְעַאֲשְׂרָאן מִן אֲשִׁרָאךְ וְזִירָאן וְגִיר דְּלֶךְ וְאַנְמָא מִתֵּל בִּאלוּזִנָּה
אִף הִי אֹל עֲשִׂיר אַעֲנִי חוּהָ⁽⁴⁾.

5 אֶפְכָּאֵר אֶלְצִאֲלַחִין פִּי אֶלְחִכֵּם וְחִיל אֶלְמִאֲלַחִין פִּי אֶלְמִכֵּר:
מַעֲנִי הָדָא אֵן אֶלְצִאֲלַחִי חֲרֵר שְׂרֻטָּה פִּאֲדָא רֵאֵה אֲנִה יִכְרֵג עֲלִי אֶלְחִכֵּם אֶקְנַעַה
וְאֶלְרִשַׁע לֹא יִנְפַע מַעָּה דְּלֶךְ שִׂיא הוּ יִתְקַלֵּב וְיִחְתָּאֵל כְּמָא עֲלִמַת מִן יַעֲקֹב⁽⁵⁾ אִף אוּחָק
אֶלְשִׁרוּט מַע לִבָּן פִּקָּאֵל אַעֲבֹדךְ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתֵךְ הַקְטָנָה (בְּרֵאשִׁית כ"ט י"ח) פִּקוּלָּה
בְּרַחֵל לְצֵהָ וְזִירָתָהּ הַקְטָנָה לִילֵא יִקְלֵב אֶסְמָהָ וְלֹם יִנְפַעָה שִׂי כְּמָא קָאֵל וְלִמָּה
רִמִּיתִי (שֵׁם כ"ח)⁽⁶⁾.

6 בְּלֵאִם אֶלְמִאֲלַמִּין אֶלְכִּמּוֹן לִלְדֵם וְקוֹל אֶלְמִסְתִּקִּמִּין יִגְיָהֶם:
לֹאֲנֶךְ תַּעֲלֵם [אֵן] אֲחִיתַּפֵּל אֲשִׁאר אֲבַחֲרָה נָא שָׁנִים עֲשָׂר אֶלֶף וְגו' (שְׁמוּאֵל
ב' י"ז א') פִּאֲתִי חוּשִׁי וְחַל אֶלְמִשׁוּרָה⁽⁷⁾.

7 יִקְלֵב אֶלְמִאֲלַחִין פִּיעֲדִמּוֹן וּבִיּוֹת אֶלְצִאֲלַחִין תִּקְרָה:
8 עֲלִי קִדְר עֲקִלָּה יִמְדָּה אֶלְמֵר וְאַלְמַעוּג אֶלְקִלֵּב יִצִּיר מִזְרָא:
9 לְהִין וְלֵה עֲבֹד כִּיר מִן מִתְנַבֵּל עִזוּ אֶלְטַעָם:
הָדָא פִּי אֶלְטָאֵהָר מַעֲלוֹם וּבִאֲטָנָה צֹאֵלֵח לֹא יוֹגֵב לֵה אֶלְנָם חָקָא אֶצֵּלֵח מִן
רִשַׁע יִכְרַמּוֹנָה וְקֵד עֲלִמַת⁽⁸⁾ מֵא אֲכֹרִם צִדְקִיָּה בֵּן כְּנַעְנָה וְאֶלֶף מִיכָה⁽⁹⁾.
10 יִתְעַאֲהֵד אֶלְצֹאֵלֵח חֲתִי נַפֶּס בְּהִימַתָּה וְרַחֲמֵיִךְ אֶלְפִּאֲסִקִּין
אֶלְקִסְאֻוּהָ:
לֵם יִירֵד אֵן אֶלְצֹאֵלֵח יִפְתַּקֵּד בְּהִימַתָּה וְחִדְהָא כָּל גְּמִיעַ עִיֵּאלָה חֲתִי גְמִיעַ

(1) בכ"ו אלצדקה.

(2) ביאור: אמרו איש מזמות ירצה בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה ובו ינצח האדם את בעל דינו.

(3) ביאור: כמו שהקדמנו (עיון לעיל י' כ"ח).

(4) ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן נושול באשה לפי שחזה היתה החברת הראשונה.

(5) עיון בראשית רבה פ' ע' ס' י"ז.

(6) ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עם יעקב שתחנה ברחל בתוך הקטנה ולא תועיל לו.

(7) ביאור: כמו שיעץ אחיתופל אבחרה וגו' וחסר חושי את עצתו.

(8) עיון מלכים ב' כ"ב.

(9) ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוחגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שזכרנו צדקיה בן כנענה וביוז מיכה.

אלמאחר אלצחיה פי אלטעאם וכאטנה פי אלעלם. פאחרמא יבגל בעלמה
ואלאר יפיץ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והוגרם בן לוי
בגל בה עלי קלתה⁽¹⁾.

27 טאלב אלכיר יטלב אלרצא ומלתמם אלבלא יחל **בה**:

28 אלואתק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפרעון כאלורק:

מא ישבה אלחמליל כאלורק חתי ינעל עכס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחון
לא יתקון באנססהם ולא ירונחא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצעף וכמא קאל **איוב**
העלה גרף תערץ (איוב י"ג כ"ה) וקד עלמת מן קרח וסנחריב והמן בף **אקתדרו**
באמואלהם פחלכו⁽²⁾.

29 אלמנתחל אלגהל פאצח אלה⁽³⁾ פיגב אן יכון אלגאהל **עבדא**

ללחכים:

אלגהל יסמי רוח כמא יקול חחכם יענה דעת רוח (איוב ט"ו ב') ולרוח **אמרי**
גואש (שם ו' כ"ו)⁽⁴⁾.

30 תמרד אלצאלח שגרה אלחיוה ומקתני אלנפוס חכים:

יקע אקתנא אלנפוס עלי וגוה כלהא מחמודה מנהא אלענאיה כאלולד לאקאמה
אלצורה כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט' ו') ואקאמה אלחלאמיד כמא קאל ואם
תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט"ו י"ט) ואצטנאע אלמערופ ואלאחסאן כמא קאל
איוב ברכת אובר עלי תבא (איוב כ"ט י"ג) ואלקצא כאלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך
ומחמס ינאל נפשם (תהלים ע"ב י"ד) ומא שאכל דלך⁽⁵⁾.

31 לית אלצאלח פי אלהאר יסלם פכיה אלפאסק ואלכאטי:

יעני אן אלצאלח לא בר ממא ינאלח פי דאר אלדניא גם אמא פי אלטבע או
פי אלקרואה או פי אהל אלבלד או מחנה מא כמא עלמת מן אלצאלחין בל נלחם
אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיה ילום אלפאסק תדביר אלחכים אף אצייב
בשי והו אהל לה⁽⁶⁾.

יב

1 אלמחב אלמדב מחב אלמערפה ושאני אלעטה הו גאהל:

2 אלכיר יופק⁽⁷⁾ אלרצא מן ענד אללה ודו אלהם יפלג:

⁽¹⁾ עיון יומא ג' י"א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו וחוא גם בן משל למי שהנא
נדיב בחכמתו הגדולה כרי עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרם בן לוי.

⁽²⁾ ביאור: אין סוף הפסוק חפץ תחלתו כי אם לפי שבמתוך הצדיקים בנפשותם הוא קל עד
שהם עצמם בעיניהם כענף ובעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרח וסנחריב והמן בעשרם ואברו.

⁽³⁾ בכ"ו ב' וגי' אהלה.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיון תרגום הגאון וביאורו באיוב ט"ו ב').

⁽⁵⁾ ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שיליד האדם בנים או
שועמיד תלמידים ויעשה צדקה ודין דין אמת.

⁽⁶⁾ ביאור: אמרו הן וכו' ר"ל שהצדיק יקרוחו בהכרח יסורין ונפיונות בעולם הזה ככל
שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

⁽⁷⁾ בכ"ו ב' וגי' יואפק.

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלח יסתעין באלזיר עלי אלזיר באלצום עלי תרך אלצמא
ובאלצלוף ואלקראף עלי קטע אלצום ולדלך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר
עבירה עבירה (אבות ד' ב')⁽¹⁾.

19 כדאך אלצלאח לחיוה ובאלב אלשר למותה:

20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצאוה אצחא אלטריק:

21 כתקלב יד ליד לא יברו⁽²⁾ אלרדי ונסל אלצאלחין ינגו:

יעני לא תסל ען אלצאלח נפסה פי אנה ינגו אלא נסלה איצא כמא קאל נצר
חסד לאלפים וגו' (שמות ליד ו')⁽³⁾.

22 כשנף דהב פי אנף כנזיר כדאך אמראף חסנה זאילה אלראי:

אולא הוא עלי שאהרה ולמוצע אנה מתל יגרי עלי עבר לה מאל לא יחסן
ידברה ולא כוף ינפקה ועלי עבר לה עלם לא יעמל בה ועלי עבר לה חסב ונסב יציעה
וינכסה ומא נחי הוא אלנחו פהוא לה מתל⁽⁴⁾.

23 שהוה אלצאלחין אלי כיר ורגא אלטאלמין עברד:

הוא פי אלדארין גמיעא⁽⁵⁾.

24 כם מן מבדר⁽⁶⁾ יודאד איצא ואלצאד מן אלסמאחה פהו אלי נקין:

הוא יגרי מגרי אלצדקא אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברך (דברים
טו י') קאל ואדא צדקת בשי וזונת אלדראחם פוגרתהא קד נקצת לא תתוהמן אנה
קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלחה מן דניאך אלי ארתך מן חית לא יבקי
אלי חית יבקי מן חית תחתאנ תחפסה אלי חית יחפסך⁽⁷⁾.

25 אלנפס אלמברכה תדסם ואלמרויה הי איצא תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלצארה כמא מתלה
באלדסם ואלרוה כמא קאל ירויון מרשן ביתך ונחל ערניך תשקם (תהלים לו ט')⁽⁸⁾.

26 מאנע אלבר תדמה אלמלה ואלברכה תחל בראם אלממיר:

(1) ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שהזנות מביאה לידי גזל וגזל

לידי שפיכת דמים והצדיק יסתיע למצוה במצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת

התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו'.

(2) עיין למטה ט"ז ח'.

(3) ביאור: אמרו זרע צדיקים ענינו שלא הצדיק בלבד גמלם כי אם גם זרעו.

(4) ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן כמשל לעשיר שאינו יודע לשמור

את ממונו ולנהג הוצאותיו ולחכם שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויתום ויפקלם וכיוצא בהן.

(5) ביאור: בשני עולמות.

(6) בכ"ו ב' וג' מבדר.

(7) עיין ירושלמי פאה א' ט"ז ע"ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדק שאם תתן

מתוך לעניים אל תחשוב שאבד מנך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום

מאיבנו קיים בו וצריך שמירה למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

(8) ביאור: הנותן לחם לרעב ומים לצמא בעולם הזה ייטיב לו השם בעולם הבא במח

המשיל לרשן ורויה באמרו ורויון וגו'.

אך קאל הניחו לו ויקלל וגו' אולי יראה ה' וגו' (שמואל ב' ט"ז י"א—י"ב) ואמא ארז
אורא בה סי אמר אלדין פליגבה כמה קאל סי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד
ויבזהו וגו' (שמואל א' י"ז מ"ב) תם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגד
(שם מ"ה)¹.

13 כאשר אלסר באלמנטלק מאחלא וכאתמה אמין אלרוח:

הזא אלקול סי אלסראר אלתי הי מבאחא סי אלדיאנה².

14 בגיר חיל יקע אלקום ואלמגותה בבתררה אלמשורה:

אלחיל צרבאן ואלמשורה נועאן בגמיעהמא תתם אלסמור והמא אלדיאניה
ואלדיאניה כמה תתם אלחיוה ואלרוק ומא מאתלהמא בהמא³.

15 שר' ישר למן⁴ צמן אנביא ושאני אלמצאפחין הו ואתק:

כמא וצפנא אולא⁵. וימכן אן נקול רץ ירץ מתל וכפרולא די מרעע (דביאל
ב' מ') פאלשר מן אלצם ואלרץ מן אלחאכס⁶.

16 תנד דאעמא אליסאר⁷ דאת חט ודאעמי אלגנא רהבין.

לם יונב אלחכים הדין ואנמא חכי ממא וגד אלנאם עליה מן אן אלגנאי ינאלון
חטא וירהבון⁸.

17 אלמחסן לאהלה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס⁹.

ויתנה אן תקול פאטס נפסה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס אלול יתצורף
מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ"ז ג') ואלתאני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ"א ח')
יעני יפסמהא מן אלמעאצי¹⁰.

18 אלטאלם יפעל מא אנרתה אלבאמל וזארע אלנצפה אנרתה

אלחק¹¹:

מעני דלך אן אלרשע אנמא יסתעין שרה בשר כמה יסתעין באלסרק עלי אלזנא

(¹) ביאור: אמרו יתרוש ר"ל שלא ישיב למבזה את נפשו כמו שעשה דוד עם
בן גרא אבל אם יבזהו בדבר אמונה צריך שיושב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

(²) ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדבריו אמונה (ועי' למטה ט"ז כ"ב).

(³) ביאור: תחבולות ועצות על שני פנים בדבריו האמונה ובדבריו העולם ובשניהם
חיים ומספיקים את צרכינו.

(⁴) בכ"ו א' למא.

(⁵) למעלה ו' א'—ה' (ושם דיבר על ריב שיארע לערב עם בעל החוב).

(⁶) ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצץ ר"ל שהדיין ירוצצתו.

(⁷) בכ"ו ב' וג' וקאר.

(⁸) ביאור: אין החכם מצות בזה כי אם מדבר על החוה שהעשירים נכבדים וכני
יראים מהם.

(⁹) בכ"ו ב' וג' אלקאסי.

(¹⁰) ביאור: אמרו גומל וכו' ר"ל חמשיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם

כן שהיה מענין ויגמל ר"ל הסתמך עצמו מן החסאים.

(¹¹) בכ"ו א' אלחיוה והגאון או הסופר החליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה ו' מ"ד.

6 צלֹאח אלִצְחִיח יסֹהֵל טְרִיקָה ואלִטְאֵלֶם יקֶע בַּטְלָמָה: 6 וצלֹאח אלִמִּסְתְּקִימִין יִנְגִּיהֶם ואלִטְאֵלֶמוּן⁽¹⁾ יעֲלֻקֹּן באִפְאִתָּהֶם:

יעני אלתי כאנו יסתעמלונהא פי אלמוואואה⁽²⁾ כמה קאל אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגו' (שופטים א' ז')⁽³⁾.

7 אֵלֶּה מֵאֵת אֱלֹאֲנִסָּאן אֶלְפֶּאסֶק פֶּקֶד אֶנְקֻטֶּע אֶלְרָגָא כִּמָּא אֵן רָגָא אֶלְמַגְלִין⁽⁴⁾ יבִּיד:

פי הלא אלפסוק מעניאן פי אולה אן אלרשע ירגא לה אן יתוב מהמא הו חי פארא מאת אויס מנה א' לא תוכה⁽⁵⁾ פי אלאברה⁽⁶⁾ ופי אבר אלפסוק אן אלרשע אנמא רגאה וגנתה ענר נפסה רגאה פמהמא הו חי פהו ענר נפסה פי אלנעים פארא מאת פקר הלך ואנקטע רגאה ענר נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלומאן אלי מא ירגוה תאבר אלרשע ובעד עמא עינה אליה⁽⁷⁾.

8 יבִּלִין אֶלְצֹאֲלָח מִן אֶלְשֶׁדָּה וידִכֵּל אֶלְפֶּאסֶק מִבִּאֲנָה:

9 אֶלְדָּנֶם יִהְיֶה צֹאחֲכָה בְּקוֹלָהּ וּבִלְמַעֲרֶפָהּ אֶלְצֹאֲלָחוּן יתְכַלְצוּן:

הוא באב אלנורר פי אלזי לא דין לה יפתי במא לא יעלמה ויניב במא לא יקף עליה פינה אלנאם ואלצאלח במערפתה יקול אלחק⁽⁸⁾:

10 כְּבִיר אֶלְצֹאֲלָחוּן יֵגֵב אֵן יִפְרַח אֵהֵל אֶלְבִּלְד וּבִהֲלֹאךְ אֶלְפֶּאסֶקִין

יִנְבְּגִי אֵן יִרְנְנוּ: 11 בְּבִרְכָּהּ אֶלְמִסְתְּקִימִין יִרְתַּפֶּע אֶלְסַקָּהּ וּבְקוֹל אֶלְטֹאֲלִימִין יִנְהַדֶּם:

יעני אן אלרשע ארא ברכ אנסאנא ודעי לה פהו שו[ה]⁽⁹⁾ עליה כמה עלמת מן אלכפאר אלדין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ"ב ס') פאקאמת עשרין סנה עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה וגו' (שם כ"ה א')⁽¹⁰⁾.

12 אֶלְמִזְרִי בִּצְאֲחֲכָה נֶאֱקִין אֶלְעֻקֵּל וְדוּ אֶלְפֶּהֶם יִמְסַךְ עֵנָה:

הוא אלמסאך ארא כאן יסמעה פי נפסה הו כמה פעל דור מע שמעי בן גרא

⁽¹⁾ "הרשעים" מדרך הגאון בשאר מקומות לתרגם בוגרים גדאריין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק "ג".

⁽²⁾ ביאור: אמרו בהות וכי ר"ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאירע לאדוני בזק.

⁽³⁾ הגאון תרגם אוניס כמו פועלי און.

⁽⁴⁾ עיין אמאנאח דף קצ"ח.

⁽⁵⁾ ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכי ר"ל שאחרי מותו אין תקוה שישוב מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אוניס וכי מעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה והם כלים במיתתם.

⁽⁶⁾ ביאור: זה הפסוק במתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

⁽⁷⁾ בכ"י א': שו.

⁽⁸⁾ ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שהתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפלתו של יצחק.

ידיעה עאדא מלל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל"ב כ"ב) הו יחסן
אן יכני ולכנה מא אעתאד דלך¹ סממא תעור אלזמיע דלך קד צאר להם כאלטביעה
אלתאניא יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא² כמה קאל אללה היהפוך בוישי עורו ונמר
חברותיו וגו' (ירמיה י"ג כ"ג)³.

יא

1 מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלעננא את אלתאמא רצאה :

הוא אולא עלי טאהרה ופי באטנה אן מקאבלה אלאחסאן באחסאן מקאם
אלוזן אלעאדל ומקאבלתה באלסיה כאלוזן אלכאם סוא פי דלך אחסאן אללה או
אלנאם⁴.

2 אדא אתת אלקהא אתי אלהואן ומע אלמטואצעין אלחכמה :

הוא איצא פי אלדניא כמה תגר אלנאם יתחקלון⁵ אלוקאח ויסתפון בהם ופי
אלאכרה קאל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו' (מלאכי ג' י"ט) וקאל הגני אליך
ודון וגו' (ירמיה ג' ל"א) וכשל דון ונפל ואין לו מקום (שם ל"ב)⁶.

3 צחה אלמסתקימין תסירהם וזף אלגדארין ינהבהם :

נשיר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק (ישעיה נ"ח ח')
וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנעורת וגו' (שם א' ל"א).

4 לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה⁷ ואלצדקה⁸ תנני מן אלמות :

סמי יום אלקיאמה כדלך כמה קאל קרוב יום ה' הגדול וגו' יום עברה היום
ההוא וגו' (צפניה א' י"ד ט"ז) וקר תללין אלצדקה מן אלמות אלדניא כמה עאשת
אלצרפית פי סני אלנוע מע אליהו ומן עקאב אלצדקה אלמסמי מות כמה תלצת יתרו
פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם⁹ (שמות ב' כ') ומן הו נשירה¹⁰.

(1) כן תרגם סעדיה באיוב לס אעתד = לא הורגלתי בזה.

(2) בכ"י לאנחא.

(3) ביאור: אמרו ידעון ר"ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה והוא ידע
היטב לכנות אבל לא הורגל בזה וההרגל כשבע שני שקשה לסור ממנו.

(4) ביאור: זה הפסוק בתחלה כפשוטו ועל דרך נסתר ענינו שגמילת טובה תחת טובה
כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובה כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

(5) אפשר שצ"ל יסתקלון = מכזיב אותם.

(6) ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהודון קשה לבני אדם וכזוי בעיניהם וזה גם כן
בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

(7) כן הוא בכ"י ב' וג' ובביאור וכן תרגם הגאון מלח עבדות איוב כ"א ל"א ובכ"י א' אלנאם.

(8) בכ"י א' אלצדקא.

(9) עיין סנהדרין ק"ד ע"א.

(10) ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו
שניצל הצרפית בשני הרעב בין מעושה העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא
למשה לאכול עמו.

27 תקוי אללה יזיד¹ פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:

ליום הוא אלקול חתם אן ימון כל צאלח מואדא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיה פקר ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאר יחזקיהו וקר ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מגפת זמרי וקרה ונירהמא אלא אנה אן לם יזיד צאלחא פי אלדניא ולם ינקין טאלחא לקיא אנריהמא כמלא פי אלצר² וקר עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכנהים אנמא נרם פיה י"ח כהן ואלתאני לפסאדהם נרם פיה ש' כהן ופצל (יומא ט' א')³.

28 צבר אלצאלחין אלי פרה ורגא אלטאלחין יביד:

הוא פי אלאצרה באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאי⁴:

29 טריק אללה עז לדוי אלצחה ואנדקאק לפעלה אלגל:

דלך אן אלצאלח מן חית תקול לה אפעל ישיע⁴ ומן חית תקול לה אנתה יסתנע ואלרשע אנמא ירצד⁵ מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י"ד י')⁶.

30 ואלצאלח אלי אלדרהר לא ימיל ואלטאלמון לא יסכנון אלדאר:

הוא איצא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאי⁴ אלמענו⁷ כמא אהלך מנהא טלמא בכתר⁸ ופי אלאכרה בחכם ואנב⁷.

31 פם אלצאלח ינמו אלחכמה ואללסאן אלמתקלב ינקטע:

יגוב יתצרף מן תנובה ותנובות שרי (דברים ל"ב י"ג) אלדי הו נמו פאלצאלח אד כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע ודו אלכאטל אד כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא יתבת בחצרה אלחק⁸.

32 שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצא ופם אלטאלחין תעוד

:אלתקלב:

בענינו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות חשם כמו שידעת מהמרגלים ודומיהם.

(¹ בכ"י ב' תזיר).

(² ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו עשה לחזקיהו ויקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרה רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ועונש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י"ח כהנים לפי שהיו דיוקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

(³ ביאור: בעולם הבא כגור דין ובעולם הזה על פי נס.

(⁴ בכ"י יסיק.

(⁵ "יסתכל כך כאלו הוא במארב".

(⁶ ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע כה הפך מה שתצווה אותו.

(⁷ ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא יר דין.

(⁸ ביאור: יגוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע שיש להם לא יקומו לפני האמת.

22 ברכה אללה תגני וחדהא¹ ולא תזיד אלמשקה מעהא:

כמא בארך אללה לצרפית פי כד הקמה וצפחת השמן וללארמלה אלארי
פי אסוך שמן בנר תעב ולא ענא²).

23 פעל אלפאחשה ענר אלגאהל באלצחק ואלחכמה לדי אלפהם:

היא מא ישאהר מן אלגהאל אלוין יאתון אלמעאצי ויקולון אנמא היא לעב
ומזאח כמא סמת מרה פוטיפר אלונא לעבא אף קאלת בא אלי העבד העברי [לצחק
בי] וגו' (בראשית ל"ד) חתי לו ספכו אלדמא כאן ענדהם הווא כמא קאל אבני
יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב' י"ד) וחתי לו עכרו אלאצנאם כאן
ענדהם לעבא כמא קאל פי קצה [אלעזל] ויקמו לצחק (שמות ל"ב ו') לכן וחכמה לא ישר
תבונה אלחכים ינשר פי אלעאקה וינול אלמעאצי מנולתהא³).

24 חדר אלפאלם יחל בה ושהוה אלצאלחין יעטיהם אללה:

אנשר כיף וצף אלצאלחין בתמרה פעלהם אף קד אתו חסנה פאנמא באלהם
מצרוף אלי אלחמני וכדלך יעטיהם כמא קאל לדוד יען אשר היה עם לבבך וגו' (מלכים א'
ח' י"ח) ווצף אלרשעים בתמרה פעלהם למא אתו אלכטיף קלובהם משנולא באלחדר
והו יחל בהם כמא קאל ללעצאף והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו' (ירמיה
מ"ב ט"ז) ולדלך לס יקל מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן ועלי אן היא
איצא צחיה⁴).

25 כמרור זובעה יעדס אלפאסק ואלצאלח אסאם אלעאלם:

היא אולא פי אלדניא כמא הלך גיל אלטופאן ובקי נח ושחת לנה אהל אלצרח
ובקי בנו עבר וחלך קרח וננא בננה ואמתאל האולי ופי אלאכרה איצא יהלכון אלרשעים
ויבקון אלצאלחון כמא קאל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות וגו' (מלאכי ג' כ"א)
ומעני אלהלאך אלעדאב⁵).

26 באלכל ללאסנאן וכאלדכאן ללעינין כדלך אלכסלאן לראסליד:

ואנמא מתלה במא יודי הדין אלעצין לאצה לאנהמא אלמסתעמלאן פי אלדמא
אעני אן ינשר בעיניה ויחכי בפה. ואלכסלאן יעם תארך אלענאיה באלדניא ותארך
אלענאיה באלמאעה וכמא עלמת מן אלמרגלים ומא אשבחהם⁶).

¹ בכ"י ב' חי תגני.

² ביאור: כמו שבירך השם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מזון כלי
עמל ויגיעה.

³ ביאור: אנחנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת פוטיפר
לניואף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישיים
את העבירות במדרגתם.

⁴ ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאווים ומיחלים והרשעים
יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו להם טרור בחררה ומת שייראו יבא עליהם
ולכן לא אמר מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

⁵ ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו בדור המבול ובני עבר בדור התפלה
ובני קרח במות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאבדו ר"ל יענשו.

⁶ ביאור: המושל השליח העצל למה שיוק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

דלך לאן אלמכניץ אלטראיי הו אישר מן אלמכאשף אלמטאהר וקר עלמת אן
 וסכאט ועלי אנהם קר דמו בבנצ' יוסף פקר כאנת חאלתהם אף טאהררה ב'לך
 קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ו ד') אצלח מן חאל אבשלום אלד'י
 אמנון בנצתה לה כמא קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו'
 ואל ב' י"ג כ"ב) וקאל איצא בפיו שלום את רעהו ידבר וגו' (ירמיה ט' י'). ואמא
 ילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין נמיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלכאטל כמא
 אלמרגלים ואמא אלחק כמא פעל יוסף חתי אנה לו שהר עליה בשחאדא והו
 ד לכאן מביטא וללזמה הו אלחך (פסחים ק"ג ע"ב) והיא אלקול פי מן ישדה עלי
 ה בנצאיה מן אלנאיות והו ואחד ואמא אן ישדה עליה במאל או מא כאן
 ולמעאמלאת פלים ילומה חר בל יכון לשהאדתה אחר אמא וגו' ימין או גירחא
 ה הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ' ע"א) ¹.

19 בכתר'ה אלכללאם לא יעדס גרם פאלצאד' שפתיה ען דלך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין ואד פי כלאמה כי אם זכרתי אתך וגו' (בראשית מ' י"ד)
² בעד דלך סנתין (בראשית רבה ר"ש מקין) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין
 א שמעו נא המורים (במדבר כ' י') לם ידלא אלכלד לא אן ³ אלקום לם יכונו
 ים בל קד קאל אללה קבל [דלך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י"ז כ"ה) לכן
 האמהמא אלקום אנה[ם] ירחמון והם מורים ⁴.

20 לסאן אלצאלח כאלפצ'ה אלמכתאד'ה וקלב אלמאלחין צגיר:

מעני דלך אן אלצאלח קלבה ואחך בכלאמה אנה מחרר כאלפצ'ה אלמסבוכ'ה
 א קאל אמרות ה' אמרות טהורות וגו' (תהלים י"ב ז') בל אלמסבוכ' עלי אלנאיה
 ל צרופה אמרתך מאד וגו' (שם ק"ט ק"מ) ואמא אללאלם פקלבה צגיר ממא הו
 א אן אמרה מפלם מדלם ⁵.

21 נטק אלצאלח ידבר אלבתירין ואלגהאל בקלה עקולהם ימיתונהם:

נפיר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ודוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן
 חננאל ונפראיהם ללאמה באלצאלח ובעכס דלך יהלכונה אלגהאל מתל ירבעם ובעשא
 וצדוק וביתוס ונדרהם ⁶.

¹ ביאור: הכרעה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חף כאבשלום עם אמנון.
 י מוציא דבה הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו חמרגלים או דבר אמת כמו יוסף
 עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקח אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים
 יום מתייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

² בכ"י ובר.

³ בכ"י לאן.

⁴ ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מבית האסורים אלא
 שתי שנים ומשה ואהרן נענשו באמרם שמעו נא חמורים לא שלא היה ישראל מורים כי
 עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטעם אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.
⁵ ביאור: הצדיק בטוח שמאמרו צרופים ומוקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו
 דיו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

⁶ ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל
 דם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

12 אלשנאָה תתיר אלצנב ואלמחבה תגמי גמיע אלגרום:

דלך אולא פי אלגאם כמא עלמת מן אמר גור פרעון [עלי ישראל] וישראל על
[ירמיה פי] עהר צדקיה¹ פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה
ובער דלך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני נד ולבני ראובן כה עשו
אבותיכם וגו' (במדבר ל"ד ח') וקול שלמה לשמעיה אתה ידעת את כל הרעה אשר
ידע לבבך וגו' (מלכים א' ב' מ"ד) פי באב שנאה ואלאחמאל אלכתיר לבני דוד כל
לנמיע אלאמא פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה' אלהיו לו ביר וגו'
(מלכים א' ט"ו ד') וישלח ה' אלהי אבותיהם אליהם (ד"ה ב' ל"ז ט').²

13 פי נטק אלפהם תונד אלחכמא ואלקציב לטהר אלנאקין אלעקל:
הוא אלקול פי מן רוק קריחא דביא או חרמהא³:

14 אלחכמא ידכרון אלמערפא וקול אלגאהל ינדק ען קריב:
15 כמא אן מאל אלגני קריא עזה ואנדקאק אלפקרא רתאתהם:

להחין אלאתין מעניאן אלאול אן אלחכים ינבני לה אן יחפט עלמה ויצונה
כמא יחפט אלגני מאלה לאנה אן לס יחפטה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלתאני אן
אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבהמא
בל אפצל מן דלך⁴.

16 אגז אלצאלח חיוה וגלה אלפאסק גזא כמיה:

מתל תואב אלצאלחין באלגלה ואלאחמאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב
(ישעיה ג' י') ועקאב אלטאלחין איצא בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם
הזה פרי וגו' (ירמיה ו' י"ט)⁵.

17 סביל ללחיוה חפט אלעדב ותארך אלעטה מצל:

יחתמל אן יכון מצל נפסה ומצל גירה⁶.

18 מגמי אלשנאָה דו נטק באטל ומכרנ שנאעה הו גאהל:

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצות האחרים כמא שהוא עושה ולא כן
דברי הרשע לפי שיצות את האחרים כמא שאינו עושה.

¹ יש כאן חסרונים ומלאנום לפי השערתנו.

² ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל
לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדבריה האמונה כחוכמת משה על בני
ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשער השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל כל
ישראל וזה בשער האהבה.

³ ביאור: זה כמי שניתן לו לב טחור וכמי שנמנע ממנו.

⁴ ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור תחכם חכמתו כמא
שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקריית עוז כמו שהעשיר מגין על העשיר
יותר מזה.

⁵ ביאור: גמול הצדיק ועונש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

⁶ ביאור: אפשר שענינו שיתעה עצמו ואחרים.

8 אלהים אלקלך יקבל אלוֹצֵאִיא וְגֹאֵהֶל אֶלְמִנְטֶק יִתְלַבֵּט:

אומי בהִיא אלי אֶלְשֶׁר־אֵיעַ אֶלְסִמְעִיָּה אֶלְתִּי אֶנְמֵא סְבִילָהֶא אֵן תִּקְבֵּל וְאֶלְגֹּאֵהֶל יִמְאֵרִי עֵנְהֵא וְלֹא יִחְצֵל מִן מְרֹאֲהֵא⁽¹⁾ עֲלֵי שִׁי כְּמֵא קֵאל וְעַם לֹא יִכִּין יִלְבֵּט (הוֹשֵׁעַ ד' י"ד)⁽²⁾.

9 אֶלְסִמְאֶלְךָ פִּי צַחֵה יִסִּיר וְאַתְקֵא וְאַלְמַעְסֵר טִרְקָה יַעֲרַף בְּדִלְךָ:

וּמִמָּא זֶהֱרָ פִּי אֶלְשֶׁר אֵן אֶלְשֶׁרִיר לֹא יִקְבֵּל אֶלְנֵאס צִרְקָה מִמָּא קִד עֶרְפּוּה בְּאַלְכִּדְבִּי. וּזְנָה אֶרֶץ פִּי דִלְךָ אֶלְדִּי יִטְלַב אֶלְצַחֵה וְאַלְחֶק לֹא יִחְתָּאֵל אֶלִּי חִיל⁽³⁾ לֵאנָה יַעֲלֵם אֵנָה יִפְלֹג בְּאַלְמִסְתִּקִּים וּמִן טִלַּב גִּיר אֶלְחֶק סְהוּ יַעֲסֵר טִרְקָה וְיַעֲזֵנָהֶא תָּם יַעֲרַף וְלֹא יִנְסַעָה דִלְךָ שִׁיא וְהִיא עֵנֵד אֶלְלָה וְעֵנֵד אֶלְנֵאס כְּמֵא עֹנֵת מִרָּה יִרְבַּעַם עֲלֵי אַחִיהָ הַשִּׁילּוּנִי וְלֹם יִנְסַעָה דִלְךָ שִׁיא בִּלְקֵאל לֵהֵא לְמָה זֶה אֵת מִתְנַכְרָה וְאַנְכִּי שְׁלוּח אֶלִּיךָ קִשָּׁה (מְלָכִים א' י"ד ו') וְכִמָּא עֹנֵד אֶלְסִלְסְתָּאֵן⁽⁴⁾ אֶלְמִנְתְּצִמְתָּאֵן פִּי צַבִּי חִי וְצַבִּי מִ[י]תְּ עֲלֵי שְׁלֵמָה וְלֹם יִנְסַעָה שִׁיא. וּזְנָה תֵּאֵלֵת אֵן מִן לֹזֵם אֶלְעַפָּה וְאַלּוֹרַע אֶמֶן שֶׁר אֶלְסִלְטָאֵן וְעַקֵּב אֶלְלָה כְּמֵן עִיר מוֹאִיזְנָה וְצִנְנָתָה פִּלִּים יִכָּאֵף מִחֲתַסְכָּא וּמִן כָּאֵן דֹּא רִיכְבָּה יַעֲרַף בּוֹגֵלָה וְתַסְפּוּעָה⁽⁵⁾:

10 אֶלְגֹּאֵמֵז בַּעֲיִנָּה יִצְנַע מִשְׁקָהּ וְאַלְגֹּאֵהֶל בְּנִטְקָה יִתְלַבֵּט אִיצָא:

מַעֲנָהֶא אֵן אֶלְתַּסְאֲרָר צַעֲב עֲלֵי אֶלְעֵלְמָא וְכִדְלֶךְ גְּמִיעַ אֶנוּאֵעַ אֶלְרִיב וְאַלְגֹּאֵהֶל פֹּהֵם מִתְלוֹתוֹן כִּדְלֶךְ. פִּקּוּלָה עֲצַבְתָּ יַעֲנִי עֲלֵי אֶלְחִכְמָא⁽⁶⁾.

11 קוֹל אֶלְצַאֲלָח יִנְבּוּעַ אֶלְחַיּוּהּ וְקוֹל אֶלְשֶׁאֲלָמִין יִגְמִיָּה שְׁלֵמָהֶם:

פִּיה מַעָאֵן אֵן אֶלְצַאֲלָחִין כְּלֵאמָהֶם מִתְתַּאֲבַע כְּאַלְמַעִין וְאַלְשֶׁאֲלָמִין לִים כִּדְלֶךְ בִּלְ יִקְצֵרוֹן וְאֵן תַּעֲרִצְוָה מִרָּה מֵא וְאַיצָא אֵן אֶלְאֶלְיָאֵר יֵאֲמֵרוֹן בְּאַלְמַעֲרוּף דֵּאִימָא וְאַלְאֶשְׂרָאֵר יִכָּאֲפוֹן אֵן יֵאֲמֵרוּ בֵּה מִמָּא גִּמְרָהֶם רִשָּׁאֶם וְאַיצָא אֵן אֶלְנֵאס יִקְבֵּלֹן קוֹל אֶלְצַאֲלָח לֵאנָה יֵאֲמֵרָהֶם בְּמֵא יַעֲפֵל וְיִכָּאֲלָפוֹן אֶלְטֵאֵלָה לֵאנָה יֵאֲמֵר בְּמֵא לֹא יַעֲפֵל⁽⁷⁾.

(1) בְּכִי מְרֹאֲהֵא.

(2) בִּיאוֹר: רִמְזוּ בֹזֶה חֲפִסוֹק אֶל חֲמִצּוֹת הַשְּׁמַעִיּוֹת חֲמִסוֹרוֹת בִּקְבֵּלָה וְחִכְסִיל יִפִּיל סַפֵּק עֲלִיו וְאַיִנוּ מִכִּין כּוֹנֵנִתָּן.

(3) בְּכִי קוֹל.

(4) "שְׁתֵּי יִבְמֹת" וְעִיּוֹן יִלְקוּט מְלָכִים א' ג' מ"ז.

(5) בִּיאוֹר: מֵה שִׁיעוּרֵר הָאֵדֶם לְמֵאֹס בְּרַע הוּא שְׁאֵין מֵאִינִים לְרִשְׁעִים אִפִּילוּ אִם יֵאֲמֵרוּ אִמְתָּ. וּפִירוּשׁ אַחֵר שְׁתֵּמִים דֶּרֶךְ אִינוּ צִרִיךְ לְבַקֵּשׁ תְּהַבּוּלוֹת לְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יִנְצֵחַ בִּישְׁרוֹ וְדִכְרֵי הַמִּכּוֹב נִפְתָּלִים אֲבָל שְׁקִיר נִיכָר מִהֵרָה וְלֹא יוֹעִילוּ לוֹ כִּמוֹ אִשֶּׁת יִרְבַּעַם עִם אַחִיהָ הַשִּׁילּוּנִי וְשְׁתֵּי יִבְמֹת שֶׁבָּאוּ לְפָנֵי שְׁלֹמֹה. וּפִירוּשׁ שְׁלִישִׁי שׁוֹרָא הָאֱלֹהִים אִינוּ מִתּוֹרָא מַעֲוֹנֵשׁ הַמֶּלֶךְ וּמִפְּסוּרַעֲנוֹת הַשֵּׁם כִּמוֹ שְׁמִי שִׁישׁ לוֹ הֵין צִדֵּק וְאִפֹּת צִדֵּק אִינוּ יֵרָא מִפְּנֵי אֲגֻרָנִים וְהִרְמָאֵי נִיכָר בִּפְחָדּוֹ וּבְחִרְדָּתּוֹ.

(6) בִּיאוֹר: אִמְרוּ קוֹרִין וְכו' ר"ל שֶׁהִסְתֵּר הַדְּבָרִים וְכֹל מִינֵי הַרְמִיּוֹת נּוֹתִינִים עֲצַבְתָּ לְחִכְמִים וְחִכְסִילִים מִזּוֹחֲמִים בֹּזֶה.

(7) בִּיאוֹר: יֵשׁ בֹּזֶה חֲפִסוֹק עֵינִים רַבִּים דְּבוּר חֲחִכְמִים כְּמַעֲיִן נּוֹבַע תְּמִיד וְאִין כֵּן הַרְשָׁעִים שִׁישְׁתִּיקוּ אֵף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּחַסוּ אִיזָה זְמַן וְעוֹד הַצִּדִּיקִים יִצּוּ בְּטוֹב וְהַרְשָׁעִים אִינֵם עוֹשִׂין כֵּן לְפִי שֶׁהֵם

אלאול. וילך פי אלדניא כמא ועד אללה אלצאלחין ניר אלממתחנין באנה לא יגלהם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כ"ג ג' י"ג) אנמע. ותואעד אלטאלחין ניר אלממהלין לאחר אלסבעה אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה' ארך אפים ורב חסד וגו' (במדבר י"ד י"ח). והו פי אללארף איצא ממלתא הנה עכדי יאכלו ואתם תרעבו וגו' (ישעיה ס"ה י"ג) וסאיר אלקצא¹).

4 אלפקר מן עמל אלכף אלמלול² ויד אלנשיטין תסתגני³ :

דלך פי אלדניא כמא ירוק אלמתכסבון ופי אללארף כמא יתאב אלעאמלון באלטאע⁴ וקר יכון פקר לים מן אלמלאל ולא⁵ מן כסל אלרגאל אלא אן היה בניתה אלאולי⁶).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיט ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד :

ינצרף איצא אלי אעמאל אלדניא ואללארף ואן לס ינס אלא אנה תרך פאלאמר ואחד⁷).

6 תחל אלברכאת בראם אלצאלח ווגוה⁸ אלטאלמין יגטיהא טלמהם :

רגב אלנאם פי אלזיר איצא למא סיה מן אלחנא אלחסן ענד אללה וענר אלנאם וחזרהם מן אלשר ואידא למא פיהא מן דבר אלסו ענד אללה וענר אלנאם⁹).

7 כדאך דבר אלצאלח ברכה ואסם אלטאלחין יבלא :

ומעני דלך אן אללארף מחבובון חתי אסמאהם ודלך אן אלנאם יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמתאל דלך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא מיטוס ולא ביתוס ולא זונין¹⁰ ולא מא אשבההם¹¹).

¹ ביאור: אפשר שחות כמו אות בחילוף אלף בה"א וטעמו שאינו נותן לרשעים סוף שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן השבע סבות המבוארות בפירוש ה' ארך אפים ולעולם חבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עכדי יאכלו וכו'.

² עיין למטה ביאורו ל"ב כ"ד.

³ בכ"י מן אלמאל אלא.

⁴ ביאור: בעולם הזה חזריות מביאה לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים טובים ועניות לא תבוא מהרמיה ומהעצלות לבדן אבל הן סבתה הראשונה.

⁵ ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הוא ישן או עצל.

⁶ תרגם כאן פי כמו פני.

⁷ ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם ותוה"ו תרע בעבור שם רע חבא עליו מאת אלהים ואדם.

⁸ עיין בע"ז ג"ה א' וגראה שלדעת הגאון זונין היה גוי.

⁹ ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם ויעקב וכיצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

אלגז אלתאני

אמתאל ואדאב מפרד' כלאמהא מנחור נחרא ודלך אי' אי' מפרדא
אלא אליסיר מנה יתצל.

7

1 ומן אמתאל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן
אלנאהל חסרה אמה:

תונת סתל יגון. וקצ' אלאב חנב ללאם וכדלך באלעכס עלי מא קדמנא. ופי
קולה בן חכס וגו' אמראן מנמועאן אחרהמא חת ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלס
במא אברהמא אנה זינהמא ופזרהמא. ואלאזר חת ללאבן עלי טלב אלחכמא א' כאן
יגב עליה בר אבויה תס אן עלמה ממא יפרחאן בה סקר לזמה אן יתעלס איצא
ליפרחמא ולא יתנאהל לילא יניטמא¹).

2 לא תנפע כזאין אלטלס ואלנצפה תנני מן אלמות:

הדא עלי אלדניא כמא תשאהר ד'י אלריב ואלמעאצי רעבין² זאיפין ואהל
אלצלאח ואלעפס מטמאנין האדיין. ועלי אלאזרה כמא ועד אללה מן חלאך האולי
וננא האולי סקאל משוך חסוך וגו' אל תבואני וגו' שם נסלו פעלי און (תהלים ל"ז
י"א, י"ב, י"ג)³).

3 לא יגיע אללה נפס אלצאלה ואפ' אלטאלמין ידפע ענה:

וקר יחסן אן נקול ושהו' אלטאלמין ידפעחא ענהם בחנ' מסתעמל אלאבראל
א' יקום ה' מקאם אלף חתי יציר מא פי נצף אלססוק אלחאני צד מא פי נצפה

החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפורדים בפסוקים נבדלים ורק מעשים הם מחוברים.

¹ ביאור: תונת כמו יגון. והשמחה והיגון לאב ולאם כמו שחקדמנו (דף 15). ויש בזה
הפסוק שני צוויים האחד הערה לחורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן
ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחת להם וכסילותו יגונם והוא
חייב לשמחם ולא להכעיסם.

² ככ"י דעבין.

³ ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפחדים וחצדיקים שקמים ולעולם הבא
הבטיח השם שיוציל את הצדיקים ואיבד את הרשעים.

וכמא קאל אלחכמים דל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק מוכה לעצמך כי לכך נצרת
(אבות סיב מיט) וילך ען רבן יוחנן בן זכאי¹).

תם אלגזו אלאול מן כתאב מלב אלחכמא.

¹ אמרו קדושים ירצה בו חקדוש ולשון רבים הוא במקום היחיד כמו אלהים ראדונים
ושמורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו' החזיר ההלמיד שלא יתקדם על רבו ויהיה כפוי כונה
שמה שילמד אינו לומר אלא לעצמו. ואמרו תשא ר"ל תשא את עוונך כמו שנמצא בהרבה
בקומות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

נשלם, החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

הראה ועט אסא פי נמאע פנצב עליה כמא קאל ויכעס אסא על הראה וגו' (דברי הימים ב' ט"ז י') וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגו' מן חיל ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט י"ז) ואמא אלצאלח פכיף מא עדלתה פנאיו בל יחכך עלי דלך כמחל יחזקיהו חין ובכח ישעיהו קאל לה טוב דבר ה' אשר דברת וגו' (מלכים ב' כ' י"ט). וקאל תן לחכם ויחכם עוד הו מא קרמנא דברה אן אלדכי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכר באלתפריע ואלתנתי והו אלדי נסמיה מבין דבר מתוך דבר¹). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל תלאתה פואסיק

10 אול מא תאמר בה אלחכמה תקוי אללה ופור²) מא יוגבה אלפהם מערפה אלקדום: 11 תקול אן כי תכתיר איאמך ויודאד לך סנו חיוה: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית חמלת וזרך:

קדשים פי הרא אלמוצע הו פראד לא גמע והו קדום מחל אלהים אללה פראד וכדלך אדנים סיד פראד ופי לנתנא כחיר מחל הוא ליל שמורים (שמות כ"ב מ"ב) חפט יום כפורים (ויקרא כ"ג כ"ז) נפראן איל מלאים (שמות כ"ט כ"ב) כמאל ואשבאה דלך. וקולה לברך תשא פיה כלמא מצמרה והי עון כאנה יקול לברך תשא עוניך נטיר מא יקול פי ערה מואצע מן אלתוראה ונשא עונו (ויקרא י"ז ט"ז) ואלחנה פיה כלמיע אלמצמראת. ויכון גרין קולה אם חכמת וגו' ימנע אלמתעלם מן אלסטוף עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאם אד כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

(1) ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה כמה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגיעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים כמה שיחייב השכל ושומרים את הקבלות ומסירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים וממשלו לבעל הבית העורך היטב שלחנו קודם שיקרא לאחיו ולאחביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בכיור בבהינות אמות מצאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלא כל מיני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונת חזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא וחלקים לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה וזקוק ואיסור וחיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם זה שאמר ר' יהושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהים בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האוילים ואנשי הקדמות אינם יגיעים בחכמה כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערך לפנים כל מה שעשו בעלי המסורת והקבלה והבינו מקצתו בלי יגיעה וטענה על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בחצר האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עובדי דרך להטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעויבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעלה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר לץ וגו' אינו על דרך כלל אבל ענינו שיש מיסרים שאינו יודעים להטיב תוכחתם על הליץ ויבואו עמו לידי ריב וגם לידי חירוף וזה שיתעברו עליו או שראויותיהם חלושות או שיוכיחו אותם בפני רבים כמו שעשה נביא אחד והוכיח את העם בפרהסיא ונהפך לו לעון וחנני הראה שהבעים את אסא עליו אבל הצדיק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיהו עם ישעיהו. ואמרו תן לחכם כפי שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

(2) כ"י א' ופיר וכ"י ב' ופור וכ"י ג' ואלאול ונראה שענין זאת המלה כמו ראשית

אצלחה והיאח תם דעי אַזאנה כמא קאל האהנא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה תם
שלחה נערתי ונוי ודלך כמא פעל אלמוחרון אף אוצחו דליל חרף אלאשיא בעד
ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנשר יכשפה ויוצחא תם ררו עלי אלהריין
תם עלי אצחאב אלתנין תם עלי אצחאב אלתלאה תם עלי סאיר צנוף אלמלחרין
וכאן דלך בעד אלרר עלי אלמתנאהלה באזאלה שבהם חניף דעו¹ אלנאם אלי
קולהם. וכמא פעלו אלרבונין חררו אלכתאב כס סורף הו וכס איף וכלמף וקסמ
אקסאמא ונוה אַזאא באלקסט ואחצו כלמא כתיא כס יקע פיה מנהא תם חפ
אלאחא אלמחמולף מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמואריא ואלאחכאם ואלחל
ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאלכבו אלמכבו אלמוצוץ בין ידי אלנא
אלדי לם יבק אלא אכלה חניף דעו אלאמף אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אר
אלכאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלה אלתה ולם יהיי מעאכ
ולא שראבא ואנמא הו מסתל עלי באב מגול והו מע דלך ידעו קומא אלי מא
יעלם כיף יכון מן אמרה כמא לם יקל אלכבים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טבו
ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כדלך אמר גמיע אלמלחרין מן עבו
אלאצנאם ויירהם וכמא יקול בעין אלעלמא אעני ר' יהושע בן חנניה למלך אלר
אלהתכם הדין אן כנתם עאבדיהא פאעבדוהא לארגא מן אלעאלם אלדי ללקה רכב
תעאלי פי עואלם תצטנעהא הי להא ולכס ואמא אן תסתלוי פי מגול גירכס פל
יסתקיס דלך²). וכדלך גמיע אלמתנאהלין ואלדהריין לא יענון בשלב אלחכמא בתף ואנמ
קצדהם ויורון שבה צעופה עלי גריר נבי. וכדלך אלמחדתון מן אמתנא מן נמר
אלמכאלפין לם יען ואחד מנהם בחושף אלכתאב ותחרירה וזואירה ונואקצה ואעאב
ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצמנתה אלאחא
אלטאעא ואנמא קד ואפו הדין אלאשיא אנמעין מחכמא מצלחא פחצלו בעצה
גיר תעב ואכדו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמליהא פי פרוץ יסירה בשבה צעופה
עלי מתאל מא גור אלכבים אלתמתיל להם תם הם מע דלך יתעשמן כמא קאל על
כסא ולא ירצון במא רצי בה אלאולון על גפי ואנמא יקצדון אלאגרא ואלאגריא
לייוליהם ען שרקחם אלסהלף כמא קאל לקרא לעוברי דרך ונוי מי פתי ונוי כמא קצד
אלחכמא מן כאן נאפלא ליסתחיבה וירדוה. וכמא ירד אלמוחרון ואלרבונין תוך
אלחול כמא קאל עזבו פתאים וחיו ונוי כדלך ירדון אלמלחרון ואלמכאלפון אבאחתהא
כמא קאל מים ננובים ונוי פמתל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם
אלמסתור אלגשיאן אלחראם פאלמלחרון ישלקון כליהמא ואלמכאלפון אכעאצא מנהמא
כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריף. ואמא קולה יסר ליין ונוי פהדי קול לאין לא עאם אף
כאן אלשאחד ויגדנא מודבא לנאהל לא ינאלה עאר ולא באס ולדלך ודת פי אלאגרא
כס מן ואנמא הדין באצף פי מן לא יחסן אן יעש פתאול עשתה בה ובאלמואעש
אלי אלמנאועה ואלמשאנרה נעם חתי אלפירה ואלמקאדפה ודלך יכון אמא מן תחאמל
עליה או מן אצעאפה חנז אלעשה או מן ועשה לה פי מלא מן גמאעה פמנהא קאל
לוקח לו קלון ונוי ואמא מן יחסן אן יעש פליובך ליין ורשע וגיירהמא מן אנאם אלמכסירין
וקד עלמת אן אביה³) ובך אלקום פי אלגמאע פאנקלב דלך עליה כמא ואן חנבי

¹ בכ"י תרעו.² לא מצאנו מקום מאמר ר' יהושע.³ לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ"ל נביא = נביא ותוא איש האלהים הנזכר במי

ואלמבטלין מן אצחאב אלמדאָהב כִּיף כל פריק מנהם ידעון אלנאם אלי אתבאעה
ואלקול במדִּהבה פקאל פי אהל אלחק והם דִּוּוּ אלחכמָה

ט

1 אלחכמָה קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כְּתִירָא¹: 2 ודִּבַּחַת
דִּבְחָהא ומוזַגַת לְמִרְהָא ונְצַדַת מאידתהא אִיצָא: 3 תם בעלתָ בְּגֹאֲרִיהָא
תנאדי עלי טְהוֹר אַעֲלִי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האֲהֵנָא וּמִן כאן נאקִין אַלְעֵקֶל אקול לה: 5 הַלְמִי² אַגְתִּדּוּ מִן טַעֲאֵמִי
ואִשְׁרֹבוּ מִן כֶּמֶר מוֹזַגְתָּה: 6 ואִתְּרֹכוּ אַלְגַּפְלָאֵת ואֲחִיו ואִסְתְּרִשְׁדּוּ פִי
טְרִיק אַלְפֶּהֶם: 7 פֶּכֶם מִן מוֹדֵב דָּאָה יִתְכַד לִנְפֶסָה אֱלֹהֵאֻן וואַעֲט
טַאֲלֵם דֶּאֶךְ עִיבָה: 8 פֵּלָא תַעֲטִין אֱלֹדָהִי בְּמָא יִשְׁנֹאךְ בַּה בֵּל עֲט
אַלְחִכִּים פֶּאֱנָה יַחְבֵּךְ: 9 וואַעֲט אַלְחִכִּים מָא יִתְחַכֵּם בַּה אִיצָא וַעֲרַף
אַלְצָאֵלָה מָא יוֹדָאֵד בַּה בְּתָא³:

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלגהל

13 ואלגהל כאמראָה האִימָה גאפֿלָה לא תַעֲרַף מאֲדָא: 14 וקד
גִּלְסַת עלי באב ביתהא עלי כְּרִסִי פי אַעֲלִי אלסקוף: 15 תדעו במִּרְהָה
אַלְטְרִיק אַלְמַסְתְּקִימָה טְרַקְהֶם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי וּמִן
כָּאן נאקִין אַלְעֵקֶל אקול לה: 17 אַלְמָא אַלְמַסְרוּךְ מָא אַחֲלָאָה וואַלְטַעֲאֵם
אַלְמַסְתוֹר מָא אֱלֹדָה: 18 וְלֹא יַעֲלֵם אֵן אֱלֹהִכִּי הִנֵּאךְ וּפִי אַעֲמֹאק
אַלְגַּחִים מִדַּעִיִּוְהָא:

וינבני אן נשרח אלקצתינ באשתראך עלי אלמקאבלָה ואלמואזאָה. אמא אהל
אלחק פאנהם לא ידעון אחרא אלי אלקול במִּדִּהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא
פִּחְרִירוּ מָא כָּאן פִּיָּהָא מִמָּא תוֹגְבָה אַלְעֵקֶל וְחַפְטּוּ מָא חִמְלָתָה אַלְאֲגַבֵּאֵר מִנְהָא וְדִבְּוּ
עִנְהָא פִּרְפִּעּוּ אַלְמַטְאֵעִין אֲלִתִּי יִשְׁבַּחָהּ מִכְּאִלְפוֹהֶם פִּיָּהָא וְסִדּוּ אֲלִגְדֵּר אֲלִתִּי יִתְסַלַּק
עֲלֵיהֶם מִנְהָא פִּחְיִנִיד אֲסִתּוּי אַלְאֵמֵר לָהֶם וְלִמֵּן יִסְתַּעֲטַפּוּנָה וְהֵם יִשְׁבַּחֲוּ מִן לִם יַדַּע
גִּדְמָאָה וַאֲצִדְקָה חֲתִי אֲבִתִּי אֲלִבִּית וַאֲצִלָּה אֲלֵאֲלָה פִּיָּה וְדִבַּח וְכָבוּ וְשִׁבְּךְ חֲתִי אֲלִצְוֹאֵן

לדבריה. ולימוד החכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אוּמָן
שאם קבל עליו לעשות את מעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל תחלמוד לא
ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם
עד שישילים חפצו וכן בתפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובחקות הגמול צריך האדם למתינות
ולתתמדה.

(1) כִּי א' וְג' סִבְעָה.

(2) כִּי ב' הָא לָכֵם וּבִכִּי ג' תַּעֲאֵל.

(4) הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים ו' יִיא וי"ב והעתיקם בסוף הפרשה כדי לחבר
תארי אנשי דוברי כזב (י"ג עד י"ט) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

בשומו לים חקו וען יהי מארות (שם י"ד) באמצעו שחקים ממעל וגו' וען ישרצו חסים (שם ב') וען תוצא (שם כ"ד) עד לא עשה. פגאת אלחכמה¹ פי אלשרף בקולתה ואחיה אצלו אמון וגו' אף בהא יחדת נמיע מא יחדתה ועליהא יכתרעה ויכרנה ויוגדה. וזו לא שך עלי טריק אלמחל חסר ביום יום לאן אי שר זלק פי אי יום פהי מעה תחדת ותפרח בכל וקת וקטעה מן אלזמאן יתגדרון לאנהא² פי דאת כל ברהא וגו' מן אלזמאן תם פסרת אלמחל וקאלת ואנמא אעני בסרורי לים אנא לנפסי אף לים אנא נסם כל אנמא ירנע דלך אלי אהלי ואצחאבי כמא קאלת משחקת וגו' וקולי אני קרה עין לים דאתי אף לא שגין די לכן מנתחלי ומכתסבי פיהם אקול ושעשעי את בני אדם וחדה אלאקואל מן אלתנאיי ואלמבאלנה³ פי שרף אלחכמה אף צנאעתהם צנאעה⁴ אלהיה אנפר במא דא עכס אלחכים תלך אלצפאת אלושה אלדלה⁵ פי אשה זונה⁶.)

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלדין יחפטון מרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תגדבוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפט עצאדאת פתוחי: 35 לאן כן וגדני פקד וגד אלחיוה וופק אלרצא מן ענד אללה: 36 ומן אכמאבי פקד פלם נפסה וכל שאניי פקד אהבו אלמות:

תקול אלן קול דאל פמן הו בהדה אלאחואל ינבני אן יקבל קולה ולא יכרב תם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה פי אלאכרה לא ינאל אלא במואשבא ולוון אף קאלת לשקד לשמר ואלדי דעאהא אלי הדא לאן אלבאני ואלצאני ואלנאאר וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה איאם מחלל פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה ליסת כדאך לאנא לו נולנא אלסמר עלי אנהא תנמל פי עשר סנין לס יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה אלואלי כל יכון פי אלואל אלוקף עלי זו מנהא יסיר ואלתאנייה עלי אצעאפה ופי אלתאלתה עלי אצעאף אלמצאעף ופי אלראבעה עלי אצעאף [אצעאף] אלמצאעף חתי פוק אלסמר אלוצף. פלדלך אחתאג טאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכדלך אלצלוה³ ואלחסנת תחתאג [אלי] לוון וצבר כמא קאל חוקי ויאמין לבבכם כל המיחלים לה' (תהלים ל"א כ"ה) וכדלך סאיר אלטאעאת ורגא אלחואב כמא קאל חסד ומשפט שמר וקזה אל אלהיך תמיד (הושע י"ב ז')⁴. ובעד הדא אלכטוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקין

¹ בכ"י אלא אנהא.

² ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשכיחא אמר החכם שחכמה קרמה לכל והיא חיתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והחכמה אינה עומדת בעצמה אלא נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים וזמן אל יום ראשון ואמרו בחוקי חוג נגד יחי ריקני ואמרו בשומנו וכו' נגד יקוו חמים ואמרו באמצעו וכו' נגד יהי מאורות ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו חסים ותוצא הארץ. ואמרו ואחיה אמון רוצה בו שהמון הדברים נבראו בחכמה. ואמרה ואחיה שעשועים וכו' על דרך משל שהחכמה שמתה בכל יום ובכל עת לפי שהיא מתודשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה אינני שמחה לעצמי שאינני גוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים הם הפך התארים המנוגים הנאמרים באשה זונה.

³ כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאח.

⁴ ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישימם

ואין שרא ללעצא² כמא קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו' (שם ל"ב ל"ד) ולחא קת פתח קאל סיה פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי כלי ועמו (ירמיה נ' כ"ה)¹. באלגת פי שרפהא אלי אנהא זלקת אול אלזלאיק ומענאהא פי דלך אד לס יזלק פי אלא מחכמא ומן תדביר חכים פהי אדן אול אלמזלוקין:

²² אללה אכתרעני אול זלקה וקדים פעלה אול חין: ²³ ומן אול זלדהר אנתכבת וקדם אלארין מן אלאן: ²⁴ בדי בי וליס גמור ולא עיון זע גזר אלמא: ²⁵ קבל אן תרסב אלזבאל וקבל אלזבאע אבתדית: ²⁶ ואד לס יצנע אלארין באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: ²⁷ ומע זצלחה אלסמאותא אנה הנאלך ואד רסס חגאבא עלי וגה אלגמר: ²⁸ ומע תאיידה אלשוואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלגמר: ²⁹ ותציירה לבחר רסמה ואלמיאה לא תתגאזו אמרה ורסמה אסאסאת אלארין: ³⁰ כנת³ ענדה גמהורא⁴ וכנת קרה עין יום יום סארה בין ידיה פי זל וקת: ³¹ סרור לאהל אלדניא ארצה וקרתי לבני אדם:

אד שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלפאטר גל ועז זלק מא זלק בחכמה ועני מחכמא תאמא צח בדלך מא קאל אלנבי ען אלחכמה אנהא סבכת זמיע אלזלאיק אלזנב אד אלכל אנמא זלק מן אלהא ואנהא כאנת מע אלומאן באלחרות פי אול זן מנה אד אלומאן נפסה בהא זלק אעני מחכמא פעין אלחכמה ועלי אנהא ליסת ואימה בזאתהא פאנהא לא תללו מן וגורדה פי כל זלק ממא זלקה אללה. ווצף ואהנא זמיע מעשה בראשית קאל עמא צנע פי אליום אלאול בהכינו שמים מקדמי זרין וען יהי רקיע (בראשית א' ו') בחקו חונ על פני תהום וען יקו המים (שם ט')

¹ ביאור: אמרו ערמה אינו רוצה בה הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהאדם חן וישיביל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יחא אדם ערום ביראה וכמו שעשה חושי הארכי הציל את דוד וכמו שהערים ר' אליעזר באמרו נאמן עלי הדיון ור' מאיר כשהביאו לפניו מרק בשר חזיר ותלמיד ר' מאיר כשנס אליו איש אחד מפני רודף ותחביאו ועמד לפני הרודף כבור לו משעמדי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר"ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת השם והם גאה וטעמו ההתפארות בנפשו והגאון והוא ההתגאות על האחרים ודרך רע והוא ליכח בדרך שנחשדים בה ופי תחפוכות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי חכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בכינה. ג) שהמלכים וכל שריתם אינם צלילים בצדק כי אם על ידה. ד) שבדרישתה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים ממה לישא וליתן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גולגים. ו) שקנין החכמה היא מכל הקנינים. ז) שהחכמה מנהגת את האדם בדרך הצדק והטוב לפי שהטוב עזר לטוב לרע. ח) והתחומה שהחכמה תתן לאותיות כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא תפקד אין שהדברים נתלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל לאותבי החכמה את כל אשר הבטיחה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל הפחידה בו שהוא יוציא עליהם את כלי ועמו.

² בכ"י ב' ו' וכנת.

³ אמון כמו חסון בחילוף ה"א באלף.

יגדוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלגסים בנצפה: 19 ותמו
 ביר מן אלקראצה ואלפאיו וגלתי מכתארה מן אלורק: 20 ופי סבל מ
 צלאח אסלך ופי וסט סכך אלחכם: 21 לאנחל מחבי אלוגוד וכזאינה
 אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פלים דלך נבט מן נהא אלמנכר לכנר
 פטנא ונהצה פי אלטאעה וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה ארם ערום ביראה (ברטור
 י"ז א') וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה חתי זליך דוד (שמואל ב' ט"ז. ט"ז) וכמא
 פעל רבי אליעזר אלדי קאל לקאציה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט"ז ב')
 יעני רב אלעאלמין¹) וכמא פעל ר' מאיר חין כאן משלובא ליקתל פוקע פי אירום
 סקדמו לה בשר חזיר פכאן יגמס אחדי אצאבעה פי מרקה וימין נירהא (שם י"ח ב')
 וכמא פעל בעין תלאמיד ר' מאיר אד תחרם בה רגל פאלפאה²) חם וקפ וקא
 למאלבה מנד וקפת לס ארה³) ונשיר האולי כתיר פהדה אלמור ערמה מחמודה
 ואלערמה אלתי פי גיר דלך מן אלצא קאל פיהא לכר חכמים בערמם (איוב ה' י"ג).
 ומן כאן⁴) פיה ואחדה מן הדה אלארבע ללאל פיגב אן יבנצה אלנאם כמא קאל
 שנאת רע כל בנצתה עבארה ודי נאה ונאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר נאה אעלאב
 אלמר בנפסה⁵) ונאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפכות
 כלום גיר מחצל ולא תאכת. חם נעתת אלחכמה נפסהא בתמאניה אוצאף מתואליה
 אלואלי אלמשורה אלתי יצטר אליהא גמיע אלנאם אנמא תתפרע מן פרועהא כמא
 קאלת לי עצה וגו' ולא תנפע קוה אלגבאברה אלא מע גודה אלראי חם אלמלך
 והאשיתחם מן וורא וכתאב לא בד להם מן אסתעמאלהא אד כהא יסוסון אמורדס
 וירברונהא. חם אלקצא⁶) ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתהם אד מנהא
 יסתמרון אלפתיא פי אלנאם ואלמאל ואלפרונ ואלשראיע⁶). חם אן אלמכתכסין
 וטאלבי אלממאל מצטרון אליהא לאנהם לא יעלמון כיף יתנרון בעדל ואנצאף אלא
 מן נהא אלחכמה. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פלים יסמי דלך
 תגארה כל לצוציף. חם אן אלאשיא אלתי יפאו בהא אלפו באלחכמה גיר מנהא
 ללונה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארה וגו' תעני אנהא תסוק אלי
 צלאח ותדעו אלי גיר לאן אלמסתעאן עלי אלציר אלציר ואלמסתעאן עלי אלשר
 אלשר אד כל שי ייד שכלה ויקויה. ותחמת עלי להנחיל אהבי יש וגו' ומעני יש אלוגוד
 לאנה צד אין גמעת פי הדי אלקול כל מוגוד ודלך אן אלאשיא תתפרק פיסא בין
 גנס ושנין וגו' ויגמע גמיעהא אלוגוד. פמן כאן קאדרא עלי דאת אלוגוד פהו יפי בסא
 תעד מן מלו אלזואין גירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה
 יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' (דברים כ"ח י"ב) וכדלך תתם כמא תואעדת בסלל

(1) לפי דעת תגאון השיב ר' אליעזר בערמה נאמן עלי תדיין שהוא כוון באמרו
 אל חשם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבח.

(2) תתלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום חיותי על הארץ.

(3) לא מצאנו מקום הספור הזה.

(4) נראה שחסרה כאן: וקולה יראת ה' יריד בה אן מן וכו'.

(5) בתרגומו פירש אלהו ותוא העג.

(6) נראה שר"ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

אלִּהֵאֵל וְאֶרְפַּע צוֹתִי אֵלֵי סֹאֵר בְּנֵי אָדָם: 5 אֶפְהֵמוּיָא נִפְלֵא אֱלֹהֵי־צֶה וְיֵא
נִהְיָאֵל אֶפְהֵמו קְלוּבְכֶם: 6 אֶסְמְעוּ פִּאֲנִי בְּתַדְבִּיר אֶתְכֶּלֶם וְאֶפְתַּתְאֵחַ נִטְקִי
אֶלְמַסְתְּקִים: 7 וְלִסְאֲנִי יוֹדֶם אֶלְחַק וְשִׁפְתִּי תִכְרַה אֶלְטֶלֶם: 8 וְגִמִּיעַ
אֶקְוֹאֵל פִּאִי בְּצֹדֵק לִים פִּיהָא מִנְפַתֵּל וְלֹא עֶסֶר: 9 בִּלְהָא צוֹאֵב לִלְפָּהֶם
וְסִהֲלָה לְוֹאגְדִי אֶלְמַעְרַפָּה: 10 כְּדוֹ אֲדָבִי לֹא אֶלּוֹרֵק וְאֶלְמַעְרַפָּה כִּיר מִן
אֶלְקֶרֶאֱצֶה: 11 וְאֶלְחַכְמָה כִּיר אֶלְגּוֹאֶהֱר וְכֹל אֶלְמֶרֶאדָת לֹא תִסְאֻוִּיהָ:

קולה אולא בראש מרמים תם קאל ליר שערים יעני¹) בִּדְלֵךְ אֵן אֶלְחַכְמָה
יִרְאֵהָ טַאֲלִכְהָ אולא בעידה ענה כאנהא פי מנאסר רפיעה פאדא הו עני בהא
סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצע עלי אלארין בין ידיה וקר קאל אללה חברך
ותעאלי לא נפלאה הו ממך ולא רחוקה היא (דברים ל' י"א) וקאל שלמה אנהא
בעידה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז' כ"ג). ולים תתנאקין אלקולאן
לאנהא מן גיר ענאיה כאנהא בעידה פאדא עני בהא תבינת אנהא קריבא כמא קאל
בי קרוב אליך הדבר מאד וגו' (דברים ל' י"ד). אתבע אלחכים תלך אלקצה וכלאמהא²)
אלמדכמס אללי לא יריד קאילה אן ינתקר עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה אלתי אנמא
גרצהא ונאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יודאד פיה רנבא או
ישר גוהרה סלדלך תנאדי שמעו כי נגידים וגו' כי אמת יהנה וגו' בצדק וגו'. וקר
צדקת אלחכמה [אן] כל מעאניהא טאהרה וזיר ורשר וצלחא ופלחא ונגאח וסכינא
והט ובר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצל ואלגלאל ועאדת אלי שרח
כי טוב סחרה אלמתקדם אן לים מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מראהא
אן חבדל ענאיה תכסב אלמאל באלענאיה בתעלמהא הי ואלוקף עליהא ועלי מא
תאמר בה. פעמדת אלי שיון אלגואהר והי אעו אלמאל תם אלמאר אלנאמע והו כל
חפצים³):

12 אֲנָא אֶלְחַכְמָה אֶסְכֵּן אֱלֹהֵי־צֶה וְאֶלְמַעְרַפָּה אֲגֵד אֶלְמַה־מָּאת:
18 וְאֵד תְּקוּי אֱלֹהֵי שְׁנֵאָה אֶלְשֵׁר פִּאֲלֵהוּז וְאֶלְאֶקְתַּדָּאֵר וְטֶרֶק אֶלְסוּ
וְקוֹל אֶלְתִּקְלָב שְׁנִית דִּלְךָ: 14 לִי אֶלְמִשׁוֹרָה וְאֶלְפִקָּה אֲנָא אֶלְפָּהֶם לִי
אֶלְגִּבְרוּהָ: 15 בִּי תִמְלֹךְ אֶלְמִלּוֹךְ וְאֶלְוֹזָרָא תִרְסֶם אֶלְעֶדֶל: 16 וְבִי תִרוֹם
אֶלְרוֹסָא וְאֶלְנִבֵּל וְגִמִּיעַ קֶצֶאָה אֶלְאֶרִיף: 17 אֲנָא מַחְבִּי אַחֲאֵב וְטַאֲלִבִּי

(¹) בכ"י אעני.

(²) בכ"י בלאמהא.

(³) ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי טוב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה
שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי החכמה שהיא רוצה בבחינתם לפי שהמעין בהם יכיר
את מהותה שכל עניניה טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרה החכמה לבאר כי טוב
סחרה האמור למעלה (ג' מ"ז) שאין טעמה שהנושא ונותן בחכמה ירבה חונו אלא שהיגיעה
לקנות חכמה טובה מחייגעה לקנות ממון ותזכיר שני דברים חפזניים שהם יקרים מאד וכל
חפזיה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו' ביד שערים וכו' ר"ל שבתחלת החכמה גראית
רחוקה מן האדם וכאשר יתווגע בה מתקרבת אצלה ובוה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא
רחוקה היא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.

(⁴) בא' וגו' אלעדל = אלצדק.

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואמיעו ואצנו¹ לאקואל פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא אוקעת צרעי כתידין וקתלאהא עטימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללתרי מורדה אלי כדור אלמות:

אמא עלי אלפאהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלפסא כתירא ניל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו' ב') ואהל סרוס לחאל משכב זכר אף קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י"ט ה') ולוט² חומרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלבין אלמקתולין פי גבעת בנימן ואהל קריה³ שכם אנמעין הוא ממא דון לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכתר ואכתר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלבת אלקרון אלאלוי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין ברהרהא כמא קאל (יקול) האורח עולם חשמו אשר רכבו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ"ב טו טז⁴) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם חין שקו אלעצא⁵ ואדעו אלרכוביה כף אורד אללה עליהם עדאבא אלימא ונעלהם עברה ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחריה אלאהואב מן אלאלוין ומא לם נדכרה ולם נערסה פאכתר ערדא⁶):

ח

1 אלא אן אלחכמה תנאדי ודאת אלפהם תעלם צותהא: 2 פי רווס אלארפאע⁷ עלי טרקהא ופי סככהא מנתצבה: 3 ומכאן אלאבואב וענד אלסקוף ופי מדאכל אלפתוח תרן: 4 תקול אנאדיכם יא מעאשר

תסוהו בלי ספק והוא ישמע לדבריה ותולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור המובל לשבת שטראים לו בליל חמין וממשמשין אותו בראשו או בין עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את האוילים ולהביאם אל המלחמה או לקמפון ונתעה ותחץ יבוא בבשרו או כצפור הסמחרת לאכול החטים אשר בפה ויפול בו ואמר כבדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ מסית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להתור ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא מי שאינו מתחכם בנסיון האחרים הקודמים לו. ובאמרו נשף רמוזו אל העולם הזה המלא מבוכה וחושך לכסילים. ואמרו הומיה היא וכי פנים וכי ירצה בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שזנה קתלת כ"ח עתים שונים. וכמו ששפתה הזונה את הנער בחמשה החושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בחם וכמו שהיא משכחת את הנואף את בעלה כן משכית יצר הרע את האדם פורענות השם והמפותה ישכח בתענוגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפה ויש תועלת בדברי הנביא על דרך גללה ועל דרך נסתר.

(1) בכ"י ג' חסר.

(2) לא ידענו למת הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

(3) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 16.

(4) תרגומו שברו את המטה וטעמו המרו את פי השם.

(5) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דור המבול ואנשי סדום וכיצא בהם ממי שהוזכרו במקרא ויותר מהם אשר לא הוזכרו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שירעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התרמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נהרגו מפני תאוותם להיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

(6) בכ"י ב' אליפאע.

לקראתך וחאסד אללמס מן לון אלמהאד ונעימתה מן קולהא מרברים ונ' וטיב אלריאח מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע דאך הודא יקיע סמעה בלין ותרקיק כמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אנתמע לך⁽¹⁾ הדה אללמסה חמס דלך בלדא סאדסה לכה נרוה ונ' תם תבסט לה אלמל אד תקול לה עד הבקר ותומן נוסה בקולהא כי אין האיש בביתו ונ' ותקול לעלך תפן אנה סרור מנקטע קד מצי אלצאחב אלי ספר טויל פהי לא מחאלה תמילה בלך פאלמנפל ענר סמעה הדה אלכלאס או אכתר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלתור לידבח ולעלה אן ידארא בשי מן קת או במסח ונהה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלנהאל ואדי בהם אלי חרב או מלעב פינתר באללעב וינתשב פיה אלסדם או כטאיר יגתר באלחנטי פיקע פי אלפך או כמא שאכל דלך ואנמא צצין אלכבר לאנחא מקתל מן אלמקאתל ומנחא תנחשר [אלמרה]⁽²⁾ פי גמיע אלכדן. פגמע אלחכים הדה אלפואחש אלמנכרה פחיר מנחא ואנמא תקדם כהא אלינא לאן אלמר אדא לקי מן אלכלאס כמא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא כמא לם יעלמה. וסראיר הדה אלקצה פי נרורא אלדניא אלממלה באשה וזנה ומעני נער חסר לב לאנה לא יגתר כהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמנרבין אלדין מצו מן קבלה חתי אחתאנ אן יגרבחא הו בנפסה ויומי בקולה בנשף אלי הדה אלדאר אלתי אלנהאל פיהא פי חירה ופלסאס וקולה ען אלדניא המיה היא ונ' פעם בחוץ ונ' יעני בה תקלכחא ואנחא לא תלבת עלי חאל מרה פרה ומרה חון מרה לראובן ומרה לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אללמאניא ועשרין קולא (קהלת נ' ב') וכמא תגוי אלפאסקה ללרגל באללמסה חואס כלך תלהיה אלדניא (הם) כהא וכמא תויסה אלזאניא מן וזנהא כלך וייסה אלזאטר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ"ב י"ג) וכאלדין קאלו לא ייטיב ה' ולא ירע (צפניה א' י"ב) פלא יואל אלגריד לאהיא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבין כאלטאיר פי אלפך או גירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט' י"ב) פאנמא אלחרר קבל אלוקוע פכאן כלאס אלנבי מצלחה לנא עלי טאהרה ועלי באטנה⁽³⁾:

(1) בכ"י לה.

(2) יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

(3) ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בהכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לעינים רבים מן הזנות ומשאר הפשעים וכנגד בו פעם את האשה ופעם את האיש ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכו' יורה על תחלת חרפת הנער והאשה והוא שמביטים אליהם מן החלונות. ואמרו וארא וגו' ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכו' ר"ל שהנער הולך הלך וטפוף. ואמרו בנשף וכו' ר"ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בנשף. ואמרו ונהה אשה ירצה בו שמהגוי זאת האשה נתעבים. ואמרו חומיה וגו' ר"ל שלא תרוה לעולם את צמאת. ואמרו פעם בחוץ וגו' ר"ל שאין לה מנוחה. ואמרו ותחזיקה בו וגו' ר"ל שמדברת בפירוש בלא רמזיה כמו שאמרה אשת פומיפר שכבה עמי ואמרו ובחי שלמים רוצה בו שהזדים נושאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם זוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכו' היא אומרת לו שהיא לו לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדיחחו באמרת ובחי וכו' והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרברים וכו' זה חוש המשוש ונפתי וכו' זה חוש הריח ואמריה החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד לחשים את התענוגים בעונג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרת עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין תאיש בבית ושלא ישוב במהרה באמרת ביום חכמה. ובדברים כאלה וכו' ויתר מן

קדמאדא: 12 פמרה פי אלסוק ומרה פי אלרחאב וענר כל זאויח
 תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת ונההא פקאלת לה: 14 ללה
 עלי דבאיה סלאמה ואליום אפי בנדורי: 15 עלי מא כרנת תלקאך
 וטלבת ונהך פוגדתך: 16 וקד נגדת סרירי נגודא ואראיכא מן חשו
 מצר: 17 ובכרת מצנעי במסך וענבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
 אלודוד לילנא אלי אלעבח ונתמתע באלמחאב: 19 אן אלרגל לים
 פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכד מעה כיסה פלים
 יגי אלי יום אלאצחי: 21 פמילתה מן כתררה בתהא ודחת בה בליאנה
 נטקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כתור ידכל אלי מקצב
 וכעאכס: 23 אלי אדב אלגהאל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
 כסרעה מיר אלי פך ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצע אמתאלא ילפט בהא עלי
 מברנ חאדתה חרלת ואנמא דלך שי ראה באלחכמה פעלי היא קאל כי בחלון ביתי.
 טוי פי דרג היא אלמחל מעאניא כתירה מן קבא אלפגור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא
 אמען פי אלקצה אתי בקול אחד מן אלגבר פמן היה אלקבאיה מא אנכרהא עלי
 אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרגאל ומנהא עלי אלגמיע. קולה כי בחלון ביתי
 וגוי היא אול הואנהם [ה]ן אשראף³ אלנאם עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא
 בפחאים אבינה וגוי טוי פיה מא יתפרסהם אלנאם ויקולון אתרי היא פלאן והל חידה
 פלאנה. וקולה עבר בשוק וגוי דרג פיה אלגטר ואלתמשי ואלתערך. ופי בנשך
 בערב וגוי קבא היה אלשוון⁴ אד לא תלתאם אלא פי אלוחשאת ואלטלמא
 ופי דרג והנה אשה וגוי סמאנה אשכאל אלפאסקה אלדאעיה אליהא. ותחת הס
 היא וגוי תכיר⁵ סמאנהא באנה לא ירויהא שי. ופי טאהר פעם בחיין וגוי אלחנב
 עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצח פי והחזיקה בו וגוי קביח מא תחנב
 באלמנכר עלאניה בניר אכני כמא תקול מרה פוטיפר שכבה עמי (בראשית ל"ט)
 מתל אלבהאים וינבה קולה זבחי שלמים וגוי עלי מא יחלף אלמנאן באסמא אל
 גל גלאלה ותקדם ויתעאהרון בהא עלי מעאציהם ומע דלך לא ידכרונה פירעון. ו
 קולחא על בן וגוי תקול אנמא אנה כמלה⁶ לך כל תוהמה אן אלדניא כלהא
 מעהא ולמא כננת מלאד אלנאם הי מא וקעת עליהא אלכמסה חואס אעני אלכ
 אלסמע ואלמשם ואלדוק ואללמס נמעת למסתהא פי תרניכהא היא פאמא אלמס
 פאומת אליה באלזבחים ואלנשר אשארית אליה ברייא ונההא אד קאלת יצא

(1) הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ"א ד' ואפשר שלפי דעת
 כסה נגור מלשון נכס בארמית.

(2) הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הנס
 בחבל ולפי הכינוי נראה שענין עאכס מי שכופין לילך בעל כרחו.

(3) בכ"י ואסראף.

(4) בכ"י אלשוין.

(5) כ"י תדביר.

(6) בכ"י כמלה.

להם מן נאד נהנם ולא דיה ולא שפאעה וכמא יקול כי חמה סן יסיתך בששק ורב כפר אל יטך (איוב ל"ז י"ח):

ז

1 יא בני אחרם אקואלי ווצאיאי תדכרהא ענדך: 2 אחסטהא תחיא בהא ותוראתי כגנן עינדך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא עלי לוח קלכך: 4 קל ללחכמה אנת אכתי ואדע אלפהם מערפה:

פי קולה תצפן יוצח אן אלעלם הו אלכנו אלשריף ואלדכאיר אלפאצלח אלדב. ולקד ניד אלמחל פי חספ אלדב ואלעלם אד קאל כאישון עינדך אד לא שי ענד אלגנאן אעו מן חרקה בל²) מוצע מרג אלרוח אלכאצר וכדלך יעו אללה מן יעזומא אד קאל יסוכבנהו יכוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל"ב י"י) ויבדל מגדכיהמא כמא קאל כל הננע בכס ננע בבת עינו (זכריה ב' י"ב). ומחל מראעתהא בארבעה אשיא באלשי אלמעקד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא יצנע אלנאס אלתדכרה לאסבאב להם פי אצאבעהם חם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר אלדי יטהר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאחא ואלקראבאת אלדי לא יקדר אלמר עלי אלאנתפי מנהם אד מע כונה לומתה אנסאבהם חם באלמערפה ואלצדיק אלדי הו סאכן דאכל אלקלב ולא יוול שפעה פטובא מן נעל הדה אלארבעה אשיא ללחכמה פאנה לא ימיל אלי כמא ודאך מן בעי³):

5 יחפסוך⁵ מן אמרה אנגביה ומן גריבה קד לינת אקואלהא: 6 פאני בינמא אפלע פי כוה מן מנולי ואתשרף מן אלמשכאה⁶ 7 ראתי מן אלגפל ותפהמת מן אלבנין בחדת נאקין אלעקל: 8 מאר פי אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנולהא יכטו⁹: 9 פי גלם מן עשייה וענד תגן אלליל ואלאפל: 10 פאדא באמראה תלקאה פי היה זאניה כאלבה¹⁰ אלקלוב: 11 האימה הי וזאילה ופי מנולהא מא יסכן

¹ ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן עונשו בעולם הבא ותוא משל לכל עובדי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

² אפשר שצ"ל כל הו.

³ אלו שלוש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחר מן החטאים הוא הזנות הנזכרת בפסוקים הבאים

⁴ ביאור: באמרו תצפון יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור את החכמה כדבר הקשור על האצקעות ולא ישכח כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או כדבר הכתוב על החזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרוכים שאין יכול לחדש ביחוס מיום היותו או כאותב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבוה יסור מן החטא.

⁵ בכ"י ב' ג' ונ' יגיאנך כלומר החכמה והבינה יצילוך.

⁶ אלו שלש מלות חסרות בכ"י א' ובמקומן נמצא עלי ען.

⁷ בכ"י א' יכטר.

⁸ בכ"י ב' סאלבה.

וצע מתלין ורכב עליהמא פעלין. אלמחל אלול ססו אלנאר פי אלחוב ולא תצל אלי אלנסם סאן אלחוב יחתרק לא אלנסם כדלך כל הנוגע בה דלך אלדאני מן אמראה צאחבה בולע לא בנשיאן לא יברו מן עקאב מא. ואלחאני אלמשי עלי אלנאר אלדי יצל בה אלאלם אלי אלנסם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקח וזו אלאחיה אלדי לא זלאין לה מן נאר נהנס¹):

30 לא יזר באלסארק אדא הו סרק פאנה רבמא²) כאן דלך לישבע נפסה מן זוע: 31 ואדא וגד קד יגרם כחירא או זמיע מאלה יעסיה פיתכלין³): 32 מתל נאכח⁴) אמראה אלנאקין אלעקל מהלך נפסה הו יפעל דלך: 33 אלכלא ואלהואן יגדהמא ועארה לא ימחי:

קד יתחזר כחיר מן אלנאם פי האתין אלאיתין יקולון וכיף לא יזר באלסארק חם כיף לזמה אן יגרם שבעתים. סאקול כמה נצצת אן אלחכים לס יקל לא יזר באלסארק וימסך כל קאל לא יבוזו לגנב מתל נאף אשה יעני אן הדה מציבתאן אלנא ואלסרק וכליה אלזאני אצעב מן אלסארק והדא כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מתל אלזאני. ותפסיר שבעתים כחיר וליס הו סבעה ואחרה ולא סבעתין וכדלך כחיר מן אלאעדאר אלנבריה פי אלמקרא מתל עשרה ומאה ואלף וכמא סאבין פי וסט חדא אלכחאב וצם אלסבעה אליהא אד הי משהורה פי אכר אלשראיע. וקול אלנבי ען אלסארק ישלם שבעתים לים הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה אלסארק פיהמא אכף מן אלזאני אלזאלי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימנ מדאפעתהא כמדאפעה שהוה אלחלקיה ואלאכרי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כחירא או זמיע מאלה באחתיארה הו פיתכלין ענר אללה וענר אלנאם ואמא אלזאני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלחא מא אפסדה כמה קאל וחרפתו לא תמחה⁵). וכעד וצפה מא יחל באלזאני פי דאר אלדניא מן אלכלא ואלעאר ואלנסם ואלרדאלא וצף מא ינאלה פי אללכרה סקאל

34 אן אלעקאב כחמיה אלרגל ולא ישפק פי יום אלנקמה: 35 לא ישפע פיה כל דיה ולא ישא אן כתר אלרשא:

פוצע אלחכים עקאב אלפאסק מתאלא לזמיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מללין

(1) ביאור: הביא שני משלים לשני פעלים והמשול החוסר אשת איש מבלי שיבוא עליה בנוסח אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוח נוסח ולא ימלט מאש של גיהנם. — (2) בכ"ו א' לאנה אנמא. (3) הגאון חוסיף המלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלהים ואדם.

(4) בכ"ו ב' וג' סאפת.

(5) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעת הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחד אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין ענינו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרה ומאה ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשים גם כן בשבעה לשון שהמספר הזה סמיו אצל מצות רבות עיון למטה כ"ו מ"ו. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את תאוותיו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתתו כל חונו והנואף אי אפשר לו להשיב את אשר הרע.

24 יחפֿטוך מן אמראָהּ סוּ וּמִן לִין לִסָּאן אַלגֿריבָּהּ: 25 לֹא תתמָן חסנָהּ פִּי קִלְבְּךָ וְלֹא תאכְדֹךְ בַּמִּקְלִיתָהּ: 26 פֶּאֱנָה יִטֵּן אֶלְזַנִּי אֲנִי קֵד נָאֵל אֶלְאֻמֶּרָאָהּ¹ אֶלְזַנִּיָּהּ פִּי זָאד² רִגְיָף כְּבוֹ וְהִי פֶאֱנָמָא תַצְטָאד אֶלְנַפֿס אֶלְעִיזָהּ:

צדקת פקלֶת יחפֿטוך לאן אלמקדמין למאעָה מצוה ותורה ותוכחת מוסר ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זוגָה אֶלְרָגֶל אלסיָה אלתי לא תחפֿט נפסהָא³ ולא חיצהָא ולא דינהָא סקד יגב אלתחפֿט מנהָא באלתסריה להָא. תָם דִּכֶּר אַלגֿריבָּהּ בעד דִּלְךָ מחצנָהּ כאנת אס עאזבָה לקולה זונה ואשת איש. ופי נדיה אל תחמד ופיה תקע לפֿטָהּ ופי זָמסָהּ מעָאן אסתחסָאן אלצורה ואלקאמָה כמָא קאל יסָה תאר ויפָה מראה (בראשית ל"ט ט') ואלאלחאָט כמָא קאל יסָה עינים (שמואל א' ט"ז י"ב) ואלצות כמָא קאל בשיר ענבים יסָה קול (יחזקאל ל"ג ל"ב) ואלשער כמָא קאל וכאבשלוס לא היה איש יסָה בכל ישראל ונ' ובגלחו את ראשו (שמואל ב' י"ד כ"ח). ולקולה כי בעד אשה זונה תלאתָהּ מעָאן אלאול אן אלנאהל יטֿן אנה נאל אֶלְזַנִּיָּהּ באכלָה מן טעָאס ולא יעלָם אנה אנמָא נאלהָא באעו מא עליה והו נפסה ואלתָאני אנה יתוהָם אן מקאמהָא רגֿיף כְּבוֹ ינתדִיָה לִיסֵד גועָה ולִיס עליה פִּיה אָתָם ולא יעלָם אן פעלהָא בצֵד פעל אֶלְרִגְיָף אן אֶלְרִגְיָף ימסך אלנפס והו תהלכהָא ואלתלאת לעלה יחשב אן כפארהָא פעלה דאָךְ ואצלחהָא ברִגְיָף מן כְּבוֹ והו גאפל אד לִיס קצָאזה אלא נפסה אלעסרהָא⁵):

27 הֵל יחַתּוּ⁴ אֶלְמֶר נֶאֱרָא פִּי חַנְרָהּ וְלֹא תַחַתֶּרַק אֶתְוֹאֲבָהּ: 28 אִו יִמְשִׁי עָלֵי אֶלְזָמֶר וְלֹא תִנְכוּי רִגְלָהּ: 29 כְּדֹאךְ מִן יֵאֲתִי זִוגָה צֶאֱחָבָהּ לֹא יִבְרוּ כָּל מִן דְּנִי בְהָא:

העולם הזה והוא אמרו בהתהלךך ותצילָהו במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאָהו לתחיית המתים והוא אמרו בתקיעותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד ונר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו לבנו והתורה לכל חבריו והנר צריך הכנה והפכה וכן האב צריך אחבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכלל וכן התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלמלא הם לא חורע התורה.

¹ בכ"ו א' יטֿן אן זאד אלאמראָהּ.

² בכ"ו ב' וג' זואדָהּ.

³ אולי צ"ל נפאסהָא.

⁴ דרך הנאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה מובן המלה כאן.

⁵ ביאור: אמרו אשת רע ר"ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן. ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פגויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ופלת יופי תאמר על התואר ועל הקומה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגר שלשה עינים האחד שיחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נוטן לה את נפשו היקרה והשני שהוא סובר שהזנות היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא תמיתנו והשלישי שיחשוב שיתית לו כפרת על זה בדבר מועט ככבר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

⁶ בשלושת כ"ו הוא בלא נקודה וכן למטה כ"ה כ"ב ובתרגומו לישעיה ל' י"ד אבל בגליון השרשים לזונה אבן גנאה הוא נקוד.

כמא בעל יואב ורא אבנר עלי לסאן רויר סדרה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב' ג' כ"ז) ואלכרב איצא מאדא ללגל ואלזיאנה כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ"ה י') חם קאל און ועמל בקרבה (שם י"א) וכמא כ"ב נחזי. והו מאדא ללמסארעה אלמעאצי וכמא כ"ב אמנון וקאל אנה מריין ולם יכן עלילא אף קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב' י"ג ב'). והו ינבוע שהאדא אלוור וכמא פעלת איזבל בנכות היוזעאלי והוא אצל ללחצריב ואנשא אלעצב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקול עלי עמוס מא לם יקל ליצרב בינה ובין ירבעם בן יאש (עמוס ד' י'). פקד תבין אן לשון הרע יפעל אלסתא גמיעא כל לא תלתאם אלא בה¹):

20 אחפס יא בני וציה אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תדרהמא²:
21 ואעקדהא עלי קלכך דאימא ותזין בהא עלי גבכך: 22 פאנהא תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדתך פי יקטתך: 23 לאן אלוציה סראג ואלתוראג נור ומריק אלחיהה הי עטאת אלדב:

נשאם כלאם נצר בני כנשאם כלאם שמע בני (משלי א' ח'). ואשתקקת ענדם מן קולה אנענדנו עטרות לי (איוב ל"א ל"ו) פנעלתה זינא³). וקולה בהתהלכך יספר עלי אלדניא פקס אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי תלאה אחואל אמא נוס או מקאם או טעון ואלחכמא פי גמיעהא תחפשה יעלם בהא כף יסיר ואין ינאם וחיה יקים. ויפסר עלי אלדניא ואלאגרא גמיעא פיון אימאזה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצרף אלמר פיהא פי אסבאבה ואשנאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלדי יקאל פיהא אברא וישכב עם אבותיו (מלכים א' י"ד כ') ובקול וחקיצות אלי אלאגרא יום אלבעת אלדי יקול סיה הקיצו ורגנו שוכני עפר (ישעיה כ"ו י"ט) פקד נפעת אלחכמה פי אלדניא ודברת מסתעמלהא ואראחתה פי קברה מן אלים אלעדאב וסי אלאגרא אחיתה מע אלצאלחין. חם שבה וציה אלאב לולדה בצו אלסראג ותוראג אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלגור אלעאטם דלך לזונה מנהא אן אלסראג יטשא עלי סרעה ונור אלשמם לא יפנא אלא מע אלעאלם כדלך אלאב יפנא ואלתוראג לא תפנא ואיצא פאן אלסראג למן הו פי מנולה נאצה כדלך אלאב לולדה נאצה. ואלגור לנמיע אלגלק כדלך אלתוראג להם אנמעין ואיצא לאן אלסראג יחתאג [אלי] מדאראג ולמף כדלך אלאב יחתאג [אלי] בר וכראמה ורסק ואלגור עאם דאים ואלתוראג מתלה והיא אלקול פי אלאב אלפראד ואמא גמלה אלאבא פלולאהם לם תערף אלתוראג וכמא אמר אללה פקאל שאל אביך ויגדך וגו' (דברים ל"ב ו' 4):

(1) ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שביעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהמתנאה מתנאה במה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם דובר שקר והורג בסו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און משרק וחומס כמו שרימה גיתיו את נעמן והמסתר לעשות הרע מערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונכות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגד עמוס.

(2) בכ"ו ב' וגו' אחפס. . . אביך ולא תדר דלאלה אמך (ועיין למעלה א' ח').

(3) בכ"ז זיא.

(4) אמרו נצור וכי סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי וגו' ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו וכלתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות ביחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

אלשר פי כל וקת וינשי אלצכאיב: 15 לדלך יאתיה תעסה גפלה וינכסר בנתה ולא שפא לה:

הנה אלסבע¹ כלאל אלתי וצפהא אלנבי אנמא חכאהא לינהי ענהא ויחדר מנהא וחי אבוב ודרג ומפאתיה ללסבע אלחואני אלתי תליהא אולהא אלגל וחי אלסכרה אלסו כמא קאל און יהשב על משכבו. (תהלים ל"ז ה') הם עקשות פה וחי עסרה אלנאבה לים סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצע מסתחקהא ונדלך לא. הם קרין בעיניו הנה אשכאל אלמור אלסריה כאנת עלי ריבה או מסלמה יתנאמו פיה[א] באלעינין אן אמכן דלך ואלא רכל באלרגלין ואלא אשאר באלצאבע עלי קר אלמסכאן וקר נהי אללה ען נמיע דלך וקרנה באלגור או קאל אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ"ח ט') לאנה לו כאן לכיר לאעלן. הם תחפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט לים ינוי אחמאמהא בל אלחקלב. הם חרש רע בכל עת יקצר מן לים לה מעה עמל פישלב שרה. הם מדינים ישלח ינשי אלצכאיב אמא בכבד או בצדק וקר עלמת מן רואנ ונירה אנה מע צדקהם נול עליהם אלעקאב או קצרו בדלך איקאע אלצכאיב ואלצכאים. ווצף מן גוא מן פעל דלך אן תעסה יאתיה בנתה כמא נמו ואשאר וצרב בין אלנאם והם נאפלון או קאל האהנא פתע ישבר ושרח דלך ישעיהו וקאל כפרין גפל נבעה בחומה נשנבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל' י"ד) וביאן הווא אלמחל כחלמה מן סור מדינה תקע עלי אני פכאר כפיח יכון חאלה והל תבקי לה באקיה²). ואתבע הנה אלסבע אלתי מן דקאיק אלצטא בסבע כבאיר פקאל אן תלך תפתח לך הנה ותעשיך אלמארה עליהא ורו קולה

16 סתה ממא ישנאהא אללה ואלסאבע ממא יכרהה: 17 עינאן רפיעתאן ולסאן מבטלה וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתערין אפכאר אלגל ורגלאן מסרעתאן אלחצאר ללשר: 19 ואלתפוח באלכרב הו שהאדה זור ואנשא אלצכב בין אלאצדקא:

אקול פי קסמתה אלסבעה קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה כלהא והו לשון שקר ודלך אן עינים רמות הו אלענב ואלצלף ולא יתהיא דלך [אלא] באלכרב אן יקול אלנאסאן עלי נפסה מן אלחסב ואלאדב ואלמאל ואלעלם ואלצלחא ממא לים להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב' ט"ז ד') והו כארב פי דלך וספך אלדס איצא באלכרב

¹ אם תחשוב שלש חרמויות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשוב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בלועל שהוא נגד שש העבירות האחרות כמו שמונה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות החמורות.

² ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מכוא ופתח לשבע עבירות חמורות שיוכיז אחר כך. ואמרו איש און החושב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורין וכו' שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לשוב היה עושה בגלוי. ואמרו תחפכות שהוא עושה תנאים וברצונו שלא לקיימם. ואמרו חורש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין בדברי כזב בין בדברי אמת כדואם האדומי. ואמר שהעונש יבוא על איש בלועל הזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידעו.

באלעזר מן אלחזון אלמראד צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחדר אבדא
אצטאידה ווהוקה כמא קאל הנצל פמן אלנאם מן לא יחדר אן יפלג עליה נצמה פהר
אסי האל מן אלבהאים ולסנא נריר אן יפלג עליה בחילה או בגרבוה בל ינצמה
ויעמל באלקטס חתי לא תבקא עליה חגא. ווצל אלחכים בהדא אעזבארא אר-
מן הואם אלארין אלתי הי ארני מן אלטאיר ואלוחש פקאל¹

6 אמין אלי אלנמלה יא כסלאן אנטר אלי טרקדא ותחכם:

7 אלתי לים להא מדבר ולא עריף ולא סלטאן: 8 והי תהיי פי אלקיט
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנצנע מתי תסתיקט מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה ואלנום ולוום
אלידין ללאצטנאע: 11 יאתי פקרך באלסיאר ועוון כרגל די תרם:

צרב הדא אלמחל ללכסלאן אלדי יענו ען אלחכב וקאל לה הודא אלנמ
וכדלך אלנחל בטבעהם בניר תמיו יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פביה אנת יא מן לו
אלנמק ואלחכמא. ואעזבארא אר אנהם יתמעון בניר ראים פאנתם יא נאם לא תתפרק
ולכס אלווסא דלדך קאל אשר אין לה וגו'. וקולה לה עד מתי ינכחה קאילא אעל
אן אלנום תחלוה יקטא פמא עסאך צאנעא ענדהא פי גראך ולעלך תחבל עלי מא
לך מגמועא אעלם אנך לים תרמן עלי דלך אלא אפתקרת עלי סרעה ולדלך שבר
אלפקר באלרגל אלסיאר ובמן מעה תרם פהר לים יכאף אחרא פיתלבת פי ספר
בל יסרע. ואסתנהאין אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין גמיעא מן אמר אלד
ואמר אלארעה סיכון קולה מעט שנות ובא כמהלך פי עבארה אלארעה יעני אלמ
ען אלמאעא אלמנהמך פי אלמעאצי אנך תנפל מא כנת חתי קד דני אנלך כרגל
ומעה סלאח פלים יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חנינא וכמא יקול ומה אע
כי יקום אל וגו' (איוב ל"א י"ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י"ג) ומה שאכל
דלך מן תחזיר אלמות²):

12 אלנאסאן אלפאנר דו גל יסיר פי עסרה אלקול: 13 גאמא

בעיניה ראכל כרגליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתער

(¹ ביאור: החכם מדבר בדברים שעושה אדם בבחירתו ויתיו עליו בסוף לחובת ואם
אם ערב לישראל באמרו פיו או בתקיעת כף כמנהג חתגרים ואין צורך לומר אם קיים
בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקנין סודר שחשכמו עליו אחר זה ואילו אם ערב
וכל שכן אם נדר נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עבירה. ואמרו ט
ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו גל
שאם יאמר הן תובעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע
ורחב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים
נפשם כדי שלא יפלו ביד הצידים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח החכם
משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקוח מן הרמשים ואמר

(² ביאור: העיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים ודבורים אשר יכבו
בטבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה וכי ר"ל שהם יעשו את צרכם ויהיו אף על פי
שאין להם מונחיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא להפחד איש מאחיו ואמרו עד
מתי ר"ל אם חישן הרבה מה תעשה למוונך כאשר חיקץ ואל תבטח בטמון שאספת כנר לפי
שכחחרת יבוא רישך. ואמרו אוש מגן ר"ל החילך מחר ואיננו ירא משום דבר וזה המשל נטל
גם כן על עניני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מחרת מותו ולא ידע.

ו

¹ יא בני אן אנת צמנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך פי דלך: ² פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: ³ פאצנע כלל: יא בני ואנג' אד קד הצלת פי כף צאחבך אדהב תמחל' וארגבה: ⁴ לא תעט עיניך אלסנה ולא מקלתיד אלנום: ⁵ תכלין כאלטבי מן אליד ובאלעצפור מן אלוהק:

צ"ף אלחכים כלאמה האהנא אלי אלאפעאל אלאנתיאריה אלתי יבתידיהא אלאנסאן פילומהא נספה תם יצנר מנהא פיהאול פסכהא פאהב עליה האהנא וקאל לה אנהא קד צארת עליך כאלפריץ אללאום לא בר לך מן אלופא בהא ודלך³) כאלצמאן אלדי תצמנה לאפיך אלמומן באלקול או לס תצמנה בקול ושהוד אלא במא אצטלח עליה אלתגאר מן אלמצאפחה או דפע זאתם או מא אשבה דלך לקולה תקעת כפיך סכיף דפע אלנעל אלדי כאן אלאבא עליה מצטלחין לתצחיה מעאמלתהם כמא קאל לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד' ו') סכיף אלקנין⁴) אלדי אפסק עליה אלמתקדמן מן בעד דלך והו אנל מן כל לבאס אד הו תדכרה אלוצאיה. תם כאלג פי אלקול ולו לס יכן אלמצמון לה מומנא אלא גריבא לס יזו לך אלרגוע עמא צמנת לה לקולה לזר סכיף מן אנדר נדרא ללה עז וגל ואוכד מנה מן חלף ליקים פרצא ואוכד מנהמא מן חלף אלא יאתי מעציה. ואמא תאהיבה בקולה נוקשת נלכדת יעני אלמוצא אנה סימא בין האלין צעבתין אדא סאלתה אלחכאם הל צמנת אס לא אן הו קאל לא כדב ונחר ופיה יקול נוקשת ואן הו קאל נעם אדא כאלתמאס ענה ופיה יקול נלכדת פאלאצלח לה אן יצלח אמרה בינה ובין צאחבה כמא קאל עשה זאת אפוא וגו' ולא ינאפדה פאנה אן זאצמה חצל פי יד זצמה כמא קאל כי באת וגו'. פסרת התרפס תמחלא⁵) לאנהמא לפשתאן מפרדתאן הדה וצאחבתהא מתרפס ברצי כסף (תהלים ס"ח ל"א). ואשתקקת ורהב [מן] ולא פנה אל רהבים (שם מ' ה') ודלך ורהבם עמל ואון (שם צ' י').⁶) ופי קולה אל תתן שנה אעתבאר אן אלדי יכון עליה דין לא יזו לה אן ינאם מטמאנא או יקציה ואצעב מנה מן ללה עליה דין כמא קאל אשר נשבע לה' אם אבוא באהל ביתי (שם קל"ב ב' ג') ואצעב מנהמא מן לרבה עליה מטאלב⁷) במעאין אקתרפהא קאל פיהא ינעתי באנחתי וגו' (שם ו' ז'). תם נבה אלנאטקין עלי אלתכלין מן מראודהם⁷) ואלתלאפי מא קד לומהם

(¹) בכ"ו ב' ו' אנג בהא.

(²) כ"ו ב' תמאהל כ"ו ג' תמחל.

(³) בכ"ו כדלך.

(⁴) נראה שהסרה כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלושים מפני שהוא חייב בציצית שהיא לזכר המצוות.

(⁵) ענינו תפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס"ח ל"א פירשו הגאון מלשון תרגום (דניאל ד' ז').

(⁶) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערבי רגב אבל ענינו שם מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.

(⁷) בכ"ו מאורדהם.

15 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריגך: 16 תפיץ עיונך
 בארץ ויכון פי אלרחאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך וליס ללאגנביון
 מעך: 18 ויכון נביעך מבארבא ואפרח בזוגה צבאיך: 19 ואלאילה
 דאת אלמחבה ואלועלה דאת אלהואדה תדיאהא ירויאנך פי כל וקת
 ובחבהא תמהג⁽¹⁾ דאימא: 20 ולא⁽²⁾ תמהג יא בני באגנביה ותלוס
 חגר גריבה:

היה אלפואסיק תעבר אולא עלי טאהרהא פי אלזוגה אלמטהרה אלמקוס
 לבעלהא אלתי הי לה נאצה ואיהו אקבל עליהא סרה אללה בהא ונעל ולור
 מבארבא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומתלהא] באלאילה ואלועלה לאן האתי
 בהימתאן מן אלחלאל ואיצא לחסנהמא ואיצא לאסתטראפהמא ואיצא לסרעתהמא
 פי אלחצאר. וקך יפסר איצא עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמי
 אלדין הם מן אלמחמארה לאנהם מתלו בנביע אלמא ומגראה או יקול מקור
 חיים פי צדיק וגו' (משלי י"א) תורת חכם מקור חיים וגו' (שם י"ג י"ד) וקאל ביה
 נובע מקור חכמה (שם י"ח ד'). פקאל אנך איה שרבת אלעלם אולא מן מעלמי
 קוית בה חתי תנסט ותסתנבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו' ותנשי עלומא תנסב אל
 נאצה יהיו לך וגו' ויתברך כך ולרך ותסר פי שיזנתיך במא ענית ותנון אלחכמה
 אלמתלה באלאילה ואלועלה ללאל וצפנאהא תמדך⁽³⁾ דאימא⁽⁴⁾:

21 אן חיאל עיני אללה מרק אלמר וגמיע מסאלכה יסקמהא:
 22 ודנוב אלפאסק תעלקה ובחבאל למיתה ידעם צבאטה: 23 פרהו
 ימות בגיר אדב ובכרתה גהלה יגלט:

היה אשר אלתיוף איה חקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחשט
 גמיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו' חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא
 קדמאונא דע מה למעלה ממך עין רואה ואון שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (פ"ב מ"א).
 וקולה עונותיו נפיר מא נאל שמשון מן חית אחב ומא נאל אבימלך מן
 בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהבתי
 (יחזקאל כ"ג ט') וקאל פי דלך אנמע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר
 אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י"ג ו') וכדלך אלצאלחון ינאלון צירא מן אלצלאל
 אלדי אחבה כמא קאל אהבו את ה' (תהלים ל"א כ"ד)⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ בכ"י ב' וגו' חסרו (פלשון שגגה). — ⁽²⁾ בכ"י ב' לם.

⁽³⁾ בכ"י ותמדך ואפשר שחסרה קודם המלה הזאת תסרך.

⁽⁴⁾ ביאור: אלו הפסוקים על פשוטם מוסבים על האשה הנקיה והצנועה שמשמח בה השם
 את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שחן חיות טהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקור
 ר"ל בגן. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומות הנבחרות ותהנה
 בלומדך עד שתתפשט חכמתך ותבין דבר טוהר דבר ותמצא חכמות מיוחדות לך ויתברך ק
 בגן ותשמח בזקנותך במה שיגיע בו ואז תקיטך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתואריות שהקדש.
⁽⁵⁾ ביאור: אמרו ונוכח ר"ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על כל
 מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונותיו וגו' ענינו שהרשע יאבד ביד מאהבי כמו שקת
 לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

כִּיר או חִיּוֹה וּמֵא אוּחַמַּתֶּךָ אֵנָּה תֵּעַלֶם עֹאקְבַתָּה לֹא תִצְדָּקְנָהּ פִּאנְהָ נִיר עֶאֱרַפָּהּ
בָּה כְּמֵא קֹאֵל נַעֲו מַעְגְּלָתֶיהָ לֹא תִרְעִי¹:

7 וְאֵלֶּאן יֵא מַעֲאֶשֶׁר אֵלְבָנִין אֶסְמְעוּ מִנִּי וְלֹא תִזוּלוּ מִן אֶקוּאֵל
פֹּאִי: 8 אֲבַעַד עֵנָּה טִרִיקֶךָ וְלֹא תִקְרַב מִן בֵּיתָהָ: 9 כִּילֹא תַעֲטִי
אֶכְרִין בְּהֶאֱךָ² וּסְנִיךָ לִלְצָרָאֵהּ: 10 כִּילֹא יִשְׁבְּעוּ אֵלְאֲגָנְבִיוִן מִן קוּאֶךָ
וְתִצִּיר אֶכְסָאֲבֶךָ פִּי בֵית גְּרִיב: 11 וְתִנְדֶּם³ פִּי אֶכְרַתֶּךָ אֵדֵא פִנִי לַחֲמֶךָ
וְנִסְמֶךָ: 12 וְתִקּוֹל יֵא לְהַפְּאֵהָ⁴ כִּיף שְׁנִית אֵלְאֲדָב וּרְפִץ קִלְבִּי אֵלְעֻטָּהּ:
13 וְלֹם אֶסְמַע קוֹל דֹּאֲלִי וְלֹם אֶמִּיל סְמַעִי לְמַעַלְמִי: 14 עַן קִלִּיל כִּנֹּת
פִּי כָּל שֶׁר פִּי וְסֵט אֶלְגֹּךְ וְאֶלְגְּמַאֲעָהּ:

לִקְבֵה לְמִן יוֹצִיָּה בְּקוֹל בְּנֵי וּבְנִים לְמַעַן. מִנְהָ אֵן אֶלְמֶקְדֶם פִּי אֶלְתַּעֲלֶם הוּ
זִמָּאן אֶלְשִׁבָּאֵב לִיסְתַּעֲמֵל דִּלְךָ פִּי טוֹל אֶלְעֶמֶר וְאֵיִצָּא לֵאנְהֶם מִלְחִינוֹן אֵלִי וְצִיתָה
כְּמֵא אֵן אֵלּוֹלֵד מִלְתְּנִי לְמוֹנָה אֲבוּיָה לֵה וְאֵיִצָּא לֵאנְהָ יִמְחָצֶה אֵלְנֶצַח כֹּאֵלֵאֵב לִוְלָדָהּ.
וְלֹם יַעַן בְּקוֹלָהּ פִּן תַּתֵּן וְקוֹלָהּ פִּן יִשְׁבְּעוּ וְגוֹ' אֵן חִיּוֹה אֶנְסָאן תִּצִּיר אֵלִי אֵזֶר וְלֹא
בְּהֵאוּה לִכֵּן יִזְוֹפֵה וִיקוֹל כִּילֹא תַעֲטִי בְּהֶאֱךָ לֵאזֶר פִּיטְפִיָּה וּסְנִיךָ לִצָּרִי יִקְטַעְהָ
וְיִבְתַּרְהָ וְלֹא יִשְׁבַּע אֵלְאֲגָנְבִיוִן מִן קוּאֶךָ כֹּאֵלְגִימָהּ וְאֶכְסָאֲבֶךָ פִּי בֵית גְּרִיב כֹּאֵלְגֵהֶב.
וְקֵד תְּגִירִי הִיָּה אֶלְאֶפְעָאֵל עֲלִי שִׁאֲהֵרָה בְּמֵא יִסְתַּחַל אֶלְסִלְאִמִין וְאֶלְעֶאֱמָהּ קַתֵּל
אֶלְסִסָּאֵק וְנִחְבֵּהֶם וְעֲלִי לִפִּיָּהָ בְּמֵא יִסְלֵט אֵלְלָה עֲלֵיהֶם מִן דִּלְךָ. חֵם וְצָף נִדָּאֵמָה
אֶלְעֶאֱצִי אֶלְמֶאֲרֵד עֲנֵד דֵּהֶאֱב אֵלְלִזָּאֵת וּבְקֵא אֵלְאֻוֹאֵר כְּמֵא קֹאֵל בְּכִלוֹת בְּשֶׁרֶךְ
וְשֶׁאֲרֶךְ סְהוּ יִנְדֶם עֲלִי מֵא עֲדֵם אֶלְחֶכְמָהּ וְאִמְרַת אֵיךְ וְגוֹ' וְעֲלִי מֵא קֹאֵם אֵלְוֹאֶעֱשִׁין
לֵה וְלֹא שְׁמַעְתִּי וְעֲלִי מֵא אֶחְתַּמֵּל אֶלְעֶאֲר וְאֶלְסִצִּיחָהּ וְשֵׁן אֵנָּה פִּי שִׁי לֵה מַעֲנִי דֹאִים
כְּמַעֲט הִיִּיתִי וְגוֹ'. וְקוֹלָה כְּמַעֲט הוּ אֵן אֶלְעֶאֱצִי יִרִי כָּל מֵא⁵ יִמֵּר בָּה מִן אֶלְהֶתְכָּה
וְאֶלְשִׁהֲרָה קִלִּילֵא פִּי הוּאֵה⁶:

¹ בִּיאוֹר: אִמֵּר בְּמֵה שֶׁקֶד לְדַבְּרֵי בִלְשׁוֹן רַבִּים לְפִי שְׁסוּפֵר בּו צוּוֹי וְאִזְהֵרָה אֶשֶׁר תַּעֲלֵתֶם
גְּלוּיָה וְנַעֲלֶם הַפְּסֵדֶם וְכֹאֵן בִּלְשׁוֹן יַחֲיד מִפְּנֵי שְׁסוּפֵר בּו צוּוֹי שְׁנַעֲיֻמוֹת גְּלוּיָה וְחַפְסֵרוֹ נִסְתֵּר וְאִינוּ
נִיכֵר לְחֻשִׁים כִּי אִם לְחֶכְמָה וְלִחְבוּנָה וְאֵת אַחֲרִיתוֹ דִּימָה לְאַרְבַּעַת דְּבָרִים שְׁכָל אֶחָד מֵהֶם קֶשֶׁה
מִן חִקְדֵם לֹא תֵאֱחָד הֵלַעְנָה מִפְּנֵי שְׁמַעְנוּ מִר וְהַשְׁנִי הַחֶרֶב הַמְּכַאֲבֵת אֵת חֲנוּף וְהַשְׁלִישִׁי הַמוֹת
הַמְּפִירִיד בֵּין חֲנוּף וְהַשְּׁנִי הַחֲרִיבִיעִי הַשְּׁאוּל הַמְּכַלֵּת אֵת חֲנוּף. וְהַבִּיא הַזֹּנוֹת לְמִשְׁל עַל כָּל תַּעֲנוּגֵי
הָעוֹלָם הַזֶּה לְפִי שְׁהִיא רַעַת מְכּוּלֶם. וְאֵל יִסִּיתֶךָ הָעוֹלָם הַזֶּה בְּאִמְרוֹ לֵךְ כִּי אַחֲרִית תַּעֲנוּגֵי לַחַיִּים
וְלִשׁוּבָה כִּי לֹא יָדַע הוּא בַּעֲצָמוֹ מֵה אַחֲרִיתָם.

² בְּכִי אֵי יִסְאֲרֶךְ.

³ תִּרְגַּם וְנִחַמַת כְּמוֹ וְנִחַמַת וּבְכִי בִי וְגוֹ' תִּנְחֶם.

⁴ כִּי אֵי אֶלְסִפְאֵהָהּ.

⁵ בְּכִי כֹלָאֵמָה.

⁶ בִּיאוֹר: כִּינָה אֵת שׁוּמִיעֵיו בְּבִנֵי וּבְנִים לְפִי שִׁימִי הַנַּעֲוִירִים הֵם יָמִי עַת הִלְמוּד וְעוֹד
שְׁהַשְׁמִיעִים צִרִיכִים לְצוּוֹי חֲכָם כְּבָנִים לְפִרְנִסַת הָאֵב וְעוֹד לְפִי שְׁהַחֲכָם נוֹתֵן לָהֶם עֲצוֹת טוֹבוֹת
כְּמוֹ הָאֵב לִכְנוּ. וְאִמְרוּ פִּן תַּתֵּן וְגוֹ' אֵין עֲנִינוּ כְּמַשְׁמַעֵנו אֵלֵא שְׁהִיא הַפְּחַדָּה פִּן יֵאֲכַדּוּ זֵרִים אֵת
כְּבוֹדָךְ וְיִכְרְתוּ שְׁנוֹתֶיךָ וְיִקְחוּ קִנְיֶיךָ כְּבוֹד וְשָׁלָל. וְלַפְּעָמִים אֶנְחֵנוּ רֹאשִׁים בְּגִלּוֹי שְׁחַמְלָכִים וְחֲמוֹן הָעַם
מִמִּיתִים אֵת הַנּוֹאֲפִים וְחוֹפְשִׁים אֵת מִמוֹנֶם וְלַפְּעָמִים יֵאָרַע זֶה בְּנִסְתֵּר בְּנוֹרַת הַשֶּׁם. וְאִמְרוּ כְּמַעֲט
וְכִי יִרְצֶה בּו הַכְּלִימוֹנִי בְּתוֹךְ קַתֵּל וְעֵדָה עַל רֹעַ מַעֲלָלִי וְלֹא בּוֹשֻׁתִי כִּי כָּל זֶה הִיָּה דְּבַר מוֹעֵט
בְּעֵינֵי מִן רֹב תֹּאוֹתֵי.

אבראנהם: ²³ ומן כל מחתרים אחפץ קלבך לאן מנה תכרז אלהיוה:
²⁴ אזל ענך עסרה אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: ²⁵ עינאך תלתפת
 חיאלך ומקלאתך תסתקים חדאך: ²⁶ סקם מסלך קדמך וגמיע טרקך
 תלבת: ²⁷ לא תמילן ימנה ולא יסרה אזל קדמך מן אלשר:

ואף כאן פעל אלחכמה²³ הו אלמר במא יצלח ואלנהי עמא יקבח נמעהמא
 אלחכים וקאל עלי אלמר כי חיים הם למוצאיהם וגו' וקאל ען אלנהי מכל משמר
 נצר לכך וגו'. ולמא כאן פעל אלאשראר הו גלאף דלך אעני פעל מא יקבח ותך
 מא יצלח נהי ען דלך בנהיין אחרמה עקשות פה ודי אלעסרה אעני אמתנאע אלמר
 ממא יסאם פעלה ואלאזר לוות ודו אלרואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צד
 ענה. וכדלך אלחכמה²⁴ פואסיק אלאזרי אעני עינד וגו' פלס וגו' אל חט וגו' יומי אלי
 הדין אלנסיין²⁷:

ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: ² ואחרם אלמהמא
 ונטקך יחפץ אלפהם: ³ לאן שפתי אלאגנביה תקטר שהדא וחנכרה
 אליון מן אלהן: ⁴ ועאקבתהא מרה כאלעלקם והי חארה כסיף
 פמין: ⁵ ורגלאהא ינולאן אלמות² וכמאהא תדעם אלחרי: ⁶ סבי
 אלהיוה לא תסקם ואד אצטרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלואל בני לדברי הקשיבה (משלי ד' כ') לאנה וצף
 אמרא ונהיא חאצר נפעמהא וקאל פי הדא לחכמתי לחבונתי לאנה וצף פיה אמר
 חאצר אללואג נאיב אלחלכא והו קולה כי נפת תטפנה וגו' ואחריתה וגו' פלד
 צדר בחכמה ותבונה יעני אלדי יוציה אן הדא אלקול אלדי אצפה לך לים הר
 יקע עליה חסך אנמא הו שי תפחמה בפחמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא
 עלי להו וסרור ולכן עאקבתה² תשבה ארבעה אשיא אחרהא יולם אלחאסא ו
 אלעלקם אד ימר אלדוק ואלתאני והו אצעב מן אלואל והוא מא יולם אלנסם בק
 בעץ אלמעצא (מא יולם אלנסם)⁴ כצרבא סוף ואלתאלת אצעב מנהמא והו אלמות
 יפרק בין אלנסם ואלנסד ואלראבע אצעב מן אלנמיע והו אלחרי אד יכלי אלנס
 ויפנית. וכאן קצרה בהדא אלמתל נמיע דואעי אלדניא אלתי תכרע אלננסאן בלדתי
 אלחאצרה אלא אנה ראי הדא אלמתל אחרהא פכאטכנא בה חס קאל ארח חיים ו
 יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תלנן אן פיה צריב יולל א

(¹) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו' מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו מוכר
 ששמר על מה שיחזיר ממנו ונתן שתי חוזרות האחת באמרו עקשות פה והיא מרת מי שיסב
 בלשונות ידי טובתו ותשנית לזה פה והיא מרת העושה מה שנאמר עליו ובשלשה הסוקים
 האחרונים רמז אל שני סגנים חאלו.

(²) בכ"י ב' אלי אלמות.

(³) בכ"י עקבתהא.

(⁴) שלש מלות אלו יתרות ונראת ג"כ שצ"ל בצרבת.

לא תדלל דלולא תם אל תאשר לא תסתרשד ענה¹ ולא תמל תם פרעהו אצרפה
 ען באלך ועתקאדך תם אל תעבר בו מר אלטריק תם שטה מעליו תעמר אלחיאד
 ענה תם קאל ועבר וגו מסרעא לילא תתדרג מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי
 האיש אשר לא הלך תם לא עמד תם לא ישב (תהלים א' א') פאן הו משי פמצירה
 אן יקום ואן הו קאם מצירה אן יגלם. ואזכר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד
 צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא ינשאהם דון אן ירתכבונהא נפיר
 אלחיואן אלדאער אלדי קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כ"ג כ"ד) כדלך
 האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס דלך יפעל אלצאלחון לא ינאמון דון אן
 יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה' וגו'
 (תהלים קל"ב ד' – ה') וכמא קד צאר אלשלם להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא
 כדלך אלזיר ללצאלחון מסתדאמא כמא נאדתהם (אלחכמא) פקאלת לכו לחמו בלחמי
 ושתו ביין מסכתי (משלי ט' ה')²:

18 וסביל אלצאלחון כספר אלנור כלמא מר אצי אלי תבאת
 אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה באלאפל לא יעלמון במאדא
 יעלרון:

מתל אלטאעא ואלצאלח באלנור לונור. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה
 לונה אללה לים יריד אן ינסתר בל יטהר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך
 יעקב (תהלים כ"ד ו') ואלפאסק בעכס דלך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ"ט ט"ו)
 ואלצאלח טראדהם אלחבאחי באעמאלהם לימתלהא אלנאם ואלפאסק בעכס דלך
 ינאפ טהור אלנאם עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ"ו ד'). ואלאזר
 [לאן אלצאלחון] עמלהם עלי עדל ונפאם ותרחיב כמא יעמל אלעמל פי אלנור
 באתקאן ואלפאלמון עמלהם אלנאפ ואלנאפס כאלסאיר פי אלליל פהו יעלר ויתבטט.
 ואסתנאד ללצדיקים אלמתל אז מתלהם באלנור אלמתויד אלדי הו מן אול אלצבאח
 אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום תם קטע אלמתל מן הנאלך ותרך
 אן ימתלה באלנור אלדי בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום ולצצה³:

20 יא בני אצג לכלאמי ומיל סמעך לאקואלי: 21 לא ירונו ען
 עיניך אחפשהם דאכל קלכך: 22 פאנהם חיוה לואגדיהם ושפא לכל

¹ בראה שצ"ל בה.

² ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרךם
 ושלל ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלל יסור אליה ושיכוון לשטות ממנה ושיעבור במחירות
 כדי שלא ירד מסדרגה אל מדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת
 עמם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא יטמו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן
 אם לא עשה הטוב.

³ ביאור: המשיך את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא
 יסתירום ולפי שהם מתפארים בהם כרי שיעשו בני אדם כמותם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל
 מעשי הצדיקים מחוקקים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בחפזון ויכשלו בהם כחולכים
 בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום החולך וגובר עד הצהרים
 ולא לאור המתמעט אחר חצות היום.

הִזָּה אֲלֹב־לֹאנָה אֲנִמָּא כֵּן מִתְּלַךְ פִּי אוֹאִיל אֲמִירי וְלִקְדָּה כֵּן אֲבִיאִי¹ יִשְׁפָקֵנָה עָלַי לֹאֲנִי
כֵּן וְאַחֲרֵיהֶם וְרִיקִיק אֲלֹב־דָּהֶם וְעֵדָהֶם וְעַד לֹם יִשְׁפָקוּ עָלַי מִן אֲרֵב בֵּל כֵּן מִן
שְׁחָהֶם² וְיִרְנִי וְיֹאמְרוּ לִי וְגו'. וְקוֹלָה אֶל תִּשְׁכַּח וְאֵל תֵּט לֹא תִנֵּם סְהוּא וְלֹא תִמַּל
מִתְעַמְדָּא. וְעֵנִי רֹאשִׁית חֲכָמָה קִנָּה חֲכָמָה הִיא אֵן אֲלֹאֲנִסָּאן קִד יִכּוֹן לֹא יַעֲרֹף קִדִּי
אֲלֹחֲכֵמָה וְאַלְעֵדֶל מִהֶמָּא לֹם יַעֲן בִּשְׂי מִנְהֶמָּא פִּאֲדָא הִיא אֲבִתְרִי בִּשְׂי יִסִּיר לִדָּא לֹה חֵת
יִזְתְּרֵהֶמָּא עָלַי גִּמִּיעַ אֲמִלְאֲכָה לֹאֲנִה יַעֲזִיר חִינִיד כִּמֵּן לֹה רֹאֵם מֵאֵל יִתְרִין פִּי אֲלוֹיָאֲדָה
עָלֶיהָ וְנִשְׁפִּיר הִיא יִנְאֵל אֲלֵעֲבֵד פִּי אֲלִמְאֵעָת אֲדָא עֵלֶם אֵן חֲסִנָּת קִד חֲצֵלֶת לֹה אִשְׁתֹּאֲק
אֵלִי אֲלוֹיָאֲדָה עָלֶיהָ וְעֵנָה³ יִקּוֹל אֲלֵעֲלֵמָא שְׁכֵר מִצּוּחַ מִצּוּחַ (אֲבוֹת פִּי־מִיב) וְאִיֲצָא מִצּוּחַ
נִזְרֵת מִצּוּחַ (שֵׁם). וְקוֹלָה תִּתֵּן לִרְאשֵׁךְ לִיִּית חֵן וְגו'. דִּכְרִי אֲלֹלָא וְאַלְתֵּאֲנִי עֵנִי אֲלִסְמַע
מִנָּה אֲנִךְ לֹו כֵּן מִלְכָּא לֹם יִכּוֹן לִתְאֲנִךְ וְלִוֹאֲיִךְ בִּהֵא וְנִזְרִי אֲלֹא בִּאֲלֹחֲכֵמָה כִּמָּא צִרְב
מִתְּלָה פִּי גִיר הִיא אֲלִמְוִצֵּעַ וְקֹאֵל טוֹב יִלְד מִסְכֵּן וְחֲסֵם מִמֶּלֶךְ וְקֵן (קִהֲלֵת דִּי יִיג)⁴. פִּלְמָא
תִּלִּי אֲלֹאֵב דִּלְךְ עָלַי וְלִדָּה עֵטָף אֵלֶיהָ וְקֹאֵל

- 10 אֲסַמַּע יֹא בְנֵי אֲנִת אִיֲצָא וְכִדִּי אֲקוֹאִילִי תִכְתֵּר לְךְ סִנֵּי אֲלֹחִיִּי:
11 פִּאֲנִי קִד דִּלְתֵּךְ עָלַי טְרוֹיק אֲלֹחֲכֵמָה וְאַסְלִכְתֵּךְ מִסְאֲלֵךְ אֲלֹאֲסִתְקֵאֲמָה:
12 אֲמָא פִּי סִירִךְ לֹא תִצִּיק כְּמִאֲוֹךְ וְאֵן חֲאֲצֵרֶת לֹם תַּעֲתֵר: 13 פִּתְשֵׁדֶר
בִּאֲלֹאֲדֵב לֹא תִמַּל עֵנָה וְאַחַפֵּט אֲלֹחֲכֵמָה אֲנִהָא חִיִּיתֵךְ:

קוֹלָה בִּלְכִתֵּךְ וְאֵם תְּרוּץ אֲשֹׁאֵר בֵּה אֵלִי נִזְעִי אֲלִתְדִבִּיר אֲלִלְדִּין יִחְתֵּאֲנִי אֲלִמִּיר
אֲלִיִּהֶמָּא אֲחֵרֵהֶמָּא אֲנִל וְאַלְאֲכֵר אֲנִל בִּשְׂי פִּקֹּאֵל אֵן אֲלֹחֲכֵמָה תַּעֲרַפְכֵּמָא חֵתִּי אֵן
אֲרִדֶּת אֲלִסְרִיעַ לֹם תַּעֲתֵר פִּיהָ פִּתְהֵגֶם וְתִקְתֵּחֶם עָלַי אֲלִמִּיר⁵. תֵּם עֵאֲדִי אֵלִי אֲלִנִּי
עֵן סִבֵּל אֲלִפְסִקִּין פִּקֹּאֵל

- 14 פִּי סִבִּיל אֲלִפְסִקֵּךְ לֹא תִדְכָּל וְלֹא תִסְתַּרְשֵׁדֶן בִּטְרוֹיקֶם:
15 אֲגִדְבֵּהָ⁶ לֹא תִמֵּר פִּיהָ חֵד עֵנָה⁷ וְגו': 16 לֹאֲנֵהֶם לֹא יִנְאֲמִין אִי
יִסִּי וְיִנְפֵר נִזְמֵהֶם אֵן לֹם יַעֲתֵרוּ: 17 לִמָּא קִד תִּגְדִּי טַעֲאֵם אֲלִטְלֵם וְכִמִּיר
אֲלִמְטָאֵלֶם יִשְׁרִבִּין:

בִּאֲלֵנִי פִּי אֲלִנִּי עֵן מִטְּאֲלִטָּה אֲלֹאֲשִׁרָאֵר בִּסְתָה צִרְבִּי מִן אֲלִקוֹל אֲלֹאֵל אֵל תִּבֵּא

¹ בְּכִי אֲבִי.

² אֲפִשֵׁר שְׂצִיל שְׁאֲנֵהֶם.

³ בְּכִי וּמִנְהָא.

⁴ בִּיאֲוִר: חֵאֵב אוֹמֵר לִבִּנִי כִּבֵּר הִגַּעְתִּי אֶל הַמִּדְרָגָה הַזֹּאת מִן הַחֲכָמָה לִשְׁלֹא
נִמְנָעוּ אֲבִי מִלְּהוֹרֹתֵנִי וְלִיִּסְרֵנִי אִף עַל פִּי שְׁהִיִּיתִי בֶן יָחִיד וְרֵךְ. וְאִמְרוּ אֵל תִּשְׁכַּח בִּשְׁנֵי וְאֵל
תֵּט בְּמוֹזִיד. וְרֹאשִׁית חֲכָמָה וְכִי יִרְצֵה בִּי שֶׂאֵם יִתְחַלֵּל הָאָדָם לִקְנוֹת חֲכָמָה וְצִדֵּק יִנְעֵם לֹו וְאֵן יִתֵּן
לָהֶם הִיתְרוֹן עַל כָּל קִנְיָנוֹ וְיִתְאֵוֶה לְחוֹסִיף עָלֵיהֶם. וְאִמְרוּ לִיִּית חֵן וְכִי כְּלוֹמֵר שֶׁאֵין בְּכִתֵּר חֲסִדִּין
חֹדֶר וְחֹדֶר כִּי אֵם כְּשִׁיתְחַבֵּר עִמּוֹ הַחֲכָמָה.

⁵ בִּיאֲוִר: אַחֲרֵי שִׁסְפִּיר לִבִּנִי מִתְּשִׁעוֹת אֲבִי וְיִזְתְּרֵהוּ שִׁיעֵשֶׁת כְּמֹוֹת וְשִׁישְׁמַע מִצּוּחֵהוּ.
וְאִמֵּר שְׁהִנְתֵּגֶת הָאָדָם הִיא עַל שְׁתֵּי דְרָכִים אִם שִׁילֵךְ לֹאֵם אוֹ בְּמִתְרוֹת וְהַחֲכָמָה תִּזְרֹתוֹ שְׁתֵּי
הַחֲלִיכּוֹת עַד שֶׁאֵם יִרְוִץ לֹא יִכְשֵׁל.

⁶ בְּכִי בִּי פִּתְחֵכָה כְּכִי גִ' פִּתְחֵכָה.

⁷ בְּכִי בִּי וְגִ' לֹא תִמֵּר טְרוֹיקָה וְתַעֲמֵד מִנָּה אֲלֹחִיאֵד וְגִ' מִסְרַעָא וְעִיִּין בְּבִיאֲוִרוֹ.

אִם נָשָׂא אֵלַי שִׁי הוּא מִמְנוּעַ מִנִּי קִד פִּעֵלָה נִירָה סָקֶדֶר אֲלֹנְבִי תִסְכִּינָה בִכְשָׁף עֹוֹאֶקֶב
אֲלֹאמֶר לֹה סָקֹאל אֵל תִּקְנָא וְגו' כִּי תִעֲבֹת ה' וְגו' מֵאֵרֶת וְגו' ⁽¹⁾:

³⁴ אָנָּה לִידְהִי אֱלֹדֶהֶאָה וְיַעֲמִי אֲלִכְאִשְׁעִין אֲלִחֲטָא ⁽²⁾: ³⁵ וְאֲלִחֲכִמָּא
יִנְחֹלֹן אֲלִכְרֹאמָה וְאֲלִגְהֹאל יַעֲטֶם הוֹאֲנָהם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לגתהם יקאל לה אלחגויל ואלתרחיב הו כקול
אלערב אן אלקאצי טלם פלאנא וזור כתב פלאן וכדב קול פלאן וליס מענאהם פי דלך אן
אלחאכם געל פלאנא יטלם ולא אן יזור ולא אן יכרב ואנמא יריון בגמיע דלך אן אלחאכם
נול פלאנא מנולא אלמאלמין או אלכאדבין או אלצארקין כדלך פי לגא אבאינא
יקולון ען אלקאצא והצדיקו את הצדיק והרשעו את הרשע (דברים כ"ה א') יענון
אנהם ירחבון כל ואחד פי מרתבתה וכדלך יקול אללה אני ה' פתיני את הנביא ההוא
(יחזקאל י"ד ט') אנמא יעני אנא אנולה מנולא אלמאדועין ומסלא אלחאכא למה
תתענו ה' מדרכך (ישעיה ס"ג י"ז) אנמא יריון לא תחלנא מחל אלצאלין ועלי מתל
דלך קאל האהנא אם ללצים הוא יליין אנה ירחב אלדהאָה פי מרתבתהם וכדלך
אלענוים ואלחכמים ואלכסילים אנמעין וליס פי דלך שי מן אלנבר ⁽⁴⁾.

ד

¹ יֵאִיְהָא אֲלִכְנִין אִסְמֵעוּ אֲדָב אֲלֹאֲבָא וְאִעֲנוּ לְמַעֲרֻפָּה אֲלִפְהֶם:
² פֹּאנִי קִד אַעֲמִיתְכֶם בְּתָא גִידָא הִי תוֹרֵאֲתִי לֹא תִתְרַכּוּהָ: ³ וְאִנִּי
אִיֶּצָא כֵּנֶת מִתְלַכֶּם אֲבָנָא לֹאֲבִי רַכִּיצָא וְחִידָא לֹאֲמִי: ⁴ פִּדְלִנִי וְקֹאֵל לִי
יִדְעֶם כִּלְאֲמִי קִלְכָּךְ אַחֲרֵם וְצִאֲיֵאִי תַחִי: ⁵ אִקְתֵּן אֲלִחֲכִמָּה וְאֲלִפְהֶם ⁽⁶⁾
לֹא תִנֵּם וְלֹא תִזֹּל מִן אִקְוֹאל פֹּאִי: ⁶ לֹא תִתְרַכּוּהָ פֹאֲנָהָ תַחֲרַסְךָ
אֲחִיבְּבָהָ תַחֲפֹפְךָ: ⁷ אִוִּל ⁽⁸⁾ אֲלִחֲכִמָּה הוּא אֵן תִּקְתְּנִיהָ פִתְצִיר תִּשְׁתְּרִיהָ
בְּכָל מִלְכָּךְ: ⁸ אֲכִלְצָהָ תִרְפַּעְךָ וְתִכְרַמְךָ אִד תִּלְאֲזִמָּהָ: ⁹ תַּצַּע ⁽⁹⁾ עֲלִי
רֹאסְךָ לֹוֹאֵא מִן הוֹאֲדָה וּבִתְאֵל מִן פִּכֵּר תִּגְנֹךְ:

הִיָּה אֲלֹאֲקֹוֹאל יִקְצָהָ אֲלֹאֲב עֲלִי וְלִדָּה וְיִקֹּוֹל לֹה תִרְאִנִי קִד בִּלְנֵת פִּי אֲלַעֲלֵם

⁽¹⁾ ביאור: יש בשבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר חסמנע ממנו
וכוון הנביא להשקיפה בגלותו אחרית הרבר.

⁽²⁾ כ"י א' אלחט.

⁽³⁾ עיין אמאנא ד' קס"א - קס"ב וחובא הפירוש במאורי.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו וליין רוצה בו ישימם במדרגת לצים ויפרסמם במה שהם וכן המנהג
בלשוננו כנו בלשון ערבי לומר והצדיקו את הצדיק כלומר ושימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו
פתיני ואמרו למה תתענו לא שהשם יפתח או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מפותה
או הועה.

⁽⁵⁾ כ"י ב' וג' ואשתרי אלפחם.

⁽⁶⁾ כ"י ג' אול מא תאמר בה.

⁽⁷⁾ כ"י ב' וג' מאלך.

⁽⁸⁾ כ"י א' תצנע.

למא כאן אלחיוואן ענד ניאמה וענד אנתקאלה מן מתוי אלי אכר הו אשר
זוסא מנה אדא אעתמר עלי וטן בעינה אעטאה אלחכים אלאמאן פי אלחאלין גמיעא
אעני חאל אליקטא¹ ואלמנאם בקול אז תלך וגוי אם תשכב וגוי ודלך אדא אסתעמל
אלחכמה פרו לא יכאף אפה¹ סמאוי¹ תחל בה נפלה אדא כאן צדיקא ופיה יקול
פחד פתאם ולא ינדאה שלם אלטאלמין מן אלנאם איצא כמא קאל ומשאת רשעים².

27 לא תמנע אלכיר מן אהלה אדא³ טאקת ידך עמלה:

יטן אלסאמע הרה אלאיה אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכיר אלא יעטנע אלא
אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלאמר כדלך לבטל אלמערוף ואלבר בתא אד לאוקף
מנא עלי אהל אלאחסאן אלמסתחקה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלדין הם אהלה
באלטלב פליכן אלטאלב הו אלמכאטר בה לא אלמטלוב אליה⁴:

28 לא תקל לצאחבך אמין ועד וגדא אעטיך ומוגור מעך:

נהאנא פי הדיא ען אלמדאפע⁵ פי קצא חקוק אלנאם פכיה פי חקוק אללה⁶:

29 לא תתערצן אלישר לצאחבך סימא והו גאלם מעך ואתקא:

לם יטלך בקולה הדיא תערין שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה געל עקאב
אלמתערין שר אלמטמאן אליה אשר מן אחרד מנה כמא אן טפסה בה אסרע⁷:

30 לא תכאצמן אנסאנא מגאנא סימא אדא לם יולך ישרא:

ולם יבח בהדיא איצא כצומה מן קר אולאך שרא לכנה געל עקאב מווי מן לם
יס אליה אשר ואמר⁷):

31 לא תגר עלי רגל טאלם ולא תכתר שיא מן טרקה: 32 אן
אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקה אללה פי מנאול
אלטאלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אחתנא אלי תנביה אלחכים עלי דלך לאן פי טבענא בלקא יסמי אלגיה ידו:

⁽¹⁾ בכ"ו אנה.

⁽²⁾ ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממוקום למקום או כשישכב לנום מבשישב במולדתו
או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבטח באל ויצילתו מרעה בירי שמים והוא פחד פתאום
ומרעה בירי אדם והוא שואת רשעים.

⁽³⁾ כ"ו ב' סימא אדא.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו מבעליו ורצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין
לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי
שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל אז הצדקה.

⁽⁵⁾ ביאור: הזתיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מזה שחייב לשם.

⁽⁶⁾ ביאור: לא תתיר בזה לחרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול
אם רעך הוא שקט אצלך.

⁽⁷⁾ ביאור: לא תתיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא תרע
לך רעך תחלה.

למא כזנת אלסנן אלתי בהא תנאל אלחכמה מנהא מא הו פי אלכנייה ואלענצר ומנהא מא הו אנתסאב קסם אלחכים אלקול סקאל פי אלנואע אלחכמה אשירי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגר וקאל פי אלסנן אלענצריה ואדם יפיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמלתרע. ולם יום בקולה כי טוב סחרה אלי אלחכסב באלעלם לכנה אראר בה מתאנרה אלחכמה והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. ספצל אמתלאכהא עלי אלפצה ואלדהב ואלנואדהר ועלי אלמלך אנמע לונה שתי מנהא אן אלמאל יחתאנ צאחבה יחפסה ואלחכמה הי תחפס צאחבה כמא קאל מומה תשמר עליך (משלי ב' י"א) ואלמאל לא יתהיא לך קצא תואיך אלא באכרנה ען ירך ואלחכמה תקצי מא תרירה בהא והי תאבתה לך ואלמאל קד ירכח פיה וקד יסר ואלחכמה רבחהא דאים ואלמאל לא יוידך חיוה ולא ידלך אלנהא ואלחכמה תפעלחמא נמיעא וקד יכון אלמאל מצרה וקד תלספה לנירך וקד תנצב עליה ואלחכמה ליסת כדלך סמנהא קאל ארך ימים וגו' עין חיים וגו' ⁽¹⁾:

19 אללה אסם אלארין בחכמה והיא אלסמאואת בפהם:
20 ובמערפתה אנשקת אלגמור ובהא אלשוואהק תדר אלמל: 21 פיא בני לא תרג ען עיניך אחפט אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה לנפסך וחטוה עלי גבכך:

הוא אלפצל הו מא קדמא דכרה אן אלמלתרע עו ונל זלך עאלמה בחכמה אעני זלקה מחכמא לא נקין פיה וכדלך נעל אסאסה אלדי עליה יתבת אלעדל אלדי בה תאמר אלחכמה. פוצף אלחכים האהנא ארבעה אשיא רסוב אלארין פי מרכוהא לקולה יסד ארין ואחאטה אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפנר אלעיון אלתי תסקי אלארין לקולה תרומות נבקעו ונוול אלניה ואלמל מן אלעלו לקולה ירעפו מל. ונעל קאעדף אלנמיע ומעתמדה אלחכמה אלאמרה באלעדל סקאל פיהא פאדא כאן אלאמר כדלך פיא בני אל ילוו וגו' פהי חיים לנפשך פי אלכרה וכן לגרנרתיך פי אלדניא ⁽²⁾:

23 חינוד תסיר פי טריקך ואתקא ולא תצדם רגלך בשי: 24 ואן אנצנעת לס תפוע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכף מן פוע אלגפלה ומן דוי אלטאלמין אדא אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנד יחפט קדמך מן אלתעלק:

⁽¹⁾ ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יפיק תבונה יורה על החכמה הנסועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על המכון הוא בענינים רבים שהמכון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והמכון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך ובמכון יש רוח ותפסד ובחכמה תרויה לעולם והמכון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לגן עדן והחכמה תעשה זו וזו והמכון לפעמים מזיק ולפעמים תניחתי לאחרים ולפעמים תחמסם בעבורי והחכמה אינה כן.

⁽²⁾ ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסדו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעה דברים והם שהארץ עומדת על מרכות והגלגל סובב אותה והמעונות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכונת כל הדברים אמר החכם אל ילוו וגו' שהיא חיים בעולם הכא וכן לגרנרתיך בעולם הזה.

⁽³⁾ כ"י ב' ותכון לא תכאף.

מראדה במראשית כל תבואתך לאצה לאנהא אעו אלאחמאר ענר אלאנסאן
 אף הי משתהאף מסתמרפף יקול פיהא ככורה בטרם קיין אשר יראה הרואה
 (ישעיה כ"ח ד') בדלך ינבני אן תכון טאעאט אלאנסאן לרבה מן אעו מא ימלכת. מן
 דלך אלצלוואת פי אול אלנהאר אף הו עזיו ענר אלאנסאן ליתצרף פיה פי חואינה
 וכדלך אעטא אלבר וופא אלנדור מן אנור אלנקוד כמא יקול וכל מבחר נדריכם
 (דברים י"ב י"א) וכדלך מא גא מן אלסמע באקדאם בכור אלנאם ואלבהאים נמיעא¹).
 ואתבעה בקול וימלאו וגו' יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה
 ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן²) בל אנת בדלך מכתסב אצעאף מא
 תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמך וגו' פלא תנארה ארבה מן הדה אף תעטי רבך
 חסב טאקתך יעטיך הו חסב קדרתה³):

11 לא תזהדן יא בני פי אדב אללה ולא תצגר מן עשתה: 12 לאן
 אללה יעט מן יחבה יענע בה⁴) כמא ירצא אלאב לאבנה:

הדאן אלפסוקאן המא אללדאן שרחנא מענאחמא פי צדר כתאב איוב וקלנא
 אן אלאאם אלתי יחדלחא אלחכים גל גלאלה פי עבאדה עלי גמיע פנונהא הי עדל
 לא גור פיהא לאנה אנמא יפעל לאחרי עלתין אמא לתמחיין מא סלף מן אלסווא
 ואדהאבהא או לתעוין יתלו אלעבר אלדי יצברה אלעבר עלי אלמחן אלא [אן]
 אלאמר כיף מא כאן פהו לצלאח כמא אן אלאב אלמשפך יפעל בולדה אלאמא
 למצלחתה אמא לאדהאב אמראצה בסקי אלאדויה אלמרה אלבריהא ואמא לתעליטה
 אלכתאב ואלחסאב ואלענאיע ואלמכאסב באלצרב ואלקסר פלדלך קאל וכאב את בן
 ירצה וגמיר קולה כי כאשר ייסר איש וגו' (דברים ח' ה')⁵):

18 טובא אנסאן וגר אלחכמה ופק לה אלפיהם: 14 לאן
 מתאגרתהא ביר מן מתאגרה אלורק וגלתהא ביר מן אלקראצה: 15 והי
 אעו מן אלגואהר וכל מראדאתך לא תסאוויהא: 16 טול אלעמר ען
 ימינהא וען יסארהא אלגנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה וגמיע
 מסאלכהא סלאמה: 18 והי שגרה אלחיוה ללמתמסכין⁶) בהא
 ודאעמוהא ראשדון:

¹ עיין קידושין י"א ע"ב ובכורות מ"ט ע"ב.

² נראה שהגאון רומז אל תרומת טמאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומת שמאכילין
 אותן לכהמה עיין תרומות (פ"א מ"ט).

³ ביאור: אמר מראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר כמה שיש לו כמו בכורי אדמתו
 ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה הייחוד טובה לאדם לעסוק
 בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו כמיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר"ל לא יחשוב אדם שאיבר
 כזה שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לכהמה ולחית לפי שהשם יתוויר לו כפלים.

⁴ כ"א א' חסר.

⁵ ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הבאים על
 האדם הם רק להצלתו אם לכפרת חטאיו שבכר חטא או ליתן לו גמול על מה שיפסול מן
 היסורים שינסתו השם בהם וכן עושה האב בכנו שיכאיבתו להצלתו בין לרפאתו מחליין
 ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

⁶ כ"א א' ובי' ללמסתכנין.

5 תֵּן בְּאֵלֶּלֶה מַכְלִיצָא וְלֹא תִתּוֹכֵּל עָלַי פֶּה־מֶךְ: 6 וּפִי גְמִיעַ מִרְקָק אֶעֱתֶרֶף לָהּ פֶּאֱנָה יִסְהַל סִבְלָךְ: 7 לֹא תִכּוֹנֵן חֲבִימָא עֵנֶד נִפְסֶךְ אֲתָךְ אֵלֶּלֶה וּזֶל עֵן אֲלֹשֶׁר: 8 יֵכֵן שְׁפָאָא לְאוּצֵאֲלֶךְ וּשְׂרָבָא לְעִטְמֶךְ:

אמר פי חדה אלאיאת באַלִּיִן אלתקֶה באללה ומעני דלך אלא ימתחן אלעבר רבה באן יקול אנרבה הל יקדר עלי ללאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אַבְבֵּאֵר אלממתחנין האימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקוס אלחיולין אלדין יתוהמון אנהם מסתגניון ען תדביר מדבר ולטף לטיפ בהם כל יקדרון אנהם בחילחם וקותהם יסתפידון אלפואיד והדא נטיר מא נהי אללה פי אלתוראֶה פקאל ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו' (דברים ח' י"ז) ואנ' בלדך יפתחון אלבלדאן וישפון באלמלך נטיר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי בי נבנותי וגו' (ישעיה י" י"ג) ואנ' בלדך יעאפון מן אלאמראין ואלאונאע כמא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה' י"ג). וקולה בכל דרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה לים יריד² אערפה הו פי דאתה וכדלך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגו' (דח"א כ"ח ט') וכדלך ובני עלי בני בלעל לא ידעו את ה' (שמואל א' ב' י"ב) וכדלך פי פרעון אשר לא ידע את יוסף (שמות א' ח') לים יריד אנה לם יערף זברה ואנמא יעני אנה לם יעתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה דלך לם יסתכר אנותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגו' אַם אתבעה בקול רפאות וגו' יקול ללמוצֶא אן מתלי מעך כאלטביב אלהאֶדֶק אלדי יוצי אלעליל ליכריה או אלצחיה ליחפֶשֶׁת צחתה פיקול לה כל הדא לא הדא ואשרב בדי לא כדי ואנת תעלם אנה תעד אעתראין אלמעאלנ עלי מעאלנה וטנה כנפסה אנה אבצר ברואיה מן טביבה כדלך אלמודב אלמעתרין עלי מודבה ואלשאן אנה אבצר מנה גאיר טאלם סלדלך קאל אל תהי חכם וגו' רפאות וגו'. ולם יען בקולה שרך אלסרֶה וחדהא כל אראר גמיע אלעעצֶא ולדלך פסרתה אוצאלא ואנמא נסב אלגמיע אלי אלסרֶה אד כאן אלגנין בהא מעלק פי חאל מכתה פי בטן אמה ומנהא ינתי כאלתמרה מן אלשנרֶה³). אַם קאל

9 אֲכַרֵם אֵלֶּלֶה מִן מֵאֲלַךְ וּמִן אוֹאִיל גְּמִיעַ גִּלְתָּךְ: 10 תִּמְתִּיל אַהֲרָאךְ כְּצֵבָא וּתְפִיץ תְּנֵאֲרָךְ⁴ עֲצִירָא:

החמישים השלישו שנכנע לפני אליהו ולא נשרף בשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו' רומז אל הנשים שמדרכן להתקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מותכרים עם החכמה תמצאנה חן בעיני אלהים אבל בלי חכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו' רומז אל האנשים ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

⁽¹⁾ כ"ו אן.

⁽²⁾ בכ"ו אריר.

⁽³⁾ ביאור: בכל לבך טעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלם ינסה אותו. ובאמרו בינתך וכו' הזהיר שלא יחשוב שדי לו בבינתו ובכחו ושאינו צריך במנהיג שינחתו להגיע אל סבוקשו. ואמרו דעהו ר"ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעת שלא ידע את יוסף אין ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את מובו שהחיה את המצריים בשני הרעב והעביר את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא שהוא בקי בסגולות הסמים יותר מוטו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה חטבור בלבד אלא האכרים כלם והפריד את חטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

⁽⁴⁾ כ"ו א' תנארתך.

נון וכלב בן יסנה וכדלך איזא הו לם יקתרף מעציה לם יקתלה אלחאכם בשי מן צירוב
 ד' מיתות בית דין ואיצא קד יסל אלעבד רבה פיידר פי חיותה כמה פעל בחזקיהו
 בל קד יסות אלחאכאן וישא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלריה בשי מן
 מונבאת אלחכמה כמה פעל ללצרפית עלי ידי אליהו וללשונמית עלי ידי אלישע.
 ואמא דאר אלכרף פחי אלחיוה אלטוילה אלתי לא תנקטע אלמערף ללצאלחין כמה
 קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו ונ' (תהלים כ"א ה'). ואלחכמה אלדניאיה
 איצא קד תללין מן אלקתל ביד אלסלשאן כמה כלצת אלחכמה אלחכמה אלתי
 כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב
 מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי ויאמר
 אליה ותאמר אליו האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי ויאמר
 שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאלו ישאלו באבל וכן
 התמו (שמואל ב' כ' ט"ז—י"ז) ושרח תלך אלקצה באכתצאר אנהא קאלת ליואב קד
 כאן יב עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירידה תם יחקקו
 עלינא אלמאעיה ואלמעציה בעד גואבנא כמה קאלת אלחוראף כי תקרב אל עיר
 להלחם עליה (דברים כ' י') וכמה כלצת חכמה אלדי קאל ללמלך אן אללה קד צנע
 מא ארדתה מן אלספר פאצנע מא ירידה מן אלעפו ואלדי קאל יאיהא אלמלך האולי
 קד אסו סמא אלדי תחסן אנת¹ ואמתאלהמא כתייר. בל קד תללין אלחכמה אלדניאיה
 אלתי הי דון אלדניאיה מן עקאב אללה איצא כמה עלמת מן אלקאידין אללדין
 אסיא אלדאב עלי אליהו וקאלא לה בה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב' א' י"א)
 כף אחתקא באלנאר ואן אלקאיד אלחאלת אללדיב בלספה ונתוה בין ידי אלנבי
 ותחננה אליה תללין מן אלחריק. ואמא קולה ען חסד ואמת קשרם על גרירתך תם
 כתבם על לוח לבך פאנה ישיר בדלך אלי אלרגאל ואלנסא נמיא לאן אלנסא מן
 שאנהן אן יתיון בעקוד מן דר ולולו עלי נכבהן סקאל להן אנכן תפעלן דלך תרין
 אלוינה ולא יינכן דלך דון אלחכמה בל הי אפצל מנהא לאנכן תחשון בהא ענד
 אללה ואלנסא אנמעין כמה קאל בעיני אללהים ואדם והיה אלעקוד פלא חספה להא
 ענד אללה² אלכתה וקד ישך פי הוארתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרגאל אלדי לם
 מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לבך יעני אחפשוהא פי
 צדורכם³. תם קאל

⁽¹⁾ תנאון הביא כאן שני משלים שמצא בספרי מוסר אשר לערביים והם שתחכמת תציל
 איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועתה עשה רצונך וסלח לאויבך ואיש
 אחר אמר הם הרעו לך ואתה במה תטיב להם.

⁽²⁾ בכ"י אלנאם.

⁽³⁾ ביאור: אלו חפסוקים נאמרו תחלה על העולם הזה שתחכמה בדברי האמונה תציל
 ממגפת שהיא מיתת בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת המרגלים וכן אם לא יעבדו
 אדם עבירה לא ימיתוהו תריון באחת מארבע מיתות בית דין וכן חוסף החכמה שנים על
 הימים תקצובים כמו שעשה ה' בחזקיהו ותחיה מתים על ידי נביאים בעבור הטוב שעשו הם
 או הודיהם כמו שתחיה אליהו בן הצרפתי ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הבא
 שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג"כ תציל מביית בידי מושל כמו
 שעשתה אשה חכמה באכל בית הסעכה עם יואב באמרת דבר ידברו וכי וכיאוורו הוה ראוי
 לאנשיך לקרא אליה בראשונה לשלום ולשאל ממנו את חפצם ושלם להצדיקו ולתרישועתו כי
 אם אחר תשובתו. ולפעמים תציל החכמה העולמית גם מביית בידי שמים כמו שאירע לשר

אֲרִיץ פִּי לִגְזֹל אֶלְעֲבֹרֶנִּי דָּאֲרָאן אֶלְדִּנִּיא וְאֶלְאֲכֹרָה. פֹּאמֵא דָּאֲר אֶלְדִּנִּיא סִרְבִּמָּא נֹאֲלֵהָ מִן תִּגְלָב כִּמָּא יִקּוֹל וְאִישׁ זֹרֹעַ לוֹ הָאֲרִיץ (אִיּוֹב כ"ב ח') וְאִמָּא דָּאֲר אֶלְאֲכֹרָה פִּלָּא יִנְאֲלֵהָ אֵלֵּא אֶלְמִתְקֹן בְּקוֹלָה וְעֵנִיּוֹם יִרְשׁוּ אֲרִיץ (תְּהִלִּים ל"ו י"א) פִּלְדִּלְךָ אֶפְסֵר אֲרִיץ אֶלְדָּאֲר. וְאִמָּא קוֹלָה פִּי הִיא אֶלְמוֹצֵעַ כִּי יִשְׁכְּנוּ אֲרִיץ וְרִשְׁעִים מֵאֲרִיץ יִכְרְתוּ פֹאמֵה יִחְתַּמְלֵן אֶלְאֲמִרִין גְּמִיעָא פֹאדָּא פִּסֵּר עֲלִי דָּאֲר אֶלְדִּנִּיא פִּקֵּד וְנָב אֵן יִצְעִן וִיקָאֵל אֵן אֶלְנָבִי אֲנִמָּא אֲרִאֲד בְּהִיא אֶלְחָבָת אֶלְעֲאֻקְבָּהּ לֹא אִוָּאִיל אֶלְאֲמִוֹר וְדִלְךָ אֵן אֶלְמִלוֹךְ לֹא יִתְבַּת מִלְכֵּהֶם אֵלֵּא בְּעֵדֵל כִּי בְּצִדְקָה יִכּוֹן כִּסֵּא (מִשְׁלִי ט"ז י"ב) וְכִדְלְךָ אֶלְוִיָּהוֹן וְדִוִּי אֶלְאֲמִוֹאֵל לֹא תִדְוֹם נַעֲמַתָּהּ אוֹ יִחְסֵן גְּוֹאֲרֵהֶם כִּמָּא יִקּוֹל לֹא יִכּוֹן אֲדָם בְּרִשְׁעָא (שֵׁם י"ב ג') לֹאֵן אֶלְוִמָּאֵן מִכְּנִי עֲלִי דִלְךָ כִּמָּא אֵן אֲנִסְאֵם אֶלְחִוִּיאֵן מִכְּנִיָּהּ עֲלִי עֵדֵל מִן אֶלְאֲרִבְעָה אֶלְמִמְתִּוִּנִין וְכִמָּא אֵן אֶלְנָבָת יִנְמוּ עֲלִי אֶעֱתִדָּאֵל מִן בִּרְד וְחֵר וְכִמָּא אֵן אֶלְאֲרִיץ תִּסְתַּקֵּר פִּי מִרְכּוּחָהּ עֲלִי עֵדֵל וְאֶעֱתִדָּאֵל מִן חִרְכָּת אֶלְמַחִיט. פִּמֵּן חֲגָה אֶלְעֻקֵּל נַעֲלָם אֵן אֶלְעֻאֵלִם מֵאִסֵּס עֲלִי עֵדֵל וְקֵד קָאֵל אֶלְנָבִי כִּי אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֲסֵד יִכְנֶה (תְּהִלִּים פ"ט ג') וְסֹאֲשֵׁרֵךְ דִּלְךָ שִׁרְחָא שְׁפִיָּא פִּי קִצָּה ח' קִנְנִי רֹאשִׁית דְּרִכּוֹ (מִשְׁלִי ח' כ"ב). פִּקֵּדִם הָאֵהָנָא וְקָאֵל לֹא תִנְתֵּר יָא מִגְּרוֹר בָּאוֹל אֶלְשִׁלֵּם וְאֶלְגֹּר פֹּאמֵה לֹא יִתְבַּת אִדּוּ הוּא מִנְאִסֵּר לִבְנִיָּהּ אֶלְעֻאֵלִם. וְאִדָּא פִּסֵּר עֲלִי דָּאֲר אֶלְאֲכֹרָה פִּלְוִידֵעַ עֵאֲמָא וְלֹא יִצְעִן אִדּוּ כֹּאֵן אִוָּלֵהָ וְאֶכְרָהָ שִׁיא וְאֶחָדָא לֹא יִצֵּל אִלֵּיהָ אֵלֵּא אֶלְפִּאִיוֹן בָּאֶלְצֻלָּח וְפִיָּהּ יִנְקִשֵׁעַ אֶלְפִּאֲלָמֹן אֲנִמְעִין בְּקוֹלָה שְׁמֵר תָּם וְרָאָה יִשְׂרָאֵל כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שְׁלוֹם וְפוֹשְׁעִים נִשְׁמְדוּ יַחַד אַחֲרִית רִשְׁעִים נִכְרְתָה (תְּהִלִּים ל"ד ל"ז—ל"ח) ¹ תָּם קָאֵל

ג

1 יָא בְּנִי לֹא תִנֵּם תּוֹרָאֲתִי וְלִיחֲפֹט קִלְכָּךְ וְצִאִיאִי: ² פֹּאמֵה טוֹב עֵמֶר וְסִנִּי חִיוֶה וְסִלְאִמָּה תִזְוִד: ³ וְאֶלְפִצֵּל וְאֶלְחֻקֵּךְ לֹא יִתְרַכָּאֵךְ בֵּל אֶעֱקֵדְהָמָּא ⁴ עֲלִי גִבְכָּךְ וְאֶכְתְּבֵהָמָּא ⁵ עֲלִי אִלּוּאֲחַ קִלְכָּךְ: ⁶ תִּגְדֵּךְ אֶלְחֹטֵם ⁷ וְאֶלְעֻקֵּל אֶלְגִּיד עֵנֵךְ אֶלְלָה וְאֶלְנָאִם:

עֹאֵד אֶלְחֵכִים אֵלִי אֶלְתִּרְנִיב פִּי אֶלְחֲנִמָּה בְּצִרּוֹב אֲזֵר פִּקֵּאֵל כִּי אוֹרֵךְ יָמִים וְשִׁנּוֹת חַיִּים וְהִיא יִנְצֵרָךְ אֵלִי אֶלְדָּאֲרִין גְּמִיעָא. פֹּאמֵא פִּי דָּאֲר אֶלְדִּנִּיא סִמְעוֹלֹם אֵן אֶלְחֲנִמָּה אֶלְדִּיָּאֲנִיָּה קֵד תִּוִּיד פִּי חִיוֹתָהּ אִוָּלָא כִּמָּא תִדְפֵּעַ עֵן אֶלְעֻבֵּר אֶלְמוֹת אֶלְסִנָּאֵה אֲעִנִי אֶלְמִנְפָּה כִּמָּא עֵלְמַת מִן אֶלְמִרְגָּלִים וְיִמְתּוּ וְגו' (בְּמִדְבַר י"ד ל"ז) וְבִקְיָא יִהְיֶשֶׁע בֶּן

¹ בִּיאור: סִלַּת אֲרִיץ בְּעִבְרִי וְסִלַּת דָּאֲר בְּעִבְרִי נִאֲסֻרוֹת עַל הָעוֹלָם הַזֶּה וְעַל הָעוֹלָם הַבָּא. וְלִפְעֻמִּים הָעוֹלָם הַזֶּה נִוּפֵל בְּיַדִּי בְּעִלִּי זֹרֹעַ אֲכַל הָעוֹלָם הַבָּא אִינוּ אֵלֵּא לְצִדִּיקִים וְאִם תִּפְרֹשׁ שְׁנֵי הַפְּסוּקִים עַל הָעוֹלָם הַזֶּה אִינֵם מוֹסְבִים עַל תְּחִילַת הַדְּבָרִים כִּי אִם עַל אַחֲרִיתָם וְטַעֲמָם שֶׁלְּבִסּוֹף הַצִּדִּיקִים יִצְלִיחוּ וְתִרְשְׁעִים יִאֲבִדוּ לִפִּי שֶׁהָעוֹלָם מוֹסֵד עַל הַצֶּדֶק לִכֵּן הַמִּלְכִּים וְהַנְּכֻבָּדִים וְהַעֲשִׁירִים לֹא תִכּוֹן הַצִּלְחָתָם כִּי אִם בְּזֹאת הַמִּדָּה כִּמוֹ שֶׁבְּעִלִּי חַיִּים קִיּוּמִים בִּשְׁוִי אֲרִבְעָה הַמִּזְגִּים וְהַצִּמְחִים בִּשְׁוִי הַקּוֹר וְהַחֹם וְהָאֲרִיץ עוֹמֶדֶת עַל מִרְכּוּחָהּ בִּשְׁוִי תְנוּעַת הַגִּלְגַּל. וְאִם תִּפְרֹשֶׁם עַל הָעוֹלָם הַבָּא אִזּוֹ תִמְאֹמֵר כּוֹלֵל וְאִינֵנוּ פִּרְטִי שֶׁתְּחַלֵּת הָעוֹלָם הַבָּא וְאַחֲרִיתוֹ שׁוֹת כִּי לֹא יִגִּיעַ אִלּוּ כִּי אִם הַצִּדִּיקִים וְכָל הַרְשָׁעִים יִכְרְתוּ

² בְּכ"י א' ו' אֶעֱקֵדְהָ. וְאֶכְתְּבֵהָ.

³ בְּכ"י ב' ו' אֶלְחֹטֵם.

מעהא ירון עאנלא אנהם קד נאלו חיוה וקד עאשת נפוסהם באללהו ודלך פי אלעאקבה מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כדאך פי מואע שתי מנהא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ"ו י"ד) וארין רפאים תפיל (שם י"ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ"א ט"ז) ואל רפאים מענלותיה (שם ב' י"ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט' י"ח) ואלאצל פי דלך אלאתרנא תם יאול אלי אלמות. וקולה בל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דללהא לם ימכנה אן ירנע הו מן נפסה חתי יאדן אללה לה פיהשרה וקת אלחשר ויהייה. הדא אלקול פי אלעאלחין ואמא אלזטאון אלדין לם יתובו פאנהם לא יסתמיעון אלרגוע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצא אדא אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה בל ילדהם פי עדאב אלים פלדלך זאר פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. סמן חיה נהי אלחכים מסתמעה ענ' ¹ מאלטה רנאלהם בהדה אלצורה ונסאהם בהדה אלצפה מן תם נהי אולאיך אלרגאל ואלנסא ען אפתעאל הדה אלעמאל אלתי שרענאהא נמיעא. תם תחם אלקול באלאמר בעכס הדה אלרסום אד קאל למען תלך בדרך טובים וגו' פקולה טובים ישיר בה אלי אלעאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ"ה א' כ"ה ג') ויומי בקולה צדיקים אלי אלעאלחין מן אלרגאל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו' ט') ² תם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון אלדאר ואלאצחא יבקון פיהא:

22 ואלטאלמון מנהא ינקטעון ואלגדארון מנהא יגדרסון:

קד ינבני אן תעלם אן אלדאר פי לגה אלערב דארין אלדניא ואלאזרה וברלך

(¹) כ"י מען.

(²) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י"ב וט"ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על המזמרה ותתברר בה שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הדעות וישוריהם. וחלחל מעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסרת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאין אפשר לעסוק בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המגונות שהם נחשבים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה החליט את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחשבותיהם שאין די להם שיעזבו תאמרו עד שידבקו בשקר וכוזב וכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכו' וביאור זה שבעל שכל מתבונן בנפשו התפרש שבין עשיית מצות שהיא לזכותו ועוונות שהיא לחובתו שאז יתירה הפסדו כבשל והתפרש שבין המגיעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתו והיא לחובתו שאם ימנע ממנה יתירה שכרו כפול. ומתברר פניהם שאם ישיבו הם כמוכרחים ופניהם וועפים ואם ירעו פניהם צדו וזה אמרו השמחים וכו'. וסמלליהם עוד שהם בודאים טענות שקר בהתוכחה אתך ומרמים אר במשאם ומתנם ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה זרה ואלא אשה סתם לפי שישוב העולם ותקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעות האיש והאשה. ואשה זרה תחליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת השחוק תשכח את בעלה וזה אמר העזבת וכו' ואינה זוכרת את השם שהוא העד בבית נישואיה וזה כמו שהזכירה הנביא האבוגד באשתו וקראו מפר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה ימצאו חיים כמו שהשבו כי אם יאבדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא וענין טעם המלה רפיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכו' רוצה בו הבאים בדרך המות אשר לא ישובו מהן כי ברצון ח' בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל מן המות ולא יחיה אותם ח' כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. ובתורה החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הותרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המגונים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר"ל הצדקניות ובארחות צדיקים והם האנשים.

אנה יכון מן חמר אלחכמה¹ אן צאחבהא יציר באנצא לאהל אלשר¹ רנאלא כאנו
 אס נסאא. פאמא אלרגאל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תחפזות נסב
 דרך רע אלי אלרגאל לאנהם דוו אלמדאחב ומצמנוהא וחאמלוהא פאול מא יכרה
 מן אפעאלהם אן יסגו סנה סו או אן יצעו נאמוס סו תנכרה אלעקול פכיה אן כתר
 תעבה מע דלך פאנהם יתעבון תאבעיהם וינצוהם בלא נפע וקך אלחק בה אלצרר
 ופי אלבאבין גמיעא יקול אללה ען אלמאם וינעו עמים בדי ריק (ירמיה נ"א י"ח)
 ה"א אלנאמוס אלכתיר אלחעב גיר קביה חם קאל ולאמים בדי אש ויעפו (שם)
 ה"א אלנאמוס אלכתיר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אללאקהם אלמנכרה אלחקלב
 קאל פיה מאיש מדבר תחפזות א"א יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול
 לא ולא תחק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי
 י"ז כ'). וקך עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאולתה
 לה עשר מנאולת ומא חל בה עלי דלך. ומן בטאחם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק
 אלא וחי יתבעון אלבאטל פיה יקול העובים ארחות ישר וגו' פצאר עליהם עקאבאן
 לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל גמיעא פי שי מא ולם יערצו² לה כאן עליהם אתם
 ואחד שלמא עכסוה³ באדכאלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאתם אחמין ולדלך יקול
 עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבות' א')
 ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסהמא בין אן יאתי חסנה פתכת לה אלי אן יקצר ענהא פתכת
 עליה סיה פיצסר בטארתינ ומא בין אן ידע מעציה פתכת לה חסנה אלי אן יאתיהא פתכת
 עליה פירבת רבחין פלדלך אלחק פאלקול ללכת בדרך חשך. ומן אשכאלהם איצא השמחים
 לעשות רע וגו' קך תראהם יפעלון אלחסנא ומאנא טוילא פהם כאלמכרהין וזונהם כשימה
 פא"א הם עצו פרחו בדרך ונצרת וגוהם וכדלך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלכרי.
 ומן צניעהם איצא אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה ואלרואנא הו אנהם אן נאשרוך
 באהתך ואן עאמלך באתלך ואן תכלמו בלמה געלוהא כאלמעלקה חתי לא ירג
 קולהם אלי תחקיק בתה ודהא אלמאור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה
 ואלסאדניה ואלאסחקאמה א" קאל תועבת י" עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י"א ב').
 ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו' למא אנרי אלחכים עמראן אלעאלם
 ואקאמה אלצורה בתוסט דכור ואנאת לס ינו אן יקול להצילך מאשה טרסלה בל
 אנמא אנכר אשה זרה אמראה הי גריבה מנך פאול בטאיהא אנהא מע גרבתהא מנך
 תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלדי יאול אלי אלמוח ואלקרב חם פי חאל מא
 תמאוחך קך תרכת בעלהא כמא קאל העובת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתהלת
 לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מתלי פקט פלחעלם אן אלמאר לים כדלך בל
 לס תנס עהר בעלהא אלא וקבלה קך נסית עהר רבהא אלשאחד בינהמא כקולה
 ואת ברית אליה שכתה. אלא תרי אנה כמא געל אלרגל גיר אלמנצף וזנתה תארכא
 לעהר רבה אלדי שדה בינהמא פאונב לדלך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה א"י
 קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה' העיד
 בינך ובין אשת נעורך אשר אתה בנרת בה וגו' (מלאכי ב', י"ג י"ד) בדלך געל
 אלמראה אלצאניה בעלהא פי ה"ה אלמנולא. וקולה כי שחה וגו' יעני אן אלמנחמעין

⁽¹⁾ כ"ו אלשרת.

⁽²⁾ כ"ו יערצא.

⁽³⁾ כ"ו עכסאה.

או תבין צדק ומשפט וגו' ואמא בלא תעלם מן עאלם פלים ינסע אלחפכר שיא
וכדלך תעלם בלא פכר ותמיו לא ינסע שיא ובאנתמאעהמא יכמל אלמראד. וקולה
כי יי יתן חכמה היא עטא בסבב והו אלטלב מתל קולה נותן לחם לכל בשר
(תהלים קל"ז כ"ה) והו בסבב והו אלטלב ומתל קולה האני אשכיר ולא אוליד
(ישעיה ס"ו ט') ודלך בסבב. חם אכבר בעד היא באן אלנסם תלתד באלחכמא
כמא ילתד אלנסם כמא יחסה אד קאל ודעת לנפשי ינעם ודלך אן אלנסם
אנמא תרור עלי מלאהא פאדא הי וגדת אלסרור ואללדא פי אלחכמא מע
שרפדא ועוהא וטהארתהא ונפאפתהא פקד כמל להא גמיע מא תריר. ולכן בן
לדא אלחכמא ולדא אלחכמא פרק והו אן אלחכמא תלתד כמא הו להא מן אלעוהא
כמא יואקעהא ולדלך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמא פלים ילתד בהא אלאנסאן
אלא בעד תאמל ותצפח ולדלך לים ינשט אליהא כל טבע. פלהדא אלעלה נב
אלחכים היא אלפעל ליצבר טאלב אלחכמא ויקול לה לא תשן אנך מן אול מא תעני
בהא תגד נפעהא ותלתד בהא כל אצבר פאן להא מקדמאת תעבא פאדא ענית בהא
ועלת בעד דאך אלי ראהא ולדא וסרור דאים. ואנמא מתל אלחכמא ואלחכמא פי
סרעא אלאלתדאד ובעדה כמלך קצד בנא קצר אלדי יאד אלפעלה ואלרוזנאריון
פי כל יום אנרתהם וינתפעון בהא עלי סרעא ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי
מדא מן אלומאן חתי תתם צנעתה לכן אלמלך אדא תם קצרה דאם לה אלנסע
ואלסרור וכאן חניד גמיע מנאפע אלפעלה קד תקצי. וקאל פי אכר אלפעל אן
אלחכמא אדא דלת פי קלב אלאנסאן צארת לה כאלחאפש תחפשא מן אלפשא
הו קולה מומה תשמר וגו' ⁽¹⁾.

12 יחפשאנך ⁽²⁾ מן טריק סו ורגל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארבין
סבל אלמסתקים ואלדאהבין פי אלטרק אלמטלמא: 14 ואלסאריין
בעמל אלשר והם יגדלון באלתקלב פיה: 15 ואלדיין סבלהם עסרה
ראיונן פי מסאלכהם: 16 וינאיאנך מן אמראא אנגביה וגריבה לירא ⁽³⁾
אקואלהא: 17 אלתארבה אלוק עבאיהא ועהד רבהא קד נסירה:
18 וקד כפצת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלבין מסאלכהא: 19 פכל
דאכליהא לא ירגעון ולא ידרכון סבל אלחיוה: 20 לקבל אן תסליך
פי טריק אלגיאד וסבל אלצלחין תחפשהא:

נעלת פי אול אלקצה יכלצאנך לאני כנת אנתהית פי אלחפסיר אלי מדכח
ותבונה פבראת באלעטף עליהמא פקלת יכלצאנך וכדלך ינאיאנך. פממא בסטה אלתכרים

⁽¹⁾ ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות החכמה בלמידה ואח"כ יורשבה
בעיון ובכחינה ובחתיאחדם יחד יגיע אל חפצו והשם יתן לו החכמה באמצעות החקירה ותשכח
בה הנפש כמו שישכח הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא
תכא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תכא במחרת ותכלת במחרת וזה דומה לסלך
שכנה פלמין והוא לא יחנה בו אלא אחר שנגמרה המלאכה והפועלים יקבלו את שכרם בכל
יום אבל אחר זה אין עוד תועלת כמה שכנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאת החכמה
בלב האדם תחיה לו כשומר להצילו מן החטא.

⁽²⁾ בפירושו תרגם המלה הזאת יכלצאנך.

⁽³⁾ כ"ו ב' לינה.

ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנות וצאיאי ענדך: 2 ואצנית
ללחכמה אנך ומילת קלבך ללפהם: 3 ואן דעות באלדהן ואעלנת
צותך ללפהם: 4 ומלבתהמא במלב אלפצה וכאלדפאין פתשת עליהמא:
5 חנינד תפהם תקוי אללה ומערפה אללה תגד: 6 לאן אללה מעמי
אלחכמה ומן קולה אלמערפה ואלפהם: 7 ויכנו ללמסתקמין אלפקה
והו מגן¹ ללסאלבין פי צחה: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אברארה
יחרסהא: 9 וחנינד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
גיד: 10 אדא דבלת² אלחכמה פי קלבך ולדת אלמערפה לנפסך:
11 צארת אלהמה תחרסך ואלפהם יחפטך:

נרץ הוא אלפצל הו אן ואיל אלעלום אכתסאב ותמאמהא בלאטר
ותמיזי ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו'. תם קאל אם תבקשנה כנסך
וגו' תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה היין אלממין או תבין יראת יי וגו'

ואם לא תקנו ובא לידי חולי ימחר לרפא אותו קודם שיחזק כאבו וינקה את גופו מן הזוהמא
וטמיותיו ואם חמתין עד שנבר החלי באחר מאיכריו יכרת האבר או יכוות קודם שיחפשט החלי בכל
גופו. ובדברי אמונת ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע
ותחתיו לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תוקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחקו ממנו
כמו יוסף עם אשת אדוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יחרוג את שאול ואם התחיל
לחטוא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה
נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולה
כשיכניע המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה ימיו ובסוף בשגברו אויביו אם תתרשל ולא עשה
כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במחלוקות שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו
התבולות לחסור מן טענות המתנגדים ולחשוב על הטענות כשבאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל
אלה הדברים שהמשלנו להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אצל בדברי האמונה
עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פחותה ובתנאי שתהיה שלימה. וכנגד אלו הארבעה
אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמה אם שתכירז בשוקים או שתתן קולה ברחובות
או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב
מהנזכר אחריו והקול חולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למי שלא
שמר עצמו ממה שחיה צריך להזהר ממנו וקרא לץ למי שלא ישגיח עד שתתחיל עליו הרעה
וקרא כסיל למי שלא נזהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקדמות. והשווה
אחרית עויבת התנהגה לשני דברים ותם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא
מורה על העונש הבא מאת ה' על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שמשול כאן איד
בסופה ופחד בשואה ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה.
ואם יעזוב הכסיל כל ההנהגה יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את
ממלכתו והסוחר את סוחרו והמנוחב חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על
פשיעיו ושלא יעשה תשובה. והזכיר כאן ההבטחה באמרו חשבונו ר"ל אם תשובו וגו' וההפחדה
באמרו יען קראתי וכו' וזכיר בהבטחה ושמע לי וכו' וענין זה שהחכם היודע לנהג עצמו בעולם
הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחידהו המות ולא יגור מהנכם בעולם הבא.

¹ כ"י ב' כאלתרים.

² כ"י ב' וצלת.

תרבה[מ]א מע אלתדביר אלמעי סמי כסיל אף זהל תלת טבקאת וכמא הוא
אלכלאם פי אמור אלדניא משאחדא כדאך הו פי אמר אלדין מעקולא ולדלך ישבה
עאקבה תרך אלתדביר וסוה(א) בשיין איד ופחד פאמא איד פהי אלמציבה אלדניא
כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ"ח ט"ז) וקאל אל תבא
בשער עמי ביום אידם (עובדיה י"ג) ואל תרא נם אתה ברעתו ביום אידו (שם)
ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה דלך כחיר פמן תרך תדביר אלדניא
חל בה דלך כמא קאל נם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארני
אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל"ג י"ד) ואיצא שם פחדו פחד ונוטר
(תהלים נ"ג ו') ומא אשבה דלך פמן תרך תדביר אלדין חל בה דלך כמא קאל
אלענ ביום פחדכם. ויורד תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אף שבהה בסופה וקאל
ואידכם בסופה יאתה כמא סבילה אן ימחל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה
(עמוס א' י"ד) ואיצא ונגליו כסופה (ישעיה ה' כח) ומא אשבהמא ויקי תפסיר
פחד אנה פי אמר אלארף אף שבהה בשואה וקאל בבא כשואה פחדכם כמא ישנה
יום אלקימא אף יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י' ג')
וקאל פי אלשאלם תבאוה שואה לא ידע (תהלים ל"ח ה') ואמחל דלך. פאן אנסא
אלאנסאן מע גהלה חתי יהמל הרה אלארבעה תראביר כלהא טלב אלחכמה בער
דלך פלם יגדהא כמא תקול באלמחל או יקראני ולא אענה וגו'. פאן כאן אלתדביר
פי טב פסד אלנסם ואן כאן פי טלך זאל ואן כאנת תגארה כסרת ואן כאן פי גרל
גלב צאחבה. ואצעב מן דלך אנמע אן כאן פי דין ופאתתה אלחכמה איצא סיבשר
בטול אלעקאב. ונעל פי הוא אלמוצע תרניב ותרהיב פאמא אלתרניב פבקולה תשובה
לתוכחתי וגו' באצמאר אם תשובו לתוכחתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי
אזר אלקצה מא בלא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצם אלי אלתרניב. ופסרת הנה
אביעה סאריו לאן הרה מן אלאלפאט אלעיוזה אלתי ליסת מסתפיצה אן אלסין
אלמוזאדא פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן וחנה¹ אן יקול הנה ישכיל עבד
(ישעיה נ"ב י"ג) הנה יום י"י בא (שם י"ג ט) הן גוי לא תרע תקרא (שם נ"ה ה')
ואשבאל דלך כחיר. וכמא רוע אלחכים וגוף אלנאפל ען אלתדביר כמא יחל בה
מן סו תדבירה גפלה כמא קאל כי משובת פתאים וגו' כדאך קרר אלמסתעמל
אלתדביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח וגו' פמן
דבר אמר דניאא אמן אלעואקב פי מלכה או תגארתה או טבה או גרלה ומן
כאן חזר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלארף²).

¹ לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין תרבה באלו המלות בענין הסין הערבי
שתורה על העתיד לחיות כי על חרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

² ביאור: אמרו תרנה נגזר מן הרנה והוא המכריו. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית.
ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בהנהגת הדברים מראשית עד
סופם שהשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמחיר של בה יפול ברעה. והנהגה היא על ארבעה
אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שיכריחוהו לתבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התבולה
אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התבולה בעת שהרעה באה
והרביעי שיבקש התקון אחר שנפסד ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובת מהאופן שלאחריו
וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם ההנהגה בדברי האמונה וההנהגה בדברי העולם.
והמשל לדברי העולם כגון שיתיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות וישמור בריאות גופו
בשווי כחות מזוג ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזגים ימחר לתקן גופו כדי שלא יהלה

פאחתאג אלי חילא מע ומתלה מן אמור אלדניא מן אהמל תדביר גסמה חתי ישחר פיה בעין אלאלאם⁽¹⁾ אלדי אן הו תרכה אל אמרה אלי עטב ופסאד פאלונה פי דלך אן יבארד קבל אן יסתחכם אלונע פיעאלנה ויסתנשף בלחה או פצלח. ומתלה מן אמור אלדין מן אהמל מנאנבה אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתדא פיהא פאלצואב אן ירנע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה ופי מתל דלך יאמר אללה ויקול המלו לה' והסירו ערלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא באש חמתי (ירמיה ד' ד'). ואלראבע הי חילא בעד והי אלתלאפי אלדי יתלאפי אלנאסאן מא קד עמלה ומתאלה מן אמור אלדניא מן בדא בה מרין פתרכה חתי אסתחכם פלא חילא לה אלא קטע אלעצו או אלכז או אלכט פאלאצלח אן ימתהל דלך ולא יצר בנמיע גסרה. ומתלה מן אלמאור אלדיאניא מן אסרף פי אלמעאצי חתי נמרתה פלא חילא לה אלא אלתובא בל הי אצלח מן אלתמארי פי אלכטא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ"ד ו'). והיה אלארבעה צרוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלטב כדלך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלסלטאן פאמא אלאחתראו פרו שחנא אלמדין באלעסאנר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נחי הדא אלנחו. וחילא קבל פרו כמא ישער אלמלך בשאר יקצר אלצרונ עליה וחילא מע פרו מע צרונה באלחרוב ואלמלאחס וחילא בעד פרו בעד אלהוימא אן אהמלת אלמאור חתי תכון. ולכל ואחר מן הדא שרוח נלצר דון שרחהא לילא נטול. וכדלך אסתעמאל הדא אלארבעה צרוב פי אמור אלתנארה עלי מא יעמלה אלאסתאדון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלגדל ואלגטר בין ואצח ויעלמה אלנאטרון מן אלאחתראו באלמקדמא אלתי תחפט אלמזאהב ודון דלך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ודונהמא אדא הו ורד ודון אלנמיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן הדא אלפנון אעני אלטב ואלמלך ואלתנארה ואלגדל וצענאה מתלא ושבהנא בה חוארת אלדיאנא כאן⁽²⁾ גאיוא ניר מסתנכר בל אוצע אלאבואב מן אמור אלדיאנא אלדי הו אלתובא לא⁽³⁾ יכון כסיסא נטיר הדא אלבאב מן נירה בעד אן תכון אלתובא (תובא) נצוחא והו אלצמאן אלא יעאור אלכטא. פלמא כאן ללתדביר הדא אלארבע מנאול געל שלמה לטהור אלחכמה ומכאטבתהא ארבע מנאול אלאל פאלאל אקוי. קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראו לאן אלמנארי ינדר באלשי קבל כונה לדלך קאל תרנה. וקולה ברחובות תתן קולה באוא חילא קבל אלדי אלאמר חייניא ואסע באלרחבה אלואסעה ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלדי קד צאק אלאמר פיה כציק אלאוקא וליס פיה תתן קולה. ואלראבע בפתי שערים יחאדי תדביר בעד אלדי הו אציק אלנמיע כפתח באב אלמנול אלדי הו אציק מן אלוקאק וליס פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכין תרנה פאלעמנא אן אלאול פאלאל אפצל. חס דס אלתלאתה תדאביר אלמתאצרה כאן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראו סמי פתי לאנה נפל ען שי כאן יגב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי ליין אד יתדאהא ויתק בראה ומן

(1) בכ"י אלאלאם.

(2) נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.

(3) בכ"י אלא.

עֲטִי סִירוּי לָכֶם רֵאִי וְאֶעֱפֹכֶם כְּלֹאֲמִי: ²⁴ לֹאֲגֹל מֵא דְעוֹתְכֶם
פִּאֲבִיתֶם וּמִדְּדַת יָדוֹ וְלִים מִצֵּג מִנְכֶם: ²⁵ וְאִגְדַּבְתֶּם גְּמִיעַ מִשּׁוֹרְתִי וְעֲטִי
לִם תִּשְׁאוּ: ²⁶ אֲנִי אֵינִי אֶחָד בְּתַעֲסֶכֶם וְאִהְיוּ בְּמִי מֵא פִּזְעַתְמוֹהִי:
²⁷ וְאִדָּא אֶקְבֵּל כְּאִלְדֵּי פִזְעֶכֶם וְתַעֲסֶכֶם כְּאִלְזוּבְעָה יֵאֵתִי וְחָל בְּכֶם
אֶלְצֵר וְאֶלְצִיקָה: ²⁸ חִינִיד יִדְעוּנִי וְלֹא אֲנִיבְהֶם וְיִטְלִבוּנִי וְלֹא יִגְדוּנִי:
²⁹ בְּדֹל מֵא שֵׁנו אֶלְמַעֲרַפָּה וְתִקְוִי אֱלֹהִה לִם יִכְתָּארוּ: ³⁰ וְלִם יִשְׁאוּ
מִשּׁוֹרְתִי וְרַפְצוּ גְמִיעַ עֲטִי: ³¹ פְּלִיאֲכִלוּ מִן תְּמִרָה מִדֹּאֲהִבְהֶם וּמִן
מִשּׁוֹרָתָהֶם יִשְׁבְּעוּן: ³² לֹאֵן עֲתִיאֵן אֶלְגַּפֵּל יִקְתַּלְהֶם וְזֹלָה אֶלְגַּהֵּאֵל
תְּבִידָהֶם: ³³ וּמִן קֵבֶל מִנִּי יִסְכֵּן וְאֶתְקֵא וּמוֹדְעֵא מִן פִּזְעַ אֶלְשֵׁר:

פסרת תרנה תנאדי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ"א כ"ב ל"ז)
אלדי הו אלמנאדי, ואשתקקת ושלות מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג' כ"ט) אלדי הו
ולא בלגא אלתרגום, ופסרת מפרי דרכם מדאבהם מתל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה
י"ח י"א) ואשבאהה, גרין הדי אלקצה אלתי פסרת נצחה פי אלחבריר ואלאסתעדאר מן
אויל אלמור אלי אואכרהא פאן אלענאיה בולך הי אלסעארה אלחאמה
ואחמאל דלך ואנפאלה גאיה אלשקא, ואלחבריר עלי ארבעה צרוב כל ואחר מקדם
אגל ואצלח מן אלמוזר בערה פאלאול תרך אלדגול פימא יחאנא אלי חילה ליתבליך
מנה, ואלחאני אלחמאס אלחילה בער אלדגול פיה קבל ורוד אלפא, ואלחאליה
טלב אלחילה מע חדות אלפא, ואלראבע טלב אלמצלח בער אלפסאר ורהב
אעפסהא ואכסהא וכל ואחד מן הדי ארבעה צרוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין
ואלדניא, וקד ינבני אן נצע להא מתאלאת מן אלקסמין גמיעא ונקול אן מתאלאה
מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאנה אלי אלחילה פהו כאלאנסאן אלבציר
בטבע אלגאיה וקוי אלדוייה וצלחא אלריאצה פהו ידבר גסמה במא יסתדפע בדי
אלעלל אן תחדת פיה במא יעדל אלמואנ חתי לא תעלו מנה כיפיה עלי כיפיה
ומתלה מן אמור אלדין אלעכד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאח אלדי ירוץ נפסה
ריאצה אלמאעא ויעודרה פעל אלזיר חתי יציר להא דלך כאלטביעה אלחאניה סקד
אמן אן יגלב¹ שררה או נצבה או איה כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר נאג
מא יערף אלשר ופי מתלה יקול לבב עקש יסור ממני וגומר (תהלים ק"א ד'), ואמ
חילה קבל פמתלהא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיות מואנה חתי שבר
בגלבה אלדס פלמא שער בולך תגוף אן תנצב אלי בעין אלעארה פתחדת אחמאמא
או מא אשבה דלך ממא שאנהא אן תפעלה פבארר בתנקיצהא או בתספיתהא, ומתל
מן אלמור אלדניא מתל מן לם יטבע נפסהא באלעארה עלי אלאשמיזאו מן
אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה אנהא תחצר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאר
בבער או בימין או במא אשבה דלך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטש
כקתל שאול בקולה חי י"י כי אם י"י ינפנו (שמואל א' כ"ז י') וכמא דפע יוסף טמע
סירתה באלחרב אי קאל ויגס ויצא החוצה (בראשית ל"ט י"ב) ומא שאכל דלך
ואמא חילה מע פהו למן תרך אלמרין אלאולין והמא אלחחראו וחילה קבל

¹ בכ"י יבלג.² בכ"י אחמאמא.

אלאסר אד יקול עלה אריה מסכנו ומשחית¹ נזים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה ועריך תצינה מאין יושב (ירמיה ד' ז') לפלשת מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיהו מ"ו ט') הנה באריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארניעה ארצם (ירמיה נ' מ"ד) וישבהם איצא באלנסור אד יקול ישא י"י עליך נוי מרחוק ונ"י (דברים כ"ח מ"ט) הנה כנשר יעלה וידאה ונ"י (ירמיה מ"ט כ"ב) יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א' ח') ואשבאה דלך. ובעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי דלך ארבעה פואסיק אלתנאן תנביה ואתנאן מתל פאלאול ואלתאלת תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע ונ"י והם לרמם ונ"י מגמועהא אנהם יסארעון ליסכנו אלדס יפנן אן דם נירהם הם יסכנו ואנמא הי דמאווהם ואנפסהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שריר עקאב אללה אלדי לא יכלצהם מנה אצעהא דלך אלחואב אלדי בסכבה הם יקתלון כמה קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת י"י (יחזקאל ד' י"ט). ואלפסוק אלתאני ואלראבע המא אלממתאל קאל פיהמא כי חנם ונ"י כן ארחות ונ"י מולפהמא אן אנתראר אלמנאן באלפלס יראה אלעקל אנה מואו לאנתראר אלמטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך. ודלך אן אלמטאיר אלדי הו בעל כנף יחבב אן אלחב אלדי פי אלשרך נצב מנאנא פינקין עליה ולים יעלם אנה אנמא געל ליאכד נפסה כדאך אלמאל אלהראם ואלטמע יתוהם אלמנאן אנה יכחסבה מנאנא ואנמא בנפסה יכחב דלך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלזנא מתל הדא כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ד' כ"ג). וקד ונרנא פי מואצע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרב² אליהא בל עלי אלדי קבלה כמה קאל עיני ה' אל צדיקים ואזניו אז שועתם פני י"י בעשי רע צעקו וה' שמע (תהלים ל"ד ט"ז—י"ח) הדא נסק אלמכתוב ואמא נפאם אלמקצוד פהו עיני י"י אל צדיקים צעקו וי"י שמע פני י"י בעשי רע. וכדלך האהנא אלתרתיב אלמראר כי רגליהם והם לרמם יארבו ונ"י כי חנם כן ארחות. ופסרת מורה הרשת מכסוט לאן אלאצל תדריה ולמא לם תטלק אללנה אלמכרג אליהא דלך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסמ³). תם קאל

20 אלחכמה תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:

21 ופי רווס אלאזקה תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה תקול אקואלהא: 22 אלי מתי יא גפל תחבון אלגפלה ואלדהא קד תמנו אלהא לאנפסהם ואלגהאל ישנון אלמערפה: 23 ואן רגעתם אלי

¹ בכ"י אלקרב.

² ביאור: ספר תהלים בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להרע לגבו ולרצות ותוא האותו לתענוגי העולם הזה ובוזת וירגל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה תחנינה וחרחמים שחם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאכל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין סמדות הרשע שהוא אכזרי כאדיה טורף או כנשר אשר ימוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערת וחצים משל והראשון והשלישי הערה שהרועה חושב שהוא ממיט אחרים ותוא תורג ומואבר את נפשו לפי שהאל יענישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור תרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שחם ניתנו לו חנם וימחר לאכלם ויפול בפת. וחילוף סדר הפסוקים נמצא הרבה במקרא. ותרגמתי כאן מזוהר בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזוהר (ר"ל לשון זרייה נופלת על התבואה ולא על הרשת).

ואמך ותורתם ואל תמשם. וקולה כי לוית חן וגי אראד בה אן אלעלם ואלרין גמיעא המא וין אלנאסאן פי אלדארין גמיעא כמא יתוין באללוא ואלעקוד. שאמא פי דאר אלדניא פהו מא יפוע אלנאס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלון ראיחם ומשורתהם ופתיאיהם ויחקרון אלגהאל וינסונהם. ואמא פי אלגהאל פהו אלמליב עז וגל ינאוייהם באחסן אלגוא עלי מא כדו ושקן חתי שחדו אפכארהם ותחפשו כתבה ועקלו עין) אמרה ונהיה פניך אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלחה אלנאס לטאעתה ואסתדרארהם מן אלגטא²). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש³) דלך: 11 באן יקולו תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלתרי אחיא וצחאחא כוארדי אלביר: 13 כל מאל עזוז נגדה ונמלא ביותנא נהבא: 14 ואלק סהמך פי מא ביננא וקסט ואחד יכון לגמיענא: 15 יא בני לא תמין פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סכבהם: 16 לאן ארגלהם ללשר תחאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לרמאיהם יכמנון ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע⁴) דאך נפס צאחבה יאכד:

חכי אלחכים פי הדא אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלפאלמין אלי אלפלס ואלסרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחכרה ואלסוק מן ערוצהא כמא קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלנאסאן הדא פי פכרה ראין נפסה ריאצה אלסחכלא באלאקראם עלי קתל אלנפוס ואכד אלסואל כמא קאל נארבה לדם חתי יצארע גלך אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארעהא כמא קאל נבלעם וגי והדא משאהד מן אכלאק אלפאלמין אנהם לא יחנון ולא ירחן למן ישלמות כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארח כמא קאל פיהם הוי עיר דמים בלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג' א') וקאל אריה טורף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם יי צבאות והבערתו בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב' י"ג—י"ד). פאדא אלהם אלנאסאן נפסה אלפלס אסתגרק חנתה ורחמתה פי חנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלנפס סחל באלבהאים ולדלך תגדה ימחל פי אלכתאב מחל אלמלוך אלפאלמין באפתואם

(¹) בכ"י ענה.

(²) ביאור: אמרו שמע בני וכו' שמעו שמע בני מוסר אבך ואמך ותורתם ואל תמשם מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנחם העבדים בכל מקום לחלק שני ענינים בין שני אישים אעפ"י ששניהם מוסכים אל שניהם. ואמרו כי לוית חן וגי עיניו שחמדע והאמונה מקשטים את האדם בשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו ענה מהחכמים ובעולם הבא השם נותן להם שכר אחר שעמלו ויגיעו ללמוד תורתו ולשמרה ולהבינה וכל שכן אם הולכו את האחרים בדרך ישרה והשיבו מן החטא.

(³) בכ"י ב' וגי תשא.

(⁴) בכ"י א' טמע.

באלחכמא ואלאדב אלא נאהל ודלך אן אלאדב מן אנכרה מן אלנאם סקר אבאח אלחעדִי ואנמא יביח אלחעדִי לאנה ענדה יסִר אלמחעדִי סאן כאן אלאמר עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע סהו חכמִה וסא יולמה סהו נהל סאן אלנור ואלחעדִי יסראן אלפאלם ויולמאן אלמפלום סקר ונב אן יכונא חכמִה ונהל מעא והרא אלקול פי נאיה אלנהל לא יטלקה אלא נאהל סקר תבין נהל מן אנכר אלאדב. וכדלך מן אנכר אלחכמִה סקאל אני קד עלמת אן אלחכמִה לא תנסע או לים להא חקיקִה סקר אקִר באן האהנא עלמא קד כשף לה חקיקִה מא סיכון פציח קולה אן אלעלם יונב חקיקִה הי אן אלעלם לא יונב חקיקִה והרא מבאלנה פי אלנהל לא יקולהא אלא נאהלִי). אם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תדר דלאלִה אַמִך: 9 פאנהמא לוא מן הוואדִה עלי ראסך ועקוד עלי גבבך:

מן עאדה אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שנצין במעני אנהמא נמיעא מנסובאן אלי כל ואחר. דלך כקול אללה עז ונל אור וזוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"ו י"א) לם ינף מא אונבה ללצדיק ען ישרי לב ולא מא אונבה לישרי לב ען אלצדיק כל אלנמיע לכל ואחד מנהמא סיכון אלנפאם אור ושמחה ורועים לצדיק ולישרי לב כדלך האהנא לם יסרד אלאב במוסר ואלאם בתורה כל כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב סיכון נפאם אלחפסיר שמע בני מוסר אביך

(1) ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיך מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לשניהם (ועיין פתיחה ד' 5) וחכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירוהו וזה יהיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיעה ולמידה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שילמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנדרסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות והזהירות השכליות והרביעי מישורים וזהו עניני המצות והזהירות השמיעיות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וג' שישתמשו בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחה ד' 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו' וזה מוסב על כך השמירה וצריך שיחזור אדם תמיד על מה שכבר למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חוקרה מן הקודמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים במה שאינם בגמרא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור סביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע פרות וחלום שבע שבילים ותחליף וסדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבילים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבילים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו ורניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשול השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרונם וכמו שסיפר נתן לרוד מעשה שני אנשים וכמו שסיפר השם על יד ישעיהו מעשה כרמו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו ביחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה' ראשית דעת אין מעטו שיראת ה' קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים כוז עניט שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שהחכמה מה שישמח הטבע והבסילות מה שיכאיבהו ואינו מבין שהחכם המשמח את העוֹשֶׁק מכאיב את העוֹשֶׁק ויתחברו חכמה ובסילות דבר אחר וזה נמנע והמכחיש בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות חכמה אחת.

לם יאב דלך. ואלתאלת לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכאטר לאן נמיע
 מא תחצרה אלכואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון נאפלא ענה קבל אנתצאבה סי
 אלאוהאם פלדלך קאל סיה פתאים ולקבהא⁽¹⁾ בנהצא לאנהא תנהק⁽¹⁾ אלפכר
 ותחרכה חתי ינול. ופצח סי היא אלכאב בקול לנער לאן אלאחדא⁽²⁾ לם תמר
 עליהם אלתנאריב אלתירא פהם יחתאנון אלי פצל אסתעמאל אלכאטר ליקום
 דלך להם כאלכטוב אלמנרב⁽³⁾. ואלראבע ישמע חכם ויוסף לקח דלך קוה אלחפס
 ואלדכר והי תחתאנ אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אודיאדה סי
 כל וקת מן אלעלם לא ידע מדאכרה מא תקדם מן דלך ופיהא יקול ויוסף לקח
 ואלתאני⁽⁴⁾ יחתאנ אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרסתא חתי לא תנסא ודלך
 אלגואמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצעו אלמאסראת ואשבאהה⁽⁵⁾
 ואלפלאספה קסמו כלאמהם אקסאמא. חם וצף עלם אלתקריב אלדי בה יקרב
 אלעקל ללטבע מא בער ענה פקאל אנה יכון עלי ארבע⁽⁶⁾ צרוב משל ומליצה
 דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צרב יותם לאהל שכם הלוך הלכו
 העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט' ח') ונמיע אלקצא וכמא צרב יואש מלך
 ישראל מתלא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב' י"ד ט') ונמיצ
 אלקצא והיא אצעה אלאקסאם אד כאן טאהרה לים כונה ממכנא אלתת⁽⁷⁾. ואקור
 מנה מליצה לתאוויל אלאמתאל אלמצרוב⁽⁸⁾ אלתי תחתמל וזוהא כתר⁽⁹⁾ סיקצד
 מנהא אלצחיה כמא תאול יוסף חלם שבע פרות ושבע שבילים (בראשית מ"א כ"ה כ"ו)
 וראך באן חל אלתאליף וולפה תאליפא אבר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע
 שבילים טובות היא ידל עלי נצב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבילים רעות
 היא ידל עלי נרב וכמא תאול אלמדיני חלם רפיקה אד יקול והנה צליל לחם
 שעורים (שופטים ז' י"ג) וכמא עבר דניאל חלם נכוברנצר אלאול ואלתאני. ואקור
 מנה דברי חכמים והי אלאמתאל אלתי יצרבהא אללה עז ונל עלי יד אנביאה
 כקולה לרוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב' י"ב א') וסאיר
 אלקצא ואקתצאח אלהם וכקולה על יד ישעיהו עז ישראל כרם היה לירידי
 (ישעיה ח' א') וסאיר אלקצא ואקתצאח אלאמא אלהם. ואקוי מן דלך וחידותם
 והי אלאמתאל אלתי יצרבהא אללה נסתין אלמחל ותפסירה כמא יקול ליחזקאל בן
 אדם חור חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה' אלהים הנשר הנדול וני (יחזקאל י"ז ב')
 חם פסר דלך אד קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י"א) וסאיר
 אלתפסיר פעלי הרה אלארבע⁽¹⁰⁾ אשיא יכון אלתמתיל ואלתאוויל. ואמא קולה יראת יי
 [ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בדלך אן אלתקוי אסכך מן אלמערס⁽¹¹⁾ לאנה מן
 אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערס⁽¹²⁾ ולכן מענאחמא פי דלך עלי מא רסטנאה
 אן אלמערס⁽¹³⁾ אול מא תונבה ואנלתה ואשרפתה⁽¹⁴⁾ תקוי אללה נל נלאלה פכמא
 תקע ללאנסאן אלמערס⁽¹⁵⁾ פקד וקע לה ונזב אלטאעה תלאותהא ועקיבתהא מוא.
 וקולה חכמה ומסר אוילים בוו הו מן אקואלה אלתחם⁽¹⁶⁾ יעני בדלך לא יורי

(1) הגזון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכוון ברעתו לסלח אלכואטר ואפשר שצוין
 להיות גם בתחלה אלכואטר במקום אלכאטר.
 (2) ר"ל סת שתחייב תחבסה קודם כל דבר הוא יראת ה' ותחכמה תרוסם ותנשא אותו.
 (3) עיין בפתיחה דף 10.
 (4) הגזון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכוון ברעתו לסלח אלכואטר ואפשר שצוין
 להיות גם בתחלה אלכואטר במקום אלכאטר.
 (5) ר"ל סת שתחייב תחבסה קודם כל דבר הוא יראת ה' ותחכמה תרוסם ותנשא אותו.
 (6) עיין בפתיחה דף 10.

[אלגזו אלאול מן כתאב טלב אלחכמה]

א

1 אמתאל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתעריף אלחכמה ואלאדב ותפהים אקואל אלדהן: 3 וקכול אלאדב אלעקלי ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלגפאל אלנהצה ואלחדת אלמערפה ואלהמה: 5 יסמע דלך אלחכים פיזדאד בתא ואלפהם יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמתל ואלפטנה כלאם אלחכמא ואחאדיתיהם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה אלחכמה ואלאדב פאלגהאל אזורהמא:

לקב הדא אלכתאב באנה אמתאל עלי מא קרטנא אן אלעקל אדא הו קצר תאדיב אלטבע מתל לה מא הו טאהר ללעקל כפיא ען אלטבע במא הו טאהר להמא נמיעא וקאל לה אן הדא מתל הדא ולדלך אחבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא טהר ללעקל וצה ענדה ואמא מוסר פהו אלאדב אלדי יודב הו בה אלטבע ויכפה ויעפה. פוצף אלחכים אן הדא יכמל באנתמאע ארבעה אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלחמיו אלדי בה יפהם אלצואב מן אלכמא. ואלתאני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלחעלם וקר יסמי איצא בדלך אד יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך (יחזקאל ג' י') וקאל איצא קח נא מפיו תורה (איוב כ"ב כ"ב). ונמע פי הדא ארבעה אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל שהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה אלתי תקום בנפסהא כקסמה אלעדר ואלמקאבלה ואלגדר פאנהא תעריץ באנפסהא אן אלמאיה תקאבל אלמאיה ואן אלמאיה נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בחגף עארלה אעני במסתכרנ מן מחמול ומצוע כאלאשכאל אלהנרסיה אלתי מנהא מא יעלם בחגף ומנהא באחנחין ומנהא בתלאה ומא פוק דלך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה אלתי יקצי בהא אלעקל פיאמרה בכל מא קר גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאא ען כל מא רכבה אלפאטר פי תמיזיה מסתקבחה ולדלך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יונבהא אלעקל ולא ימנעהא כל הי ענדה מסתקימה אן גא אלזבר בפעלהא או בתרכהא

חכמה ולב אין. ואלתאני מחבה אלחכמה ואלאשתיאק אליהא פאן דלך יעינה עלי תעלמה פיה יקול אוהב מוסר אוהב דעת ופי צדה יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלתאלת לקא מוקף יוקפה עליהא ומבצר יבצרה איאהא פי דלך יקול הולך את חכמים יחכם וני ופי תרכה יקול לא יאהב לין הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע בפאיה אלמכאסב ואלמעאיש חתי יכלו אלקלב להא קאל פי דלך הכן בחוין מלאכתך וני. ואלכאמס מרה מן אלומאן יחתאנ טאלב אלחכמה אליהא ליצם פי כל גו מנהא כלמה מן אלחכמה אלי אברי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מוזות פתחי. פמן סעד באנתמאע אלכמסה וכמאלהא פטובאה פאנה קד וקף אלכיר ואלרצא והו לא מחאלה ינר אלחכמה וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

ולב אין (משלי י"ז ט"ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה בעזרו ללמדה ובזה אמר אוהב מוסר אוהב דעת (שם י"ב א') ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט"ו ל"ב). והשלישי שימצא רב שילמדו וחכם שיחכימו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י"ג כ') ובמי שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב לין הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט"ו י"ב). והרביעי שיוספיקו לו קניניו למחיתו כדי שיחיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוין מלאכתך וני (שם כ"ד כ"ז). והחמישי שיחיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מוזות פתחי (שם ח' ל"ד). ומוי שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שהאל נתן לו המוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג' י"ג).

אנהמא מסתרקתאן והמא מתעלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מוצול במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך גרו באישון חשך ותכון נחלתה מרהשה סי אולהא ולא יברך לה סי עאקבתהא וכדלך אח נששע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתעלה במא קבלהא כמא סאססר ענד תוסמי אלכחאב. ואלתאני עשר תעריף סאלב אלחכמא כיף יטלכהא סרר להרא אלכאב מקאלה בבירה מן דברי אנור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי היא הו אנה עלם מן סאלב אלחכמא אנה יקצד נחואה בצראה וחדה פארא הו כרג אליהא סנאה תחיר ולם ידר מא אלדי יצלה אן ינוץ פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יצלה כדאך מן אנל אנה לים ידרך. פעמר אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] סקמעה ועולה נאחיה וקאל ללמאלב לא חסל ען היא סאן כוץך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלכבדאע ואלכחכמאע ושבע אלכאשיא מן אלכאצל. סקאל סי דלך אנמע אנה ללה עז וגל מתסרר בה ואן אלנאם אנמעין יענוון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וני ולא למרתי חכמה וני מי עלה שמים וירד וני כמא סאשרח הרה אלסואסיק סי מואצעהא שרחא שאפא. סלמא עזל אלחכים הרה נאחיה אלתפת חיניד אלי סאלב אלחכמא סקאל לה ולכן סל עמא בער הרה אלחכמא ממא אמרך רכך ונהאך הו קולה כל אמרת אלה צרופה וני אל תסף על דבריו וני וממא נקל אליך אכאוך בקול אל תלשן עבר אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחא ארא ועלת אליהא אן שא אללה. ולדלך לקבת היא אלכחאב בכתאב סלב אלחכמא לאנה ימחץ סאלכהא אלנצח כיף יצל אליהא. ואקול יחתאנ סאלב אלחכמא אלי נמסא אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלאול אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

והם מתוברים הוא אמרו נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך (משלי כ' כ"א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך גרו באישון חשך (שם כ') ותהיה נחלתו מבהלת וני וכן אמרו אח נששע מקרית עז (שם י"ח י"ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י"ז י"ז) מתוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודיעה למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל' א') עד סוף הפרשה. ומה שעוררה לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ידרוש אותה בשקידה ובחשק לבו וכצאתו אליה פתאום הוא מבולבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שישתקע בו ויהקרגו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמר החכם על הידיעות שאי אפשר להשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תשתקע בהן תיגע לריק ותן ידיעת היצירה והבריאה ועל מה הסבכו הדברים בתחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מכני אדם והוא אכרו כי בער אנכי מאיש וני ולא למרתי חכמה וני מי עלה שמים וירד וני (שם ל' ב'—ד') כמו שאבאר בביאור מספיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שצוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וני אל תסף על דבריו (שם ה'—ו') ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבר אל אדוניו (שם י') עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה האל.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נותן למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים בהם ימלא את חפצו. הראשון שיהיה לבו סהור וזה שיהיה סבעו ראוי לקבל הידיעות ובהו אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י"ד ל"ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

וגדה אלחכים והו מונוד כדאך בין אלנאם הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו' וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הדה מן אלחכים לא אמר ולא נהי ואנמא הו חכאיא אלונדאן קאל חרי אלמיאסיר עלי הדה אלצפה וכדלך קולה לא יחפין כסיל בתכונה וגו' צפה אלמונוד. ואלכאמס קול מכרנה מנרנ אלעאם ומענאה באין הו קולה מכרך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו' ושרחה כס מן דאע לצאחבה בצות עאל באלנדאה פי דלנה והי לה ענדה פריה מחסובה יעני פי נססה פיציר הדא ואמתאלה נפיר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מתל יש מסור וגו' יש מתעשר וגו'. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל חאל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה אדא אכרנ אלי אלחפסיר קיל לא יגטי אלנרם אלא טאלב מחבה מתלה לחכם לב יקרא נכון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יטן באנה כבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה יגב אן יכרה אלמלוך עמל אלסלם אן אלכרסי יתכת בעדל וכדי רצון מלכים שפתי צדק ויגב אן ירחצי אלמלוך אקואל אלצדק. ואלתאמן תמתיל שי גליל במא הו אדני מנה ואנמא מענאה אן הדא אגל מן הדא הו קולה מגדל עו שם ה' וגי שרחה אן אסם אללה אגל מן מגדל עו אליה יחאצר אלצאחא סינצר. ואלתאסע אלצאפא שי יקצר אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענרבא ואלחסויא בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וגו' ועבארתה כמא אן אלדדה ואלבנור אוכר לפרחה אלקלב מן אהרהמא כדאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס וחדהא. ואלעאשר קול יטן סאמעה אן לים פיה אסתגנא ופיה אסתגנא מנטו הו קולה התרפית ביום צרה וגו' מענאה אן אסתרנית פי יום ציק צאק קואך וכדלך קולה לך מנגד לאיש כסיל וגו' מענאה אהב מן הדא אלנארה ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפא. ואלחאדי עשר איתאן יתוהם אלקארי

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו' (משלי כ"ב ד') ואמרו חכם בעיניו עשיר (שם כ"ח י"א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אוהרה אלא סיפר מה שהוא במצויה ואמר הקד רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפין כסיל בתכונה וכר' (שם י"ח ב') וסיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל וענינו ענין פרטי הוא אמרו מכ רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו' (שם כ"ז י"ד) וביאורו כמא יש אדם המבכך את רעהו בקול גדול בבקר בהשכמתו והכרכה בחשבת אצלו לקללה ירצה בו בלבו ויחיה זה הפסוק והדומים כמו הפסוקים המתחילים במלת יש כמו יש מסור וגו' (שם י"א כ"ד) יש מתעשר וגו' (שם י"ג ודומיהם). והששי מאמר גזור בתחלתו הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י"ז) והוא באלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נכון (שם מ"ז כ') לא יקרא נכון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה ותוא צווי או אוהרה הוא המבכך מלכים עשות רשע (שם י"ב) ביאורו חובה על המלכים לתקע מעשה רשע כי בעד יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י"ג) חובה על המלכים שירצו ברברו אהבה והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל מוכנו והכוונה בו שיהי יקר מזה והוא אמרו מן עו שם ה' וגו' (שם י"ח י') ביאורו שם ה' הוא יקר ממגדל עו בו ירוץ צדיק ונשגב. והחש סמיכות דבר שרוצה החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו וההשוואה ביניהם וזה אמרו וקטרת ישמח לב וגו' (שם כ"ז ט') ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את ה מאחד משניהם כן עצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לברת. והעשירי מאמר שישמח הו שאין דבר יוצא מכללו ויש הנאי בעיניו הוא אמרו התרפית ביום צרה צד כחך (שם כ"ד) וטעמו אם התרפית וגו' וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י"ד ד') וטעמו לך מנגד לאיש נכס ואם לא כל ידעת שפתי דעת. והאחד עשר שני פסוקים שהקורא אותם יחשוב שהם נפרד

מא כאן מנהא מחאלא אן כאן תפכר פי גבר וכדלך תחקק מא כאן מנהא
חקא וחבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כתר אלמחקקון
ואלמצלחון אם קלו וכדלך אלמבטלון ואלמפסדון

אלמסמועא אשהרתהא פטהר פשהר אלאנסאן עלי דלך אלשי אנה הו אלמסמוע
לא גירה ועלי הדא באקי אלחואם. כדלך פי אלעקל קוה עאלמה פאדא טאלעתהא
אלאמור אלמעקולא איקנת בהא וצה ענר אלאנסאן אנהא הי לא מחאלה אלמעקולא.
פעלי הדא אלמטאל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמרדא באלתעלם
ואלאכתסאב גמיעא ליטהרא דלך בעד אלאהארה פאדא הו אנתצב ללעקל שהר
עליה אנה אלחק. פלדלך געל הדא אלכתאב ונשראה לינכהו עמא פי אלעקל וייקטו
עלי מא כאן מנפולא ענה ופי דלך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.
וונדנא ענר ארצד ואלאעתבאר הדא אלכתאב יצם אלגני עשר מעני
גלילה מן אבואב אלחכמה. אלכאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני
מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבד את ה' מהונך וגי' ירא את ה' וגי' ואשכאה
דלך וילאימה אלנהי ען אלכטא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשנות מאמרי
דעה ועבארתה אנה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפא וקולה
אל תצא לריב מהר וגי' אל תתהדר לפני מלך ומה אשבה [דלך]. ואלתאני אכבאר
בעאקבא צאלה אנה לכיר הו קולה תוחלת צדיקים שמחה וגי' זכר צדיק לברכה וגי'
ומה שאכלהמא וינמאז אלי דלך אכבאר בעאקבא אלטאלה אנהא שר [הן] קולה לא
יבון אדם ברשע וגי' כי לא תהיה אחרית לרע וגי'. ואלתאלת אקאמה שי טהר
ללעקל מקאם שי טהר ללשבע אמא מחמוד כקולה ען אלחכמה כי מצאי מצא
חיים וגי' ואמא מדמום כקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וגי'. ואלרדבע חכאיא אמר

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם התכוון באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת
ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת וטוב או שקר ורע

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים וגלה אותן [כח השמיעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי
זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר החושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשערכו לפניו הדברים
המושכלים ואמיתם ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים. ועל זה הדמיון כל ידיעה מעונתה
בשכל והכוונת בלימוד והתבנת היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבע לפני
השכל יעיד עליה שהוא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיד האדם על מה שהוא בשכל
ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח').
ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים וקרים משערי
החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת
אביך (שם א' ח') כבד את ה' מהונך (שם ג' ט') ירא את ה' וגי' (שם ז') וכיוצא בהן
וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשנות מאמרי דעת (שם
י"ב כ"ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ"ה ח') אל תתהדר לפני מלך (שם ו') והדומה
לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ"ח)
והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יבון אדם ברשע וגי'
(שם י"ב ג') כי לא תהיה אחרית לרע וגי' (שם כ"ד כ'). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל
בטקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח כאמרו על החכמה כי מצאי מצא חיים וגי' (שם ח' ל"ה)
או דבר מגונה כאמרו עליה וחטאי חמס נפשו וגי' (שם ל"ז). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

אליהא ופיה יאמר פי היא אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וגי' הט אונך
ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכתסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא
אבר מא לס יפצח לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר.
ודלך אן אלעלמא לא יצעון פי כתבהם אלמעאני אלשנציה אלמנרדה אלתי לא
יבקא תחתהא מעאן אבר כל אנמא יצעון פי כתבהם אלעצול אלתי אדא וקף
עליהא אלמתעלם וגר תחתהא ופי טיהא פנונא אבר כתיירה פלדלך אחתינ אלי
אלאסתנכאט ופיה יקול סלימן פי היא אלספר אם תבקשנה ככסף וגי' או חבין וגי'.
והדאן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנכט מחתאנאן אלי הרה אלארבע
קוי אלמקדם דברהא אעני קוה אלקבול ואלחפש ואלכאטר ואלתמיין. ושרה הזה
אלארבע עלי מא אצף. אמא קוה אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה
והי אלמסמאה עבראניה שמיעה ולמידה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי
פי כל גו מנהא ופי כל גו חאן חסמי שמיעה פאדא תם אלתעלם סמית למידה.
וקוה אלחפש הי ארתי בהא יחפש אלאנסאן (מ)מא קד תעלמה מן וקת אלי אני
מן אלומאן והי חסמי שמירה ופיהא יקול כתיירה פי. אלחוראה ושמתם ופי היא
אלספר שמרם בחוך לבבך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוה
אלכאטר הי אלתי תנול אדא אחתאנת אלי אלוקף עלי אמר פתקסם דלך
אלתדביר אן כאן לחארתה אקסאמא ותפנן דלך אלתפסיר אן כאן אלמראר
עבארה כללם פנונא חתי לא יבקא פן ולא ערב ממא יתחמלה דלך אלכאטר
אלא ואחצרתה והרה חסמי באלעבראניה מומה אד יקול פיהא מומה תשמר
עליך וחסמי איצא מומות חסב כתיירה מא יחצרה אלכאטר כמא יקול לשמר
מומות וגי'. וקוה אלתמיין הי אברא עקיבה אלכאטר לאנהא אנמא תמין תלך
אלפנון ואלצורב אלתי אחצרהא אלכאטר פתצלה מא כאן מנהא גאיוא ונתפסד

ויסודיהן ממי שקדמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר באמרו שמע בני מוסר אביך וגי' (משלי א' ח')
הט אונך ושמע דברי חכמים (שם כ"ב י"ז). והקנין (ר"ל החבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמדו
ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו וכו' אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם
נותנים בספריהם הענינים הפרטיים והנפרדים שלא ישארו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים
היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובחוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך
להחבנה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגי' או חבין וגי' (שם ב' ד' ח'). ואולי
שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשגן והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם
זכרם ר"ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאמר לך.
כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר
למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל"א י"ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר
כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו
האדם ללמוד מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמתם וכו' בזה הספר
שמרם בתוך לבבך (משלי ד' כ"א) קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך (שם ג' ג'). וכח העיון
הוא הפונה כח וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון
את הנתנתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יחזור על אופני התהוות עד שלא ישיאר לא
אופן ולא פנים שיסבול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מומה כמו שאמר
על זה הכח מומה תשמר עליך (שם ב' י"א) ויקרא ג"כ מומות לפי רוב המחשבות העולות
בעיון כמו שאמר לשמור מומות וגי' (שם ה' ב'). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון כפני
שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הביאם כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

עלי מרבי ולדה ויקול מא רנאה פי דלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן
לם יד ורעא ינכר עלי בארד אלהנטה ויקול ציעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל
אלא בחכמה. ובעכס הדא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתראד בפעל לה
עאקבה סו כאלראעי אלי אכל עסל פיה סס פלה חלאוה סריעה ואמאתה מעתקבה.
ואלאצל פי הדא אלמור אנמע קול אללה פי אלתוראף לו חכמו ישכילו זאת
יבינו לאחריתם. וקד יעתבר עואם אלנאם איצא בעצתם במצאוב בעין ולדלך כתב
לנא רבנא תברך ותעאלי פי כתאבה אלמנול אכבאר קום מחמודין לגרנב מתלהם
פי אלצלאת ואכבאר קום מדמוטין לנחדר מא פעלוה מן טלאה. תם מא כאן
ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מתלה אפעאל קום אחי בה סליטין עליה אלסלאם
ען אללה פי הדא אלכתאב בקול חכמה חצע לה אפעאלא מוגור מתלהא. הו
מא קאל פי אלכסלאן אני שאהדת אמורה תאול אלי אלנקין מן חאל אלי אכרי
חתי רב מואה והלך פאעתברת בה אד קאל על שרה איש עצל עברתי ועל
כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגי ואחזה אנכי אשית לבי וגי. וכדלך
פי אלזאני דכר אנה קד שאהדה לאהיא מכרועא חתי נשב אלסהם פי מקתל מן
נסמה אד קאל הטתו ברב לקחה וגי הולך אחריה פתאם וגי עד יפלה חין כברו
וגי. וכמא וצף אלחכים באנה ילגין בלדא מן יד מלך עטים יריר אהלאכה בלספה
וסהסה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וגי ומצא בה איש מסכן וחכם וגי.
פאן הדא אלאחאריה איתי תצרהא אלחכמה כאלאמתאל טמא תנעל אלאנסאן
להא כאלמשאהר ותסתצלחה ללטאעה אסתצלחאה תאמא.

וכמאל אלעלם בפנון ארבעה אלאול אלקבול תם אלחפס תם אלכאטר תם
אלחמיז וקסמי אלמערספה אללדין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין
פהו אן יתעלם אלאנסאן מבארי אלעלום ואצולהא ממן תקרמה פיהא וסבקה

מימיו ילד מגדל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יקח בזה והמגדל עצמו יודע מה
שהוא עושה או לאדם שלא ראה ורועה מימיו וישתומם על הזרוע חמים ויאמר שאבד את הזרוע והזרוע
עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובחפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה
שסופו לרע יהיה זה כמי שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוך בתחילה
וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם
(דברים ל"ב כ"ט). ולפעמים יקח חמון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו
אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משובחים כדי שנבקש להדמות להם בצדקתם
ומעשי אנשים מגונים כדי שנזכר ממה שעשו ברישעתם. ואחר זה תרברר שהיה בעיני השם קל
מאד להבין ושמופני זה לא כתב בספרו דמוינו ממעשי בני אדם הביאו שלמה עליו השלום
בשם האל בזה הספר באמרו חכמה הנותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש
עצל ראיתי שעניניו הלכו וחסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שרה איש
עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגי ואחזה אנכי אשית לבי וגי
(משלי כ"ד ל"ב). וכן אמר בנואף שראתו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו וחמית
אותו באמרו הטתו ברב לקחה וגי הולך אחריה פתאם וגי עד יפלה חין כברו וגי (שם ז'
כ"א—כ"ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובכינתו מיד מלך עצום אשר חשב
לשחיתתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגי ומצא בה איש מסכן וחכם וגי (קהלת
י' יד' מ"ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם
עוניהם וזכונם לעבודת ה' בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה
הבחינה ובשני חלקי הידיעה שהם השינון והתבונה. והשינון הוא שילמוד האדם התחלות הידיעות

ללעקל בטאוו בקריה לא סור להא אלהי התכחא טאהר ללחם בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוציעא פי צדר אלכחאב וטאשרח מא שאכל כל ואחר מן הרה אלפנון ענר אלאמטישאן פי שרחה. פאקל האהנא ועואם אלנאם איצא אלדין יסתלקון אלענאיה באלחכמה לצעובתהא עלי אלטבע אד לים יקף עלי נפעחא וינעכפון עלי גמע אלדהב ואלפצה לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעחא) מנפועהמא אחתאנו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הרה אלאמר אלדי אמרך בה לה נפע כפי ענך כנפע מא הו טאהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת כל אלחכמה אנפע לך מן דלך אנמע לקולה יקרה היא מפנינים וכל הפציר לא ישוו בה. ואעלם אסערך אללה אן נמיע אלאמור אלהי ובה אליהא אלטבע לס יקף שי מנהא עלי אלעקל ואמא נמיע מא עלם בה אלעקל פאנה לים יטהר ללטבע. פענר דלך יכון אלעקל הו אלמצרק אד ענדה עלום לא ישער כהא אלטבע ולא ינוו ללטבע אן יווע אלעקל בשי או יתהדרה בה יועם אנה כפי ען אלעקל אד כאן מא מן שי אנכשף ללטבע אלא והו מכשוף ללעקל מלה פאפהם הרה אלקול ואסתעמלה. פאדא אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חסה אלטבע ונרת ללאול פצילה עלי אלהאני כפצל אלנור עלי אלפלאם אד כאן הרה יעלם מא ענר הרה והרה לא יעלם מא ענר הרה ופי דלך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד קר תבין צדק אלעקל פימא יועם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכדב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פידא ירגו עאקבתהא אנכארא בטאא. ואנמא מלה דלך כמן לס ישאהר ולרה רבי יבבר

שתוא שונה לעיר שאין לה חומה שתחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומה אציר אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ"ה כ"ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיתיה יסוד מוצב בפתיחת הספר ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני אדם תכבר עליהם ג"כ היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מכין את תועלתה וישתדלו לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שהחכם ישוה להם חכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוץ יש לו תועלת נסתרת ממך כמו שיש תועלת לדבר הנראה לעיניך כאמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ"ו ט"ז) ויבדלו מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה כאמרו יקרה היא מפנינים וכל הפציר לא ישוו בה (שם ג' ט"ז). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נגזר מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני לו ידיעות שאין הטבע ישיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהעיריו באיזה דבר בחשוד שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג"כ לפני השכל והבן המאמר והשתמש בו. ואם הדומה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע תכיר יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שבטבע והטבע יודע מה שבשכל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון החשך (קהלת כ' י"ג). ואחר שהתברר שאמת עם השכל בטענתו שיש ידיעות המיוחדות מן החשך (קהלת כ' י"ג). ואחר שהתברר שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחמא הטבע אם ילא לשבע ושהטבע כוזב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחמא הטבע אם ילא להסכים עם השכל בדברים שהתחיל השכל לזיג בהם לפי שיקת לאחריהם. וזה דומה לאדם שלא

פארא לם ינלחא מן ונהא טלכא כ"ף מא כאן פיסכב לה דלך אצראף שהותה כ"ף מא אמכנה. פארא כאף אלאנסאן גלבה טבעה עליה פי שי מן דלך פרנע אלי אלעקל ונדה ינבהה עלי עאקבה תלך אללדא אנהא ואן כאנת להא חלאוה סריעה פאן להא מרארה אלה. ופי דלך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי ורה וחלק כשמן חכה ואחריתה מרה כלענה חרה כחרב פיות ותפסירהמא אן שפתי אלאנביה תקטר שהא וחנכהא אליו מן אלהן ועאקבתהא מרה כאלעלקם והאדה כסיף די פמין. פענד הא אלתיקט יכתאר אלאנסאן תרך אללדא אלעאללה למא פיה מן אלצר אלאנל.

חם אן אלעאמה למא כאן עלם אלהואם ענדהם אקרב ואסהל מן עלם אלעקל אד אלתה מעהם באלבניה אחתאנו אלי אמתאל תצרב להם חתי תתסאוי ענדהם ואנכאת אלעקל מתל ואנכאת אלחם. ושרה דלך אן אלהאסה אדא שאהרת נארא הרב מנהא אלחיואן לנוסה מן אלאחראק וכדלך אדא סמעת צותא מרעבא נפרת ענה באלטבע לאן הרה אשיא מלאקיה להרא. פלהדה אלעלה אדא ראי אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצר וכשף דלך אלי אלטבע פראה אנה לא ירבן אליה ולא יקבלה כאטבה מן חיה ישער פקאל לה ויחך פאן הא אלקול אלדי אקולה לך הו מתל אלנאר אלדי קד ראיתך תהרב ענהא ומתל אלמא אלעמיק אלדי מן שאנך אן תחזרה. פהא מנפוע אלאמתאל תקרב מא יחכם בה אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מתלה מתל מא תחסה. ולדלך אלנאלב עלי לקב הא אלכתאב באנה כחאב אלאמתאל למא פיה מן הרה אלפנון אד ימתל אלנצב אלדי טהרת אפתה ללעקל בדהאב אלנפס אלדי טהרת אפתה ללטבע בקולה כן ארדות כל בצע בצע את נפש בעליו יקה וימתל אלפסק אלדי קד וקף אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלדי הו הלאך טאהר ללחם בקולה כי שוחה עמוקה זונה ובאר ורה נכריה וימתל מן לא ישיק יחכם ראייה אלדי תבין

הקנים הצורה ועם זה הוא נכתל ואם לא מצא להשלים את תאותו כראוי יבקשנה באיזה אופן יהיה זה וביאתו למלאותה כמו שיוכל. ואם יורא אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל השכל ימצא שיעוררנו על מה שיבוא לו מזה התענוג שאם ימתק לו בראשיתו ימר לו בסופו. ועל זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי ורה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חרה כחרב פיות (משלי ה' ג' ד'). וכשיתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענוג הנוכחי מפני הרעה אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם בשכל מפני שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה שיהיו השכל למה שיתחייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח החי מנה מפחדו פן ישרף וכן בשמעי קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים ביע. וזוהי הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל טבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר אוי לך כי הדבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתך בורה ממנה וכמים עמוקים רבך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים בע זה הדבר דומה למה שהרגשת בחושך. ולפיכך השם הגובר בכינוי זה הספר הוא ספר שלים לפי האופנים שנמצאו בו שהמשיל הגדל שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו ית גם אל הטבע כאמרו כן ארדות כל בצע בצע את נפש בעליו יקה (שם א' י"ט) שיל חנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בכור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה קה זונה ובאר צרה נכריה (שם כ"ג כ"ז) והמשיל מי שלא יכול לעצור ברוחו והשכל מבין

בנמיע מא הו ענר אלעקל מסתחמן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא
אשבה דלך ואלנהי ען נמיע מא הו ענר אלעקל מסתקבת כאלכרב ואלסרן
ואלפסק ומא שאכל דלך ואעני באלסמעיה אלשראיע אלתי גא בהא כבר
אלרסול עליה אלסלאם מן טהארה וקרבאן וסבת ועיד ומא גרי מזרי דלך. פאדא
ראם אלאנסאן אלענאיה באלוקף עליה וגר אלטבע יקערה ענהא לאסתתקאלה
מא יואקעה מן כתרה אלספכר ואלסתר באלליל ואלכר באלנתאר פי קראא אלכתב
ואלתחפס לנכתהא ומסאילה אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרם פיהרב
אלטבע מן הדא אשר הרב לאנה לא יעלם מא פי דלך מן אלנפע לכן אלעקל
יעלם דלך מן חאל גלאלה אהל אלחכמה פי חאל כמאל אלמרדא להם כמא
קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלאכרה אעלי מרתבה
ואסעד חאל ענר אלכאלק עז וגל כמא קאל כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת
ויש אחרית ותקוחד לא תכרת ועבארתה כדלך אעלם אלחכמה פאנהא לנפשך
פאדא וגדתהא וגרת אלעאקבה ורגאוך לא ינקשע. פענר תנבית אלעקל ללאנסאן
עלי דלך ידאפע אלטבע ויכטמה ויחתה חתי יטלב אלחכמה.

ואלדאעיה אלתאניה פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלנצב ואלסרן
ואלכיאנה ומא נחי הדא אלנחו ואלסכב פי הדא הו אנה יחם מן נפסה בחאנה
אלי גרא ומון ומע דלך יכסל ען טלבהא מן גהתהא פיסבכ לה דלך אלנור
ואלתעדי. פאדא כאר אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן דלך יקטא אלעקל
עלי עאקבה דלך אנה אפה ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעדאב אלאלים וסר
אלמציר פי אלאכרה. ופיה יקול ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חציץ
ושרחה ילף ללמר אלטעאם אלהראם ובעד דלך ימתלי פוה חצמא. וימיל אלטבע
איצא אלי אלתלקיה באלנשיאן ואלנכאח ומא כאן מן הדא אלאבואב ואלסכב
פי הדא הי אלשהגא אלמרכבה פיה לאקאמה אלצורה ומעה מע דלך קלה צנר

לומר בשכליות חצויו בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים
והדומה לחם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם
ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע"ה כמו הטהרות והקרבתות והשבת והמועדים
וכיוצא בתן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה מפני שכבר עליו סרה
שיקרתו מרוב העיון והקיצה כלילה ומתשורר ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקים ולשאול את
החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימתה מזכרונו והטבע וברת מזה בריחה עצומה מפני
שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרותם
בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י"ט כ') ושבעולם
הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר
כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקוחד לא תכרת (שם כ"ד י"ד) ופירושו כן
דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקוחד לא תכרת. וכשעור השכל
את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזריחו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע
ירגיש בצורך למון ולמחיות ועם כל זה הוא עצל מלבקשם בדרךם וזה מביאו לידי חסם ועכבה. ואם
יקרב האדם לנשות אחר טבעו אל אחר מאלו הדברים יעירנהו השכל על אחריתם שהיא רעה ויוגן ובזיון
בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש לחם שקר
ואחר ימלא פיהו חציץ (שם כ' י"ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אמר ואחר זה ימלא פיו חציץ.
והטבע נוטה ג"כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנשועת ב

פי אנלאקה צרבה יקאל לה אלכסל ונמיע מא ימיל אליה וינשט סהו מא סרה ולדרה בסרעה לאן פי אנלאקה צרבה יקאל לה אלשהוה, פלדלך אחתאנ אלנאסאן אלי תדביר חתי יכשף לה עאקבה מא סר אלטבע וסא אלעקל ואנרה מא צר באלטבע ונפע אלעקל פיצבר עלי אלתעב ואלענאיה במא עאקבתה צאלחה במא קאל כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת וינוזר עמא דעתה אליה אלשהוה לסו עאקבתה במא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחרית דרכי מות, ולמא כאן הרא אלדביר לו תרך אלנאס עלי חאל אלנאסאן ללוקוף עליה לאמכן אן יצרף בהם אלטבע ענה אונב אלחכים עז וגל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאור עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלמאמור אלתי יצנר מנהא אלטבע וינשר חמדהא ועוהא ושרפהא חתי ינשט אלנאסאן אליהא ארא קאום דלך אלנו אלכסל אלדי פיה וישהר אואכר אלמאמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויכסט שרהא ומרהא ואפתהא חתי ינסר אלנאסאן ענהא ארא קאום דלך אלנו אלשהוה אלתי פיה, ומן שררה אלמאמורין גמיעא אמא אלדאעיה אלאולי סאן אלטבע יכסל ען אלענאיה באמור אלדניא אלתי תלוס אלצרוה אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללכאם ואלכן אעני אלמנול, סארא קצד אלנאסאן נחו אלתעב פי אלחכסב ואלתעיש אנתעב אלטבע אמאמה לימאנעה ען דלך נוסא מטא ילקאה בסרעה מן אלכד ואלנהאד חתי יקבל אלעקל עליה סידרה עאקבה דלך אנהא תוצל אלי שבע מן גוע ואלי וקא מן ערי ואלי שלאל מן חרורה לאן אלעקל יעלם בדלך ואלטבע לא יעלם בה, סארא נבהא אלעקל עלי דלך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלדי מן שאנה אלכסל ופי דלך יקול אלכחאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצארף וארה וטאל אלנאסאן אלעויו הו אלנשאט, וכדלך יכסל ען אלענאיה באלמאמור אלדיאניה אלתי הי מערפא אלפראיץ אלעקליה ואלסמעייה אעני באלעקליה אלמאמור

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירון לקראתו זהו מה שישמחוהו ויענגוהו מיד מפני שאתה מבורחיו היא הנקראת תאוה. לפיכך יצטרך האדם להנהיגה כדי שתגלה לו אחרית מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחרית מה שיוזק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיגיעה אם התעללה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כ"ג י"ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחרית דרכי מות (שם י"ד ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להכין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקהו ממנה לפיכך חוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב בזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוין בהם הטבע ולפרסם תהלתם ויקרם ויתרונם כדי שיריון האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב) זה החלק וכן להראות אחרית הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר דעתם ומוריותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב) זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביהד זה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המון רצוני לומר המאכל והכסות וכל הלבוש והמחסה וכל המושב, ואם יבקש האדם ליגע עצמו להריוח ולמצוא מחיתו יקום הטבע נגדו ויסנעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו בבחירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהגיעה תביאנהו מן הרעב לשובע ומן העריות לכסות ומן החורב לצל לפי שהשכל יורע זה ולא הטבע, ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון ויכניע הטבע אשר מדרבו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (שם י"ב כ"ז) וסורשו שתקן בדבר במהרה לא ישיג צידו והחריצות הוא הון וקר לאדם, וכן הטבע עצל מליגע בדברים התוריים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

אני אעלמך ואדלך עלי אי טריק חסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאנ אלי לגם וארסאן חלגם כהא לילא תקרב אליך באדי. ואלמשעור בה ענד גמיע אלנאם אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אר הו אקדם באלבניה ואלתרחיב פאדא הם שערו בשי מן דלך פינבני להם אלא יטאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצה עלי אלעקל פאן קצי אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצי בתרכה תרכוה. ופי הדא יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתך הדרתיך במעגלי ישר. חם אן אלעקל אדא חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה דלך אלפעל ויאבאה סקר וגב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכדלך אדא נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי דלך אלפעל וינשט אליה סקר וגב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחבא אלטבע לה עלי מא הו מעלוס מן אלחאכס אלעדל אלדי אנמא יקצד אלי מא ואסק אלחך ואן מא אלכצוס וירפע מא אבאה אלחך ולו סר אלכצוס. וקר קאל פי מחל דלך אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבני אן יסר אלנאסאן במא ארתצאה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרה ויבער עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי דלך יקול שמהה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצוה באלקטב להדה אלמעגלי אלתי תדור עריה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לדה עאגלה ולא יבאלי כאן תכון עאקבתהא צארה ואלעקל ינפר מן סרור עאגל אדא עלם באנה יגלב אלמא אגלא. וכדלך אלטבע ינפר מן אלם עאגל ועלי אן ראה וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אסתעגאל תעב ואלם אדא צח לה אן כירא ומצלחה יתלואנה. ואנואע האתין אלמקדמתין לא תחצא גיר אנה נדכר מן כל צרב מנהמא בעצא.

ונקול אן גמיע מא ינפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאגלא לאן

איזה הדרך אשר חלך בה ואנתגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבחלי ויקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם מבריריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם כבנינם ובתכונתם וכאשר ישנו איזה דבר מן הטבע ראוי להם שלא יוציאורו אל הפועל ולא ישגוהו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהטבע מוטו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתך הדרתיך במעגלי ישר (משלי ד' י"א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסוהו ואינו רוצה בו צריך שיעשוהו האדם ושלא יחוש למיאוס הטבע. וכן אם תזכיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוצן לקראתו צריך שימנע האדם ממונו ולא יחוש לאהבת הטבע וזה כמה שנודע מן השופט בצדק שאיננו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע"פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב' ט'). וראוי לאדם שימנע במה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסוהו הטבע ושיתרחק ממה שלא יחפץ בו השכל אע"פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמתה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ"א ט"ו). והשרש המוסר בקוטר אשר עליו סובבים אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נוכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יכרה מן השמחה הנוכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחרית. וכן הטבע יכרה מן כאב נוכחי אע"פ שיבוא אחריו המנוחה והשמחה והשכל יכרה ביגיעה וכאב הכאים מיד אם נתאמת לו שהטוב והתצלחה באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנוטם רק אכזר קצת מכל אחד מהם. ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שייגיעו ויכאיבו מיד מפני שאחת ממוותיו

והוא תפסיר משלי

לרבננו סעיד אלפיומי זק"ל בן רבנו יוסף גאון זצ"ל

[והו] כתאב שלב אלחכמה

[צדר אלכתאב]

צדר [אל]עכרה באנה קאל [חבארך] אללה אלה אסראיל אלפרר עלי חיקקה
[אלואחדא] ניה אלקרם עלי מעני אלוהרה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל
ומעני קדרתה [הו] אנה קארר עלי כל שי אלמריר בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא
ומפתתחהמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס] איר אלחיואן במעני אלנטק
אלדי להם [רון גמיע חיואן אלעא] לם כמא אן גמיע אלחיואן אנמא [פצל עלי]
סאיר אלנאטיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאם אנמא פצל
עלי סאיר מונוראת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והרא

מחר שרף אנסאניתה ואן הו גאר פקמע עקלה בטבעה צאר פעלה כאלכהאים.
והרה אלקציה מע וצוח צחתהא פי אלשאהר פאן אללה עו ונל יקול פיהא
פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וגו' אל תהיו כסוס כפרד וגו'. ועבארה אלתיאין

וזה פירוש משלי

לרבננו סעידה הפיתומי זק"ל בן רבנו יוסף גאון זצ"ל.

[והוא] ספר דרישת החכמה

[פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה' אלהי ישראל תיחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין
תיחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יוכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתנו [ויתרוננו]
אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואתרי זאת (אומר) שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הדבור הניתן להם [ולא
לכל בעלי חיים שבעו] לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות
אשר להם וכמו שכל דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגידולו. וזה

[האדם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישליט האדם את שכלו על הטבע] נגלה
תקרא אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות
המשפט הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו' אל
היו כסוס כפרד וגו' (תהלים ל"ב ח'—ט'). ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

נתחלפו שני דפים זה עם זה וכתב חצי הראשון מפירוש פסוק י' עד מלות במא יעוד ואחר כך חצי האחרון מפירוש פסוק י"ד ממלות וכמא צעב ופסוק ט"ז י"ז י"ח עד מלות אלאעפם פלדלך וחזר וכתב מה שהשמיט בין פסוק י' ופסוק י"ד.

הפסוקים העבריים שבכ"א נקודים בנקוד הטברני וגם נקד הסופר פעם אחת מלות ערביות בנקוד הזה וכתב כל מן עמר עמר ומשתמש בצרי במקום המדף שבערבי או במקום האלף כמו לבס (= לבאס) אלאגל אלאמר ופעם אחת נכתב בסגול אלאנסאן (כן הוא בכ"י) ופעמים אחרות נמצא יוד אחר האלף במקום המדף כמו אלאיתיהא, אלאיגל, מאיכל. ובמה שנוגע אל הפעלים נח"י הערביים דע שעל הרוב כתוב יוד במקום אלף ומדף כמו אכני אסתתני ואלף במקום פתח ויוד כמו יבא תחצא ורק במלות הנהוגות יותר ישאר היוד כמו תרי מעני ובמלות המפילות את היוד מחמת התנוין ישאר היוד כמו מורי במקום מור ובהפך זה נכתב אלואן במקום אלואני. ודע עוד שאין הסופר מדקדק במשפטי לשון ערבית במלות הענינים כמו אן ולי בעתיד הפעלים וכתב אן יתנאועון במקום יתנאועו לישהראן במקום לישהרא ועוד נמצא שיא במקום שי ואחדא במקום אחד כשטעמם לא כלום ולא שום אדם והנהגו כל זה בדפוס ורק האלף במקום יוד השארנו איזה פעמים כדי שיתברר בזה ענין המלה. בשני כ"י ב' ונ' נמצאו הרבה פעמים נקודות בכליות למלות ערביות כדרך הכ"י הבאים מארץ תימן ולמשל נכתב השרק הבכלי על השמות הסמוכים עם כנוי הנסתר לפי שבלשון החמון אומרים $\text{ה} \text{ה} \text{ה}$ במקום $\text{ה} \text{ה} \text{ה}$ או $\text{ה} \text{ה} \text{ה}$ או $\text{ה} \text{ה} \text{ה}$ כמונפסצאחכה. לא נדבר על סגוליות לשון הנאון לפי שאיש נכבד ומפורסם בין יודעי לשון ערב יתעסק בזה ויבחון כל חברי הנאון והוא ימצא דברים נפלאים בספר משלי ונוכיר למשל בשמות פואה במקום אפואה אמסאל מלשון מסל ובפעלים גרב בענין פרע ואהב במקום אבה וכאלו דברים רבים שלא ראינו עדיין באוצרי לשון ערב.

ואתה הקורא היקר דע כי בכל כחנו עמלנו להוציא לאור ספר הנאון כפי הנאות לכבודו ובקשנו לברר את ביאורו בלשון עברית בדרך קצרה לכל מי שאינו מבין בלשון ערבית והוספנו הערות קטנות על המאמרים קשי ההבנה וכאשר השתדל רבנו סעדיה לפרש את כוונת משלי שלמה כן השתדלנו לפרש את דברי הנאון עצמו ואם שענו כה וכה יכופר לנו והשם יצליח מעשה ידינו.

פאריז, ר"ח טבת תרנ"ד לפ"ק.

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג.

ותלמידו מאיר בן אליהו לאמבערט.

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד"ר יונה בונדי¹) בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י"א עם י" ט"ז, י"ב ט"ז (מלת כעס) עם י"ב כ"ג. ט"ז י"ח עם י"ח י"ב, י"ט כ"ד עם כ"ז ט"ז וכ"ז א' עם כ"ז ח' ובאיזה כתבי יד הניחו הפעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י"ז ה') כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות בניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ"א י"ח ובין פירושו לכ"ז כ"ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטלוג נייבוינער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ"א א' ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ"א אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375) והוא אצלנו כ"ב ב' והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ"ב ג'. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות. האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיי' סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק או הספר בלי פירוש אבל הניח בואת ההעתקה איזה פירושים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ"ב ב' וג' המסכימים זה עם זה על הרוב ובואת נכון חילוקים רבים הנמצאים בין הכ"א א' וכ"ב ב' וג' וגם פסוק אחד (ד' ט"ז) בכ"ב ב' וג' משונה מהעתקת כ"א א' אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ"א א' הועתק מכ"י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראוי לדבר רמז לדבר כי בגליון הכ"י (על פסוק כ"ב י') נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתהן הנמצא בפנים²) ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מניר במקום מעיר (דף 89 הערה 3) בעל במקום נעת (דף 133 הערה 4) נראהא במקום יראהא (דף 135 הע' 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע' 3) וכל אלו הטעיות אין להם מובן כי אין בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשוונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב"ע כתב בביאורו לבראשית ב' י"א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושו על נביאים וכתובים וגם הכ"א א' הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ"ב ב' וג' שבהם כמה אמות הקריאו שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב' וז' ג' וג' ה' וח' והנהגו טעיות הכ"י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הדברים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ"א אחד יבין בנקל עמלנו ויגיעתנו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ"י והשלמנום כפי השערותנו בין שהרגיש בהן הסופר והשאיר המקום חלק בין שלא הרגיש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובה לתוך פרק שלשים³). ובפרק כ"ח לא ראה הסופר כי בכ"י שלפניו

Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888. (1)

(2) ובכל זאת יתכן שסופר בעצמו בחר בהגחתו באותיות ערביות מפני שבערבי חת' איננו דומה לח' ואלו השתמש באותיות ערביות היה נקל להחליף אלו האותיות.

(3) ועיין מה שכתב הרב ר' יונה בונדי בספרו הנזכר דף 16.

הקדמת המוציאים לאור.

הגאון ר' סעדיה חיבר העתקת ספר משלי ופירושו אחר שכתב פירושו על על איזה ספרים מספרי תנ"ך⁽¹⁾ וזה ברור לנו לפי שהזכיר בו פירושו על התורה (דף 52, 56, 119, 188) ופירושו על ספר ישעיה (דף 94, 195)⁽²⁾ ועל ספרי תהלים (דף 198) ואיוב (דף 28, 96, 184) ואין ידוע לנו אם חיבר העתקת חמש מגילות קודם ספר משלי אם לא אבל אין ספק שהעתקותיו ופירושו על ספרי קדש קדמו לפירושו על ספר יצירה ולספר אמונות ודעות.

והנה קרא הגאון ספר משלי כתאב טלב אלחמא והוא ספר דרישת החכמה⁽³⁾ ואמר ששלמה המלך רצה ללמד בו את מבקשי החכמה וקראם הרבה פעמים בן או בנים כי התלמיד אצל רבו כבן אצל אביו. ואחר שכוונת לומד החכמה היא להבין הדברים המושכלים צריך להמשיכם לדברים המוחשים הגלויים לכל ולכן קרא שלמה ספרו ס' משלים ולפיכך ראוי להבדיל בהרבה פסוקים בין הענין הנגלה והענין הנסתר שזה משל לזה כמו פרשת אשת חיל לפי דעתו היא משל לאיש המבקש מחיתו ולאיש החכם ולאיש הצדיק.

הגאון חלק ספר משלי בעצמו לשלשה חלקים החלק הראשון (והם הפרקים א' עד ט') כולל ענינים מחוברים והחלק השני (מפרק י' עד פרק כ"ד) כולל פסוקים נפרדים ושני החלקים האלו חיברם וכתבם שלמה כמו שהם לפנינו והחלק השלישי (מפרק כ"ה עד כ"ט) חיברו גם כן שלמה אבל לא נכתב על ספר עד שבאו אנשי חזקיהו כמו שהמשנה נתנה למשה על הר סיני ולא נכתבה עד זמן התנאים וזה דעתו גם כן בספר יצירה שחיבר אברהם אבינו ענינו מכח שכלו ונשאר על פה עד שבאו חכמי המשנה וכתבו אותו כפי לשון בני דורם. ולפי דעת הגאון פרשת אגור ופרשת למואל נתוספו על ספר משלי ואגור ולמואל היו שני חכמים מפורסמים בימי קדם ואמר שאף על פי שאמרו חז"ל ששני שמות הללו כינויים לשלמה המלך אין להוציא מקרא מידי פשוטו⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ והם חמשה חומשי תורה וחמש מגילות וישעיה תהלים משלי איוב ודניאל ואפשר שפירש גם כן תרי עשר. ועיון חולדות ר"ס גאון באחד מתחלקים הבאים.

⁽²⁾ אל יקשה לך איך הזכיר הגאון פירושו למשלי בביאורו לישיעיהו ג' ג' שאין ספק אצלנו כי המלות ועלי מא שרחנאה פי תפסיר ס' משלי נתוספו אחר זמן מאת הגאון עצמו על הגליון.

⁽³⁾ האומר שהגאון קרא בשם זה רק פירושו או העתקתו מועה, כי ס' משלי בעצמו קרא ס' דרישת החכמה וכן הוא בשמות שנתן לס' תהלים ולס' איוב ולס' יצירה.

⁽⁴⁾ הקראי יפת בן עלי חשב שתי פרשיות האלו לשני חלקים נפרדים ולכן הוא מחלק ס' משלי לחמשה בחמשה חומשי תורה וכחמשה ספרי תהלים וכן עשה המאורי עיון בתחלת פרק ל' וליא מביאורו.

תפסיר ספר משלי ושרחה

באלערביה

והו כתאב מלב אלחכמה

תאליף

רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי



אברנאה וצהחאה ובינאה בחואש באלעבראניה

אלסקיראן אלמסתקראן אלי רחמא רבדמא

נפתלי הסכונה יוסף דיריגבורג

ותלמידה מאיר בן אליהו למברט



יבאע ענר ארנסט לרו אלכתבי

במדינה בארזים אלמחרוסה

סנה א' תתציד.

תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי



חוציאוהו לאור וביאורו בהערות עבריות

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

ותלמידו מאיר בן אליהו למברג



בבית הארון ארנסט לרו

פאריס שנת תרניד לפ"ק

בדפוס צבי הירש בר יצחק אימצקאווסקי בברלין

אלנו אלסאדם

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרנהא וצהחאהא צחבה נמאעה מן עלמא

אלסקיר אלמפתקר אלי רחמא רבה

יוסף דירינבורג

~~~~~

ספרי רבינו סעדיא גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

דקמן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

חלק ששי